

DE VALÈNCIA ESTANT

País, ciutat i cultura
sota la mirada crítica
de Josep Sorribes

VNIVERSITAT
ID VALÈNCIA

DE VALÈNCIA Estant

País, ciutat i cultura
sota la mirada crítica de Josep Sorribes

Nèstor Novell / Ramon Marrades /
Tito Llopis / José M.ª Azkárraga
(coords.)

DE VALÈNCIA ESTANT

País, ciutat i cultura
sota la mirada crítica de Josep Sorribes

Evarist Caselles / Juan Carlos Colomer / Josepa Cucó /
Tito Llopis-VTiM arquitectes / Ramon Marrades / Vicent M. Monfort /
Gustau Muñoz / Oriol Nello / Nèstor Novell / Guillem Olivares /
Ricard Pérez Casado / Pau Rausell / Joan Romero / Chema Segovia /
Vicent Soler / Octavi Vila / Josep A. Ybarra

UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

Aquesta obra està sota una Llicència Creative Commons Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 4.0 Internacional.

© Del text: els autors i les autores, 2025

© De la present edició: Universitat de València, 2025
Publicacions de la Universitat de València
<http://puv.uv.es>
publicacions@uv.es

Disseny de la coberta: Publicacions de la Universitat de València
Disseny de portades de capítols: Toni Galindo
Correcció i maquetació: Letras y Píxeles, S. L.

ISBN Papel: 978-84-9133-817-8
ISBN PDF: 978-84-9133-818-5
<https://doi.org/10.7203/PUV-OA-9788491338185>
Dipòsit legal: V-3967-2025

Imprès a València

ÍNDIX

PAÍS, CIUTAT I CULTURA EN L'OBRA I EL PENSAMENT DE JOSEP SORRIBES

Memòria i futur del pensament de Josep Sorribes, <i>Ramon Marrades</i>	13	
L'obra de Josep Sorribes: una guia i un projecte, <i>Oriol Nel·lo</i>	17	
Ciudadania, <i>Josepa Cucó i Giner</i>	27	
De victoria en victoria. La cuestión metropolitana en la obra de Josep Sorribes, <i>Joan Romero</i>	35	7
Urbanisme, construcció i reconstrucció, <i>Chema Segovia</i>	51	
La ciutat flexible: el cas de València, <i>Vicent Soler</i>	55	
Un País possible per a Josep Sorribes, <i>Nèstor Novell</i>	65	

EL JOSEP SORRIBES QUE ESTIMÀVEM

Sorribes, el compromís d'un professor honrat i d'un servidor públic exemplar, <i>Ricard Pérez Casado</i>	75
A Pep Sorribes. Des de l'amistat, la distància curta i la nostàlgia, <i>Tito Llopis / VTiM arquitectes</i>	81
Josep Sorribes i la bombolla d'actius immobiliaris, <i>Guillem Olivares</i>	85
Josep Sorribes. De mestre a <i>influencer</i> , <i>Pau Rausell</i>	89
Josep Sorribes: dimensions històriques, <i>Juan Carlos Colomer</i>	93
A propòsit de Pep, <i>Octavi Vila Antón</i>	97
Josep Sorribes. El professor de les ciutats, <i>Josep A. Ybarra i Nèstor Novell</i>	103
El llegat intel·lectual de Josep Sorribes, <i>Gustau Muñoz</i>	107

La Marina és València, <i>Evarist Caselles</i>	111
Pep Sorribes: l'amic i professor, <i>Vicent M. Monfort Mir</i>	115

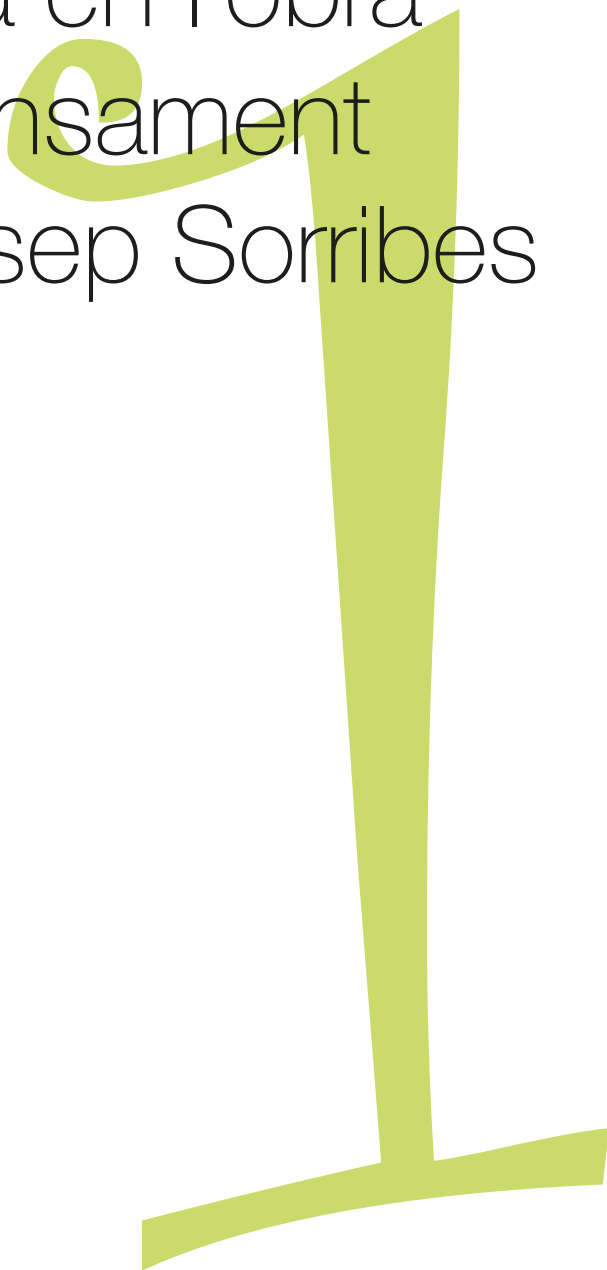
JOSEP SORRIBES: ARTICLES DE PREMSA (1998-2023)

L'article de premsa com a eina per a la intervenció social i el manteniment de la pròpia salut mental, <i>Nèstor Novell</i>	123
Galaxia sin norte	126
La metrópolis compacta	128
El país de las ciudades, Zaplana y yo.....	130
Benjamín Muñoz: <i>Le mani sulla città</i>	132
Ni lo más fácil	134
In-sos-te-ni-ble	136
El malestar urbà a València: a propòsit dels «Salvem»	138
El misterioso comprador	143
Poca broma, ¿eh? (a propósito de Alicia)	145
La burbuja, inmobiliaria, tramposa.....	148
Luces entre sombras de esta clara oscuridad.....	151
¡Más madera que es la guerra!	154
La prolongación de Blasco Ibáñez: un error	157
Comparsas	159
Felicidades por la parte que te toca... de caos	162
Vivienda y territorio: interactivo fracaso	165
L'Estatut	168
El arco mediterráneo y las redes de transporte	171
La urgente necesidad de un ataque de cordura.....	177
Adhesiones inquebrantables.....	180
2011: Recogiendo la cosecha	183
Frenesí inmobiliario: sumar y restar	186
Rasgarse las vestiduras	189
Impresentables.....	192

Entender a Rita	194
Una alcaldesa sin el más leve sonrojo	197
Filípica al arzobispo (desde la santa indignación)	200
Houston: tenemos un problema	202
Un barrio de callejuelas mal aireado.....	205
AVE Madrid-València: un buen espejo	207
Ni diputaciones ni ayuntamientos	211
El territorio valenciano tras la crisis	214
Sumidos en la miseria.....	223
Del gris al azul.....	225
Molok	227
El meu sexenni mort (contribució a la ciència des de la inconsciència)	229
¿Qué hacemos con los ayuntamientos?	235
Harto ya de estar harto	239
Días de furia.....	242
Empresarios rebeldes, ¡oh, cielos!	245
I ara, què?.....	248
Sobre este blog	251
València (1995-2015): economía, urbanismo y algunas cosas más	254
L'Espai Públic.....	258
El Jardín del Túria en la agenda política.....	261
Valoritzar.....	264
Ciudades, ventaja colaborativa y desarrollo: el círculo (potencialmente) virtuoso	266
L'atzucac i el bomber	270
Vivir de espaldas.....	274
Turisme i ciutat: I la política?.....	279
El pai del Grau: que tot canvie perquè res no canvie	282
Fixant postura	285
Promoció econòmica: un problema d'enfocament	290

	Massa habitatges?	293
	Què volem ser de majors?	296
	País i República. Reflexions sobre un somni	301
	El <i>lobby</i> portuari: la infinita voracitat.....	307
	L'anomalia metropolitana	312
	La congestió metropolitana	316
	La dimissió de les elits	321
	La qüestió de l'habitatge.....	324
	La València de Ribó.....	328
	Urbanisme(s).....	331
	Turisme urbà i ciutat: negre sobre blanc	335
	2020: l'any que visquérem perillosament.....	338
	En temps de tribulació, repensar la ciutat	345
	Epíleg.....	350
10	Ciudad, parloteo esotérico y pensamiento débil.....	355
	De secessions i dimissions.....	363
	La qüestió metropolitana i les arts escèniques	368
	Panorama	371
	Més ambició, més esquerra, més país.....	375
	Lliguem-nos les espardenyas	378
	Brúixola	382
	Denúncia cívica.....	385
	Alegria en do menor.....	387
	València, fora de joc?	390
	RECORDS FOTOGRÀFICS (2002-2023)	403
	BREU RESSENYA CURRICULAR DE JOSEP SORRIBES.....	429

País, ciutat i
cultura en l'obra
i el pensament
de Josep Sorribes

MEMÒRIA I FUTUR DEL PENSAMENT DE JOSEP SORRIBES

Ramon Marrades

Aquest volum *De València estant* és la unió de dos projectes amb molts punt de vista compartits d'homenatge al professor Josep Sorribes. D'una banda, una iniciativa adreçada a recuperar el seu pensament crític i la seua pervivència com a projecte de futur i, d'altra banda, una iniciativa llançada per amics i companys de treballs i converses amb la intenció de recuperar la seua petjada humana des de la polièdrica perspectiva que el personatge ofereix i que serviren d'introducció a una selecció d'articles de premsa publicats per Josep Sorribes. Els integrants de tots dos projectes teníem molt clar que no volíem fer un homenatge al professor i amic en forma de necrològica ampliada. Volíem fer-li justícia. No es tractava de recordar, amb nostàlgia, una trajectòria admirable. Es tractava, sobretot, de posar-la en valor i fer-la parlar des del present. D'invocar la seua mirada –crítica, aguda, compromesa– com a eina per a entendre millor les ciutats i el país que habitem i per projectar-ne de millors. Aquesta és la intenció del llibre que el lector o lectora té a les mans.

13

Aquesta primera part del llibre fa referència al seu subtítol, «País, ciutat i cultura», i sintetitza dues obsessions que travessen tota l'obra de Josep Sorribes i que, alhora, apunten a dues escales de treball inseparables: la ciutat com a espai vital, d'inclusió i de conflicte, i el país com a horitzó de construcció col·lectiva, de vertebració territorial i de justícia social. La ciutat era per a ell molt més que una aglomeració de carrers, places i edificis. Era un camp de batalla entre projectes antagònics, un escenari ple de contradiccions que calia analitzar i, alhora, una trinxera des de la qual construir alternatives. El país, entès com a projecte compartit, era una aposta decidida per la cohesió, pel reconeixement de la diversitat urbana, per la recuperació del territori i per la construcció d'una identitat oberta i inclusiva.

Aquesta triple mirada –país, ciutat i cultura– era, per a Sorribes, irrenunciable. Com també ho eren, en la seua manera de fer, la reflexió teòrica i el com-

promís pràctic. La seua era una obra que partia sempre de la realitat viscuda, del coneixement del carrer, dels barris, de les persones concretes, i que es projectava cap a la construcció de propostes transformadores. Escrivia sobre urbanisme, economia, societat o cultura amb una mirada que barrejava l'anàlisi i la militància, el rigor i la ironia, la pedagogia i l'impuls per a mobilitzar consciències.

Com ha assenyalat Oriol Nel·lo en el seu capítol, l'obra de Josep Sorribes pot llegir-se com una guia del País Valencià i de les seues ciutats. Una guia que combina diagnòstic, proposta i estimació. Que mostra els lligams entre urbanització, capitalisme i desigualtat; que denuncia l'opacitat dels mecanismes de poder; que exigeix responsabilitat als agents socials i institucionals, i que dibuixa camins per a fer les coses millor. En aquest sentit, es pot considerar un pioner de l'economia urbana crítica al nostre país, i un dels autors que més han contribuït a visibilitzar la necessitat d'una governança metropolitana real a l'àrea de València i més enllà.

Josep Sorribes era, a més, un mestre. Ho era a la Universitat, on durant dècades va formar generacions d'economistes amb una mirada territorial, compromesa i plural. Però ho era també fora de les aules: en la seua manera de compartir coneixement, de fer xarxa, de connectar persones. Un mestre que sabia escoltar, provocar i acompanyar. Que no exigia adhesió, sinó implicació. Que donava espai als altres i sabia com activar el talent col·lectiu. A molts dels qui signem aquest llibre, en algun moment o altre ens va empenyar, posar a prova, convidar a escriure, fer de pont o, senzillament, fer-nos sentir que allò que pensàvem també era important. En una societat on sovint les figures de referència tendeixen a tancar-se sobre si mateixes, Josep Sorribes va exercir la influència des del suport i la complicitat. Va ser un mobilitzador de talent.

També va ser un activista de la divulgació, amb una voluntat clara de fer arribar el coneixement a un públic ampli. Escrivia articles, donava xerrades, participava en debats, col·laborava amb institucions, publicava llibres pensats per a ser llegits i útils. La seua producció és tan extensa com diversa, i cobreix temes com l'economia del territori, l'urbanisme, la cultura, la planificació metropolitana, les desigualtats socials, la identitat valenciana o la governança democràtica. Molts d'aquests temes, de fet, travessen els capítols d'aquest llibre.

«País, ciutat i cultura» és un capítol que el conforma un conjunt de textos que parteixen d'una idea central en l'obra de Sorribes i és abordat des de tres perspectives: la seua formulació i desenvolupament original, la seua incidència en la trajectòria personal i professional de l'autor o autora del capítol, i una reflexió oberta cap al futur. No es tracta, per tant, de textos purament analítics, ni tampoc d'assajos commemoratius. Són peces escrites des del diàleg, que confronten i actualitzen idees, que miren enrere per a entendre millor el que tenim

davant. Oriol Nel·lo ens ofereix una lectura profunda de l'obra de Sorribes com a guia urbana i territorial. Josepa Cucó s'endinsa en la idea de ciutadania com a eix de la ciutat viscuda i lluitada. Chema Segovia proposa una relectura del paper de l'urbanisme a partir de l'impuls renovador que va suposar Sorribes per a tota una generació. Vicent Soler aborda el concepte de ciutat flexible i el vincle entre estructura econòmica i estructura urbana. Néstor Novell revisa la idea de país des de la seva dimensió històrica, institucional i projectiva. I Joan Romero, que contribueix amb una aportació sobre l'àrea metropolitana, reprén una de les preocupacions centrals de Sorribes: com fer efectiu un govern metropolità al servei de la gent.

Incluïm en la selecció d'articles un text inèdit de Josep Sorribes que, malgrat haver-lo escrit abans de la seva malaltia, sembla pensat expressament per a aquest volum. «València, fora de joc?» és una diagnosi crua, irònica i encertada de les febleses estructurals de la ciutat i de la seua àrea metropolitana. No és un text amable, sinó una crida a reaccionar. A pensar i actuar des del que ell anomenava l'«avantatge col·laboratiu». A superar la inèrcia i la resignació. A no perdre el tren d'una transformació urbana i social que és més urgent que mai.

Aquest llibre no vol tancar res. Vol obrir. Vol ser una invitació a rellegir Sorribes i, sobretot, a llegir el nostre entorn amb les seues ulleres. Amb esperit crític, amb empatia, amb rigor, amb voluntat de canvi. Vol ser també una eina per als qui avui es dediquen a pensar i transformar la ciutat i el país des de les institucions, des de l'activisme, des de l'acadèmia o des dels barris. Perquè, com deia ell mateix, no hi ha prou amb tindre raó. Cal tindre projecte, cal saber explicar-lo i cal saber amb qui el farem.

Per això aquest llibre no s'adreça només a qui va conèixer Josep Sorribes. Al contrari: és una proposta vàlida per a qualsevol persona interessada en el territori, l'urbanisme, la ciutat i el futur del País Valencià. Els textos que hi trobareu parlen de les idees de Sorribes, sí, però també del seu potencial transformador avui. Són textos que plantegen preguntes urgents: quin futur volem per a les nostres ciutats? Com podem governar millor els espais metropolitans? Quines aliances socials, institucionals i intel·lectuals necessitem per fer-ho possible?

Llegir Sorribes avui és tornar a posar sobre la taula aquestes preguntes, i fer-ho des d'una mirada clara, situada i propositiva. La seua manera d'entendre la ciutat com un espai de conflicte i oportunitat, i el País com una construcció col·lectiva inacabada, continua essent d'una actualitat sorprenent. No és un pensament tancat, sinó una caixa de ferramentes per llegir millor la realitat i imaginar alternatives.

Aquest volum, per tant, és també una aposta de futur. Vol ser una invitació a reprendre alguns dels fils que Sorribes va deixar oberts, i a fer-ho amb una

mirada nova, amb altres llenguatges, des de nous contextos i generacions. Vol posar el seu llegat al servei de les lluites presents i futures. I fer-ho amb la mateixa exigència, alegria i tossuderia que ell sempre va practicar.

L'OBRA DE JOSEP SORRIBES: UNA GUIA I UN PROJECTE

Oriol Nel·lo¹

UN VIATGE I UN MISSATGE

En saber la trista notícia del traspàs de Josep Sorribes, vaig cercar els darrers missatges que ens havíem intercanviat. Resulta que eren de gener de 2023. Això és el que jo li deia l'endemà del dia de Reis:

Benvolgut amic,

Abans que res, et desitjo un Bon Any Nou!

Fa temps que no ens hem vist, però com que, en bona mesura, m'has alegrat aquestes festes, he pensat en escriure't. El correu me l'ha facilitat en Joan Romero. T'ho explico.

Resulta que aquests dies hem fet una escapada a Dénia a veure uns amics que hi tenen casa. La qüestió és que, en marxar de Barcelona, vaig agafar el llibre *Un país de ciutats o les ciutats d'un país*, que amablement vares enviar-me l'any 2002, ara fa més de vint anys. En aquell temps estava al Parlament i, si no m'equivoco, no hi vaig prestar prou atenció. Ara, en canvi, l'hem anat llegint al cotxe, capítol per capítol, gairebé com una guia de viatge, mentre baixàvem cap a Dénia. M'ha semblat una síntesi tan sàvia com deliciosa.

A Dénia, paràvem al centre, prop de la Biblioteca Pública, en un hotelet molt agradable. La Biblioteca fa molt de goig i era plena de jovent que estudiava. Hi vaig trobar el *Nou viatge al País Valencià* que vàreu publicar amb Néstor Novell el 2017. No el coneixia (*mea culpa*) i vaig pensar que té

17

1. Departament de Geografia, Universitat Autònoma de Barcelona.

tots els trets d'una obra major. M'agrada molt aquesta tradició valenciana de reportatges (que deu arrencar amb Cavanilles!) i són, en realitat, veritables interpretacions geogràfiques, econòmiques i socials (i polítiques!): des de *El País Valenciano*, de Fuster, fins a les 55 ciutats... de Rosselló i a aquestes aportacions vostres.

Només queda dir doncs que moltes gràcies!

Res més. Vinc sovint a València per coses de la universitat i del govern (em van demanar que els donés una mica de cop de mà amb el projecte de Llei de Barris que volen tirar endavant). A veure si coincidim i ens veiem un dia.

Molts records i una abraçada, Oriol.

18

De fet, ja no ens varem veure més. Tanmateix, seguint el fil d'aquest misatge, voldria compartir la noció que, al meu entendre, l'obra de Josep Sorribes en el seu conjunt pot ser llegida com una guia del País Valencià i, en especial, de les seves ciutats. Ja sé que les guies són sovint considerades un gènere menor, una producció banal, fragmentària i destinada a la caducitat més o menys immediata. Deixeu-me dir que no participo de cap manera d'aquesta idea, ja que, al meu entendre, les guies (i si ho volem els reportatges) poden constituir aportacions decisives, plenes de significat polític, curulles de coneixement i anàlisi, destinades a perdurar, a ser visitades una i altra vegada. Es tracta d'una tradició que compta amb antecedents il·lustres, com el reportatge sobre Manchester el 1844, a través del qual Friedrich Engels va descriure el procés d'urbanització capitalista i els seus efectes sobre les condicions de vida del proletariat urbà. O com la sèrie *Die Neue Führer*, escrita pel geògraf hongarès Sandor Rado i publicada en els anys trenta del segle passat per la III Internacional. La dedicada a la ciutat d'Hamburg s'obria amb aquesta advertència:

Totes les guies publicades fins ara s'han limitat a les descripcions habituals de col·leccions d'art, esglésies i monuments nacionals. Per al proletariat afamat de saber resulten inútils i desorientadores. Aquesta guia, en canvi, posa l'èmfasi en la descripció dels llocs del moviment proletariat i de les institucions del proletariat.

Les guies, a més de poder ser anàlisi, denúncia i projecte, també ens parlen del vincle dels seus autors amb un territori. Ara que celebrem, malgrat totes les dificultats, el centenari de Vicent Andrés Estellés, podem recordar que algun dels seus poemes neix d'aquest sentiment i pot ser llegit, també, com una guia urbana: «M'agradaria escriure la guia de València. Jo no assenyalaria, com ho

fan, llocs il·lustres, monuments impassibles, les pedres en cos i ànima [...] sinó els recomanables llocs on tant ens volguérem».

L'obra de Josep Sorribes conté tot això: l'anàlisi territorial, la denúncia social, el projecte polític i la identificació personal. Doncs bé, el punt de partida que voldria proposar és que aquesta obra ens proporciona una guia del passat, el present i el futur de les ciutats del País Valencià. Una guia que forneix elements per a comprendre l'evolució del procés d'urbanització, ofereix arguments per tal d'implicar-se políticament en la seva transformació i raons per a solidaritzar-se amb els que en pateixen, per bé i per mal, els efectes.

EL PASSAT: PROJECTAR LLUM SOBRE L'OPACITAT

Per descabdellar aquesta qüestió, em centraré en la glosa de tres obres de Josep Sorribes. La primera té relació amb el passat del procés d'urbanització del País Valencià, en un moment històric que representa en molts aspectes un punt d'inflexió i en el que es troba l'origen de molts dels esdeveniments que vindrien després. De fet, la necessitat de recórrer a la història per entendre els reptes urbans del present és una constant en l'obra de Sorribes. Així ho explicava ell mateix:

Fer una reflexió sobre qualsevol ciutat sense recórrer a la seua història és tal vegada més difícil i arriscat que en altres camps. I això té molt a veure amb allò de la 'inèrcia' perquè quan l'acció de l'home modifica aquest peculiar medi ambient que és la ciutat, la pervivència d'aquestes modificacions és extraordinàriament prolongada i condiciona, de forma molt important, la presa de decisions de diverses generacions quan es tracta de modificar continent i contingut, espai construït i usos (Sorribes, 1998).

19

Així, al llarg de la seva trajectòria, Sorribes va treballar extensament sobre la història urbana, des dels seus treballs primerencs sobre la València de la Restauració (Sorribes, 1984) fins a alguns dels seus darrers llibres, com *Valencia 1940-2014: Construcción y destrucción de la ciudad* (Sorribes, 2015). Tanmateix, convindreu amb mi que una de les seves aportacions més destacada en aquest camp és *Desarrollo capitalista y proceso de urbanización en el País Valenciano (1960-1975)*, publicat l'any 1985 per la benemèrita Institució Alfons el Magnànim. De fet, el llibre constitueix una versió actualitzada de la seva tesi doctoral, dirigida per Àngel Viñas i presentada a la Facultat d'Econòmiques de la Universitat de València el mes de febrer de 1978.

L'obra anava encapçalada per un pròleg d'un altre economista urbà, el barceloní Francesc Roca, que just en els anys que Sorribes treballava en la seva tesi estava elaborant un altre reportatge d'història urbana *Política i territori a*

Catalunya, 1900-1939, sota la direcció d'Ernest Lluch. El prefaci de Roca corrobora, en bona mesura, la possibilitat de llegir l'obra de Sorribes com una guia per a entendre la ciutat. Una de les característiques més destacades del franquisme –deia Roca– havia estat l'opacitat, és a dir, la capacitat del règim d'obscurir les pulsions polítiques, els conflictes socials, els problemes urbans. D'ençà de la fi del franquisme, tanmateix:

La opacidad ha cedido el paso a los populismos. Pero en medio de esta corriente, trabajos como el de Josep Sorribes son no únicamente útiles sino literalmente imprescindibles [i això és així perquè] Josep Sorribes penetra en este medio opaco con una rotundidad [...] demoledora (Roca, 1985).

El llibre presenta, doncs, la ciutat construïda com un punt de partida i un límit que l'urbanista i el polític, desitjosos de servir la col·lectivitat, han de comprendre per tal de poder transformar-la. D'aquí la necessitat de disposar de guies capaces de fer retrocedir l'opacitat, explicar-nos quin procés ens ha portat fins aquí i ajudar-nos a comprendre les potencialitats i les limitacions que l'herència rebuda ens ha llegat.

La necessitat d'una guia per obrir camí en terrenys poc explorats obeeix també a raons de caràcter disciplinari. Així ho justificava el mateix Sorribes:

El presente trabajo se plantea con unos niveles de generalidad considerables [...]. El intento de interpretación global realizado obedece a la creencia de que era necesario un primer esfuerzo de síntesis que pudiera dar pie a trabajos de tipo más monográfico [...] La conciencia del considerable retraso de los estudios territoriales y urbanos en nuestro País en comparación con otras ramas del conocimiento (y en relación con el grado de desarrollo alcanzado por las transformaciones en curso) y la esperanza de que este trabajo pueda servir de aliciente a otros estudiosos del tema han pesado de forma decisiva en la elección del enfoque (Sorribes, 1985: 10).

Amb aquestes premisses, el llibre –que, tot i referir-se al conjunt del País Valencià, para particular atenció a l'evolució de València i l'Horta– es proposa estudiar l'articulació entre canvi econòmic i desenvolupament urbà per al període 1960-1975. Cobreix doncs els anys de l'anomenat «desarrollismo», des de l'endemà de la riuada de 1957 i el Plan de Estabilización de 1959 fins a la mort del dictador.

Des del punt de vista teòric, el treball beu, en gran mesura, de la literatura neomarxista francesa i italiana sobre la relació entre el desenvolupament capitalista i el procés d'urbanització. La seva aportació pot dividir-se en quatre blocs:

- L'anàlisi de les dinàmiques de transformació territorial en aquest període històric en el País Valencià, que es correspon de fet amb el zenit del

- procés de concentració de població i activitat. Sorribes mostra com, en haver-se produït en absència de planejament urbanístic efectiu i amb molt escassa atenció pels serveis públics, el procés ha ocasionat el despoblament d'àrees rurals, la densificació de les àrees urbanes, la *litoralització* del poblament i la generació d'enormes dèficits urbanístics.
- L'estudi de la configuració d'allò que Sorribes anomena la conurbació de l'Horta, una àrea urbana de caràcter clarament supramunicipal que esdevé la tercera metròpolis espanyola, amb la transformació del centre i el naixement de les perifèries. «Ya no se puede hablar [...] de la 'ciudad' de Valencia. La ciudad ha estallado y se ha extendido sobre el territorio comarcal en forma de mancha de aceite. La especialización funcional y la segregación social estructuran el espacio comarcal y rigen los procesos de transformación» (Sorribes, 1985: 145).
 - La identificació i caracterització dels agents urbans que havien intervingut en aquest procés: el capital productiu, els propietaris del sòl, els constructors, la promoció immobiliària, els moviments urbans i les administracions públiques. Es tracta d'una aproximació pionera, que comptava amb molt escassos antecedents (Capel, 1975; Massana i Roca, 1973).
 - Finalment, Sorribes ens ofereix un conjunt d'exemples d'actuacions urbanístiques «especials», tot permetent-nos observar les modalitats i l'abast de les transformacions que, en aquell període, amenaçaven amb configurar «la ciutat-monstre», per dir-ho en l'expressió recentment emprada per Josep Vicent Boira (2022). La torxa de Sorribes il·lumina l'opacitat i ens serveix així de guia pels enrevessats camins de la política i l'urbanisme valencià dels anys seixanta i setanta.

21

EL PRESENT: LA IMPORTÀNCIA DE LES CIUTATS

Ara bé, l'obra de Josep Sorribes constitueix, així mateix, una guia per a orientar-se i actuar en les ciutats valencianes d'avui. Podríem citar molts dels seus escrits per confirmar-ho, però, si us sembla bé, podem aturar-nos en *Un país de ciutats o les ciutats d'un país*, que citàvem a l'inici.

Es tracta d'un breu volum que ofereix 38 succintes retrats d'altres tantes ciutats valencianes. Té el seu origen en unes col·laboracions sobre el tema que Sorribes realitzà per a l'edició valenciana del diari *El País*. Posteriorment, el nostre autor va ampliar i revisar la sèrie molt notablement, fins a donar-li la forma final en què apareix en el llibre, publicat per la Universitat de València l'any 2002.

L'obra, com s'ha dit, s'insereix en la tradició valenciana de reportatges territorials. Tradició en la qual destaquen *El País Valencià*, de Joan Fuster (1962, que tanta polèmica suscità en el moment de la seva publicació), o les *Cinquanta-cinc ciutats valencianes*, de Vicent Maria Rosselló Verger (1985), que ha trobat continuació en les gairebé 1.600 pàgines del *Nou viatge al País Valencià*, escrit per Néstor Novell i el mateix Josep Sorribes (2017).

El llibre és, abans que res, una vindicació del paper de les ciutats en l'articulació del país. Des del bell inici l'autor detalla de manera emfàtica el perquè d'aquesta reivindicació: perquè «un territori sense ciutats és un desert»; perquè «una xarxa de ciutats densa i ben estructurada [...] és un actiu de primer ordre»; perquè «les ciutats han estat el gresol de les llibertats, del laïcisme, de la raó»; perquè «les ciutats són la forma d'organització de l'espai que s'ha imposat per raó dels avantatges que aporta»; perquè «davant de la crisi de l'Estat-nació [...] és a la ciutat on poden desplegar-se nous mecanismes d'identitat allunyats tant la l'anonímia, com del nacionalisme excloent»; perquè en les ciutats «es poden aprofundir els valors democràtics i la participació ciutadana»; perquè és aquí «on podem assajar de solucionar amb més facilitat els problemes de marginació i dualització presents a les nostres societats»; perquè «els objectius de sostenibilitat només són assolibles si es plantegen des de les ciutats»; perquè, a la fi, «els valors culturals són urbans, i fins i tot aquelles àrees suposadament *rurals* participen d'aquells valors» (Sorribes, 2022: 15-17). Heus-ho aquí: «Les ciutats són la riquesa de les nacions. Són tot el que tenim. I és on viuen i treballen la major part dels valencians. I això no és en absolut incompatible amb el conreu de la memòria col·lectiva, que té al camp arrels profundes» (Sorribes, 2002: 186).

Sorribes sustenta aquesta tesi amb una exploració de primera mà de les ciutats del País Valencià que les va presentant, com en un fris, en uns retrats plens de vida, extraordinàriament perceptius. La reflexió està basada, una vegada més, en el reconeixement directe del territori estudiat: «L'autor d'aquestes pàgines ha considerat imprescindible passejar-se per les nostres ciutats [...]. No és aquest un llibre de viatges minuciosos, però els viatges han fet possible l'arriscada síntesi de les idees prèvies, els coneixements teòrics i la immediatesa» (Sorribes, 2002: 19).

En aquest recorregut, s'atura en particular, és clar, en el paper que València i l'àrea metropolitana de l'Horta juguen en la configuració del sistema urbà del país. És un tema al qual prestaria al llarg de tota la seva trajectòria una atenció especial, tant en les seves recerques i els seus escrits acadèmics com en el temps que exercí responsabilitats públiques en l'Ajuntament de València i en relació amb el Consell Metropolità de l'Horta.

En abordar l'estudi de València, «el problema és el concepte», afirma. La ciutat no s'acaba, com sovint es diu, en el Camí dels Trànscits, sinó que:

La ciutat de València és la ciutat real o, el que és el mateix, l'àrea metropolitana de València, una àrea conformada per quasi 60 municipis amb una població d'un milió i mig d'habitants (... un) espai polinuclear (... de), densitat elevada, predomini d'usos industrials i terciaris i intensos fluxos quotidians per raons de treball, estudis, compres, gestions, o esbarjo (Sorribes, 2002: 62).

Es tracta d'un espai que requereix planejament, gestió i governança de conjunt. En la configuració institucional d'aquest àmbit hi han de participar tant la ciutat com els municipis de l'Horta. Així, Sorribes apunta les potencialitats (i les limitacions) de les localitats més grans, com Paterna i Torrent, per a optar a la «categoria de subcentres metropolitans». En pondera, en particular, la diversitat social interna, tan diversa del que seria una perifèria metropolitana típica («Pel que fa a Paterna podem dir que el que és tenir, té de tot», afirma). Recentment, en un estudi que hem aconduït amb Carles Donat sobre les finances locals a l'àrea metropolitana de València, hem pogut constatar, de nou, la importància d'aquestes ciutats en relació amb la distribució equitativa dels recursos locals i, potencialment, en la prestació dels serveis (Nel·lo i Donat, 2023).

Per a Sorribes, l'articulació metropolitana de València és clau, no només per a la ciutat i la seva conurbació, sinó per al conjunt del país. A inicis dels anys seixanta, Joan Fuster va explicar com, en diversos moments al llarg de la història, la capital ha tingut la temptació (o la necessitat) d'esdevenir, en certa manera, una ciutat hanseàtica, de fer ranxo apart, de cercar d'apanyar-se pel seu compte, de desentendre's del país (Fuster, 1962: 55-58). La posició de Sorribes és exactament la contrària: «Tot cap a la ciutat de València. Fins i tot el futur d'un país que se la juga en la ja llarga batalla de València. Perquè València serà capital del país o el país no serà país» (Sorribes, 2002: 65).

23

EL FUTUR: LA CIUTAT DESITJADA

Podem acabar el nostre recorregut constatant que l'obra de Sorribes pot ser llegida no només com una guia per a entendre el passat i actuar en el present, sinó també per a projectar la ciutat del futur. N'és una bona mostra el llibre que es titula, precisament, *La ciutat desitjada. València entre el passat i el futur*, publicat l'any 1998. M'hi referiré breument i, amb això, acabarem.

De manera ben significativa, el volum s'obre amb un pròleg de Pasqual Maragall, que, per cert, també compartia amb Sorribes l'ofici d'economista urbà. En el seu escrit, Maragall, que acabava de deixar l'alcaldia de Barcelona després de quinze anys d'exercir-la i es preparava per a tractar d'assolir la presidència de la Generalitat, defineix, de manera diàfana, el contingut del llibre:

Tot hi és: la història apassionada d'una ciutat viscuda com a expressió dels nostres somnis i de les nostres pròpies limitacions, la reivindicació conseqüent del concepte de ciutat com a àmbit polític significatiu, i la descripció detallada del que ha succeït i del que falta, dels canvis i les impossibilitats, tot plegat apuntant a un futur esperançat (Maragall, 1998: 7).

L'assaig de Sorribes està centrat en la ciutat de València i parteix tant dels seus estudis acadèmics com de la seva experiència política i institucional al costat de l'alcalde Ricard Pérez Casado, ciutat en què, com és sabut, no mancaren amargors. Tanmateix, la reflexió del nostre autor pren sovint un caràcter i un abast força més general i té, com assenyala Maragall, un to optimista. De fet, la pregunta central que Sorribes tracta de respondre en el seu assaig podria expressar-se així: què és el que cal perquè una ciutat gran (com sens dubte ho és València) sigui també una gran ciutat?

A partir d'aquí, proposa un seguit de condicions, dotze per ser exactes, que la ciutat hauria de reunir per tal de poder passar de «ciutat gran» a «gran ciutat». Condicions que es refereixen tant a la seva inserció en el sistema mundial de ciutats i el seu lideratge respecte del conjunt del país i l'àrea metropolitana, com a la seva competitivitat, funcionalitat, equitat i sostenibilitat. Les possibilitats d'avançar per a assolir-les dependran en bona mesura de les polítiques urbanes que prevalguin en cada moment i «la política urbana» –ens recorda Sorribes– «és el reflex de la relació de forces existent en un moment determinat». És a dir, de l'equilibri –sempre inestable– que s'estableix entre els interessos contradictoris, sovint contraposats, del capital productiu, el capital immobiliari, les institucions públiques i els moviments socials (als quals, per cert, Sorribes prestà particular atenció, sovint des d'una perspectiva crítica: Sorribes, 2001).

Per obrir-se pas en aquesta empresa, Sorribes proposa un capteniment, el detall del qual, llegit avui, vist com han anat les coses i la situació en què estem, impressiona una mica. Així, en la seva guia per avançar, Sorribes indica la necessitat de seguir, ensems, tres mètodes (Sorribes, 1998: 196-198):

- «El conreu de la tolerància, la renúncia a la desqualificació apriorística, al sectarisme i a la utilització de la mentida i la calúnia com a eines per a guanyar batalles que amb altres regles del joc tindrien un resultat més dubtós».
- «La renúncia a l'oportunisme polític com a forma habitual de fer política».
- «Saber distingir amb claredat quan cal [...] consensuar els temes en els quals en va el futur, conreant el costum del pacte explícit amb llum i taquígrafs».

En definitiva, del que es tractaria és d'aplicar aquella línia de conducta derivada del pensament de Norberto Bobbio: «aprendre a respectar les idees d'altri, aturar-se davant del secret de les consciències, entendre abans que discutir, discutir abans que condemnar i detestar amb tota l'ànima els fanàtics» (Sorribes, 1998: 198)

Això és el que Josep Sorribes i Monrabal –que, des de primera línia, havia participat i eixit derrotat de l'anomenada «batalla de València» dels anys vuitanta – proposava com a guia, com a «camí», deia ell, per avançar. Avançar cap a on? Deixem que sigui el mateix autor el que ens ho expliqui, ja que escoltar-lo és, segurament, el millor homenatge que li podem fer:

Voldria comunicar al lector el meu somni. M'agradaria que la meua filla i amb ella les noves generacions, heretaren un espai urbà que els proporcionés una qualitat de vida superior. Un espai urbà respectuós amb el medi ambient, solidari amb els que tenen menys, on no es puga parlar de ciutadans de segona [...]. Una ciutat en la qual les noves generacions se sentiren més orgulloses que jo de ser ciutadans de València. Una ciutat capaç d'articular el seu espai metropolità des de la cooperació, el consens i el sentit comú. Una ciutat que siga respectada per les altres ciutats del País, que els aporte la seua col·laboració activa i que encapçale els moviments de reivindicació col·lectiva. Una ciutat on es parle pertot arreu el valencià sense complexos i amb normalitat i correcció. Una ciutat que parle fort amb la Generalitat i el Govern central. Una ciutat que mantinga lligams de col·laboració amb moltes altres ciutats espanyoles i europees i, de forma especial, amb aquelles que per parlar una mateixa llengua ens són més pròximes. Una ciutat que siga coneguda a Europa i ofereisca als visitants una atenció eficient i cordial. Una ciutat solidària amb les causes justes, amb la desgràcia d'altres ciutadans del món. Aquest, estimat lector, és el meu somni (Sorribes, 1998: 194-195).

25

REFERÈNCIES

- BOIRA, Josep Vicent (2022): *València, 1972. Cap a la ciutat monstre*, València, Universitat de València, 293 pp.
- CAPEL, Horacio (1975): *Capitalismo y morfología urbana en España*, Barcelona, Los libros de la Frontera, 143 pp.
- FUSTER, Joan (1962): *Nosaltres, els valencians*, Barcelona, Edicions 62, 2021, 222 pp.
- Maragall, Pasqual (1998): «Pròleg», a Josep Sorribes: *La ciutat desitjada. València entre passat i futur*, València, Tàndem Edicions, pp. 7-10.

- NEL·LO, Oriol y Carles DONAT (2023): «Segregación residencial y recursos locales en el área urbana de Valencia: la necesidad de gobernanza metropolitana», *Cuadernos de Geografía de la Universidad de València*, 110, pp. 289-312.
- NOVELL, Nèstor i Josep SORRIBES (2017): *Nou Viatge pel País Valencià*, Universitat d'Alacant, Universitat de València i Institució Alfons el Magnànim, 1.578 pp.
- ROCA, Francesc (1985): «Prólogo. De la opacidad a la innovación», a *Desarrollo capitalista y proceso de urbanización en el País Valenciano (1960-1975)*, València, Institució Alfons el Magnànim.
- ROSSELLÓ VERGER, Vicent Maria (1984): *Cinquanta-cinc ciutats valencianes*, València, Universitat de València.
- SORRIBES, Josep (1984): «Creixement econòmic, burgesia i creixement urbà a la València de la Restauració (1874-1931)», *Recerques: Història, economia i cultura*, 15, pp. 99-124.
- SORRIBES, Josep (1985): *Desarrollo capitalista y proceso de urbanización en el País Valenciano (1960-1975)*, València, Institució Alfons el Magnànim, 358 pp.
- SORRIBES, Josep (1998): *La ciutat desitjada. València entre passat i futur*, València, Tàndem Edicions, 215 pp.
- SORRIBES, Josep (2001): «El malestar urbà a València: a propòsit dels “salvem”», *Mètode: Revista de difusió de la investigació*, 31.
- SORRIBES, Josep (2002): *Un país de ciutats o les ciutats d'un país*, València, Universitat de València, 206 pp.
- SORRIBES, Josep (2015): *Valencia 1940-2014: Construcción y destrucción de la Ciudad*, València, Publicacions de la Universitat de València, 2015, 467 pp.

CIUTADANIA

Josepa Cucó i Giner¹

En la darrera part de *La ciutat desitjada*, referint-se al contingut del llibre, Josep Sorribes es pregunta: «En aquesta visió ‘macro’, què se n’ha fet, dels ciutadans?». Admet que la seua presència apareix «una mica desdibuixada», però en la resposta reivindica que «sempre hi han estat presents, perquè totes les qüestions tractades afecten el seu benestar i el seu futur i el dels seus fills... (Ells) són sempre, al remat, els nostres protagonistes, els que pateixen o gaudeixen la ciutat i els encerts o desencerts dels seus representants i governants» (1998: 149-150).

El *leitmotiv* del meu escrit gira precisament al voltant de l’esmentada qüestió, la ciutadania. Amb el propòsit de perfilar una mica més els seus continguts i contorns, situe aquesta ciutadania en el marc específic que representen la ciutat i l’àmbit urbà, que és per on transitaven els subjectes que interessaven a Sorribes, qui, com a economista-urbanista, se’n va ocupar dels ciutadans i les ciutadanes d’una manera intermediària, és a dir, a partir dels assumptes relacionats amb l’espai en què habiten, i que inclou des del pas del temps fins a l’habitatge i la planificació urbana, així com les decisions i inaccions dels governs municipals, passant per les dotacions i serveis i un etcètera bastant més llarg.

Els ciutadans que ens interessa s’ubiquen en un espai geogràfic precís: el que representa el País Valencià i, sobretot, la ciutat de València. Pel que fa a aquesta qüestió, es menester dir que Sorribes va practicar una economia (urbanística) que qualificaré d’*at home*, és a dir, una forma proxèmica de fer economia –o qualsevol altra disciplina social– que s’interessa prioritàriament per allò local i pròxim. Puntualitzaré que en el meu particular gremi, l’antropologia social, i des de fa més de mig segle, fer antropologia *at home* és tan normal i legítim com estudiar l’alteritat llunyana i exòtica. Tanmateix, segons tinc entès, entre els economistes de pro, les orientacions «localistes» resulten bastant problemàtiques.

27

1. Universitat de València.

Cronològicament, situaré els nostres urbanites en un període que s'inicia l'any en què va guanyar l'alcaldia la senyora Rita Barberà (1991) i que acaba en el moment present (juny de 2024). Durant aquests més de trenta anys es distingeixen clarament dues etapes: la dels governs del PP (1991-2015) i la dels comandaments del tripartit PSPV-PSOE, Compromís i Podem (2015-2023). De la primera en sabem molt: investigadors i investigadores de disciplines diverses han omplert milers de fulles i dibuixat un panorama de balanç negatiu.² De la segona en coneguem prou menys; tanmateix, la manca d'informació des de la vessant científica es compensa en part amb sucosos i abundants treballs periodístics.³ Voldria recordar a més que, en la primera etapa esmentada, es troba en ple enlairament una economia capitalista global orientada cap als serveis, en el marc de la qual prenen cos l'urbanisme empresarial⁴ i les anomenades «noves polítiques urbanes»,⁵ les quals s'aplicaren a la nostra ciutat amb el fervor dels neòfits.

La mirada que projecte sobre aquesta ciutadania té com a base una doble convicció: per un costat, la importància de l'herència rebuda, que fa que «resulta gairebé impossible comprendre la ciutat actual (i els seus habitants) sense mirar enrere» (Sorribes, 1998: 11). Per altre, el pes dels factors locals en la manera com es modulen a escala urbana els impactes dels processos de globalització; d'aquesta tesi glocal se'n deriva que València, com altres grans ciutats del món, es globalitza, però es globalitza en singular. A favor de l'heterogeneïtat de les fórmules triades i de la variabilitat dels resultats hi juga un variable conjunt de factors d'arrel local que comprenen des del context econòmic i identitari fins a la cultura política i urbanística, passant òbviament pels interessos i la forma d'actuar de les elits en el poder i dels sectors intel·lectuals i professionals, així com les demandes i mobilitzacions socials.

28

2. Les referències d'aquests treballs són nombrosíssimes, per això remet a l'abundosa bibliografia de què ens fem ressò Josep Sorribes (1998, 2015 i 2022) i jo mateixa (Cucó, 2008, 2009, 2013a i b, i 2022; Cucó (dir.), 2013).

3. En *El País*, *elDiario.es*, *El Mundo*, *La Vanguardia*, *Levante*, *Valencia Plaza*, *El Temps*, etc.

4. Segons Harvey, l'ascens de l'urbanisme empresarial «suposa canvis tant en les institucions urbanes com en els entorns urbans construïts»: descansa típicament sobre un partenariat públicoprivat enfocat en la inversió i el desenvolupament econòmic, en el qual prima més la construcció especulativa del lloc que la millora de les condicions de vida d'un territori. Implica a més cert grau de competició interurbana que, quan es fa més forta, pot actuar com «un poder coercitiu extern» sobre les ciutats que les situa dins de la disciplina i la lògica del desenvolupament capitalista (1989: 6-10).

5. Com destaquen Arantxa Rodríguez i Lorenzo Vicario, l'agenda de la denominada *new urban politics* (NUP) «incorpora “una nova visió” per a la ciutat –convertir-se en una ciutat “global”, “competitiva”, “creativa”– i formula un itinerari per a fer-la realitat. D'aquesta manera, els diferents projectes i intervencions concretes... cobren coherència i sentit com a elements essencials de la ruta cap a la visió desitjada» (2005: 272).

L'empremta que sobre València varen exercir els successius consistoris del PP ha merescut qualificacions que van des de l'elogi i l'adulació fins a la crítica més esmolada i demolidora, com la que traspuen els títols de dos llibres dedicats a la València d'eixe temps: *Rita Barberà: el pensamiento vacío* (Sorribes, 2007) i *La ciudad pervertida* (Cucó, 2013). Segons el darrer estudi, que seguiré de prop, durant aquesta etapa la conjunció d'un ample conjunt de factors, globals i locals, va produir una mudança corruptora que pervertí la ciutat, la seua trama urbana i la qualitat de vida dels seus habitants. S'evidencia, a més, que des del govern municipal es va aplicar un mètode urbanístic contrari a la revaloració social de la ciutat i del seu espai públic, que deixà en la indefensió l'especificitat dels seus paisatges físics i socials i les identitats col·lectives que els acompanyen, que menyspreà la participació ciutadana, tot ignorant les seues veus, necessitats i crítiques.

La política urbana aplicada pels governs de Rita Barberà va impactar sobre la trama sociourbana preexistent modificant el seu teixit en una doble direcció: de una banda, en arraconar les necessitats dels barris populars i encoratjar alhora el sorgiment de nous barris de mig i alt nivell, va propiciar l'augment de la desigualtat espacial i social. Per l'altra, el fet de no posar els mitjans per a corregir les tendències derivades de l'impacte sobre els veïnats de certs factors de caràcter estructural i sociodemogràfic (rendes més baixes, envelliment, immigració no comunitària, entre altres), va afavorir l'extensió de la precarietat i la vulnerabilitat social.

Cal afegir que aquesta praxi urbana va estar acompanyada d'una promoció generalitzada de narratives i imatges d'ensomni amb què s'enlluernava a la ciutadania,⁶ provocant dinàmiques socials d'endormiscament i de reforç, però també algunes resistències.⁷ En efecte, per a promoure les estratègies de regeneració urbana desitjades, les elits locals valencianes desplegaron un model discursiu, l'anomenat *city-marketing* o *city branding*, que conté tant una nova visió de futur per a la ciutat com l'itinerari precís per a fer-la efectiva. No sols

29

6. Per indagar sobre les imatges de la ciutat, s'explotaren els materials de quatre fonts específiques: 1) els reportatges fotogràfics de bodes efectuats per dos fotògrafs professionals entre 2004 i 2013, període en què disposen d'arxius digitalitzats; el seu estudi va permetre observar la imatge jerarquitzada i naturalitzada que dels espais urbans tenen els habitants de València; 2) per a detectar les representacions valoratives de la ciutat, es va treballar sobre les referències crítiques a l'urbanisme desenrotllat en la ciutat contingudes en els llibrets de falles; 3) per a observar la projecció de l'imaginari de la ciutat que feien les empreses turístiques i les institucions públiques, es van analitzar les guies turístiques comercials de València i les guies i la informació turística institucional; 4) amb idèntic objectiu es va treballar sobre els anuncis publicitaris llançats per al turisme per l'Ajuntament de València entre 2008 i 2013 (Cucó, 2013a).

7. Veure Cucó (2008, 2009, 2013 i 2022).

es tractava d'aconseguir per a la urbs un segell identificatiu, sinó també que els seus ciutadans s'identificaran amb ell. Mitjançant logos, narracions i imatges es va construir una *València virtual* pregonada *urbi et orbi* pels mitjans de comunicació, els viatgers i les agències de turisme. D'aquesta manera, aconseguiren col·locar en l'imaginari col·lectiu de propis i estranys el mapa de la ciutat que la mateixa elit havia dissenyat i en la qual són invisibles els seus problemes, dèficits i necessitats. Com a símbol emblemàtic del seu discurs, la Ciutat de les Arts i les Ciències (CAC) assolí el caràcter de metàfora mobilitzadora, i va adquirir per tant la capacitat d'apropiar-se dels significats positius i de la legitimitat que vehiculen certs símbols que són clau per al poder, com la modernitat, l'interès públic i el futur.

Els discursos i les imatges d'aquesta ciutat d'ensomni aconseguiren gravar-se profundament en el sentir i el pensar dels seus habitants, que arribaren a valorar positivament la terciarització i el ràpid gir cap al turisme experimentat per la metròpolis, uns canvis que, com repetien *ad nauseam* els eslògans, havien permès situar a València en el mapa de l'excel·lència mundial. Tanmateix, l'enlluernament fou parcial i coexistí ambiguament amb el malestar que s'origina en el terreny de la ciutat viscuda en els barris, els avatars dels quals matisaven constantment les suposades virtuts del canvi. Eixa ciutat dolorosament sentida s'evidenciava, per exemple, en les referències de les veïnes i els veïns a la brutícia de Malilla, l'abandonament de La Torre o l'oblit de Natzaret. Es decanta així una visió bipolar de la ciutat, l'argumentació de la qual es revela tan contradictòria com crítica: es reconeixen els èxits de les inversions, però es reclama alhora el que és essencial per a habitar bé la ciutat, és a dir, inversió en serveis socials, infraestructures i qualitat de vida.

Encara, un tercer conjunt de percepcions ciutadanes destaca pel seu contingut crític i proactiu. Prové d'intel·lectuals i organitzacions que apunten a l'arrel dels problemes als que s'enfronten la ciutat i els seus habitants. El llistat és quasi interminable i, enfront d'ells, es posiciona una part de la ciutadania organitzada en associacions i plataformes reivindicatives.⁸ El moviment s'inicia a principis dels noranta i adquireix un ritme *in crescendo*. Els focus del malestar ocupa en principi tres espais geogràfics distints: el primer se situa en els llocs que van ser annexionats a València a finals del segle XIX i sotmesos des de llavors a un aclaparador oblit; Poblat de Marítims és, sens dubte, el paradigma de l'espai *perifèric* maltractat (Sorribes, 2003). El segon l'integren alguns barris del cen-

8. A València la protesta ciutadana no és nova. En ple tardofranquisme, en paral·lel a les lluites de les associacions de veïns que reivindicaven serveis i actuacions urbanístiques bàsiques i del moviment polític que pugnava per recuperar les llibertats democràtiques, es promouen dues grans campanyes al voltant de l'Albufera i la seua Devesa del Saler i el vell llit del Túria (Dolç, 2021).

tre històric (el Carme, Xerea, Velluters o el Mercat), que patiren un procés de degradació extensa i intensa des de la riuada de 1957. El darrer nucli conflictiu es multifocal i es concentra al voltant d'algunes obres singulars, com el projecte de les torres del Jardí Botànic, les obres de l'estadi del València CF o l'edifici de l'antiga Tabacalera.

Aquests moviments urbans (MU) comparteixen una sèrie de trets, començant pel tipus d'objectius que els anima: l'oposició a projectes i actuacions promoguts o emparats per l'Ajuntament, els quals consideren lesius per als seus interessos o per al bé col·lectiu. Comparteixen també unes maneres de fer i reivindicar, entre les quals destaca la combinació de formes d'actuació convencionals, com l'acció administrativa i judicial, amb altres de caràcter eminentment innovador i creatiu, com les intervencions artístiques i els espectacles lúdics. Característicament, a més d'associacions i individus, molts MU estan integrats per plataformes i coordinadores, termes que destaquen el tarannà flexible i supraassociatiu d'aquestes organitzacions que aglutinen a actors socials diversos, que treballen de manera voluntària i gratuïta i es governen sovint de manera assembleària. Cal destacar, per últim, que part d'aquestes mobilitzacions presenta un caràcter bàsicament reactiu; en altres ocasions, però, mostren els trets d'un moviment proactiu: plantegen alternatives als projectes oficials i avancen noves idees sobre la ciutat que propugnen.

31

L'arribada de Joan Ribó i el tripartit al govern municipal marca l'inici d'una nova etapa que descontentà a uns i alegrà a altres, entre els quals es contaven segurament les persones que lluitaven pels drets de la ciutat. Comença així un període de quietud aparent durant el qual els MU consoliden certes dinàmiques de transformació interna que ja venien d'abans;⁹ entre elles destaque la diversificació d'objectius i la multiplicació d'àmbits d'acció en els barris. Tot i que la ciutat continua estant l'espai prioritari de treball, resulta notable la capacitat dels col·lectius ciutadans d'articular-se en xarxes que sobrepassen l'àmbit local i de dirigir les seues demandes més enllà dels governs locals, incorporant els nivells autonòmic, estatal i supraestatal (Cucó, 2022).

En aquest darrer període, les polítiques urbanes també canvien de rumb. Els grans projectes i els grans esdeveniments s'acaben i són substituïts per altres marcats per un triple accent: ecologista, social i identitari (identitat valenciana);

9. Com destaca Fernando Díaz de Orueta (2010: 7-8), els anys noranta i principis dels dos mil són temps de profunda crisi i de grans canvis que van conduir a una redefinició dels objectius, la composició interna, l'organització i les formes de mobilització del conjunt dels moviments socials i dels moviments urbans en particular. L'impacte del moviment de alterglobalització i, en el cas d'Espanya, del moviment del 15M, va tindre un notable paper en el procés de transformació que acabe d'esmentar.

en aquest sentit, València s'acosta a les tendències que ja s'albiraven des de feia temps en ciutats com Barcelona o Bilbao (Cucó, 2013a: 213 i ss.). Destaquen, en aquest sentit, per exemple, la pacificació del trànsit (zona de vianants, carrils bici) o la declaració de la ciutat com «capital verda» europea, l'augment d'activitats, de serveis i dotacions als barris, especialment en els més degradats i sensibles, o l'èmfasi en actuacions que promouen la participació ciutadana en la transformació dels barris, etcètera.

Alguns processos presents en l'etapa anterior tendeixen a revertir-se, cas de la «beirutificació» accelerada de barris com el Cabanyal i el Carme, la qual suposava un creixement exponencial de runes i solars. Altres s'acceleren d'una manera inusitada, com ha passat amb la turistificació, que a hores d'ara ha assolit un caràcter totalitzador: s'estén per tots els barris, des dels més centrals i benestants fins als perifèrics i menystinguts, i els altera en la forma i en el fons; altera l'estructura residencial, tot i profunditzant i ampliant fenòmens com la gentrificació i la precarització; una turistificació que afecta negativament el gros de la ciutadania, en saturar els espais públics i convertir en un problema infernal l'accés a una llar digna.

32 No voldria acabar sense apuntar tres assumptes que afecten el moll de l'os de la ciutadania i que són font de jerarquies, desigualtats i subordinacions. Em referisc al gènere, la classe social i la immigració, uns temes que he deixat els últims premeditadament, sabent que ja no em quedaria espai per a escriure'n, coneixedora a més de que cadascú d'ells requereix un tractament específic i en profunditat. Tots, però, interactuen, reforcen entre sí i pregonen la separació de persones, barris i carrers: persones convertides en ciutadanes i ciutadans de primera o de segona, però també en *no ciutadans*; barris i carrers on pastura el glamur o la por. Sota la llum del seu focus la ciutat es reorganitza i transforma camaleònicament. I ens porta a preguntar-nos sobre com transiten ara per la ciutat, com l'experimenten i viuen els/les turistes i els/les immigrants sense papers, els veïns i veïnes de barris de, posem per cas, Russafa, Penya-roja, Camins al Grau o Malilla?

Algunes d'aquestes qüestions varen tindre cabuda en el darrer llibre de Pep Sorribes, *Ni casta ni caspa*, on reflexiona i confronta amb agudesa algunes de les moltes ciutats que hi conté València, com la «ciutat residual» i la «ciutat mercaderia». En este punt, Sorribes creu necessari delimitar la primera i la defineix «com el sumatori d'espais, persones i activitats que tenen en comú el fet d'estar fora del llinar del cercle definit pel valor de canvi» (2022: 157); entén, tanmateix, que els trets de la segona són tan evidents que no cal precisar-los més. Tots aquests espais, activitats i persones estan patint, en el moment actual, els forts embats mercantilistes i dretans del govern municipal del pp i vox. El futur a curt termini de València –i també de tot el territori de País Valencià– es

decanta de bell nou, de manera inequívoca, cap al neoliberalisme a ultrança i la mercaderia, i s'albira fosc, problemàtic i amb un malestar ciutadà rampant.

REFERÈNCIES

- CUCÓ, Josepa (2008): «Sociabilidades urbanas», *Ankulegi*, 12, pp. 65-82.
- CUCÓ, Josepa (2009): «Los movimientos urbanos en Valencia: contexto y caracterización», *Zainak*, 31, pp. 529-549.
- CUCÓ, Josepa (2013a): «Éxitos y perversiones en las fórmulas neoliberales. Los contrastes entre Barcelona, Bilbao y Valencia», a Josepa Cucó (dir.): *La ciudad pervertida. Una mirada sobre la Valencia global*, Barcelona, Antropos, pp. 213-230.
- CUCÓ, Josepa (2013b): «Poniendo a Valencia en el mapa global. Políticas, Desarrollos urbanos y narrativas sobre la Ciudad», a Josepa Cucó (ed.): *Metamorfosis urbanas. Ciudades españolas en la dinámica global*, Barcelona, Icaria-ICA, pp. 157-180.
- CUCÓ, Josepa (2022): «Perfilant els moviments urbans del present», en Jordi Roca, Gaspar Maza i Ramona Torrens (eds.): *La ciutat i les vides. Textos en homenatge a Joan Josep Pujadas*, Tarragona, URV, pp. 131-144.
- CUCÓ, Josepa (dir.) (2013): *La ciudad pervertida. Una mirada sobre la Valencia global*, Barcelona, Antropos.
- DOLÇ, Carles (2021): *Del Saler al Túria. Els primers moviments ciutadans que van dissenyar València*, València, Alfons el Magnànim.
- HARVEY, David. (1989): «From Managerialism to Entrepreneurialism: The Transformation in Urban Governance in Late Capitalism», *Geografiska Annaler. Series B, Human Geography*, 71(1), pp. 3-17.
- RODRÍGUEZ, Arantxa i Lorenzo VICARIO (2005): «Innovación, competitividad y regeneración urbana: los espacios retóricos de la “ciudad creativa” en el nuevo Bilbao», *Ekonomiaz*, 58, pp. 262-295.
- SORRIBES, Josep (1998): *La ciutat desitjada. València entre el passat i el futur*, València, Tàndem.
- SORRIBES, Josep (2001): «El malestar urbà a València: a propòsit dels “salvem”», *Mètode*, 31, pp. 125-130.
- SORRIBES, Josep (2007): *Rita Barberá: el pensamiento vacío*, València, Faximil Edicions Digitals.
- SORRIBES, Josep (2015): *València 1940-2014: Construcción y destrucción de la Ciudad*, València, PUV.
- SORRIBES, Josep (2022): *Ni casta ni caspa*, València, Vincle.

DE VICTORIA EN VICTORIA. LA CUESTIÓN METROPOLITANA EN LA OBRA DE JOSEP SORRIBES

Joan Romero¹

El 16 de febrero de 2022, Josep Sorribes publicaba en el *Diario*, donde colaboraba de forma habitual, uno de sus últimos artículos donde hacía balance de la cuestión metropolitana. Visto en perspectiva, podría decirse que fue casi su testamento académico y político sobre la cuestión. Me refiero a «De bell nou, al voltant de l'àrea metropolitana de València». Un texto que encontrarán en la cuidadosa selección de sus colaboraciones en medios de comunicación, que figura más adelante y que han preparado los editores de este volumen José Azkárraga, Ramon Marrades, Nèstor Novell y Tito Llopis. Aunque, en este caso, editores no es un término que haga justicia a la hora de describir su relación con Josep.

Allí expresaba, casi por última vez, su más profunda decepción y su crítica más amarga ante una evidencia: casi finalizado el primer cuarto del siglo *xxi*, el País Valenciano carecía de mecanismos de gobernanza metropolitana, tal y como debía ser entendida. El título evidencia que, como tantas veces había reiterado a lo largo de más de treinta años, el caso valenciano formaba parte de una anomalía que afectaba al conjunto de las áreas metropolitanas españolas, excepción hecha de Barcelona. De hecho, casi en las fechas en las que Josep Sorribes nos dejó, un amplio equipo de investigadores de distintos centros y universidades, coordinado por la politóloga Mariona Tomàs, publicamos el resultado de un trabajo de casi cuatro años con un título bien expresivo: *Metrópolis sin gobierno. La anomalía española en Europa* (Tomàs, 2023). La idea central de esa publicación era clara: España no es ninguna excepción en cuanto al proceso de formación de áreas metropolitanas y regiones urbanas en el mundo occidental, pero sí constituye una anomalía tan inexplicable como insostenible. Una idea que en nuestro caso ya avanzó Josep Sorribes en su tesis doctoral leída en 1978 y publicada en 1985, y que él mismo explicaba en un artículo memorable publicado en 2015 en la

35

1. Universitat de València.

edición valenciana de *elDiario.es* con el expresivo título de «¿Valencia metropolitana?» (Sorribes, 2015).

El título que he elegido para preparar esta nota pertenece a ese artículo. «De victoria en victoria» era una de sus frases preferidas más repetidas, cuando hablábamos de la cuestión metropolitana. También solía aludir a la conocida «somnolencia digestiva» de Fuster o a la no menos citada de «abandonad toda esperanza...» de Dante. Sea como fuere, lo cierto es que después de haber dedicado una parte muy importante de su vida al análisis de la ciudad, muy en especial, pero no en exclusiva, de València, y después de treinta años reclamando aquello que era normal en Europa occidental, esto es, una visión metropolitana de las dinámicas urbanas, en ese texto resumía su completa decepción con los distintos actores políticos a derecha e izquierda. Le precedían varios libros fundamentales y decenas de artículos sobre la ciudad de València (deseada, pensada, manifiestamente mejorable...) y su insobornable compromiso con la defensa de un país que, en lo básico, para Sorribes era un país de ciudades que contaba con un área metropolitana «de libro», como solía repetir, y dos áreas metropolitanas con un grado de desarrollo que también exigían mecanismos de gobernanza supramunicipal.

36 Si he querido mencionar este texto en concreto es porque resume muy bien parte de un largo camino que recorrimos juntos en relación con el gobierno de las áreas metropolitanas. Hablo de horas de conversación, de preparación de textos conjuntos y de discusión sobre publicaciones elaboradas por separado sobre el hecho metropolitano en España y en el resto de Europa. Conversaciones y discusiones que sirvieron además para afianzar una gran amistad y compartir cierta sensación de impotencia, tras constatar que un cuarto de siglo después de que publicásemos dos textos iniciales (Sorribes y Romero, 2001; Sorribes y Romero, 2006), en nuestras conversaciones aquellos textos iniciales mantenían, en lo fundamental, su vigencia. Siempre nos acompañó la sensación de estar asistiendo a un fracaso colectivo y Josep se ocupó de forma incansable de evidenciar los costes de la no-metrópolis, de renunciar en definitiva a lo que él definía como la «ventaja colaborativa» (Sorribes, 2015). Además de las secciones publicadas en medios de comunicación, que más adelante aparecen recopiladas, nadie ha dedicado mayor atención a denunciar la apatía, la desidia y la ausencia de visión estratégica de los actores políticos a la hora de ocuparse de esta cuestión. Desde su primera gran aportación antes referida, publicada en 1999 por el Consell Metropolità de l'Horta, hasta las páginas extraordinarias dedicadas a la región urbana de València, así como su obra monumental preparada junto a Néstor Novell, *Nou Viatge pel País Valencià* (Novell y Sorribes, 2017).

Aunque conocía a Josep Sorribes desde su etapa como director de gabinete del alcalde Ricard Pérez Casado, un alcalde que ya pudo comprobar las resistencias políticas para avanzar en la dirección que otras grandes áreas urbanas europeas lo estaban haciendo, nuestra colaboración sobre el hecho metropolitano partió de una conversación inolvidable mantenida en el *hall* de la Facultad de Geografía e Historia a propósito de dos acontecimientos ocurridos con apenas unos meses de diferencia: el impulso en Francia de la Ley de reforzamiento y simplificación de la cooperación intermunicipal, de 12 de julio de 1999, más conocida como Ley Chevènement, y la disolución del Consell Metropolità de l'Horta en diciembre de ese año 1999. Josep acababa de publicar un texto imprescindible, editado precisamente por el Consell Metropolità de l'Horta (el primer y único libro que pudo editar), *Àreas metropolitanas: anàlisi teòric i experiència comparada* (Sorribes, 1999). Valoramos entonces las consecuencias que se derivaban de la disolución de un ente de coordinación y cooperación entre los 44 municipios del área metropolitana de València y el contraste con la novedosa iniciativa del ministro Jean-Pierre Chevènement de incentivar «desde arriba» la cooperación supramunicipal mediante la creación de comunidades de aglomeración en las regiones urbanas francesas.

La idea era clara: Francia intentaba acomodarse a los procesos que estaban experimentado las regiones urbanas europeas, mientras que la Generalitat Valenciana decidía suprimir un espacio de coordinación y cooperación supramunicipal que ya existía. Y de ahí arranca la gran anomalía española, excepción hecha de la creación en diciembre de 2020 del área metropolitana de Barcelona, gracias al impulso y buen hacer de personas concretas, expertas en dinámicas urbanas y territoriales, sin las cuales tal vez aquella ley pionera tampoco hubiera visto la luz.

37

IDÉNTICOS PROCESOS, DISTINTAS SOLUCIONES. LA GÉNESIS DE LA ANOMALÍA ESPAÑOLA

Los procesos eran similares, pero la forma de abordarlos y de gestionarlos acabarían siendo muy distintos. Conocíamos bien las causas del proceso de «dispersión» desde la década de los ochenta y que perduraría hasta la recesión de 2008. Como explicamos en su momento (Sorribes y Romero, 2006; Romero y Sorribes, 2012) y se ha reiterado después en numerosas ocasiones, los factores que aceleraron la fase de dispersión de la urbanización urbana pueden resumirse como sigue: *a)* modificaciones en el proceso productivo de la mano de la globalización y de las TIC (especialización difusa y fragmentación en la «cadena del valor añadido», modificaciones en las condiciones para realizar economías de escala);

b) transformaciones en la vida cotidiana asociadas al cambio social y cultural, a los patrones de ocio y consumo y a la organización del trabajo; *c)* diversificación de los niveles de renta de hogares, que posibilitó cambios de residencia del centro hacia la periferia de una parte significativa de clases medias, en especial parejas jóvenes, buscando una mayor calidad de vida en entornos periurbanos; *d)* extensión en el territorio de servicios y equipamientos gracias al esfuerzo de los poderes públicos, que dieron un gran impulso a la extensión del estado de bienestar, especialmente en sanidad y educación en el tramo obligatorio, en las segundas coronas metropolitanas; y *e)* el papel de las grandes infraestructuras de comunicación, fruto igualmente de los grandes programas de inversión pública del Gobierno central, del Gobierno autonómico y de la Administración local, vía Diputación, que permitió gradualmente compatibilizar la residencia en las coronas metropolitanas con la movilidad cotidiana a la ciudad central por motivos de trabajo, estudios, compra y ocio en isócronas no superiores a los cuarenta minutos

38

Conocíamos también las implicaciones ambientales, sociales y económicas del proceso de difusión de la urbanización en el territorio, que son, en lo básico, similares a lo ocurrido en otras áreas metropolitanas. Estas, de forma igualmente resumida, serían las siguientes: *a)* exacerbación de la movilidad y contaminación atmosférica; *b)* incremento del consumo de suelo, desorden y fragmentación territorial y problemas medioambientales crecientes; *c)* aumento de los procesos de segregación residencial y social acentuando la diferenciación entre municipios de la misma área metropolitana, y *d)* inadecuación de la estructura administrativa. Esta es la cuestión a la que, al igual que otros muchos colegas, dedicamos mayor atención, por entender que era el elemento central que bloqueaba cualquier iniciativa que nos aproximara gradualmente a la etapa de creación de nuevas formas de gobierno del territorio y de gobernanza metropolitana desplegadas en otros países de nuestro entorno, en especial en la década de 2010-2020.

LA HISTORIA DE UN FRACASO

La disolución del Consell Metropolità de l'Horta en 1999 ocurrió en el momento en el que la agenda metropolitana se hacía más necesaria. Se trató de una decisión política cuyas causas fundamentales, denunciadas durante décadas, especialmente por Josep Sorribes, podrían resumirse en las siguientes: *a)* necesidad de autoafirmación del gobierno regional y reticencias a crear un actor político nuevo con amplias capacidades; *b)* desconfianza y resistencias desde los gobiernos locales, en especial de las ciudades medias que integran el área metropolitana, ante el

riesgo de perder competencias; c) ausencia de liderazgo de la propia ciudad central y del gobierno regional; y d) inexistencia de auténtico interés entre actores políticos (partidos políticos con representación parlamentaria y en gobiernos locales, tanto con responsabilidades de gobierno como en la oposición en cada caso), así como de actores económicos y sociales, de situar la cuestión metropolitana en la agenda política. Tras aquella disolución, únicamente quedaría una Entidad Metropolitana de Servicios Hidráulicos, o EMSHI (integrada por 51 municipios), y la Entidad Metropolitana para el Tratamiento de Residuos o EMTRE (45 municipios).

El cambio de ciclo político ocurrido tras las elecciones autonómicas y locales de 2015 pudo haber sido la gran oportunidad para impulsar esa agenda. El gobierno regional quedó formado por una coalición de partidos de izquierda (PSPV-PSOE, Coalició Compromís y Unides Podem) mediante acuerdos de gobierno que se trasladaron, salvo alguna excepción, a la composición de los gobiernos locales. El mapa electoral del AMV supuso un auténtico vuelco que posibilitó la composición de gobiernos locales integrados por la coalición de gobiernos de izquierda en la práctica totalidad del AMV. Composición que, en lo básico, quedó renovada después de las elecciones de 2019, dado que el Gobierno regional y los gobiernos locales siguieron siendo integrados por los partidos que acordaron esa coalición de izquierdas. A ello cabe añadir el hecho de que el Gobierno central también estuviera integrado desde junio de 2018 por partidos de izquierda.

39

Se abría un ciclo político –Sorribes, en un texto magnífico, muy pronto presintió que no había voluntad política de abordar la agenda metropolitana en serio (Sorribes, 2015)– que finalmente duraría dos legislaturas completas, en las que hubo una oportunidad histórica para haber avanzado de forma significativa en el impulso de una agenda metropolitana, pero finalmente no fue así. Una oportunidad perdida que será difícil que pueda repetirse en condiciones similares. No hubo voluntad política de impulsar leyes de creación de áreas metropolitanas, tal y como habilita el Estatuto de Autonomía, ni tampoco se acabaron de aprobar planes territoriales sectoriales de escala metropolitana. Y aunque el propio Sorribes ya advirtió en su momento de los riesgos de haber apostado por enfoques sectoriales, abandonando cualquier visión metropolitana que apostara por enfoques estratégicos y holísticos (Sorribes, 2016), al menos se habría podido avanzar en algunas áreas fundamentales.

Descontadas las dos entidades metropolitanas de gestión de residuos (EMTRE) y de servicios hidráulicos (EMSHI), donde la cooperación funciona razonablemente bien, lo cierto es que tras dos legislaturas donde los gobiernos de coalición de izquierdas fueron hegemónicos, ni el Gobierno regional ni la casi totalidad de gobiernos locales del área metropolitana iniciaron realmente la con-

versación democrática sobre áreas metropolitanas, y los progresos, muy discretos, quedaron limitados a algunas iniciativas sectoriales y proyectos estratégicos del Gobierno regional y algunos proyectos singulares impulsados por gobiernos locales del área metropolitana. El Plan de Acción Territorial Metropolitano de València (impulsado en 2016) no fue aprobado finalmente, como tampoco lo fue el Plan de Movilidad del Área Metropolitana de València (PMOME). Únicamente se aprobó una ley de protección de l'Horta y un plan conjunto de protección de la Albufera.

Muy llamativa fue la ausencia de iniciativas pensadas para la escala metropolitana en tres áreas fundamentales: adaptación al cambio climático, vivienda y servicios sociales. Nunca ha existido un enfoque metropolitano en materia de vivienda pública. No se han encontrado sinergias. Ni siquiera se ha considerado por ningún gobierno hasta el momento la posibilidad de impulsar algún instrumento como el Consorci Metropolità de l'Habitatge de Barcelona u otras figuras análogas como las que existen en otras áreas metropolitanas europeas. Idéntico panorama se encuentra en materia de políticas sociales. Pero, sin duda alguna, el mayor error, que viene de lejos, fue no haber sido capaces de impulsar medidas de prevención, mitigación y adaptación respecto al cambio climático en un área densamente poblada y antropizada que, durante décadas, ha ignorado de forma imprudente los riesgos derivados de una ocupación desordenada del territorio sin ningún instrumento de gobernanza supramunicipal. Años después se ha podido comprobar el riesgo de no haber anticipado y ejecutado actuaciones en materia de prevención contra inundaciones.

Pobre balance que en modo alguno pudo ser compensado, sino todo lo contrario, como ya señaló Sorribes, con el impulso de una fallida ley de mancomunidades de la Comunitat Valenciana de 2018. A falta de otras iniciativas, tal vez podría haberse aprovechado para dar mayor capacidad presupuestaria y un potente contenido institucional a la cooperación entre el conjunto de municipios que integran el área metropolitana, al menos de aquellos que forman parte de la primera corona. Por contra, el mapa actual de mancomunidades, además de ofrecer un muy discreto balance en muchos casos, ha servido para incorporar mayor grado de fragmentación en el AMV.

Las causas que explican esta ausencia de diálogo institucional son muy diversas: fragmentación institucional, ausencia de liderazgos, resistencias a crear nuevos espacios que pudieran complicar la ya compleja presencia en el territorio de actores políticos con competencias (departamentos del Gobierno regional, departamentos del Gobierno central, ayuntamientos, Diputación provincial), resistencias de los gobiernos locales a delegar o compartir competencias y desconfianza, o falta de cooperación entre socios de gobiernos de coalición, tanto en el Gobierno regional como en gobiernos locales, para impulsar medidas de

forma coordinada. El hecho de que las comunidades autónomas tuvieran en sus inicios necesidad de legitimarse políticamente también ayuda a explicarlo. Sorribes insistía mucho en la resistencia de la Diputación provincial. Todas estas razones, y sin duda otras muchas, explican la actual situación «anómala» de España en el contexto europeo, pero no la justifica, porque en otros muchos países no ha sido tarea sencilla ni ha estado exenta de conflictos y, sin embargo, la existencia de formas de gobierno y de gobernanza metropolitana, en sus distintas versiones, son una realidad.

En nuestro trabajo conjunto de 2006 aludíamos a un conjunto de factores que eran condición necesaria para favorecer la gobernanza metropolitana: voluntad de cooperación de los actores implicados, existencia de estructuras que incentiven la cooperación y capacidad de liderazgo político (Kübler y Heinelt, 2005: 22-23). Ninguno ha concurrido en el caso valenciano. No se dispone de indicadores fiables a escala metropolitana; tampoco ha habido voluntad política por parte de nadie para aprovechar las muchas posibilidades que ofrece la actual legislación actual. Pero, sobre todo, no existe tradición ni cultura política de cooperación y esta circunstancia es probablemente el mayor impedimento para favorecer experiencias de gobernanza democrática. Superado el ecuador de la segunda legislatura de los gobiernos de izquierdas en la Generalitat y en la mayoría de los ayuntamientos metropolitanos, Josep Sorribes se lamentaba siempre de esta situación, de la actitud temerosa de los responsables, de su falta de ambición (Sorribes, 2020a), y reclamaba la necesidad de que los municipios hablasen entre ellos (Sorribes, 2017). Ni siquiera esto ha sido posible hasta el momento.

De nada sirve seguir discutiendo acerca de las causas que explican esta anomalía y dónde radican las mayores dificultades para que los actores políticos incorporen la realidad metropolitana en sus agendas. Resulta igualmente estéril seguir interrogándose si las áreas metropolitanas son «demasiado importantes para ignorar o demasiado grandes para emancipar» (Seixas, 2015: 138). La afirmación de Joao Seixas resume muy bien la causa de fondo que explica este caso: las áreas metropolitanas, aunque son demasiado importantes para ignorar, serían actores políticos demasiado grandes para otorgarles algún tipo de institucionalización. Pero su existencia aconseja adaptar la planta administrativa, el marco institucional o los mecanismos informales de coordinación y cooperación acordados en su caso, a esa realidad y no al contrario. En ningún país de nuestro entorno ha sido sencillo, puesto que en todos los casos han existido y existen resistencias. Pero los actores políticos han ido conformando, según cada caso y de acuerdo con su contexto institucional específico, estructuras de gobierno, instrumentos de gobernanza o iniciativas de cooperación que finalmente han dado forma a un mapa de la gobernanza metropolitana del que España no forma parte.

LAS CLAVES DEL FRACASO: LAS «DIMENSIONES POLÍTICAS OCULTAS»

A lo largo del año 2022 tuve ocasión de comprobar el estado de opinión en València sobre la cuestión metropolitana. Pude realizar encuestas y entrevistas personales en profundidad a muchos de las y los mejores especialistas que han trabajado sobre gobernanza metropolitana. Al igual que la gran mayoría de otros expertos, hace décadas que reclaman la necesidad de «pensar en clave metropolitana» y comparten la idea de que España no está siguiendo los pasos que otros países de nuestro entorno emprendieron hace tiempo. También participan de la idea de que la Academia y otros expertos pueden seguir haciendo su trabajo, como demuestra la profusión de publicaciones, seminarios internacionales y encuentros realizados durante las últimas dos décadas, pero coinciden en que superar el bloqueo existente solo es posible desde el ámbito de la política. Atribuyen por tanto a los actores políticos gran parte de la responsabilidad de que no exista no ya un marco normativo, sino una agenda metropolitana homologable a la existente en otros países.

42 Los expertos señalaban que, dada la organización territorial del Estado y la distribución competencial, esta tarea tenía que ser liderada desde la escala regional y local. Subrayaban los déficits de coordinación y cooperación entre niveles y esferas de gobierno. Destacaban la importancia de los liderazgos de alcaldesas y alcaldes, de las formas, y la relevancia de las «dimensiones políticas ocultas» que existen en cada contexto institucional específico y que funcionan como mecanismo de bloqueo. Resaltaban la necesidad de que los actores políticos fueran capaces de crear un ambiente institucional favorable, un relato compartido sobre la realidad metropolitana, y, a partir de ahí, «pensar juntos» en una agenda capaz de conciliar la visión y la escala metropolitana para el impulso de muchas políticas públicas, con el respeto a la identidad de los gobiernos locales y al sentimiento de pertenencia al municipio. Constatában la desconfianza del Gobierno regional y las resistencias de alcaldes y alcaldesas metropolitanas a ceder competencias.

Algunos especialistas consideraban imprescindible un impulso legislativo autonómico y, en su caso, estatal, vía modificación o impulso de legislación básica, para garantizar competencias y financiación para los posibles entes metropolitanos, o bien para incentivar la cooperación entre municipios que formen parte de áreas metropolitanas. La mayor parte de los expertos consultados se inclinaban por impulsar formas de gobernanza flexibles en torno a problemas concretos y, si en algún momento se considerase posible impulsar una legislación sobre áreas metropolitanas, se sugería que fuera específica para cada una de las tres áreas metropolitanas (tres realidades metropolitanas distintas que debían

abordarse de forma diferente) y que en primer lugar se abordase una norma para el área metropolitana de València.

Algunos especialistas aludían al gran obstáculo que suponía la existencia de unas diputaciones «anacrónicas» y «obsoletas». Existía coincidencia en las áreas prioritarias sobre las que los actores políticos debieran centrar la atención: estrategias de adaptación al cambio climático, movilidad, vivienda, segregación social y residencial, y barrios vulnerables, seguridad, gestión de residuos, ordenación territorial y urbana, servicios sociales, innovación y transición digital, formación, promoción económica y empleo. Finalmente, varios expertos alertaban sobre el riesgo de bloqueo por las resistencias de los municipios. Experiencias de otros casos indicaban que se necesitaba tiempo, «pedagogía metropolitana» y procesos muy dialogados capaces de conciliar la puesta en marcha de modelos de gobernanza con el respeto a la autonomía local.

A este respecto, y como uno de los mayores expertos, además del debate sobre los límites reales de la región urbana de València, Sorribes hablaba de la ausencia de liderazgo de una ciudad de València que ha vivido de espaldas a los municipios que integran el área metropolitana, falta de «conciencia metropolitana» de un territorio «sin alma y sin rumbo», sin el grado necesario de «autoestima», que abarcaba más de 70 municipios y 1,7 millones de habitantes, cuyos límites más infranqueables eran los límites mentales de sus gobernantes a la hora de visualizar estrategias de futuro en la escala adecuada (Novell y Sorribes, 2017: 343-360).

Mucho más ilustrativa, por novedosa, me resultó la opinión que pude recabar mediante entrevistas en profundidad de algunos de los actores políticos más relevantes, responsables en el Gobierno de la Generalitat Valenciana, en diferentes gobiernos locales, así como de responsables políticos de partidos en la oposición. En todas las entrevistas destacaba una idea central: «la cuestión metropolitana no estaba en la agenda y no avanzaba porque el obstáculo fundamental radicaba en la propia dinámica interna de los partidos políticos, no solo entre partidos de distinta orientación ideológica, sino entre los mismos partidos que formaban parte de coaliciones de gobierno». Luego sobresalían otros aspectos, entre los que destacan los siguientes: *a)* no existía, «mentalidad» o «visión» metropolitana, por lo tanto «no había posibilidad de ponerse de acuerdo en una agenda metropolitana», más allá de pequeños programas concretos (protección civil) o algunos proyectos mancomunados; *b)* destacaba la ausencia de «liderazgos compartidos» en el área metropolitana, para unos debido al escaso interés de la ciudad de València en ejercer su papel, cuando no a su resistencia a impulsar la agenda metropolitana, y, para otros, por el temor de muchos municipios a que la ciudad de València concentrase excesivo poder dado su peso poblacional; *c)* varios

responsables reconocían también la importancia de «dimensiones políticas ocultas» como obstáculo, así como la desconfianza entre distintos actores políticos, incluso pertenecientes a las propias coaliciones de gobierno, y la resistencia a «crear nuevos espacios de poder en un mapa administrativo ya muy complejo y algo confuso»; *d)* un responsable político expresaba un sorprendente argumento: la cesión de competencias a una nueva entidad superior «no resultaba interesante porque no daba votos»; *e)* se quejaban de toma de decisiones de ámbito o con gran impacto a escala metropolitana, en especial desde el Gobierno regional, sin consultas previas; *f)* constataban la resistencia de la Generalitat Valenciana a ceder competencias y presupuestos de una parte, y de los gobiernos locales «más ricos» no solo a ceder competencias o abordar prioridades desde la escala metropolitana, sino también a asumir responsabilidades en algunas decisiones que podrían suponerles algún coste o conflicto político, por ejemplo como consecuencia de la aprobación de planes territoriales metropolitanos; *g)* algunos destacaban el difícil encaje de las diputaciones; por el contrario, la mirada de la diputación era muy distinta a la que sostenían otros responsables políticos; *h)* finalmente, lamentaban no haber sido capaces de aprovechar los fondos europeos. Renunciar, por incomparecencia política, a impulsar proyectos estratégicos metropolitanos financiados con fondos públicos es la mejor muestra de esta ausencia de diálogo, de cultura de la cooperación y de visión estratégica.

44

La salud nos impidió poder comentar los resultados del trabajo. Esta conversación habría sido de enorme interés. Pero de las entrevistas realizadas pude llegar a una conclusión que hacía años Sorribes ya me avanzó: no existía ninguna posibilidad de impulsar una agenda metropolitana con garantías de éxito y atribuía la responsabilidad al conjunto de actores políticos: alcaldes y alcaldesas, responsables de la Diputación y del Gobierno autonómico. Solía resumirlo citando a Fuster: «què no volen, què no volen». Sorribes tenía razón. Más allá de declaraciones bienintencionadas, había poco más (doy fe en primera persona). Él era más intuitivo, mucho más escéptico y más realista que yo respecto a las posibilidades de impulsar una agenda metropolitana (Sorribes, 2020*b*).

De hecho, hoy en día no hay ningún espacio de diálogo institucionalizado o informal entre alcaldes y alcaldesas del área metropolitana de València. La última iniciativa que he sugerido [en 2025!], en diferentes ámbitos y ante distintos actores políticos, sociales y económicos, la creación de un Foro de alcaldesas y alcaldes metropolitanos, inspirada por cierto en una antigua aspiración de Sorribes que pudimos comentar en muchas ocasiones, que «els pobles valencians parlaren els uns amb els altres», parafraseando al maestro Sanchis Guarner, no ha encontrado respuesta alguna. Ni de unos, ni de otros.

¿Conclusión? Tenemos metrópolis, pero carecemos de mecanismos de gobernanza metropolitana. Existe desde hace décadas la mirada académica,

pero falta la mirada y el impulso político en los tres niveles que son Estado. La cuestión metropolitana no ha formado parte hasta el momento de la conversación entre actores políticos y, en consecuencia, no figura en la agenda. Y ahí seguimos, instalados en una anomalía institucional que tiene costes y hace perder oportunidades. Con independencia de la composición de gobiernos y del ciclo político, podría incluso hablarse de ausencia de voluntad política y de cultura metropolitana, de cierto fracaso colectivo y de «dimisión» de los actores políticos concernidos a la hora de ocuparse de impulsar una agenda metropolitana coherente y consistente. Seguimos instalados en un «gran desajuste» entre procesos y estructuras administrativas. Entre ciudad real y ciudad administrativa. Seguimos en el mismo punto que estábamos cuando en 1999 empezamos a conversar sobre el futuro del área metropolitana de València. Solo que ahora somos la excepción en Europa.

¿QUÉ HEMOS APRENDIDO DE LA DANA OCURRIDA EN VALENCIA EL 29 DE OCTUBRE DE 2024?

Los catastróficos efectos de la DANA en Valencia han evidenciado muchas cosas: *a)* los déficits de gobernanza de un Estado autonómico que no ha superado la prueba a la hora de gestionar una situación extraordinaria; *b)* los costes de una ocupación desordenada e imprudente de un territorio, en gran parte inundable, sometido a un proceso de artificialización extraordinaria durante décadas; *c)* los riesgos de acometer el proceso de recuperación, ordenación y adaptación a próximos eventos extremos sin disponer de una visión supramunicipal; y *d)* la incapacidad de las tres administraciones con competencias para acordar planes de ordenación territorial, de trazado de infraestructuras y de movilidad con una perspectiva metropolitana. Un grave déficit de gobernanza que tendrá consecuencias, o peor, ya las está teniendo, aunque los responsables públicos las ignoren (Romero et al., 2025).

En primer lugar, la gran inundación ha demostrado que para una gran mayoría de políticas fundamentales no hay competencias «exclusivas» *de facto*. No puede haberlas porque hablamos de competencias concurrentes, entre otros muchos ámbitos, para ordenación del territorio, movilidad, política de vivienda, gestión del agua o de los espacios litorales, trazado de infraestructuras, medidas de anticipación y adaptación a los efectos del cambio climático o gestión de emergencias. En todo caso, la ciudadanía no tiene por qué saber qué parte del Estado tiene asignadas competencias. Son sus representantes democráticos los que ha de ocuparse de ello. Las tres administraciones deben superar visiones fragmentadas, inercias administrativas y repensar nuevas

formas de gobernanza para un tiempo nuevo en el que los efectos del cambio climático obligan a hacerlo.

En segundo lugar, la escala metropolitana no existía y sigue sin existir en la agenda de las administraciones a la hora de diseñar planes de recuperación y de adaptación a los efectos del cambio climático. Una DANA de alcance metropolitano sorprendió a una densa y antropizada área sin mecanismos de gobernanza metropolitana o al menos supramunicipales. Un grave error de concepción de la normativa de recuperación, impulsada por separado y en paralelo por la Administración central y por el Gobierno autonómico, que no hace sino reproducir la ausencia de una mirada metropolitana y la inacción inexplicable de gobiernos anteriores, que fueron incapaces de aprobar definitivamente planes territoriales y planes de movilidad metropolitanos ya ultimados. De hecho, las únicas entidades que, dentro de limitaciones, se han demostrado más eficaces han sido precisamente aquellas que tienen estructura de gestión metropolitana: la Entidad metropolitana para el tratamiento de residuos (EMTRE) y la Entidad metropolitana de servicios hidráulicos (EMSHI).

46

En tercer lugar, la forma de entender la política es el gran problema que ha impedido una gestión adecuada de las consecuencias derivadas de la DANA. Esta ha sido una dificultad insuperable para haber podido acordar un plan y una agenda común para afrontar los efectos, la reconstrucción y la adaptación para el medio y largo plazos. Los discursos de los partidos de gobierno alejan toda posibilidad de acuerdos en el caso valenciano. La anómala situación creada en la Comunitat Valenciana queda muy alejada de lo que es permisible en una sociedad democrática avanzada.

A través de declaraciones desde las administraciones autonómica y central se sigue evidenciando su permanente desencuentro, sus respectivas agendas paralelas, rivalizando en el anuncio unilateral de planes de reconstrucción y de inversiones, de idénticas medidas dirigidas a los propios damnificados y anunciando de forma unilateral planes de reconstrucción y de inversiones, y exigiendo la llegada de fondos sin el menor concierto previo. Buscando el rédito político y el intento de justificar lo injustificable por encima del interés de los necesitados. Aprovechando para tomar medidas de más que dudosa racionalidad técnica; por ejemplo, en materia de ordenación del territorio y urbanismo, en el caso del Gobierno regional. También la AGE debería adaptar sus planes de actuación y mejorar la coordinación de algunos de sus organismos con los gobiernos locales y el gobierno regional, en especial la Confederación Hidrográfica del Júcar y Renfe-Cercanías, y para la reconstrucción de infraestructuras viarias. De igual modo, los gobiernos locales también vienen obligados a revisar sus planes de prevención, de alarma, sus planes generales y sus ordenanzas, y adaptarlas a situaciones extremas que cada vez serán más recurrentes.

Las administraciones central y autonómica mantienen sus visiones y culturas administrativas tradicionales verticales, segmentadas y parciales a la hora de impulsar sus respectivos planes de recuperación, y no hay evidencias de que esa situación vaya a sufrir cambios. Dada la enorme complejidad que entraña y de los grandes dilemas que plantea a los poderes públicos, para actuar en una zona tan densamente poblada y antropizada, lo aconsejable habría sido actuar de forma coordinada en materia de prevención y adaptación frente a futuros eventos extremos. Pero la distancia entre lo que debería ser y lo que es ha quedado evidenciada.

El Real Decreto Ley, de 11 de noviembre, por el que se adoptan medidas urgentes para el impulso del Plan de respuesta inmediata, reconstrucción y relanzamiento frente a los daños causados por la depresión aislada en niveles altos (DANA) en diferentes municipios entre el 28 de octubre y el 4 de noviembre de 2024 (BOE, 2024), el Decreto 3/2025, de 8 de enero de 2025, de la Generalitat Valenciana, por el que se aprueba el Plan de recuperación económico-social del territorio afectado por la DANA (DOGV, 2025), los anuncios de planes de recuperación y de planes de actuación anunciados por separado por las dos administraciones lo demuestran. El Gobierno autonómico anuncia un plan inconcreto y de imposible cumplimiento sin el apoyo presupuestario del Gobierno central, como se decía anteriormente, y las normas e iniciativas impulsadas por la Administración central se anuncian por separado y sin conocimiento del Gobierno autonómico.

47

Mientras tanto, los gobiernos locales, la administración más próxima a la ciudadanía, gestionan la situación en precarias condiciones, sin la información adecuada, y asistiendo impotentes a una situación de total descoordinación. Por su parte, la ciudadanía y las empresas afectadas carecen de un punto de referencia único para canalizar sus peticiones de ayudas públicas. La anomalía institucional en este punto es inexplicable: más de ocho meses después de la gran catástrofe nadie se había reunido todavía con todos los ayuntamientos afectados; ni con las víctimas.

Los ejemplos de desinformación, incertidumbre y sensación de desamparo de ciudadanos, empresarios y agricultores que se ha podido recabar mediante expertos, empresarios y ciudadanos afectados, así como de su decepción, inseguridad e indignación, resumen muy bien el estado de la situación. No es solo un problema de más recursos públicos, que serán necesarios, sino la imagen de un Estado incapaz de actuar de forma coordinada y con un único plan de recuperación conjunto.

¿Conclusión? No hemos aprendido nada. Ni siquiera en uno de los momentos más dramáticos ocurridos en décadas, los actores políticos han sido capaces de coordinar esfuerzos en la escala adecuada. Por ejemplo, a la hora de impulsar

políticas de prevención y adaptación a los efectos del cambio climático y sus efectos devastadores en ambientes mediterráneos. Conocemos bien la naturaleza de los procesos, los impactos y riesgos previsibles, sabemos que los procesos se extremarán y afectará a la vida y la salud de las personas, al modelo productivo y al modelo de crecimiento, al modelo de ciudad, a las infraestructuras, a los servicios... Que se requerirá una amplia y muy compleja agenda pública y una extensa colaboración con los actores privados en todas las escalas, pero que las escalas local y supramunicipal serán muy importantes.

Sabemos que la coordinación, cooperación y colaboración institucional es esencial, puesto que no hay competencias «exclusivas» *de facto* y el cambio climático no entiende de límites administrativos ni de mayorías y minorías políticas. Sabemos igualmente que además de adaptar de forma muy urgente planes de ordenación y ordenanzas municipales, la escala local no es la adecuada para dar coherencia a muchas políticas públicas. Por ejemplo, la Ley del Suelo de 2015 o la Ley de cambio climático de 2021 deben ser interpretadas con una mirada supramunicipal.

En definitiva, deberíamos saber que es imperativo que en las regiones del Mediterráneo se incorpore la escala metropolitana en la planificación territorial y en las políticas de respuesta al cambio climático. Las áreas metropolitanas son una escala imprescindible de gobernanza territorial y ambiental, como puede constatarse en el contexto europeo. La ausencia de la escala metropolitana en el diseño de políticas públicas con fuerte impacto territorial y ambiental es un error de concepto que dificulta la coherencia y la eficacia de estas. Exceptuado el caso del área de Barcelona, no existen espacios de gobernanza que permitan el desarrollo supramunicipal de legislación territorial y ambiental con la coherencia que proporciona la presencia de las tres administraciones en la dirección adecuada y una sólida tecnificación en su funcionamiento. Más allá de la forma que se estime y que todas son posibles de acuerdo con el marco jurídico vigente (leyes de creación, agencias, comisiones territoriales de coordinación, consorcios públicos, sociedades de integración, entidades metropolitanas de gestión sectorial, comarcas funcionales, o cualquier otra figura), la escala metropolitana debe institucionalizarse con la presencia de las tres administraciones en la toma de decisiones, seguimiento y gestión. Sin embargo, prevalecen las tácticas de polarización extrema, permanecen las inercias administrativas.

¿ABANDONAMOS TODA ESPERANZA?

Josep Sorribes solía recurrir al conocido pasaje de la *Divina comedia* de Dante que aparece escrito en la puerta del infierno: «Lasciate ogni speranza». Y a me-

dida que pasaban los años crecía su desánimo respecto a la posibilidad de poder ver algún día alguna señal esperanzadora. Podemos seguir como hasta ahora, pero sería muy aconsejable incorporar la mirada metropolitana. Este déficit de gobernanza hace perder oportunidades y resta coherencia, eficacia, eficiencia e impulso a muchas políticas que ya solo tienen sentido desde esa escala y que en nuestro caso afecta a casi dos millones de personas y a una parte muy importante del PIB regional.

¿Por dónde empezar? Por pensar juntos sobre los costes de la «no-metrópolis». Y por la capacidad política que se demuestre desde la escala local. Esta es ya mi única esperanza. Si no existen consensos básicos entre partidos, es inútil empeñarse en la institucionalización de formas de gobernanza metropolitana, en la creación de nuevos organismos o en la discusión sobre planta territorial. Lo más aconsejable es centrarse en formas «blandas» y flexibles de gobernanza, casi «a la carta», entre municipios. Aprendiendo de las buenas experiencias, incorporando innovaciones sociales, creando espacios horizontales de cooperación desde abajo para afrontar riesgos y retos comunes. Combinando «la política de las cosas concretas» con una visión estratégica compartida para el conjunto del área metropolitana en el horizonte 2035. Conciliando y respetando «espacios de decisión», espacios de vida cotidiana y «espacios de identidad».

Descartadas desde hace mucho tiempo leyes de creación de áreas metropolitanas, un camino transitable podría ser iniciar el diálogo entre actores políticos del área metropolitana. La creación de un foro, convención o conferencia de alcaldes y alcaldes metropolitanos ya sería una gran noticia. Promover iniciativas sectoriales conjuntas en materia de prevención y adaptación a los efectos del cambio climático, movilidad, vivienda, seguridad, servicios sociales o promoción económica también sería un gran avance. Acordar un plan estratégico metropolitano sería una noticia extraordinaria. Si alguna vez se iniciara ese camino, una ley de creación del área metropolitana sería entonces la consecuencia lógica del proceso.

De ahí mi insistencia en sugerir la creación de un foro de alcaldes y alcaldes metropolitanos. Siempre me acompañará la duda de qué habría pensado Josep Sorribes de esta idea. Una vez que han fracasado todas las demás propuestas y sugerencias aportadas durante décadas.

49

REFERENCIAS

KÜBLER, D. y H. HEINELT (2005): «Metropolitan governance, democracy and the dynamics of place», en H. Heinelt y D. Kübler (eds.): *Metropolitan governance. Capacity democracy and the dynamics of place*, Routledge, pp. 8-28.

- NOVELL, N. i J. SORRIBES. (2017): *Nou viatge pel País Valencià*, València, Publicacions de la Universitat de València, vol. 2.
- ROMERO, J. y J. SORRIBES. (2011): «El territorio valenciano tras la crisis: planificación y gestión con sentido común», *Mètode*, 68, Universitat de València, pp. 62-71.
- ROMERO, J.; J. SUBIRATS; A. BOIX; J. FARINÓS; R. GOMÀ; R. MARZAL y A. SERRANO (2025): «Cambio climático, territorio y déficit de gobernanza», en J. Romero. y A. Camarasa (eds.): *Cambio climático, y territorio en el mediterráneo ibérico. Efectos, estrategias y políticas*, València, Tirant lo Blanch, pp. 363-411. Disponible en Tirant *on line*.
- SORRIBES, J. y J. ROMERO. (2001): «Dinámicas y procesos recientes en las áreas metropolitanas», en J. Romero et al. (coords.): *La periferia emergente. La Comunidad valenciana en la Europa de las regiones*, Barcelona, Ariel, pp. 265-283.
- SORRIBES, J. y J. ROMERO. (2006): «El fracaso de las experiencias de gobierno metropolitano en España», en J. Romero y J. Farinós. (coord.): *La gobernanza territorial en España. Claroscuros del proceso a partir de estudios de casos*, València, Publicacions de la Universitat de València, pp. 397-414.
- SORRIBES, J. (1999): *Las áreas metropolitanas. Análisis teórico y experiencia comparada*, València, Consell Metropolità de l'Horta, Quaderns de l'Horta, 1.
- 50 SORRIBES, J. (2015): «¿València metropolitana?», *elDiario.es*, 1 de octubre.
- SORRIBES, J. (2017): «Xé tu, ajunteu-vos», *elDiario.es*, 9 de marzo.
- SORRIBES, J. (2020a): «València 2030: unes notes», *elDiario.es*, 26 de febrero.
- SORRIBES, J. (2020b): «La qüestió metropolitana i les arts escèniques», *elDiario.es*, 23 de noviembre.
- SORRIBES, J. (2022): «De bell nou. Al voltant del l'àrea metropolitana de València», *elDiario.es*, 16 de febrero.
- SEIXAS, J. (2015): *La ciudad en la encrucijada. Repensar la ciudad y su política*, València, Tirant lo Blanch.
- TOMÀS, M. (ed.) (2023): *Metrópolis sin gobierno. La anomalía española en Europa*, València, Tirant lo Blanch.

URBANISME, CONSTRUCCIÓ I RECONSTRUCCIÓ

Chema Segovia

Sempre m'ha resultat cridanera la condició en aparença inaprehensible de l'urbanisme; el fet que fins i tot els qui concentrem la nostra activitat professional en aquest camp experimentem dificultats per a delinear el seu perímetre, identificar els seus principis fonamentals o comprendre com es resol la seua estructura interna. Si bé pot admetre's que una certa indefinició és inherent a qualsevol àmbit de naturalesa social, complex i multidimensional –travessat a més per les disputes de l'acció política–, la veritat és que hui eixa falta de nitidesa és especialment aguda i problemàtica. En un present en què l'urbanisme arrossega una crisi de legitimitat de més d'una dècada, aquest se'ns presenta com un objecte intricat que sembla vindre'ns-en donat, entregat a les seues pròpies inèrcies i dotat d'una arquitectura tenaç, que a penes admet reforma.

51

Existeixen sens dubte nombrosos factors externs que hui dificulten una renovació substantiva de l'urbanisme, però convé també parar atenció a les resistències internes de la disciplina. Personalment, sempre he sentit que l'absència d'una noció històrica crítica exerceix un paper rellevant en eixe bloqueig. En la seua forma moderna, l'urbanisme és una construcció jove que, en tot just un segle de recorregut, ha generat una vasta quantitat d'arguments teòrics, eines metodològiques i experiències pràctiques. Eixa acumulació –selectivament revisada– sol narrar-se com un procés de desenvolupament coherent i virtuós, que va consolidant una sort de pòsit. Els qui pensen d'aquesta manera –o els qui tenen interès a fer-ho– veuen l'urbanisme com una entitat madura, rica i cohesionada, que es legitima a si mateixa parapetant-se en una tradició linealment acumulada contra la qual a penes cap discussió.

Per a decepció d'eixa visió optimista i essencialista, l'evolució de l'urbanisme no es descriu com la d'un arbre que va creixent, enrobustint el seu tronc i desplegant amb exuberància les seues branques, sinó que s'assembla més aviat a un treball de fusteria fet per diverses mans i sense unes instruccions de muntatge consensuades, en el qual materials de procedència diversa es van caragolant els

uns amb els altres, i es retiren deliberadament, per a caure de manera inadvertida i reintegrar-se previ pedaç, si es dona el cas. Eixe procés continuat de construcció i reconstrucció no és cec, ni els seus resultats són arbitraris ni inamovibles. La historiografia de l'urbanisme mostra que, en diferents moments d'esgotament, es van produir moviments de revisió i impugnació que, no sense fortes tensions, van conduir a replantejaments conceptuals i metodològics de gran importància.

Un episodi significatiu i pròxim de refundació disciplinària va ser el que es va donar en l'Estat espanyol entre els anys setanta i huitanta del segle passat, des de la puixança dels moviments veïnals cap al final de la dictadura franquista fins a la seua culminació amb l'aprovació dels primers Plans Generals d'Ordenació Urbana a càrrec dels ajuntaments democràtics. Els treballs que analitzen com es va produir eixa reorientació identifiquen un ampli nombre de factors possibilitadors que poden sintetitzar-se en quatre vectors: primer, la presa de consciència (no absoluta ni indiscutida) que canviar el mode en què es construïa i governava la ciutat era indispensable per a la transformació política que s'estava obrint pas; segon, la construcció progressiva de tota una nova institucionalitat compromesa amb eixa tasca (no sols estatal-administrativa, sinó també cívica, tècnica i educativa); tercer, l'existència de referents internacionals que servien de suport (per exemple, l'urbanisme d'austeritat italià); i quart, l'emergència d'una generació de joves professionals que van aconseguir articular-se i posicionar-se com un agent col·lectiu transformador (amb el suport d'algunes figures reconegudes de l'etapa prèvia).¹

Josep Sorribes va ser una figura prominent en eixe procés de refundació de l'urbanisme. En moltes converses informals, solia evocar-ho amb jovialitat, destacant els amplis marges de maniobra dels quals es va disposar llavors, alimentat per la percepció compartida que era necessari –i possible– articular solucions noves, que abastaven des del discursiu fins a l'operatiu. Del relat que Sorribes feia també era interessant que, encara que entusiasta, es cuidava de caure en l'autocomplaença i la nostàlgia. En mirar des de la perspectiva que donava el temps, reconeixia aspectes problemàtics i tendències perniciosos, com l'excessiva centralitat que des d'un primer moment es va concedir a la urbanística (entesa com el conjunt de principis i tècniques que s'ocupen de la planificació física dels espais urbans), o el subtil mode en què el planejament urbà socialdemòcrata es va deixar penetrar per la planificació estratègica de tall neoliberal. En últim terme, el contacte amb Sorribes desprenia una comprensió de l'urbanisme com a camp

1. Vegeu J. Borja (1977): «Popular movements and urban alternatives in post-Franco Spain», *International Journal of Urban and Regional Research*, 1(1-3), pp. 151-160; o P. Gigosos i M. Saravia (1993). «Relectura del planeamiento español de los años 80: Generación de planes, generaciones de urbanistas», *Ciudades*, 01, pp. 37-52.

obert i difícil de controlar, en el qual qualsevol conquesta havia d'entendre's com un moment provisional i en el qual tota certesa podia tornar-se objecte per revisar.

L'any 2007, el model de fer ciutat creat en la Transició i mutat a partir de l'ingrés d'Espanya en la CEE va acabar de fer fallida. Així i tot, van fer falta alguns anys per a comprendre que la crisi oberta era profunda i no es resoldria de mode natural. Arribat 2011, l'obsolescència de l'urbanisme va començar a veure's com un fet evident, encarnat en quantitat de solars erms, construccions inacabades i infografies que dubtosament es farien realitat. Això va mobilitzar a un nodrit nombre de joves professionals que, replicant moments anteriors, ens aglutinem amb il·lusió i que, entre veterans que ens miraven amb condescendència o desdeny, trobem en Sorribes una valuosa excepció. Lluny d'atrinxerar-se en el seu llegat, Sorribes es va prestar a obrir camins: ens va escoltar, ens va donar recolzament, ens va posar en contacte amb altres urbanistes majors i ens va ajudar a construir plataformes com Aula Ciutat. Va saber veure en nosaltres no una amenaça ni una frivolitat, sinó una oportunitat de renovació que no exclouia el reconeixement de l'esforç dels qui ens van precedir. La seua generositat no va ser anecdòtica ni simbòlica, sinó operativa. Ens va oferir legitimitat quan aquesta se'ns escatimava.

Les estructures que aquesta nova generació d'urbanistes va aconseguir construir sempre van ser fràgils. Així i tot, es van teixir xarxes, es van compartir recursos i es va generar una atmosfera d'exploració que, encara que marcada per la precarietat, va permetre construir un nou imaginari urbà. Com en els huitanta, es va intentar tornar a pensar des de l'escassetat, però també des de la no dependència fins a la creació d'infraestructures, i des de la complexitat processual. La nostra finestra d'oportunitat semblava en qualsevol cas més estreta, perquè s'actuava en el buit deixat per un model urbanístic exhaust però encara hegemònic.

El salt a les institucions en 2015 va semblar obrir un nou cicle, però l'urbanisme que preteníem impulsar va trobar un aparell molt més resistent del que havíem previst. El vell urbanisme, al qual molts havíem donat per mort, no sols continuava viu: estava reorganitzant-se. I ho feia amb recursos, amb actors ben situats i amb una lògica de reproducció que s'alimentava fins i tot dels seus fracassos. Una exploració detinguda d'eixe xoc excedeix el propòsit d'aquestes pàgines, encara que no deixa de ser un exercici necessari i pendent.

Josep Sorribes ens va acompanyar en aquell primer envit amb implicació i esperit crític. Malgrat la seua experiència, es va mantindre receptiu als canvis i atent a les contradiccions. El seu vitalisme i el seu humor l'allunyaven de qualsevol dogmatisme, però no de l'exigència. Com a mestre, com a amic i com a ciutadà, insistia que l'urbanisme havia de ser una pràctica situada que ha de refer-se amb cada conjuntura, no un llegat gravat en pedra. Potser per això, entre

els molts ensenyaments que ens va deixar, n'hi ha un que continua bategant amb força: l'urbanisme no s'hereta, es reconstitueix. El seu exemple ens recorda que els moments fundacionals no són monopoli d'una generació, sinó processos que es repeteixen amb altres llenguatges, en contextos distints, amb altres aliances. Cada refundació es juga en el tall entre allò que s'aprén i allò que s'abandona, i en això només els qui estan disposats a cedir espais poden ajudar a crear-ne nous.

Hui dia, enmig d'un panorama del tot incert, eixa actitud és més necessària que mai. Si l'experiència dels anys huitanta va ser —amb tots els seus matisos— una refundació exitosa, la del cicle post-2007 s'antulla més aviat frustrant, encara que no pot donar-se per resolta. La comparació entre tots dos processos no ha de servir per a marcar distàncies, sinó per a traçar connexions. Cal entendre què va funcionar llavors, què falla ara i quines condicions necessitem perquè la pròxima temptativa tinga més possibilitats de resoldre's positivament.

Perquè si alguna cosa va ensenyar Sorribes és que l'urbanisme, quan vol ser útil, ha d'estar disposat a reinventar-se sense nostàlgia, però amb memòria. En eixa tensió, necessàriament incòmoda, es juga la seua vigència.

LA CIUTAT FLEXIBLE: EL CAS DE VALÈNCIA

Vicent Soler¹

En la primera meitat dels setanta, alguns dels joves professors d'Econòmiques de la Universitat de València tinguérem la sort de trobar en Ernest Lluch el tutor dels nostres afanys investigadors. Fins i tot, ens assignava temes i referents.

A Josep Sorribes, en concret, li va encomanar d'omplir el gran buit de l'*Economia Urbana* (Jacobs, 1969), tot comptant amb l'economista barceloní, Francesc Roca, com a introductor.

Per la seua banda, Enric Lluch –germà de l'Ernest–, un eminent geògraf, havia emprés, el 1972, un estudi sobre àrees funcionals a Catalunya. Quan el treball va voler aplicar-se també al País Valencià, a suggerència del seu germà i de Vicent Ventura, trobà en la colla de llicenciats recents d'Econòmiques el material humà per emprendre-ho.

No per casualitat, Josep Sorribes feu de coordinador de l'equip valencià, seguint les orientacions d'Enric Lluch, Pilar Riera i Eugeni Giral. Cal dir que el treball no va ser conclòs, però sí que va originar recerca derivada a escala comarcal (Sorribes i Verger, 1982).

Per a reblar el clau, Lluch (Ernest) va fer vindre al professor Francesc Roca a donar classes d'*Economia urbana* a la nostra facultat, *gratia et amore*. És a dir, sense cobrar ni una *igleta* –com diem a Rocafort– i pagant-se els viatges. Però, això sí, menjant i dormint a ca l'Ernest, a Russafa.

Tot i que, en geografia, Maria Jesús Teixidor de Otto i, en història de l'arquitectura, Trinitat Simó havien creat una certa literatura sobre la ciutat –les ciutats–, en economia això encara no havia passat.

Així, doncs, Josep Sorribes faria de pioner en aquest camp. Però no oblidarà mai el caràcter interdisciplinari del camp d'estudi que havia escollit, com demostra haver format part de Institut Interuniversitari de Desenvolupament Local (IIDL).

1. Professor honorari d'Economia aplicada en la UV.

O les freqüents col·laboracions amb arquitectes (Llopis, Sorribes, Vetges tu i Mediterrània, 2016). O amb historiadors, concretament, amb J. C. Colomer (Colomer i Sorribes, 2016).

O amb geògrafs, de bell nou. Cal destacar les que signà amb Joan Romero i Josep Vicent Boira (Boira, Romero i Sorribes, 2005), impenitents estudiosos, com ell, de la ciutat de València i de tot el sistema de ciutats valencianes. Amb reflexions puntuals sobre temes de pes, com els efectes sobre el territori de la crisi del 2008 (Romero i Sorribes, 2011).

Això dit, compatibilitzant amb el treball polític per a aconseguir la «llibertat, l'amnistia i l'Estatut d'Autonomia», pocs anys després, el febrer de 1978, llig la seua tesi doctoral, amb un títol ben suggerent i premonitori del que treballaria al llarg de la seua vida: *Desenvolupament capitalista i transformacions territorials al País Valencià, 1960-1975. El cas de l'Horta*.

Simultàniament, llegisc la meua tesi, que, en contrast, venia a respondre a l'encàrrec conjunt de Joan Fuster i Ernest Lluch d'esbrinar si, al País Valencià, hi havia un «fil industrial» des del segle XIX. Lluch ho afirmava i Fuster en dubtava. El meu treball confirmaria la posició *lluchiana*.

Per cert, seran les dues primeres tesis presentades en la Facultat d'Econòmiques de la Universitat de València.

56 Amb les recerques –derivades també de sengles tesis doctorals– de dos companys més, Ernest Reig i J. M. Martínez Serrano, el 1980 vam publicar tots quatre un llibre en el pròleg del qual Ernest Lluch escrivia que era el primer «manual d'economia valenciana».²

Tot i això, el «manual» ja evidenciava que el professor Sorribes i un servidor ens «allunyàvem» de les nostres trajectòries investigadores. Però no tant de les docents, on coincidíem en assignatures com la de l'Economia del País Valencià.

Però, mira per on, tornarem a coincidir en els objectius de recerca vint anys més tard, quan, progressivament, vaig anar decantant-me pel camp de la geografia econòmica. Un article sobre València com a ciutat «flexible», escrit conjuntament el 2000, ho corroborava.³

Un article que ambicionava tindre un paper seminal. En quin sentit? Doncs, en el que els canvis paradigmàtics que vivia la ciència econòmica, des de les darreries dels vuitanta, amb la tesi doctoral de Paul Romer de 1986 (Romer, 1994), permetia, amb coherència teòrica, introduir l'economia urbana en el *mainstream*

2. J. M. Martínez Serrano; E. Reig, V. Soler i J. Sorribes (1980): *Introducció a l'Economia del País Valencià*, València, Tres i Quatre.

3. J. Sorribes i V. Soler: «Creixement econòmic i ciutat flexible: algunes reflexions seminals i la seua aplicació al cas de València», *Revista Econòmica de Catalunya*, 39, 2000, pp. 63-77.

d'aquella i, concretament, en les explicacions del creixement econòmic (Glaeser, 1994; Camagni et al·tri, 1996). Amb el cas d'estudi de la ciutat de València.

De fet, el protagonisme de la ciutat –de les ciutats– estava creixent amb el pas del temps i dels canvis en els modes de producció i la mateixa geografia econòmica del món, derivada de la globalització.

Tant que explica sovint–cada dia més– perquè en uns llocs es creix més que en uns altres (Lucas, 1988). En les ciències socials aquesta interacció s'ha vingut a denominar *glocalització*, entre el que és local i el que és global.

Les modernes comunicacions de l'era digital podrien fer pensar que han restat potència al millor actiu de la ciutat, que és la proximitat física dels factors de la producció, però no. Ans al contrari, l'ha reforçat perquè a les ciutats és on es troba el flux més gran de telecomunicacions.

Uns factors i altres el que fan és exigir uns canvis al si de l'espai urbà, tot permetent-lo esdevenir més descentralitzat, flexible i versàtil. Tot potenciant noves funcionalitats d'espais metropolitans fins llavors perifèrics i denominats *downtown* o ciutat històrica. No hi haurà, doncs, antagonisme entre aquesta i les noves *banlieues*, hi haurà complementarietat i interacció.

A més a més, el creixement de la ciutat assumeix una lògica quantitativa, però també qualitativa en la diversificació productiva, bàsicament de serveis: turisme, finances, comerç, transport o terciari avançat, entre d'altres. En tot cas, la descentralització industrial i residencial abasta una clara dimensió metropolitana.

Així mateix, els centres demanden actuacions més fermes contra la contaminació, en favor de més zones verdes i de formes de mobilitat d'energia més neta, començant per l'ampliació de les zones de vianants i dels itineraris per a bicicletes. També perquè tant el transport públic com el privat utilitzi motorització elèctrica.

Tot plegat fa que els *avantatges comparatius* del medi urbà es mantinguen, encara que prenguen formes diferents. La bona accessibilitat a proveïdors i clients i, sobretot, una fluida informació de coneixements hi jugarien un paper clau.

De manera que passariem de la concepció de *ciutat funcional*, fonamentada en les *economies d'urbanització* de Jane Jacobs, a la de *ciutat flexible*, on se sumarien les *economies de localització* (Trullen, 1996).

En tot cas, una ciutat *eficient* està relacionada íntimament amb els recursos humans, en tant que la transferència intel·lectual –que només és possible amb un mínim de massa crítica de capital humà– incrementa sòlidament tant la productivitat del treball com el total dels factors de producció (PTF). En definitiva, la competitivitat de les unitats de producció, de les empreses que hi estan ubicades.

Derivadament, la demanda de llocs de treball qualificats serà major i, alhora, la cerca i coordinació de la cerca de treballadors més fàcil. Tant els demandants

com els oferents de bons llocs de treball hi ixen guanyant. Els costos de transacció per canvis en el lloc de treball es redueixen igualment.

També la disposició propera de serveis públics fonamentals (sanitat, educació o serveis socials) se suma als avantatges de les economies de localització. Això és especialment sensible en les societats avançades on l'*Estat del benestar* forma part important del *capital social*.

En l'Europa del sud, on cal implementar el canvi de les estratègies competitives empresarials en favor de les que es focalitzen en l'increment de la productivitat mitjançant la innovació permanent, el paper de les ciutats, per tot el que hem assenyalat, és imprescindible.

Això dit, la presència de *deseconomies* en el creixement de les ciutats és òbvia, no només les que genera la congestió en la mobilitat o les disfuncionalitats del mercat immobiliari per a satisfer el dret a l'habitatge. O fins i tot, l'asimetria entre l'increment dels preus dels actius immobiliaris i de la resta d'actius.

El paper dels poders públics, per tal de maximitzar els factors competitius i de minimitzar-hi els *spillovers* negatius, abasten molts vectors. Des de la mobilitat a l'habitatge, és clar, però també el medi ambient, la seguretat, la creació d'oportunitats de negoci –particularment en l'àmbit de les activitats creatives, com la cultura-, la fluida relació de les universitats i les empreses o la disposició de bones cobertures digitals.

58

Krugman (1997) proposa el model de les *edge cities* per a poder explicar en aquest marc propositiu les ubicacions de tipus perifèric per a determinades activitats econòmiques i socials: unes activitats que mantindrien un diàleg funcional amb les que restarien als centres de les ciutats.

Però l'eficiència de la ciutat també dependrà de la bona relació amb altres ciutats, connectades en xarxa, que ha de ser també eficient. Més encara en la lògica de la integració europea.

No ho serà quan una d'elles, per exemple, fa de xucladora permanent de recursos de les altres. La previsible jerarquia de ciutats en xarxa no ha de conduir inexorablement a aquesta situació, gens positiva per a la resta.

València-ciutat metropolitana és el nucli central del sistema de ciutats del País Valencià, però, a diferència del paper que fa Madrid en el sistema de ciutats espanyol, no xucla impenitentment de la resta de ciutats valencianes.

Això es deu en part a l'important paper que té en aquesta xarxa l'àrea metropolitana d'Alacant-Elx i als diversos eixos que la caracteritzen. Particularment, tres: l'eix litoral, el que desplega l'A-7 i el del Vinalopó. A més de l'àrea polinuclear de les anomenades *comarques centrals* (Gandia, Xàtiva, Ontinyent, Alcoi i Dénia).

Eixos que s'hi troben farcits de ciutats mitjanes, amb gran dinàmica pròpia, inserides en indrets on han funcionat les economies d'aglomeració en forma de *clústers* o *districtes industrials*.

Tot plegat, la València metropolitana es troba en condicions de competir amb èxit en el segon nivell de la jerarquia urbana europea.

Si més no, del seu èxit al respecte dependrà que el conjunt del sistema de ciutats valencià cree sinergies suficients en benefici del conjunt. Del conjunt de la xarxa i del conjunt del territori *valencià* (Sorribes i Novell, 2017).

En aquest sentit, hem de reconèixer que els poders públics no han estat a l'altura de les circumstàncies. O dit d'una altra manera, a l'altura de propiciar eficientment el paper de centre del sistema de ciutats valencià, tot creant els òrgans de gestió metropolitana adients.

Es va intentar el 1987 amb la creació del Consell Metropolità de l'Horta (CMH), un òrgan de govern local amb competències en cycle hidràulic, residus sòlids, urbanisme, escorxadors, incendis, transports i la seua infraestructura, d'acord amb les normes de coordinació territorial i urbanisme.

Josep Sorribes (1999) estudiaria la viabilitat de l'ens, en contrast del seu precedent, la Corporación Administrativa Gran Valencia (1947-1986).

Malauradament, el canvi de govern de la Generalitat el 1995 suposà una pèrdua de confiança d'eixa viabilitat, tot debilitant les seues funcions i acabant fent desaparèixer el CMH, el 1999.

59

El seu buit fou omplert insatisfactòriament per entitats d'àmbit sectorial i per mancomunitats municipals d'àmbit territorial que no abasten el conjunt de l'àrea metropolitana.

Totes les mirades crítiques anirien no només cap al Consell (de la Generalitat), sinó també cap a la falta de perspectiva metropolitana dels responsables municipals, fonamentalment dels de València ciutat (Sorribes, 2007).

A hores d'ara, doncs, hi ha una doble assignatura pendent. Primera: entendre que la ciutat real de València va més enllà del terme municipal. Una àrea metropolitana que inclou diverses corones, en paraules de Josep Sorribes. Segona: aconseguir que aquesta ciutat metropolitana siga tractada com a *ciutat flexible*, en els termes suara assenyalats i en els que posteriorment ha enriquit el mateix Joan Trullen (Becattini et al., 2002).

Tot plegat ajudaria a poder fer-ne un bon diagnòstic i a la definició de polítiques adients per a aconseguir la competitivitat adient. Ara bé, malauradament, no podem fer-ho com caldria perquè, malgrat els avanços fets, encara tenim una insuficiència de dades al respecte. Una insuficiència que tant ha palesat el professor Sorribes en la seua llarga trajectòria professional.

Tot i això, aquesta concepció de *flexible* pel que fa a l'estructura territorial i a la diversitat d'activitats econòmiques i socials ens és bastant útil. Ho és, efec-

tivament, per a l'anàlisi de la València metropolitana i les complementarietats i interaccions funcionals que s'hi poden donar.

En primer lloc, ens permet constatar que el centre de la ciutat manté un important paper pel que fa al terciari i, especialment, al terciari avançat. Amb els canvis, lents, en la pacificació i descarbonització del trànsit.

Però no hauríem de negligir el creixent paper respecte del terciari avançat de l'àrea de la Marina de València, en la zona portuària. O dels nous campus universitaris i els seus parcs científics també als afores (Tarongers, Vera i Burjasot-Paterna). O la, per ara pendent, reconversió de polígons industrials urbans, com el de Vara de Quart, en *hubs* tecnològics.

Tinguem en compte que una bona part de les noves funcions urbanes, vinculades a activitats d'alt valor afegit, només són possibles gràcies a la potent funció formativa i de transferència de coneixement de les dues universitats locals, la de València i la Politècnica. Ambdues s'alineen en els millors rànquings d'excel·lència a escala europea.

Ara bé, la *turistització* intensa de la ciutat històrica –un efecte col·lateral de la democratització i diversificació del mateix turisme– planteja reptes inèdits.

En primer lloc, el de la intensificació de la gentrificació en alguns barris, com el Cabanyal, Russafa o el Carme, i, en general, quant a l'habitatge dels residents per l'augment dels preus i dels lloguers. Que força, literalment, a l'expulsió de moltes famílies dels seus barris de sempre. Com també de la botiga i el negoci tradicional, que no pot fer-se'n càrrec davant, a més, la competència de les franquícies.

Les diverses *corones* metropolitanes de què parla Sorribes van anant assumint antigues o noves funcions. Per exemple, a l'extrem sud s'ha ubicat el centre penitenciari de Picassent, quan el seu precedent, la presó Model, s'ubicava al barri de Nou Moles, a l'oest de la ciutat, però dins del nucli urbà. També és veritat que la Ciutat de la Justícia s'ha desplaçat cap al sud de la pròpia ciutat.

O indrets de forta activitat lúdica, com el circuit on se celebren els mundials de motos, en una corona molt exterior, cap a l'oest, al terme de Xest. O la Ciutat de les Arts i les Ciències, potser en una corona no tan exterior, però sí cap al mar, més enllà del barri –antigament perifèric– de Mont-Olivet.

O d'altres de força importància estrictament empresarial, com el Palau de Congressos o la Fira de València, en l'eix de l'autovia del Túria, en el llinar de la conurbació urbana estricta.

Es tracta d'alguns exemples importants que mostren una assignació d'espais funcionals molt potents, que haurien de ser contemplats i gestionats des de la lògica de la *ciutat flexible*. Una flexibilitat, però, que enyoraria una prèvia vertebració conceptual de la ciutat com un tot.

Tant que el primer que detectem, simptomàticament, és la dificultat de mobilitat interna. Dificultat alimentada per l'excessiva *radialitat* de les infraestructures de transport. Amb molt precàries, encara, comunicacions transversals, malgrat el *by pass* i alguns corredors viaris, poc connectats entre ells, en tot cas.

Les congestions diàries de trànsit en algunes artèries estan assegurades, doncs. Fonamentalment, pel deficient servei de rodalies ferroviàries i l'escassa xarxa de metro.

Això dit, per al conjunt de l'àrea metropolitana cal reconèixer que manté una certa fortalesa industrial, basada en pimes, amb els més de 130 polígons industrials que hi conté.

Reforçada per les grans factories de Ford i la futura de bateries de Volkswagen –en la lògica de les *edge cities*–, al sud i al nord, respectivament. Tot constatant, això sí, la quasi desaparició del *districte industrial* del moble en l'eix de l'Horta Sud-Albufera.

Tot plegat pressiona, òbviament, sobre el deficient viari intrametropolità, fent que els desplaçaments diaris, el *commuting*, siga un problema creixent. Alhora que imposa una major densitat residencial allà on el trànsit és més fluid.

Per la seua banda, el port, a l'est, i l'aeroport, a l'oest, asseguren a València una bona accessibilitat i, doncs, un paper significatiu en el sistema de ciutats europeu, com déiem adés. Si bé ambdues grans infraestructures exigeixen una major valoració de les externalitats que generen.

61

Tant les positives –moltes– com les negatives, també moltes, per l'impacte de les contaminacions de CO₂ i acústica en el medi poblacional urbà i en el mediambiental d'una zona de tant interès com és el parc natural de la Devesa del Saler i l'Albufera.

Per la seua banda, la *radialitat* de les infraestructures del transport a Espanya facilita les comunicacions amb la populosa àrea metropolitana madrilenya, però dificulta les transversals, tant importants com l'àrea econòmica basca –mitjançant el node logístic de Saragossa– o la catalana.

En concret, la manca d'un corredor ferroviari nord-sud –el Corredor Mediterrani– li resta capacitat de mobilitat de persones i mercaderies amb Catalunya –el nostre principal soci comercial– i amb Europa (Boira, 2021). També del Corredor de l'Ebre, que ens permetria, efectivament, des de Sagunt, connectar millor amb el *hinterland* basc.

En suma, València pot ser estudiada i participada de polítiques que implementen la seua eficiència i la seua confortabilitat social des d'una lògica de ciutat flexible.

Però les reflexions que se'n deriven –les fetes ací i les que plantejava l'article seminal, escrit a quatre mans amb Josep Sorribes l'any 2000– mostren insuficiències clares pel que fa a les polítiques per a assolir-ho.

En conseqüència, cal exigir a les administracions públiques i als agents privats —empresaris i sindicats— una implicació convincent en la formulació de les estratègies adients.

Perquè les *fallides de mercat* —que l'economia urbana descobreix— ho demanen. Particularment, en la segregació social per barris, que cal atenuar mitjançant inversions públiques de tota mena on les necessitats són majors.

El professor Sorribes així ho va entendre des del principi de la seua tasca docent i de recerca. A més, posant per davant la divulgació dels seus estudis i reflexions a la protocol·lització d'aquests per fer carrera acadèmica. Com ho palesen tots els seus treballs sobre la ciutat de València i el sistema de ciutats valencianes, durant els vora cinquanta anys de la seua vida professional.

A més, ho palesen de manera didàctica i apassionada, com era ell. Com la seua esperança en una societat valenciana més lliure i més justa li demanava.

BIBLIOGRAFIA

- 62 BECATTINI, G, M. T. COSTA i J. TRULLEN (2002): *Desarrollo local: teorías y estrategias*. Madrid, Civitas.
- BOIRA, J. V. (2021): *La Via Augusta del segle XXI: El corredor del Mediterrani contra l'Espanya radial*, Barcelona, Pòrtic.
- BOIRA, J. V., J. ROMERO i J. SORRIBES (2005): «¿Qué modelo territorial? Apuntes para un debate inaplazable», J. Romero i M. Alberola: *Los límites del territorio. El País Valenciano en la encrucijada*, València, Publicacions de la Universitat de València.
- CAMAGNI, R. et al. (1996): *Economia e pianificazione della città sostenibile*. Bologna, Il Mulino.
- COLOMER, J. C. i J. SORRIBES (2016): *Valencia 1808-2015: la historia continua*, vol. 2. València, Balandra edicions.
- GLAESER, F. (1994): «Cities, information and economic growth», Discussion paper, Harvard Institute Economic Research [1681].
- JACOBS, J. (1969): *The economy of cities*, Nova York, Vintage Books.
- KRUGMAN, P. (1997): *La organización espontánea de la economía*. Barcelona, Antoni Bosch.
- LLOPIS, A., J. SORRIBES i VETGES TU I MEDITERRÀNIA, arquitectes (2016): «Valencia a trazo grueso», en J. C. Colomer i J. Sorribes: *Valencia 1808-2015: la historia continua*, vol. 2. València, Balandra Edicions.
- LUCAS, R. (1988): «On the mechanic of Economic Development», *Journal of Monetary Economics*, 22, 1.

- ROMER, P. (1994): «The origin of Endogenous Growth», *Journal of Economic Perspectives*, 8, 1.
- ROMERO, J. i J. SORRIBES (2011): «El territori valencià després de la crisi», *Mètode*, 68.
- SORRIBES, J. (1999): *Las áreas metropolitanas. Análisis teórico y experiencia comparada*, Col·lecció Quaderns de l'Horta. València, Consell Metropolità de l'Horta (CMH).
- SORRIBES, J. (2007): *Rita Barberà: El pensamiento vacío*. València, Faxímil Edicions digitals.
- SORRIBES, J. i N. NOVELL. (2017): *Nou viatge pel País Valencià* (2 vols.). València, Publicacions de la Universitat de València.
- SORRIBES, J. i S. VERGER (1982): «L'espai sub-regional: la comarca de la Costera», *Papers de la Costera*, 2.
- TRULLEN, J. (1996): «Barcelona, ciudad flexible», *Seminario Internacional CICYT sobre el impacto de los procesos de globalización económica sobre los sistemas productivos locales*. Barcelona.

UN PAÍS POSSIBLE PER A JOSEP SORRIBES

Nèstor Novell

Josep Sorribes pertanyia a la generació de joves universitaris, molts d'ell provinents de classes socials mitjanes i treballadores, que es polititzaren durant els darrers anys de la dictadura. Eren els qui omplien els cines «d'art i assaig», anaven a recitals de la Nova Cançó i es comprometeren a «fer país». La influència de Joan Fuster, Vicenç Rosselló, Joan Reglà, Josep Fontana, Vicent Ventura i Ernest Lluch fou decisiva. També fou cabdal el valencianisme cultural: Raimon, Ovidi, Maria del Mar, Lluís Llach, Pau Riba, Pi de la Serra i Al Tall i, per descomptat, el Grup Crònica, el Grup Parpalló, Manolo Boix, Armengol, Heras i Miró. Orfes de literatura i cinema en català, foren seguidors incondicionals de Godard, Visconti, Hitchcok, Bogdanovich, Ford, de Sica, Losey, Fellini, Chabrol, Resnais, Herzog, Wim Wenders, Eisenstein, Bergman i Buñuel, i, a falta d'altra música culta, adoràrem el *jazz* de Miles Davies, Chick Corea i Gato Pérez, i les cançons dels Rollings, els Beatles, David Bowie, Jimmy Hendrix, Pink Floyd, Aretha Franklin, Janis Joplin, Mina, Adriano Calentano, Bob Dylan, Jacques Brell, George Brassens i Leonard Cohen.

La pauta literària la marcaven els grans mitjans estatals, especialment la Cadena Ser i *El País* i el seu suplement *Babelia*. En els grans mitjans no hi havia una altra literatura que la de Delibes, Cela, Goytisolo, Benet, Umbral, Vázquez Motalbán, Juan José Millàs, El Roto, Rosa Montero, Chirbes i Muñoz Molina. A aquests calia sumar la novel·la sud-americana: Garcia Márquez, Vargas Llosa o Julio Cortázar, i la recerca de traduccions, al castellà, dels autors internacionals poc difosos fins aleshores: Proust, Joyce, Kafka, Faulkner, Heminway, Grass, Camus, Beauvoir, Becket, Pavese, Dashiell Hammet, Gore Vidal i la Youcenar. La lectura en valencià solia centrar-se en el camp de l'assaig. La narrativa valenciana estava en els seus orígens amb Josep Lozano, Isa Tròleg, Joan Francesc Mira i Ferran Torrent.

Eren els anys de la construcció de l'Estat democràtic. Des de Madrid, des d'on sinó, tot era una crida a la moderació, a la conciliació «nacional» i a l'oblit

de la República i la dictadura, sota l'amenaça d'un colp d'estat. Mentre, al País, el pacte entre Alfonso Guerra i Abril Martorell, amb Attard i Maria Consuelo Reyna, fomentaria la fractura de la societat valenciana mitjançant un blaverisme violentament anticatalanista i decidit a fer conflicte de l'ús del valencià. Els anys anaren passant i tot plegat esdevindria una fina pluja que aniria calant en la mentalitat i les actituds dels sectors modernitzadors del País, condemnats a bandejar l'ambient de crispació des d'un fastigós sentiment d'impotència i frustració.

Per una mera qüestió generacional, la vida d'aquells joves canviaria radicalment en pocs anys. Al mateix temps que s'anaven esvainent les il·lusions amb la cultura, les associacions de barris i les lluites socials, començava la necessitat d'aconseguir treball, fer el servei militar, fer la tesi doctoral i, aviat, el matrimoni, la hipoteca, l'educació dels fills (això sí, en una escola progressista i valencianista)... Així que, sense la voluntat de renunciar a res, el corrent de l'època aniria duent-los cap a una realitat inevitablement condicionada pel marc mental definit per les renúncies estatals i el discurs banal i esperpèntic de la dreta valenciana. D'inici no hi hagué un abandó generalitzat, sinó un *aggiornamento* de les expectatives més ajustat a una societat més endarrerida del que es pensava.

66 Els anys anaren passant i Sorribes va anar adonant-se de les limitacions, els errors i les renúncies que comportava el marc mental establert en la Transició, les quals, al País, imposaven un discurs *folkloritzant* i subaltern per a adotzenar la ciutadania..., mentre que la dreta feia els seus negocis (bàsicament especulatiu) i anava destruint físicament i culturalment el País... Sorribes acabaria abandonant el partit i esmolaria la ploma —sempre des de la ironia i des de la informació contrastada— vers les polítiques locals i autonòmiques.

Aquells primers decennis de democràcia, socialistes, comunistes i la resta de l'esquerra espanyola passaren a considerar el nacionalisme no espanyol com un moviment romàntic, anquilosat en el passat, no exempt d'un cert contingut reaccionari. Les nacions eren una andròmina al si d'un estat de ciutadans iguals i cada vegada més globalitzats. El patriotisme constitucional difós per Jürgen Habermas als anys 1980 (l'adscripció patriòtica a uns valors comuns de caràcter democràtic plasmats en la constitució i no com a resposta o necessitat d'una societat amb una història, una llengua o una cultura comuna) conformà un lloc comú per a un magma «cosmopolita» progressista que amagava una insubornable adhesió a l'hegemònic nacionalisme espanyol.

En aquelles dècades triomfà l'eslògan «És valencià qui viu i treballa al País Valencià», com expressió alternativa a allò que es considerava un valencianisme excloent. L'eslògan, pas a pas, anà mostrant-se com un equívoc, i inclús reflectia una evident innocència. Josep Sorribes va ser dels primers que va ser conscient que no és el mateix un país de ciutadans valencians que un País de valencians. La contradicció era manifesta. Si hom esdevenia valencià pel simple fet de viure

legalment en el nostre territori, de fet o de dret, esdevenien valencians tots aquells que consideraven una imposició pertànyer a la societat valenciana i bandejaven la llengua, la cultura i els costums que li son propis.

Cal recordar que amb la demanda d'un Estatut d'Autonomia es volia disposar d'una eina que enfortira i generara el sentiment d'adhesió a la identitat valenciana, al sentiment de ser valencià, el qual els ciutadans l'havien adquirit per herència o l'haurien d'adquirir per arrelament. Es basava en el convenciment que no es possible fer un País sense la voluntat de voler ser part d'un grup social que comparteix història, llengua, cultura i territori, és a dir, que conformen una comunitat de referents, un nosaltres que cal actualitzar permanentment. Pel contrari, era una quimera generar una lleialtat al País, si allò que es practica és la desafecció a la seua especificitat social, cultural i lingüística.

Va ser aleshores quan algú va recordar que l'eslògan havia estat mutilat i que en realitat acabava amb «i en té voluntat de ser». Un afegit innocu a menys que significara la voluntat d'arrelament a la societat d'acollida, la d'assumir el compromís i la responsabilitat de construcció d'un futur social compartit amb la resta de valencians. Un compromís que exigia una contrapartida: ser un més de «nosaltres» hauria d'assegurar una utilitat social i professional, i oferir certes protecció. Sense sentiment d'identitat, sense una Generalitat forta, sense recursos financers, sense un projecte cultural i polític comú, és a dir, sense que l'adscripció a un «Nosaltres» siga eficaç, aquesta esdevé rebutjable pels novins i prescindible pels autòctons i, en definitiva, el «nosaltres valencians» es condemnaria a un procés d'extinció. Per ser justos, no cal, en paral·lel, l'acció unitarista i centralista de l'Estat espanyol que identifica com a sinònims nació i Estat. A Josep Sorribes, una persona que sempre va fugir de militàncies sectàries i de tot nacionalisme exacerbat, li agradava citar la frase de Fuster «Ben mirat, ningú no és nacionalista sinó enfront d'un altre nacionalista, en bel·ligerància sorda o corrosiva, per evitar senzillament l'oprobri o la submissió».

67

Des del punt de vista professional, en aquella mena de repartiment dels camps d'estudi sobre el País que proposà Ernest Lluch, Josep Sorribes apostà per l'ordenació del territori i l'economia urbana. En aquest sentit, el mestratge de Francesc Roca fou decisiu. Eren anys en què es veia possible que els valencians esdevinguérem un País i aconseguiríem una veu pròpia tant al si de l'Estat (que es volia republicà i federal) com al si de l'àmbit del nostre àmbit social, culturals i econòmic, els Països Catalans. El seu treball intel·lectual s'adreçà a generar idees i eines que aconseguiren la cohesió social i la vertebració territorial del País, i va esdevenir, des de la perspectiva econòmica, un veritable pioner.

El País Valencià era un país de ciutats articulat i explicat pel seu centre neuràlgic, la ciutat de València i la seua àrea metropolitana. La xarxa de ciutats intermèdies havien de ser els nodes de les interrelacions territorials comarcals

que explicaven i aprofitaven la capitalitat de València. Calia, per tant, una nova ordenació administrativa i de dotacions al territori sobre la base d'unes comarques funcionals que superaren les reduïdes dimensions de les comarques històriques. Calia suprimir les províncies i les diputacions, i calia que València assumira el rol de cap i casal del País. És a dir, un nou règim local, la descentralització de la Generalitat i incentivar l'associacionisme municipal.

En *Estudios Regionales*, l'any 1999, ja plantejava una primera proposta d'ordenació: la creació de nous ens locals subregionals (quinze comarques de gestió) amb suficiència financera i capacitat en la gestió i planificació urbanística, el cicle integral de l'aigua, l'habitatge, els serveis socials, l'educació, la salut i la promoció econòmica. De fet, en la seua etapa a l'Ajuntament de València inicià un estudi exhaustiu de la ciutat de València i dels seus barris, i va fer palesa la necessitat d'impulsar l'àrea metropolitana de València.

La negativa de Joan Lerma al desenvolupament de l'àrea metropolitana, amb l'argument: «hay animales invertebrados que viven tan ricamente», va ser una gran decepció. Lerma es negà a donar volada al Consell Metropolità de l'Horta, creat el 1986 amb l'objectiu d'establir unes noves coordenades organitzatives que donaren resposta eficaç a la problemàtica metropolitana i als conflictes territorials, urbanístics i mediambientals de caràcter supramunicipal. I el va dissoldre el 1995 perquè calia «replantear-se l'assignació al citat ens de determinats serveis i competències que potser altres entitats supramunicipals pogueren prestar de manera més idònia».

Per contra, poc després, en un sopar amb Ricard Pérez Casado i Pasqual Maragall, Josep Sorribes va entrellucar un camí d'esperança. Les idees de Maragall s'adreçaven a una proposta federal de l'Estat, la reforma de l'Estatut de Catalunya, l'Euroregió de les ciutats del Mediterrani nord-occidental, les infraestructures de l'Arc Mediterrani, l'impuls a l'àrea metropolitana de Barcelona i els nous rols de l'Institut d'Estudis de la Mediterrània i del Institut Ramon Llull. Tot plegat, el projecte validava la seua aposta per la cohesió social i la seua vertebració del País amb el seu àmbit cultural i econòmic i amb Europa.

De fet, el 2002 Pasqual Maragall reuní a les Drassanes de Barcelona els socialistes de l'antiga Corona d'Aragó i va fer una intervenció que titulà *De la Corona d'Aragó a la proposta Federal*, en la qual deia:

Comptem amb un bagatge compartit que volem activar. [...] Amb no solament un concepte d'Espanya, sinó també un dibuix de com creiem que ha de ser Espanya. [...] Ens reconeixem en uns interessos comuns que ens aconsellen reforçar els nostres lligams econòmics i socials. [...] L'eix cultural d'un turisme sostenible. I un medi ambient i un paisatge amenaçats en els darrers 150 anys que estem decidits a preservar perquè forma part de l'imaginari col·lectiu de la nostra gent [...] Una regió dotada d'una estratègia econòmica comuna.

Connectada amb el centre d'Europa. Activa en la política mediterrània de la riba sud, tan necessitada d'activitat política i tan mancada d'ella. [...] Davant del projecte neocentralista i neonacionalista del Govern espanyol. Davant de la fal·làcia de la segona transició, de l'esperit del 24-F, de la nova teorització de la submissió de les llengües pròpies per raons econòmiques i no per raons polítiques, de l'adormiment de l'esperit constitucional, de la reinterpretació de la història.

L'arribada d'Eduardo Zaplana el 2002 i amb l'alcaldia de València en mans de Rita Barberà varen deixar el País Valencià fora de totes aquelles iniciatives. Les noves polítiques s'adreçarien cap a la *folklorització*, l'especulació urbana i les grans instal·lacions turístiques. Aleshores, Josep Sorribes va escriure un article al diari on deia:

S'imaginem vostès una assemblea dels alcaldes de les ciutats del País de més de 25.000 habitants, que es reunís semestralment, no a menjar marisc, sinó a plantejar iniciatives concretes de col·laboració? S'imaginem vostès a Rita Barberà compartint taula, estovalles, llengua i, cosa que és més difícil, idees? [...] A partir d'ara proposo que en els llibres de text es defineixi a la Comunitat Valenciana com a «conjunt de ciutats temàtiques, reals, en projecte o imaginàries, proposades pel govern autònom».

69

Sorribes va veure clar que el projecte de País, la seua vertebració i la concepció de València com a cap i casal del País anava bandejant-se. Assistiríem a la dimissió de les elits, el provincianisme, la corrupció institucional i la banalització de la cultura.

Quan a les darreries de 2005 veu la llum l'esborrany d'un nou Estatut d'Autonomia de la Comunitat, com a resposta a la proposta d'Estatut de Catalunya, Sorribes va escriure:

Abans de començar la lectura (de l'avantprojecte d'estatut) em vaig prendre un Omeprazol per a prevenir alteracions en el meu aparell digestiu. Encara sort. Què volen que els digui? El feliç Estatut és pura i simplement un bunyol, amb l'avantatge addicional de ferir profundament la sensibilitat d'aquells que, com jo, alguna vegada han cregut que teníem futur com a País. [...] fa riure llegir en el primer paràgraf del preàmbul, que «aquest Estatut constitueix la manifestació de la voluntat autonòmica del poble de les províncies valencianes». És a dir, que [...] si es descuren, la voluntat autonòmica resideix en aquestes aberrants institucions [...]. En lloc de reconèixer d'una punyetera vegada que aquest és un país de ciutats, que són les ciutats i la seva interrelació les que aporten el dinamisme necessari a la nostra societat i que és absolutament necessari procedir a una reforma en profunditat dels governs locals, l'Estatut es limita a deixar les coses com estaven. És a dir, fatal.

Amb la greu crisi econòmica i les següents conseqüències, el 2011 Sorribes insistia en la necessitat de racionalitzar l'Administració i suprimir les oneroses diputacions i, a més, insistia:

Els «sagrats» límits municipals cada vegada serveixen per a menys i són, cada vegada més, un obstacle per a la correcta i eficaç resolució dels problemes. I això passa en: a) regions urbanes, àrees metropolitanes o quasi-àrees metropolitanes, on la ciutat «real» és el conjunt de l'aglomeració i on s'imposa un govern supramunicipal; b) regions intermèdies on una ciutat d'una certa dimensió i capacitat de gestió es «combina» amb una miríada de petits municipis sense que existeixi l'«obligació» de l'ajuda mútua i c) municipis d'àrees deprimides on la mancomunitat forçosa és potser l'única sortida.

Seguiu com sigui, els ajuntaments haurien de cedir competències «cap amunt» (i les autonomies «cap avall») i mantenir les funcions de representació política, serveis de primer nivell o instància, seguretat, cultura i identitat. A qui haurien de cedir competències els ajuntaments i les autonomies? A unes diputacions provincials que han donat, en general, sobrades mostres d'anquilosament, ineficàcia i clientelisme? No, si us plau. Negar-se a una modificació constitucional que elimini les diputacions és aferrar-se desesperadament al passat per a defensar privilegis i prebendes indefensables.

70

En la lògica de la importància que Josep Sorribes li donava al territori, apostà per l'impuls de l'economia productiva a partir dels agents socials que actuen en el territori. Era el territori organitzat i no el «sector productiu» el que s'hauria de fer servir com l'eix estructurador del nou model econòmic valencià. D'aquesta

manera les millores i els nous recursos es farien extensibles a l'exèrcit de pimes i autònoms valencians que conformen la nostra realitat empresarial. Això obligava a la cooperació estratègica de les empreses i de la Generalitat a la recerca del benefici comú (no només el privat) i a la competència col·laborativa, és a dir, a apostar per les economies a escala, a l'enfortiment dels clústers industrials, i a la creació de xarxes formals i informals de col·laboració i de transmissió de la innovació. Tindre en compte el territori era tan essencial per a les empreses com per a l'administració.

Analitzant les especialitats comarcals proposava: la indústria química i el plàstic, la indústria metall-mecànica; l'agroindústria; un nou clúster de la qualitat de vida i la salut i; el suport decidit als sectors culturals i creatius atesa la seua importància en la creació d'un espai comunicatiu propi i en la cohesió cultural i lingüística. També assenyalava l'aprofitament de l'efecte d'arrossegament de les empreses industrials i agroindustrials de major grandària i l'inajornable canvi estructural que requereix el camp valencià.

Es tractava, en definitiva, de fer del País una societat del coneixement, la qual cosa reclamava un paper molt més proactiu i compromès de les nostres universitats i del sistema d'innovació valencià en conjunt i, també, abordar una revolució en els serveis basada en la creació de cadenes de valor de pimes, treballs en xarxa, innovació organitzativa en projectes de col·laboració i un esforç continu en la internacionalització, la recerca de nous mercats i la formació de l'empresariat.

En compte de fer un projecte de País, permetem que les conseqüències del regionalisme provincianista, la dimissió de les elits i la curtedat de mires de la política acceleren la fractura social i econòmica valenciana, quan no la pròpia destrucció física. I posava com exemple l'error de l'aposta pel binomi turisme-construcció, un «model» que es basa en una baixa productivitat, baixos salaris i migrada innovació que consolida la decadència econòmica:

Què volen que els diga!!! La xifra de 350.000 habitatges il·legals és una bestiesa i deixa ben a les clares un aclaparador fracàs col·lectiu. Hem espremut fins al límit el nostre territori omplint-lo d'urbanitzacions de baixa densitat i habitatges aïllats que, a més de destruir el paisatge, han generat uns costos infinitament superiors a uns suposats beneficis per a l'economia local.

Sorribes, citant a Jane Jacobs i Richard Florida, insistia en la necessitat de reconèixer que la ciutat com un actiu econòmic i social de primer ordre i que la presència d'una xarxa densa i estructurada de ciutats mitjanes constitueixen un element de competitivitat «regional». I deia: «El planeta urbà (cada vegada més urbà) és el regne dels contrastos: conviuen en permanent contradicció les megalòpolis de la misèria, els *slums* i els grans dèficits d'abastiment d'aigua i

habitatge amb regions urbanes i corredors (com l'Arc Mediterrani) que conformen l'avantguarda del sistema urbà mundial». Però afegia que tan important com l'èxit de la ciutat havia estat l'aparició i desenvolupament de processos de cooperació formal i informal entre les ciutats (que no exclouen la competència) en qualsevol escala territorial (àrees metropolitanes i regions urbanes), i tot com a resultat de la presa de consciència dels agents econòmics, socials i polítics de l'avantatge col·laboratiu. Malauradament, deia Sorribes: «la nostra xarxa urbana és tan excel·lent com proverbial el desaprofitament de la inexcusable col·laboració».

En els darrers escrits Sorribes s'interessà per la dimissió de les elits valencianes i en la relació intrínseca entre l'afebliment del sentiment identitari valencià i l'escassa cohesió social, perquè generava una societat incapacitada per a fer valdre els seus interessos. Més enllà de la forta immigració (l'econòmica i la residencial-turística), li preocupava l'actual societat multicultural que genera l'acumulació de persones, en una ciutat i en un mateix territori, sense cap projecte compartit, i tot creat amb el beneplàcit i els beneficis d'alguns que ara assetgen els immigrants econòmics des de la més ignominiosa xenofòbia.

En un dels darrers escrits deia:

Ara que està de moda parlar de la secessió dels rics podem parlar per analogia de la dimissió de les elits. Algú es creu que *fer país* paga la pena? Una escleròtica i desconnectada universitat, un empresariat pendent quasi exclusivament del seu compte de resultats i un poder polític poruc i acomodaticí que té com a finalitat principal perpetuar-se, no són precisament les millors armes per a reprendre la tasca [...] Problemes de tota mena tenim per a donar i vendre però, ni el dolós infrafinançament ni l'humiliant retard del Corredor Mediterrani tenen capacitat d'arrossegar ni capacitat reivindicativa en absència d'una voluntat molt més explícita de «voler ser». No és metafísica. Hi ha d'haver una massa crítica de suport social a aquestes i altres reivindicacions i aquesta massa crítica sols es pot bastir des del conreu d'una identitat que prenga partit enfront de les preses de pèl i la irrellevància. Hi ha massa símptomes d'esgotament del projecte, d'esfondrament, de no generar gaire conflictes amb Madrid, de tebi conformisme, de «prudència». Opinions que tenen una flaire de renúncia, les quals, en separar la llengua i la cultura del projecte de redreçament econòmic i social, cauen en una mena d'esquizofrènia maniquea. Sols des de la voluntat col·lectiva de ser (indissociable de la llengua i la cultura) se'n poden abordar els reptes d'enfortir una personalitat. Tant de bo si ho erre, però sense un projecte de País mínimament coherent continuarem sent invisibles subalterns, aïllats i pobres... Houston, tenim més d'un problema!

El Josep Sorribes
que estimàvem

SORRIBES, EL COMPROMÍS D'UN PROFESSOR HONRAT I D'UN SERVIDOR PÚBLIC EXEMPLAR

Ricard Pérez Casado

Vaig conèixer Josep Sorribes cap al 1977, o potser abans. Valencianista, cristià pel socialisme, o així se'n deien. Aleshores ja era un estudiós molt avantatjat de la ciutat de València i del seu entorn més immediat, el que se'n diu metropolità.

Sorribes mantenia aleshores una relació professional com a professor incipient amb un amic i company meu de Barcelona, Francesc Roca, ocupat sempre en la història i els fets de l'urbanisme a Barcelona. Una relació que Sorribes no va deixar de mantindre fins a l'última hora.

Coetàniament, jo tenia un encàrrec a mig camí entre l'activitat professional i l'activisme antifranquista. Me l'havia fet Pau Verrié i Alemany, el primer fill d'un socialista històric del Moviment Socialista de Catalunya en què jo militava en correspondència amb el Partit Socialista Valencià. Els dos barcelonins formaven part del Centre d'Estudis Municipals i Territorials, CEUMT, i dirigien una revista homònima.

L'encàrrec era senzill: fer un balança de les qüestions urbanístiques del País Valencià i en especial de la ciutat de València. Es veia arribar el final del túnel franquista, les associacions veïnals i les organitzacions socials urbanes batien fort, i calia estar preparat per la renovació de les institucions locals, fet que encara es retardaria.

Vaig reunir un grup professional jove a Nàquera, a la cambra de la casa dels pares. Lloc tranquil on vam elaborar un guió amb aportacions diverses, a les quals em vaig encarregar de donar-les forma. Enviar-les a Barcelona formava part de les aventures a què obligava la dictadura: una «propina» al maquinista de l'express de Barcelona i el text mecanografiat arribà a destí i fou publicat.

Fou també l'inici d'una col·laboració no només amb Sorribes, sinó també amb altres professionals que, com ell, fins i tot m'acompanyarien en la meua dedicació pública a l'Ajuntament de València.

Al si d'aquest grup arribàrem a pensar de fer una rèplica valenciana del CEUMT. No fou possible, en la mida que les eleccions de 1979 ens col·locaren davant del treball de transformar la ciutat. Tot i que, mentre que feia uns mesos de delegat d'urbanisme, una part dels assistents a la reunió de Nàquera (Sorribes no hi era, ocupat en les tasques acadèmiques) vàrem crear el GEUT, Grup d'Estudis Urbans i Territorials. Tanmateix, el GEUT tingué temps de fer les bases de l'Oficina de Saler i Devesa, amb Antonio Jiménez Montero i altres, economistes, biòlegs.

Torne al personatge. Me'l trobe de funcionari de confiança segons el llenguatge i els acords dels sindicats UGT i CC. OO., que preveien, sense dir-ho clarament, un repartiment dels llocs per a enginyers i, en el seu cas, economistes.

Uns acords sindicals allunyats de les proposicions inicials dels mateixos actors, les quals preveien una *laboralització* de la funció pública, però que trobaren una millor carrera professional en la repetició augmentada de la *funcionarialització*, més estable i menys disciplinada. No haver-ho entès em causà no pocs problemes, i més al final de la meua trajectòria pública.

Tornem al solc. Sorribes entrà per la quota UGT via el corrent cristià i *lluquià* del PSPV que representava a l'Ajuntament Joan Ballester, el meu delegat de personal.

76 Cosa insòlita, donades les circumstàncies del meu accés a l'alcaldia; era l'únic alcalde de gran ciutat que no tenia cap de gabinet. Així que no ens costà gens, al delegat de personal i a mi mateix, nomenar-lo. Se'n feu càrrec immediatament, amb una habilitat que l'ha acompanyat fins al seu final, i organitzà un petit equip de professionals, sobretot d'economia, molt joves i extraordinàriament eficaços. Els seus coneixements i les bones relacions amb altres professionals de dins i fora l'Ajuntament, com arquitectes, comunicadors, van ser de gran profit per la institució i l'alcalde... Curiosament, no hi havia cap dona, fet que mai no vaig gosar de preguntar-li, fins i tot molts anys després de la relació institucional.

Un problema es presentà quan, d'acord amb les noves directrius sindicals ja al·ludides, tocà convocar oposicions. Com que no em refiava de les aversions acadèmiques, vaig decidir presidir el jurat, fet que no vaig repetir, excepte amb la cap de protocol i el cap de la Guàrdia Urbana, per raons semblants, encara que no acadèmiques. Naturalment, Sorribes guanyà la plaça, com s'acostuma a dir. Li vaig tornar el seu examen escrit, cosa heterodoxa, que supose formarà part del seu immens llegat documental.

Mai no vaig saber per què, excepte en comptadíssimes excepcions, no venia a les tardes a l'oficina, quan els meus col·legues rebíem visites i sobretot concertaven els documents per tractar amb l'Estat o l'autonomia. L'explicació que va donar-me no em convencé i no hi vaig insistir: els éssers humans tenim capes superposades fins a arribar al nostre interior, i no sempre ho aconseguim.

La seua absència vespertina la cobríem el meu secretari Vicent Blasco i el cap de comunicació Josep M. Alcanyís.

El fet és que ell i el seu petit equip em facilitaren la feina, alhora que establien bases permanents com el programa SALER i el *Butlletí d'estadística municipal*, o preparaven projeccions de futur per la ciutat, com la València dels noranta. I moltes més, sobre qüestions del dia a dia. Tot durà fins que vaig dimitir per raons que he explicat nombroses vegades. La meua successora no li trobà cap necessitat a la feina de Sorribes i el seu petit equip, el qual es disgregà i alguns farien carreres brillants i d'èxit.

Tornà a la Facultat de Ciències Econòmiques, de la que mai no s'havia separat. Malgrat algunes dificultats prosseguí els seus estudis des de la remota tesi doctoral. Sempre València, i un treball rere l'altre. Amb alguns moments que em vam fer pensar que era un grafòman... Les anàlisis que fan altres companys en aquesta mateixa publicació m'eximeixen de profunditzar al respecte.

Passaven inexorables els anys i ens veiem de tant en tant, poc. Després de la sequera professional i sense recursos vaig formar un petit despatx, tot i que els *cari compagni* havien decretat: «A ese, ni agua», o havien contribuït a crear una fama, molt aplaudida per gentola periodística, dels meus possibles beneficis en l'alcaldia.

El fet és que reprenguérem les velles discussions encetades aquella tarda de Nàquera. Sempre València, la capitalitat del País Valencià, l'àrea metropolitana existent en la realitat i ignorada per les administracions, inclosa, o sobretot, la més propera, l'autonòmica. En alguns casos intercanviàvem textos que després, de vegades, apareixien publicats. Amb poc d'efecte, val a dir.

Com que no hi havia lligams administratius, començà la complicitat. Amb més confiança, per dir-ho més planer. Es traduï en converses les intimitats de les quals me les guarde, com és decent de fer. I entre esmorzar i esmorzar als bars del barri aconseguirem que els hostalers ens tingueren per bona gent, tot i ser dos elements estranys, un exalcalde de modesta circumspècció i un element guardonat de medallons i amb barret.

I també les feines professionals, al marge de les acadèmiques. Des del meu modest despatx (finalment, després de dos anys, recuperava feina), en alguns caos vaig acudir a la seua experiència, com en el cas de l'encàrrec sobre l'àrea urbana de Castelló, que em va fer Eugeni Burriel, conseller que no degué fer cas de la consigna partidària.

Aquest treball permeté refer els lligams amb els arquitectes amics i, per part de Sorribes, amb la nova fornada d'economistes. I una singularitat, un geògraf, Fernando Martínez, fill de l'alcalde Martínez Castellano, i per això mateix més singular encara.

En les reflexions sobre els papers que escrivíem i consultàvem hi havia un retret permanent per la seua part: que era massa educat i no posava noms, o almenys els suficients.

El nostre grau de companyonia anà en augment. Com exemple, recorde una visita de Pasqual Maragall en la qual vaig organitzar un sopar a Can Bermeil on només hi havia uns pocs convidats: Àngel Ortí i el mateix Sorribes. Ell quedà trasbalsat en escoltar la proposta *maragalliana* federal i el programa de reconciliació Catalunya-Espanya. M'ho recordava sempre.

Les visites a casa a Benimaclet o Alcalá de la Selva formaven part d'una normalitat amable i discreta, lluny d'un costum que poguera esdevindre pesat o embafós. Sol o en companyia d'una part dels meus col·laboradors d'eic el petit despatx que vaig fundar el 1991, Núria Sapiña i Evarist Caselles.

Recorde la meua insistència a dir-li que només fixava la seua capacitat, que com ja ha quedat dit era molta, en la ciutat de València, i a tot estirar, en el millor sentit, en la *non nata* àrea metropolitana. Crec que, com molts valentins, i a tot estirar de nou, arribava als llocs d'estiueig infantil o juvenil de la serra d'Espadà. Tot això no lleva que sempre tinguera una ben ferma convicció de fer un País: en això era de pedra picada.

78 En aquest sentit, crec que un de nosaltres, Néstor Novell, li feu reconciliar-se amb el territori que coneixia per les lectures i els plànols i mapes. La cooperació entre ambdós figura, en el meu cas, com a un exemple del bon fer de dos professionals. Així Sorribes pogué descobrir, per ell mateix, elements insòlits per als pobles i ciutats que va haver de visitar i per als personatges que conegué, alguns per la meua mediació.

Un treballador infatigable, rigorós fins a extrems poc freqüents que es traduïen en textos senzills, a l'abast dels qui volien i volen llegir-los. Això li valgué alguna classificació, a parer meu injusta, com he reiterat. Classificació de «divulgador», com si tota l'anàlisi científica hagués d'estar continguda en l'equació *einsteiniana*, en especial la de la ciència econòmica.

La minuciosa labor de recerca d'hemeroteca, d'arxiu, de plànols, de registres públics i privats. Despullar la informació sobre empreses, en especial immobiliàries, i les seues preferides, sobre els promotors, és una tasca pràcticament detectivesca, atesa l'opacitat empresarial en general i particularment en el sector de la construcció.

Li doní a llegir a Pasqual Maragall una obra de Sorribes, *La ciutat desitjada. València entre el passat i el futur*, de 1998, i en llegir-la Maragall es prestà a fer-li un pròleg. Tasca la de prologuista que vaig repetir jo mateix en algunes ocasions, seduït per la sagacitat, capacitat de síntesi, rigor i idees compartides. Com ara: *Comprendre i gestionar la ciutat: un assaig d'economia política urbana*, 1997; *València 1940-2014. Construcción y destrucción de la ciudad*, 2015; *Ni casta ni*

caspa, 2021. I no solament pròlegs escrits i col·laboracions escrites, discutides, algunes publicades i altres no. La lectura dels pròlegs esmentats i les molt acurades intervencions, a prop dels papers o sobre els inclosos en aquesta publicació de la mà de Novell o Colomer, m'estalvien entrar en un terreny que no és el meu, per amistat i complicitat i per manca d'ofici, el de crític de l'obra de Sorribes.

Vull, una vegada més, reiterar el caràcter compromés de Sorribes amb una esquerra no autoritària, des d'uns orígens de compromís cristià amb la solidaritat. I subratllar, així mateix, que mai no es deixà constrènyer pels racons acadèmics que sovint eixuguen les iniciatives i les capacitats.

Durant el llarg període anterior de domini del PP cap lletraferit s'atrevia a fer una anàlisi del «pensament» de la dreta nostrada. *Rita Barberá, el pensamiento vacío*, de 2007, és un text que no és cap diatriba partidària, sectària, sinó una anàlisi exhaustiva a través dels textos i declaracions de la retratada. No crec que els beneficiaris, en especial des del 2015, li ho hagen agraït mai.

Sorribes, sempre compromés, un compromís en positiu. Amb l'ambició d'aclarir el passat més recent de la ciutat i sobretot el futur. Una bona prova el I Congrés d'Història de la ciutat que encara vaig poder presidir i un de II que ja no comptà amb cap recer públic ni en conseqüència de cap subvenció econòmica. Congressos amb algunes absències significatives sobretot dels qui posaven els seus interessos sobre els col·lectius.

El compromís de Sorribes arrenca molt enrere, quan els catòlics progressistes editaven i distribuïen els quaderns XYZ, veient com els temps anaven canviant. Em recordava que aquestes distribucions les feia sovint amb qui seria alcalde, Joan Ribó.

Com a nota irònica, si encara hi ha cronista o cronistes de la ciutat, Sorribes, amb la seua obra i els seus articles, els ha fet ben planera la feina. Espere que la facen.

A PEP SORRIBES. DES DE L'AMISTAT, LA DISTÀNCIA CURTA I LA NOSTÀLGIA

Tito Llopis / VTiM arquitectes

JA ET TROBEM A FALTAR

DES DE L'AMISTAT

La nostra amistat amb Pep ha sigut llarga i sòlida en el temps. Sempre estretament lligada a Ricard Pérez Casado i a altres amics procedents de professions molt diverses. Tots ells il·lusionats i obsessionats amb la idea d'aconseguir una València metropolitana, bella, moderna i solidària. Ho hem intentat d'infinítes maneres. L'inventari de congressos, exposicions, treballs i publicacions és immens. L'aconseguir, sincerament, ha sigut poc i els disgustos molts. Així i tot, l'amistat ha passat per damunt de tot això.

Alguns articles d'aquesta sentida publicació que ara completem i sobretot aquestes dues antigues exposicions (memorables i alimentadores no sols de l'esperit crític) serveixen per a reafirmar i recordar públicament eixa indestructible i duradora amistat: *Representar la ciutat: València entre 1563 i 1929* (La Nau / Universitat de València, 2005) i *La riuà que canvià València* (MUVIM / Diputació de València, 2007).

DES DE LA DISTÀNCIA CURTA

Fa ja bastants anys repesquem a Pep per a incorporar-lo a la *família* vrim, formada en la dècada de 1970 per estudiants d'arquitectura i consolidada, pocs anys després, en el Seminari de Sociologia Urbana formalitzat a Benidorm per Mario Gaviria, deixeble del filòsof francès Henri Lefebvre. Aquesta peculiar família s'ha anat ocupant de tantes i variades coses que l'ingrés de Pep va ser una cosa natural i quasi màgic. Revisant ara algunes fotografies de les celebracions dels anuals aniversaris comprovem el grau d'identificació de les seues idees amb les nostres. Eixa alegria de viure es va demostrar totalment compatible amb la necessitat de reflexionar críticament sobre allò que ens envoltava, especialment la ciutat de València i tot el territori delimitat dins dels límits geogràfics del País Valencià. Rar era el dia en què no redactara en l'estudi cap dels seus quotidians escrits i ens el donara a llegir abans de completar-lo i enviar-lo al diari de torn.

Des de la distància curta, és molt significativa la dedicatòria a aquesta família en un dels seus últims llibres (*Notícia del País Valencià*, escrit amb Nèstor Novell i amb «vocació de Fer País»): per tants anys de complicitat i amistat.

Quantes idees i projectes han quedat congelades en el temps! Serem capaços d'afrontar-les i desenvolupar-les en aquesta nova i amarga soledat?

DES DE LA NOSTÀLGIA

La nostàlgia és un sentiment de tristesa i melancolia originada pel record de la pèrdua d'una persona o d'esdeveniments plaents del passat. Perdre un amic com Pep és molt dolorós i aquest sentiment està per damunt de la possible satisfacció de guanyar un altre (com ell, impossible!): «El més valuós en la vida humana no és la influència, el poder, els assoliments professionals..., sinó el desenvolupament d'una sensibilitat que només arriba a través de l'aprenentatge» (Gumpert, 2024). Nosaltres, *la família* VTIM, hem après i gaudit moltíssim amb Pep.

La nostàlgia dels temps feliços viscuts amb ell està resumida en una fotografia que ho diu tot. Està presa en la planta baixa del Col·legi Territorial d'Arquitectes de València/CTAV el dia 5 de desembre de 2023 (56 dies abans de la seua mort), i ens mostra a un desmillorat però somrient Pep, amb un exemplar recentment adquirit de la *Guia d'Arquitectura de València*. A ella havíem dedicat amb ell quatre anys de les nostres vides. Eixa melancòlica nostàlgia contrasta ara amb la tristesa davant la impossibilitat de què poguera gaudir de les últimes tasques que, pensades i dissenyades amb la seua ajuda, hem anat completant al llarg d'aquest any de desassossecs. Altres bons amics com Pep *han baixat al sepulcre* en 2023 i 2024 (d'aquesta singular manera s'anomenava, a la fi del segle XIX, l'inici del trànsit a l'altra vida. Existeix?).

JOSEP SORRIBES I LA BAMBOLLA D'ACTIUS IMMOBILIARIS

Guillem Olivares

Vaig tindre la fortuna de ser alumne del professor Sorribes en l'assignatura d'Economia Urbana, durant el curs 1984-85. Recorde perfectament com ens va exposar el model teòric del professor italià Bernardo Sechhi, en què explicava com es gestaven les bambolles immobiliàries, i ho va fer amb el seu estil provocador, llançant una pregunta a la classe: «Tot va bé quan el sector immobiliari va molt bé?». No exposaré ací els secrets del model, el meu professor el feia millor que jo i el lector el pot comprovar amb la lectura dels articles següents.

En la selecció de textos que s'exposen a continuació, el professor Sorribes mostra la seua preocupació per la bombolla immobiliària que s'estava incubant («In-sos-te-ni-ble», *El País*, 12 d'abril de 2001). Dubte que algun economista donara l'avís d'alarma tan prompte; posteriorment, des de l'any 2002 fins al 2012, escrigué una vintena d'articles sobre el tema de la bombolla immobiliària, fent de «Pepito Grillo» i anticipant les seues conseqüències quan esclatara.

Des de principis del 2000 fins a juny de 2008, la fallida de Martinsa-Fadesa, el major concurs de creditors de la història d'Espanya, fou el principi de la fi de la bombolla. Mentrestant, durant aquests huit anys, les autoritats espanyoles: Banc d'Espanya, Ministeri d'Economia, governs autonòmics i ajuntaments, i els operadors, promotors immobiliaris i caixes d'estalvi de tota Espanya, van passar de mantindre una posició rotunda de negació de l'existència d'una bombolla a començar a parlar de l'«atterratge suau», i que els preus dels actius descendirien lentament, ajustant-se a la demanda real.

Aquest diagnòstic era contrari al que sostenia Josep Sorribes: ell vaticinava l'explosió de la bombolla, l'enfonsament dels preus dels actius i la consegüent depressió econòmica. Aquest pronòstic ho realitzà amb una antelació de huit anys i amb avisos reiterats. Una mostra de la seua humilitat és que, malgrat estar convençut de tindre raó, acaba dient en els seus textos: «¡Tant de bo estiga equivocat! Desgraciadament, ¡tenia raó!

En els seus textos descriu les conseqüències econòmiques i socials que es produirien amb l'esclat de la bombolla: increment de l'atur, fallida d'empreses constructores i promotores, empobriment general de la societat. Allò que no va poder preveure és que la bombolla passaria per damunt de la pràctica totalitat de les caixes d'estalvi i que Espanya acabaria intervinguda parcialment per la Unió Europea (els cèlebres homes de negre). Crec que té interès recordar com era el paradigma teòric dominant en la ciència econòmica durant aquests anys, elaborada per les millors universitats i les escoles de finances més prestigioses del món. Des de feia més de trenta anys es va anar creant un corrent de pensament que cristal·litzà a principis del segle XXI, en la formulació de «la hipòtesi dels mercats financers eficient», «la hipòtesi de les expectatives racionals» i els «Models Dinàmics Estocàstics d'Equilibri General». Això representava la punta de llança del pensament econòmic del moment.

Resumint, els defensors d'aquestes teories afirmaven que els mercats financers són eficients i, per tant, els seus preus són correctes, perquè reflecteixen en tot moment els valors fonamentals dels actius, i que els operadors que intervenen en els mercats són totalment racionals i prenen les decisions correctes amb la informació disponible a cada moment.

86 D'aquestes teories es desprenen diverses conclusions: les bombolles no existeixen, són impossibles, encara que l'evidència històrica en contra és aclaparadora. A més, atès que els mercats són eficients, no es justifica cap intervenció pública, ni regulació sobre aquests. La millor política és l'autoregulació dels mercats financers i, per tant, no és necessària la supervisió i la regulació de les institucions financeres.

I tot això embolicat, com si fora paper de cel·lofana, amb la idea desficiada de la «Gran Moderació». Així, els països avançats havien aconseguit un grau de maduresa amb el capitalisme, en què es combinaven baixes taxes d'inflació amb baixos tipus d'interés i creixements moderats, de manera que, els cicles econòmics, s'havien acabat per sempre i no tornaríem a períodes d'auge i depressió. Aquesta idea es podia escoltar amb tota claredat i rotunditat en els principals fòrums econòmics Internacionals, en presència de les persones suposadament més influents del món.

Per a ser justos amb l'Acadèmia, cal assenyalar que autors com George Akerloff, Joseph Stiglitz, Michael Spence (Premis Nobel d'Economia 2001) i Daniel Kahneman (Nobel d'Economia 2002) van demostrar la inconsistència i les fallades de les teories anteriors, però no van aconseguir tindre la persuasió i prou influència per a canviar el paradigma. Josep Sorribes coneixia aquests avanços de la teoria econòmica, però tenia el suficient sentit comú per a dir-me «Guillem, açò són tautologies», i solia citar-me a Galbraith «els mercats financers tenen una memòria molt curta».

Finalment, un avís del professor Sorribes. Solia dir-me que existeix un bon predictor per a saber quan una bombolla està pròxima a esclatar: quan algun alt càrrec del Govern o del Banc Central, o influents i poderosos banquers, pronuncien les següents paraules: «¡Aquesta vegada serà diferent!». Prepara't per al pitjor. ¡Avisats estem!

Estimat lector, el millor es llegir directament els articles periodístics de Josep Sorribes.

JOSEP SORRIBES. DE MESTRE A INFLUENCER

Pau Rausell

Josep Sorribes va ser un excel·lent professor. Encara que no el vaig tindre mai, ja que quan em podia haver tocat, a cinquè, en lloc d'Economia Regional i Urbana vaig optar per Economia del País Valencià, impartida pel seu company, mirall i rival intel·lectual, Vicent Soler, que en aquell moment era vicepresident de les Corts Valencianes. Més tard, vaig assistir a algunes de les seues classes i nombroses conferències, seminaris, xerrades i presentacions, en què vaig comprovar que li encantava comunicar i captivar l'auditori. Gaudia amb el micròfon a la mà o movent-se amb desimboltura sobre una tarima. Farfallejava i la seua dicció no era molt clara, però es veia compensada per una entonació provocadora i una veu greu que bé hauria pogut triomfar a la ràdio.

89

Josep Sorribes era un professor socràtic, amant del raonament en classe i de les preguntes constants, tot i que, com molts de la seua generació, es va veure afectat pel sotrac tecnològic del canvi de segle. Els mapes amb ratlles de retoladors, enganxats amb cinta adhesiva, eren el seu món; els PowerPoints i els fulls de càlcul, en canvi, no li resultaven naturals. Així i tot, intuïa les possibilitats de les noves tecnologies i el fascinava la idea d'emmagatzemar tot el coneixement sobre la ciutat en un disc dur, o de mostrar infografies en pàgines web amb dissenys acurats i bones visualitzacions. Amb aquesta inclinació pel col·leccionisme —quasi síndrome de Diògenes—, també en l'àmbit digital, va dedicar temps a projectar bases de dades referencials que informaren sobre els fons documentals existents, la seua localització, tipus de suport, temàtica i període. Però, de vegades, se sentia superat quan una taula de Word no li sumava bé les columnes o no aconseguia posar un fons de color a la primera fila, i havia de recórrer a la seua filla Julia o a algun company del departament per a fer-ho.

Des que vaig tindre una relació més intensa amb ell, Josep Sorribes ja no impartia moltes classes, ja que comptava amb reduccions de docència per ser director del Centre de Documentació Europeu, una mena de canongia que jo aspirava a heretar amb la seua jubilació, tot i que sembla que no pertanyia a la

capella adient. A més, impartia aquelles assignatures que realment li agradaven i que estaven íntimament lligades a la seua figura, com Economia Regional i Urbana, fins al punt que matèria i professor es feien indistingibles. Economia Regional i Urbana era Sorribes, i Sorribes era Economia Urbana.

Així, es notava la diferència entre un artesà de la docència i un productor industrial de classes. Sorribes oferiria un ensenyament d'excel·lència, però irregular, condicionat pel seu estat d'ànim, les últimes experiències o obsessions, o per quin llibre estava llegint o escrivint. Les seues classes eren teatre en estat pur, amb actuacions úniques, irrepetibles i sovint impossibles de reproduir. Va ser un pioner a l'hora de fomentar el treball en grup, molt abans que es convertira en una exigència pel Pla Bolonya. A classe era ocurrent, divertit i sabia equilibrar les aportacions teòriques amb anècdotes de la realitat propera que tan bé coneixia. Mai no era condescendent ni petulant, trobant l'equilibri entre la naturalitat i el reconeixement del poder inherent a la relació entre professor i estudiants. El problema apareixia per als que volien saber si el que es deia a la litúrgia docent setmanal anava o no per a l'examen.

90 Com tots els bons professors, fills de les suposades heroïcitats de la transició, va anar desacoblant-se dels seus estudiants, cada vegada més joves i més allunyats de les seues experiències personals, dels seus referents i acudits, i de la capacitat per captar ironies i sarcasmes. A poc a poc, com passa amb tots els bons professors, la realitat canviant el superava com una riuada, empenyent-lo cap al racó dels iaïos rabuts i nostàlgics, però ell en fugia amb curiositat per moltes coses de joves, obrint les seues pròpies finestres mentals i tornant amb sorneguer i rient-se de si mateix.

Tenia idees persistents, però també molt de seny, i li preocupava arribar a creure que només ell tenia raó. El que sí que és cert és que desconfiava d'unes generacions perdudes —on em trobe jo mateixa—, a les quals retreia no haver-se implicat més en la transformació social. «Érem “abuelos Cebolleta” o, aquells menors de 35 anys, plens de competència i recursos, eren massa joves. Hi ha una collita limitada entre els 35 i els 50», deia no fa molt en una entrevista a *Valencia Plaza*.

«Mestre», amb ema majúscula, el qualificava un dels seus alumnes en una semblança publicada en el mateix mitjà de comunicació abans esmentat: «era la persona que més coneixia València, entesa sempre com la ciutat metropolitana, amb la seua estructura urbana i productiva». Però el que voldria destacar és que, com a professor, Josep Sorribes no sols era un savi i coneixedor que podia meréixer el títol de «mestre», sinó que era el que ara anomenariem un *influencer*. Analògic, però *influencer*. Un d'aquells que és capaç d'influir i condicionar les teues decisions, pensaments i accions.

Sorribes t'enredava amb preguntes, i és cert que l'interessaven moltes coses, però, ràpidament, sense saber ben bé com, la força gravitatòria de les seues pròpies dèries i obsessions et portava al seu terreny, i acabaves convençut que debatre sobre el que li interessava era beneficiós per a l'ànima. Va perfeccionar l'habilitat de convertir qualsevol ocasió en una excusa per parlar de ciutats, d'economia urbana o de Rita Barberà. Era un expert en l'art del contagi, i després de passar una estona amb ell, sense adonar-te'n, ja et senties part del seus.

No posseïa cap superpoder, excepte el de fer-te sentir secretament incòmode per no haver llegit l'últim assaig de Harvey sobre la ciutat o per no haver passejat amb detall entre les últimes cases de la pedania de Benimàmet. Ho feia amb naturalitat, com si compartir la idea que la ciutat no s'acaba a Trànsits, o la necessitat de les polítiques metropolitanes o les accions de l'alcalde Trénor, fora una cosa quotidiana. València ciutat era la seua vida, i quan se sentia embafat tornava a la seua novel·la inacabable, somiava amb la seua Eslida imaginada o es reunia amb Néstor Novell per prendre un alè de País. Però, al cap i a la fi, la ciutat acabava deixant la seua empremta indeleble en qualsevol que se li acostara.

Així ens va inocular a molts el virus de l'interès per tot allò que tinguera «urbà» al nom, al cognom, al verb o al predicat. Això, traslladat a l'àmbit docent, va implicar que va contagiar una bona quantitat d'estudiants d'economia, condicionant les seues orientacions professionals. Un *influencer* en tota regla. El més sorprenent era que sabia enlluernar i atraure estudiants amb personalitats molt diferents i orientacions ideològiques diverses. Des del meticulós i escrupolós Rafa Boix, que més tard es convertiria en catedràtic d'Estructura Econòmica i heretaria la seua assignatura d'Economia Regional i Urbana, fins a la visió més oberta i relaxada de Rafa Porcar, tècnic investigador de l'Institut Tecnològic del Moble i també fascinat per la presentació de dades.

De les generacions següents, va saber captivar figures com Ramón Marrades i Jorge Galindo, tots dos brillants i integrats en les elits globals, amb interessos molt diversos. Marrades, urbanista i activista, és actualment director general de *Placemaking Europe*, mentre que Galindo és director adjunt del *think tank* EsadeEcPol Center for Economic Policy, amb trajectòries internacionals abans d'arribar on estan. També va influir en Joan Sanchis, assessor durant el Botànic de l'immarcescible Enric Nomdedèu i ara principal ideòleg de la setmana laboral de quatre dies.

La influència de Sorribes no es limitava als estudiants d'economia; també arribava a geògrafs com Luís del Romero, historiadors com Juan Carlos Colomer, arquitectes com Chema Segovia o David Estal, politòlogues com Sela Andreu, qui va completar un màster en planificació urbana a la Universitat Lliure de Brussel·les, i sociòlogues com Alma Porta, avaluadora de polítiques públiques

urbanes. L'impacte de Sorribes s'escampava com una taca d'oli entre persones sensibles, intel·ligents i compromeses que, per una raó o altra, es trobaven sota la seua influència.

Sorribes odiava els gremis ideològics, les capelletes generacionals, les sectes disciplinàries, els grupuscles departamentals i els clans territorials, i practicava una transversalitat vital, envoltant-se tant de moros com de cristians, de blavers i fusterians, d'empresaris i titellaires, de polítics i partisans.

Si la mort no ens haguera arrabassat Sorribes abans del que era estadísticament raonable, hui el nostre *influencer* probablement es preguntaria si, com altres, hauria de considerar traslladar la seua residència a Andorra per pagar menys impostos.

– A Andorra? –preguntaria–. A Andorra no hi ha bones ciutats.

JOSEP SORRIBES: DIMENSIONS HISTÒRIQUES

Juan Carlos Colomer

Vaig conèixer Josep Sorribes fa més de deu anys, ja al final de la seua vida acadèmica –que no de la seua il·lusió renovada pels estudis sobre la ciutat i el país–. Jo era un jove becari predoctoral en el Departament d’Història Contemporània quan, en el xicotet despatx compartit amb altres bons companys i companyes, va sonar el telèfon un matí de gener de 2013. A l’altra banda, una veu potent em va dir: «Juan Carlos Colomer... Soc Pepe Sorribes, he llegit alguna cosa teua sobre Rincón de Arellano i hem de parlar».

Després d’una visita al seu recordat despatx a l’edifici Beatriu Civera o IDLL, més conegut com el «zoco», va començar una amistat que es prolongaria fins al mes de desembre de 2023, data en què, ja molt dèbil, em va rebre a casa seva del carrer Quart i ens acomiadàrem. La mort li sobrevindria poques setmanes després.

Para preparar aquesta breu intervenció, centrada en els termes d’allò que he denominat «dimensions històriques en la producció de Josep Sorribes», bàsiques per a entendre la seua visió sobre la ciutat i el país, m’agradaria citar, en castellà del original, les paraules amb les quals va iniciar la seua primera obra publicada, resultat de la seua tesi doctoral, en 1978:

El objetivo del presente trabajo es doble. Por una parte, trata de plantear la necesidad teórica de no separar los fenómenos «económicos» de los «sociales» y «políticos». Explicar el crecimiento urbano de la comarca de L’Horta haciendo únicamente referencia a variables de tipo demográfico (inmigración) o de tipo económico, es, pensamos, absolutamente insuficiente.

El segundo objetivo es de tipo analítico y al mismo tiempo político. El análisis de la participación activa de la burguesía de la ciudad de Valencia en los negocios inmobiliarios, de sus relaciones y diferenciaciones internas, puede ayudar a profundizar en el estudio de la burguesía valenciana y de sus características peculiares, aspecto éste de vital importancia para el conocimiento de la realidad del país tanto en su reciente pasado como en la actualidad.

Com hem vist, entendre l'obra de Josep Sorribes des del punt de vista del seu contacte amb la història passa per diversos termes:

- *Pluralitat*: Josep Sorribes entenia la història de la ciutat com una espècie de mil fulls superposats. L'economia no es podia entendre sense la política, i la política no es podia entendre sense el poder. Aquests termes es repetiren al llarg de tota la seua bibliografia acadèmica i ho feren pràcticament sense solució de continuïtat fins a la seua partida el gener de 2024. *Un país de ciutats o les ciutats d'un país* (PUV, 2002), una anàlisi de les 38 poblacions més grans del territori, és una de les herències més notables que ens deixa.
- *La ciutat i l'àrea metropolitana*: la ciutat i la seua àrea metropolitana foren la seua preocupació i el seu afany. «València no acaba en Tràn-sits», no es cansava de repetir-me sempre, i considerava l'absència d'un pla metropolità global com l'assignatura pendent de tots els governs municipals. Josep Sorribes era un ciutadà metropolità que desitjava integrar i compartir més enllà de les seues fronteres naturals de professor d'Economia urbana, buscant sempre la fórmula per a construir una ciutat i un país millor.
- *El poder*: en la seua primera obra publicada, ja indicava la importància de les «nissagues», com sempre repetia, a les quals va dedicar gran part de la seua producció escrita. Per les seues pàgines circularen les grans famílies i els «poncios»: «Trenor, Campo, Noguera, Boluda, Roig... i la mateixa Rita Barberá», a la qual va dedicar una de les seues primeres aproximacions biogràfiques, concretament en *El pensamiento vacío* (Faximil Edicions Digital, 2007), que li va generar no poques crítiques. El poder era un contínuum en l'obra del mestre Sorribes, i va ser el seu gran projecte inacabat: una potent base de dades d'un gran «who is who» sobre la ciutat i, en el fons, de tot el país.
- *Els altres*: els promotors, els propietaris, els que consideraven que la ciutat era un petit botí de guerra, els turistes, els no-llocs... foren també un dels principals punts sobre els quals va girar la producció de Josep Sorribes. La seua obsessió per qui estava darrere de moltes de les promocions urbanístiques i els solars de la ciutat –que se sabia de memòria– constitueix també una de les seues principals preocupacions i deixa la porta oberta a nous estudis sobre el creixement i la destrucció de la ciutat. Ací, l'amistat amb Tito Llopis i l'equip d'arquitectes de Vetges Tu i Mediterrània, amb els quals compartia llargues hores al seu despatx del carrer d'Aparisi i Guijarro, li va ajudar a completar la seua visió de qui estava darrere d'aquests promotors i, com comentaré després, amb l'amistat engrandiren la seua obra.

- *El territori*: el seu compromís per analitzar la ciutat, per donar sentit a la seua evolució històrica, marcava la vida de Josep, però el territori no es quedava enrere. Les seues últimes dues grans obres escrites, els *tochos*, són el gran regal que ens deixa Josep en companyia de Nèstor Novell. El seu primer volum del *Nou viatge pel País Valencià* (PUV, 2017) i la seua *Notícia del País Valencià* (Balandra, 2022) actualitzen els plantejaments iniciats gairebé trenta anys abans amb *Les ciutats d'un país*, i tracen un full de ruta del territori per a pensar en el futur. La seua obra pòstuma, *Ni casta ni caspa* (Vincle, 2022), fruit de les seues últimes reflexions, evidencien que des del territori es podia ajudar a «fer força perquè vinguen temps millors». Un optimista, que sempre deia: «La vida es en color y usted lo sabe».
- Finalment, *l'amistat*: Josep era un entre amics i amigues –més aviat amics–. Historiadors, arqueòlegs, sociòlegs, polítics, economistes, actors... durant el temps que el vaig conèixer, no hi havia dia que no em parlara d'una nova persona que havia conegut i que li havia aportat una dada fonamental per al seu nou treball. Estic segur que sense l'amistat, la producció de Josep Sorribes seria molt menys extensa i molt menys rica.

Pluralitat, la ciutat i l'àrea metropolitana, poder, els altres, el territori, l'amistat... Aquests termes esdevenen dimensions històriques que estan a la base de tota la seua obra escrita.

Josep, avui, els qui venim darrere, a més de trobar-te molt a faltar, tenim deures. El primer és donar a conèixer la teua obra i continuar els projectes que vas deixar en marxa. El segon deure, el més important, continuar cantant aquell «Que vos passa valencians?». Gràcies, Josep Sorribes, per la teua amistat històrica.

A PROPÓSITO DE PEP

Octavi Vila Antón¹

Si algún visitante de los que han frecuentado nuestra ciudad en los, digamos, últimos veinte años ha tenido la tentación de desentenderse, aunque fuera temporalmente, del arco de ojiva de las torres de Serrano, de la espiral cielo-tierra del columnario de la Lonja o del último delirio paleoarquitectónico calatraveño, podrá haber advertido que, más allá de su barbilla, una barahúnda de gentes se desplaza participando en la gran representación que todos los días da sentido a esta ciudad. Hombres y mujeres, miembros de las mil tribus urbanas que pueblan esta bendita ciudad, integradas unas o apocalípticas otras, que circulan, o solo deambulan, por sus calles, configurando una paleta de colores que, como la de todas las ciudades, acaba resultando, después de ser tamizada por la luz mediterránea, genuina, propia e intransferible.

97

Si, además, este visitante se deja arrastrar por la curiosidad hacia el otro, si consigue traspasar la barrera del pudor amparado por el anonimato que regala el flujo urbano, podrá apreciar las diferentes cadencias de los cuerpos moviéndose sobre el asfalto, observar indumentarias variopintas, escrutar rostros, facciones. Detectará, quizás, una cara que le trae el aroma de aquella mujer que dejó de ver hace tanto tiempo y que hoy el recuerdo ancla, aunque sea instantáneamente, en un espacio que le es propio..., su propia urbe sentimental. O, por el contrario, su atención podrá recaer en ese ciudadano de andar pesado, sudoroso y evidentemente pasado de peso, junto al que se paró en el semáforo justo antes de entrar al Mercado Central.

1. L'any 2007, tot i que sabia el molt que em costa posar-me a escriure, o potser per això, el Pep Sorribes em va proposar que prologara un llibre que tenia previst publicar en castellà. Va passar el temps i no en tenia notícies. En posar-me en contacte amb ell, immediatament vaig detectar que alguna cosa no anava bé. Dubitatiu primer i afectat després, em va explicar les raons per les quals l'encàrrec del pròleg no anava avant. Per cert, totes comprensibles. No obstant això, vaig continuar el treball encetat, però ara ja en altra direcció. Les línies que segueixen són un extracte una mica retocat d'aquell retrat que, sense pretendre'l jo, segons em va confessar li va emocionar. I ara que ja no hi és a qui li emociona és a mi. Impossibile substituir la seua calidesa humana. Mereixíem més anys de Pep.

Cuando reemprendieron juntos la caminata, al adelantarlo y mirarlo de reojo, le habría llamado, eso sí, ligeramente la atención su medallón: un sol estrellado, rubicundo y sonriente de tamaño considerable, a mitad de camino entre la medalla de la primera comunión y el Toisón de Oro. Pero no le daría más importancia. Otro ser perdido en la vorágine del cambio de milenio, pensaría para sí, cartesiano, para iniciar la siguiente etapa de su safari.

Sin embargo, inconscientemente, acabaría de renunciar a una gran oportunidad para entrar en el alma de la ciudad, y con ello para trascender la condición de turista y elevarse a la de viajero. Porque, más allá de una epidermis fácil y accesible, la ciudad resulta más bien esquiva y casquivana, y acabaría de sobrepasar en el semáforo a uno de los más conspicuos buceadores del alma de esta ciudad.

Ataviado con su conjunto profesoral: camisa, chaqueta y pantalón de tonos grises o, todo lo más, azulados. Su indumentaria tiene, precisamente, algo de la sobriedad del traje de buzo. Discreta y consistente, ayuda a pasar desapercibido en el tráfico de la ciudad. Sin embargo, algo hay en ella que, como en aquel, no solo protege sino que también encorseta. Al marino le dificulta el movimiento fuera del medio acuático y a nuestro personaje le aprisiona una porción de su alma, que contumaz e insumisa lucha por hacerse presente y lo consigue. La pugna tiene su éxito y por falta de energía en el empeño no será. Traje, sí, pero también quincalla y abalorios. Símbolos de que la libertad del espíritu y del alma se apropian del espacio, reclamando su derecho a existir y, por ello, a manifestarse.

Al todopoderoso sol pectoral, paradójicamente hecho en plata, le da la réplica femenina y sensual una luna de tamaño no menos singular que prende en el ojal a modo de saludo y confirmación de la dualidad taoísta en que se desenvuelve nuestro hombre. Como nos pasa a todos, habría que añadir, solo que, a diferencia, él tiene la elegancia de proclamarlo.

Los lozanos dedos de las manos cubiertos con anillos, no menos gruesos y también plateados, pero de plata vieja, trabajada, con pátina, son el remate que acaba de conferir a nuestro hombre la presencia de un ser sacado de contexto, inusual en el entorno.

Algunos biempensantes, en su asombro, hablan de su aspecto como si de un gitano fuera y, en verdad, algo de ello tiene. Pero es necesaria alguna precisión más. Para aproximar aspecto e idea, si de un caló habláramos, tendríamos que pelear contra la imagen convencional del gitano español. A nuestro hombre le falta la dureza racial propia de nuestros congéneres.

Mejor me inclino por dirigirme a otras referencias. Su piel cetrina nos aproxima a territorios equinocciales, de frontera interracial, dirección a la que también nos encamina su indumentaria. Si tuviera que concretar diría que lo veo

como un personaje de wéstern. Pero no un *wasp* canónico, no un Gary Cooper o un Alan Ladd, sino más bien un trasplantado, un ser atípico. Algo así como un mestizo cajún de indio seminola e inmigrante acadiano de la Lousiane del XVIII que se traslada a nuestro tiempo. Un guitarrista de *blues* de los pantanos o un mago criollo.

Estos apuntes, más o menos afortunados en su propósito, quizás nos ayudarán a entender que no nos encontramos ante ninguna personalidad vulgar e intrascendente y mucho menos anodina. Es su aspecto el que nos pone de manifiesto la rotundidad de su personalidad. La bonhomía, su afabilidad y su incesante, o mejor en plural, sus incesantes búsquedas.

Partícipe de una generación que se formó con la urgente y perentoria necesidad de comprender el mundo para cambiarlo como única salida posible ante la mediocre existencia a la que les condenaba un régimen dictatorial y absurdo, hecho de retóricas vacías y silencios ominosos, nuestro Pep, que así se llama nuestro personaje, imbuido de entusiasmo pilarista, cristiano y vaticanista, dio con su vocación en la ciencia de Adam Smith y David Ricardo, aunque posiblemente la seducción primera fuera a cargo de Marx (Don Carlos).

Teniendo orígenes cristianos, valencianos, artesano de obrador y menestrales, no es de extrañar que diera en su búsqueda con alguno de los grupos del incipiente nacionalismo de izquierda que emergían en ese medio y que le convenciera la necesidad de adherirse a ellos. Por lo mismo, hubiera podido haberse hecho comunista, maoísta, tercerista, trotskista..., que de todo hubo en la época, pero por las razones que fueran dio con esos compañeros de viaje y buenos le debieron parecer, porque continúa hoy acompañándolos de una u otra manera, aunque, para qué engañarnos, también con sus más y sus menos.

Con ello no queremos señalar que a nuestro personaje le aquejen problemas de fragilidad ideológica, de indefinición, o, más gravemente, que tenga necesidad del amparo grupal para desenvolverse. Más bien al contrario. Su espíritu libre le dota de capacidad suficiente para situarse en cada momento dentro o fuera de la norma y las convenciones, de acuerdo con su criterio, el cual en muchas ocasiones además se sobrepone, incluso, al propio interés.

Imbuido de la necesidad de participar en la transformación del mundo, incorporado, por tanto, a la singladura de su generación, adscrito a un brillante grupo de alumnos, Pep decidió que sus preocupaciones universitarias iban a tener un sello personal, característico y singular.

Aquellos eran momentos en los que el discurso científico se dirigía al análisis de los problemas del desarrollo económico, a la caracterización de la economía valenciana, al análisis de su evolución, al estudio de los problemas del crecimiento económico, a la comprensión y desarrollo de técnicas de análisis, a la profundi-

zación en los clásicos del pensamiento económico, a la internacionalización, etc. Pep, sin embargo, en algún momento que él mismo refiere como apresurado y poco reflexivo, descubrió caminando por las calles del viejo Russafa que lo que a él le interesaba como economista no estaba tan lejos, ni tan allá. Estaba ahí, delante. Mejor, él estaba dentro de ella, envuelto por ella, acogido unas veces y agredido muchas más...; la ciudad. Valencia, sí.

Inevitablemente, esa decisión debió de conferirle a partir de ese momento ya el estigma de *rara avis* que le ha acompañado hasta nuestros días. Es de imaginar la incompreensión con que debieron recibir la noticia aquellos colegas preocupados por los «altos» problemas de la ciencia económica: la «trampa de la liquidez», la elasticidad de la demanda monetaria, los desequilibrios estructurales de la balanza de pagos, el concepto de plusvalía en Marx y la caída de la tasa de beneficio, la transformación de los valores en precios, los modelos de reproducción...

Sea como fuere, el hecho es que, posiblemente cuando Pep tenga que hacer balance vital descubrirá que aquella decisión fue la Decisión, en mayúsculas. En algún otro momento, seguramente después de aquel primero en el que manifestó su incipiente interés por la ciudad como objeto de análisis económico, se desencadenó una turbamulta interior que desbordó los límites del intelecto para alcanzar los del sentimiento y cautivarlos. Se inició así una pasión a la que Pep se entrega generoso día a día, sin tasa, sin límite, como si de una relación amorosa idílicamente fusional se tratara.

La ciudad, espacio por excelencia de relación humana y, particularmente, económica. Foro y coso. Lugar de encuentro de seres humanos, pero también de clases y grupos sociales y, por tanto, lugar también de contradicciones y conflictos. Espacio de civilización y de civilidad. Activo potencial de crecimiento económico, alambique de ideas, incubadora y canalizadora del progreso técnico, generadora de energías, pero también despilfarradora de estas, etc. La ciudad y la acumulación de capital, la ciudad y el desarrollo regional, la gestión de la ciudad, la ciudad como empresa, la dinámica urbanística de la ciudad y el crecimiento económico, la ciudad metropolitana..., son territorios intelectuales por los que, desde aquel momento iniciático, Pep transita aunando el interés del científico y el del enamorado desde hace una treintena de años, lo que le ha conducido, incluso, a asumir el compromiso y responsabilidades en la gestión municipal, con un coste personal elevado. Sobre todo, al ser apartado de estas por razones poco o nada explicadas con escasa elegancia y reconocimiento nulo. Para más desgracia y escarnio, por algunos de los compañeros de viaje y de partido.

Pues bien, a pesar de los pesares, nuestro hombre, contra viento y marea, no ha dejado de dedicarle uno solo de los días de su vida a esta bendita-maldita Ciudad, escribiendo, organizando cursos, participando en seminarios y con-

ferencias, estimulando foros de debate, impulsando asociaciones de amorosos de lo urbano y de Valencia, impartiendo magisterio urbano de las formas más atípicas y poco convencionales –si no, que se lo pregunten a sus alumnos– y un interminable etcétera.

Armado con una ironía y finura analítica crecientes, su activismo incesante con voz propia, sin eludir polémicas, pero abierto a las ideas y sin apriorismos estériles, se ha convertido a través de sus colaboraciones periodísticas en un instrumento fresco y estimulante para seguir el pulso a la ciudad.

El desinterés metropolitano, la política de fastos y eventos, la cirugía urbana radical, la ZAL, los *Salvem*, la hacienda municipal y los modelos o, mejor, los no-modelos de ciudad son asuntos que en manos de nuestro Pep se convierten en propuestas para el debate y la reflexión, en incentivos para la creación de ciudadanía.

Cierto es que los vientos no son favorables para navegar en esa dirección, y parece que los dioses han dado la espalda a ciudadanos como Pep. Allá los dioses. Es verdad, no sabemos por dónde irá el mundo, ni nuestra ciudad, pero Pep sabemos sin duda dónde estará. Donde siempre. Es decir, dando todo de sí mismo para que los habitantes de esta ciudad no seamos turistas en ella, ofreciéndonos información y argumentos para la reflexión, lanzándonos interrogantes y proponiendo alternativas. Divirtiéndonos con su ironía. En definitiva, ayudándonos a ser ciudadanos y ciudadanas.

101

Quién sabe si algún día esta ciudad entenderá lo que Pep le ha aportado. Muchos sabemos que mucho y bueno. Quizás hoy alguno de los que se divirtió desdeñosamente cuando leía textos como *Horizonte de los 90*, en el que se hacía referencia al papel de la ciudad en el sistema de ciudades del País, se encuentre buceando en los textos de Pep para intentar entender qué implicaciones haya podido tener la ciudad en los últimos resultados autonómicos. Seguramente, este innominado responsable político se lamentará de no haberlo entendido en su momento. Otro gallo cantaría.

Pequeña y triste satisfacción, pero no importa. Corren y correrán tiempos difíciles y, en seguida, me pregunto si alguna vez los hubo fáciles. Me dirijo al reproductor de CD mientras me despido de nuestro turista, de Pep y de algún improbable lector o lectora, y dejo a Gianmaría Testa proclamando al mundo: «Sono una tela di ragno sospesa... sono una svglia che suona sbagliata di primo mattino e sono un cane che abbaia di note... sono martello sul dito e sul muro... sono zucchero al posto di sale... sono l'amante tenuta segreta che chiama a Natale... sono polvere nell'ingranaggio... sono quello che tende la mano al

semáforo rosso...»,² que, vete a saber por qué, me evoca a Pep y su incesante y, para algunos, molesto compromiso ciudadano.

2. «Soy una telaraña suspendida... Soy un despertador que suena mal en la madrugada y soy un perro que ladra con notas... Soy un martillo en el dedo y en la pared... Soy azúcar en lugar de sal... Soy la amante secreta que llama en Navidad... Soy polvo en la maquinaria... Soy quien extiende su mano ante el semáforo en rojo...». G. Testa: «Tela di Ragno», *Da questa parte del mare*, Le Chant Du Monde / Harmonia Mundi, 2006.

JOSEP SORRIBES. EL PROFESSOR DE LES CIUTATS

Josep A. Ybarra i Nèstor Novell¹

La ciutat, eixe lloc de trobades, ple de vida, on la gent va i torna, on tots tindríem cabuda... acaba de perdre a un dels seus majors valedors: el professor Josep Sorribes Monrabal. Un valencià sabut, honrat, íntegre, crític, generós, sense més ambició que la de fer un País millor per a tothom.

Parlar d'un bon amic i una bona persona quan mor és sempre complicat i sabem que és massa fàcil caure en el tòpic. Malgrat el risc, Pep Sorribes és me-reixedor del nostre reconeixement públic, tant per mèrits personals com per un acte de justícia cívica. El seu sant i senya sempre va ser treballar per fer espais de convivència en què tinguera cabuda tothom, on el protagonista fora l'home, lluny dels interessos partidistes, allunyat de la desigualtat i de la injustícia. El Pep Sorribes que hem conegut era l'home jovial, enginyós, irònic, punxós, que estimava per damunt de tot la ciutat de València i la seua rodalia, encara que aquesta rodalia estava més enllà del Segura pel sud i de l'Ebre pel nord. El territori ideal per a Pep Sorribes era aquell espai utòpic que Tomàs Moro havia definit com la ciutat on la igualtat, la tolerància, la justícia s'exerciren en bé del benestar comú. Potser per açò molts dels seus desitjos es quedarien en un pur somni.

Josep Sorribes Monrabal ha tingut el privilegi de ser el primer professor d'economia del fet urbà de la Universitat de València; ningú abans d'ell pot dir que haja desenrotllat des d'aquesta institució idees, conceptes, anàlisis o aportacions per a construir la ciutat com ell ho ha fet. És cert que la ciutat la componen tants protagonistes com quasi habitants poden haver-hi. Tanmateix, Sorribes tenia una característica, que era la d'unir a la gent, de posar-la en un mateix lloc per a construir una ciutat per a tothom, fer la ciutat possible. També es cert que Sorribes fou un professor d'economia; en sabia de classes socials, d'interessos econòmics, de protagonistes profitosos que havien desfet aquells llocs de convivència que podien ser les ciutats. Algunes vegades, irònicament,

103

1. Publicat a *elDiario.es-cv* el 30 de gener de 2024.

assenyalava els protagonistes que eren al capdavant de les grans perdudes, incloses les oportunitats que la ciutat ha patit. Però sobretot cal posar en relleu que Josep Sorribes va desenvolupar la seua tasca acadèmica des d'una profunda vocació docent, un concepte tan poc valorat en els darrers anys, però que ell va practicar amb un gran compromís pedagògic i sense vanitat, i per això va ser recompensat amb l'estima dels seus alumnes.

La Facultat d'Econòmiques de València se sentirà molt orgullosa d'haver vist nàixer a un dels pocs economistes urbanistes que hem tingut. Ningú com ell ha sabut ajuntar la visió de l'economista amb la de l'urbanisme i la governança del territori. Els seus treballs, especialment sobre la ciutat de València, el no cap i casal que deia ell, i sobre l'àrea metropolitana de València, són referències obligades per a qualsevol estudiós. En un article de no fa massa temps deia: «En el darrer article parlàvem de l'anomalia metropolitana i de la cridanera manca de propostes per a conformar un govern metropolità seguint la tendència europea i el sentit comú. En absència de govern supramunicipal i en presència de la "lògica del mercat" el resultat és, en el cas de l'Àrea Metropolitana de València, la congestió metropolitana».

Esta passió pels coneixements econòmics de la ciutat, però també del territori, el va dur a escriure un bon grapat d'obres de caràcter acadèmic, social, tècnic i polític. Nosaltres voldríem destacar algunes de les seues publicacions més recents: *La Ciudad, Economía, Espacio, Sociedad y Medio Ambiente, Valencia 1940-2014. Construcción y destrucción de la ciudad*; *Nou viatge pel País Valencià* (2 vols.); *València 1808-2015*; *Notícia del País Valencià*; *Ni Casta ni caspa*. També cal destacar el seu compromís amb el món urbanístic, tant com a membre de l'Institut de Desenvolupament Local i de l'Aula de la Ciutat, o dirigint el blog *La ciutat pensada*, tant com per haver exercit com a cap de gabinet de l'alcalde de la ciutat de València (Ricard Pérez Casado) entre els anys 1983 i 1989, moment essencial per a la construcció de l'actual ciutat de València (com ara el llit del Túria).

És difícil destriar en la trajectòria intel·lectual i humana de Pep Sorribes el seu compromís cívic, des d'una posició crítica i alhora respectuosa amb l'antagonista. Cosa fàcil de dir i difícil de practicar quan aquests antagonistes són «els meus benivolguts promotors» o «el pensament buit de Rita Barberà».

El seu posicionament va ser clar i rotund sobre la societat, el territori, la cultura i la llengua del País. Les seues intervencions periodístiques són innombrables. Solia parlar de les ciutats d'aquest, esquarterat per unes anacròniques províncies i abocat a la desfeta per una classe dirigent dimissionària i manifestament millorable. Com a mostra, aquest paràgraf seu: «En aquest article el pacient lector no trobarà cap anàlisi acurada. Em limitaré a comunicar l'efecte que sobre

el meu minvant optimisme va tenint dia rere dia l'acumulació de desficacis. Una acumulació que em fa visualitzar *El crit* de Munch».

No podem deixar de banda la seua visió liberal i ètica de tot comportament social i polític, en el seu cas, des de l'esquerra i des del seu concepte de ciutadania republicana. Potser el llibre on millor quede reflectit açò és en *Ni casta ni caspa: Valors, economia i territori*, un llibre altament recomanable i la millor via per accedir al pensament i actitud vital de Pep Sorribes. En paraules d'ell:

Per coherència amb el propi codi liberal, una persona d'esquerres hauria de ser profundament respectuós amb les diferències de tota mena en la mesura en que aquestes diferències son conseqüència de la llibertat individual. Les diferències de credo, raça i opcions sexuals (entre altres) no poden ser motiu de discriminació social i, el racisme, la violència de gènere, la xenofòbia, la homofòbia i, en general, la intolerància, son malalties socials que cal combatre amb fermesa.

EL LLEGAT INTEL·LECTUAL DE JOSEP SORRIBES

Gustau Muñoz

La mort sobtada de Josep Sorribes un dia de gener del 2024 va ser un colp dur. D'aquells que et fan pensar en la injustícia còsmica i el caràcter transitori i fugisser de tot plegat, en la fatalitat implacable, injusta, de les morts prematures. Com a país, com a societat, era evident que perdíem –quan encara podia aportar moltes coses– un estudiós, un economista competent, un ciutadà compromés que es feia preguntes i assajava respostes. Que opinava públicament, en la millor tradició de l'intel·lectual crític europeu. Un mestre de diverses generacions d'estudiants d'Economia. Un entusiasta de la ciutat de València –que coneixia pam a pam– i de la realitat diversa i multiforme del País Valencià, dels seus pobles, ciutats i àrees metropolitanes. Una persona informada, professor de la Universitat de València, especialista en economia urbana, atent als diversos contextos que ens condicionen, en el terreny tant material –físic, econòmic– i polític com de les idees.

107

Alguns també hem perdut un amic estimat i un company. Perquè Sorribes fou company meu de curs a la Facultat d'Econòmiques, i això no s'oblida. El recorde, per exemple, als primers anys setanta fent a la taula del costat un examen d'Història de les Doctrines Econòmiques, l'assignatura que impartia Ernest Lluch (l'altra que impartia era Organització Econòmica Internacional). Després vàrem coincidir en multitud d'ocasions, animats per preocupacions compartides. L'esperit inquiet i rialler de Josep Sorribes, la seua ironia i bonhomia, feia fàcil la comunicació i nodria –juntament amb la seua proverbial generositat– aquell intangible tan preuat, que hauríem de saber cuidar millor, que és l'amistat.

Sorribes tenia preparació acadèmica, dots d'observació i molta capacitat de treball. Havia pogut observar en directe els viaranyos de la gestió administrativa i política de la ciutat de València, en l'època de Ricard Pérez Casado com a alcalde, de qui era persona propera (en va ser cap de gabinet). El seu bagatge era impressionant. De les seues aptituds analítiques, d'observació participativa i de projecte en donen compte els molts llibres que va publicar, en els quals es

condensa el seu llegat intel·lectual. Però la seua empremta va molt més enllà dels llibres. Perquè a més de la tasca docent i formativa, Sorribes va conrear l'activisme social, l'organització de congressos i jornades, i també l'articulisme sobre temes d'urbanisme, societat i política. Fou promotor, per exemple, de l'Aula Ciutat, d'associacions (Malalts de Ciutat, etc.) i seminaris sobre la història i la problemàtica de València. Va crear escola, a través de la paraula i dels seus textos. Tot això, tant el record de la conversa, la seua tasca socràtica, com els seus llibres, constitueix el seu llegat intel·lectual.

No és fàcil donar compte de la producció bibliogràfica de Josep Sorribes Monrabal. Per on començar? Més enllà dels llibres primerencs, relacionats amb treballs acadèmics ja molt ben enfocats –amb títols tan eloqüents com *Crecimiento y especulación en Valencia* (Almudín, 1976) i *Desarrollo capitalista y proceso de urbanización en el País Valenciano 1969-1975* (Alfons el Magnànim, 1988)–, em sembla que el volum *Valencia 1940-2014: construcción y destrucción de la ciudad* (puv, 2015) sintetitza la seua visió del fet urbà i dels problemes urbanístics de València, que situa en perspectiva històrica. Una visió molt completa, que inclou, a més del franquisme, «el parèntesi de l'esquerra» i el llarg període de Rita Barberà, analitzat críticament. La València de Rita era pura façana, pura fantasia, que deixava la casa sense agranar... Són 450 pàgines plenes d'informació sobre l'herència de la dictadura i el «desarrollismo», la destrucció de patrimoni, els promotors i l'especulació, els grans dèficits de la ciutat (per exemple, fins Pérez Casado València no tingué una xarxa eficient de clavegueram en molts barris, els barris del Marítim s'inundaven quan plovia, la via de ferrocarril travessava l'avinguda del Port i un llarg etcètera), els plans d'ordenació urbana i els plans especials, els PAI, l'economia de la ciutat, els conflictes urbans, les grans desigualtats de «qualitat urbana», i les alternatives de futur. Diria que si algú vol fer-se una idea exacta de la història contemporània de la ciutat de València des del punt de vista de l'urbanisme i la política haurà de recórrer a aquest llibre de Sorribes.

Abans, el 1998 havia publicat un assaig sobre els mateixos temes, si fa no fa, *La ciutat desitjada. València entre el passat i el futur*, a la col·lecció «Arguments» de Tàndem edicions, amb pròleg de Pasqual Maragall. Un assaig que es fa llegir, que planteja els temes fonamentals de la ciutat, en clau crítica, davant el triomfalisme ambient. Qüestions com ara l'articulació metropolitana, el planejament, la façana marítima, el centre històric, el medi ambient, la mobilitat, la cultura, l'Albufera... La crítica raonada es conjuga ací amb idees i projectes per a un futur alternatiu. Rita Barberà va governar amb gran desimboltura i retòrica florida València entre 1991 i 2015. L'alcaldeessa actual, la torrentina Català la reivindica i ha rebatejat amb el seu nom al Pont de les Flors. El seu partit, corrupte, la va deixar de banda, quan ja no aprofitava i més bé feia nosa. Va morir abandonada en un hotel de Madrid. Una història trista. Els tribunals de justícia van aclarint

alguns episodis foscos relacionats amb el finançament de campanyes electorals i la corrupció (Alfonso Grau, el seu home de confiança, i tot el grup municipal del PP han estat imputats i/o condemnats). Però la gestió de ciutat no fou gens brillant, malgrat la gran propaganda a càrrec dels altaveus i plataformes dels promotors i especuladors, i la dreta de sempre, que havien trobat en ella una mina. Els llibres de Sorribes fan molta llum sobre això. Són imprescindibles.

Ara explicaré una història poc coneguda. El 2007 vàrem improvisar un segell editorial (Els llibres del temps) per a publicar un assaig sensacional de Josep Sorribes: *Rita Barberà. El pensamiento vacío*. Era una crítica raonada, però devastadora, de la inanitat del govern de la ciutat en mans de Rita Barberà, una anàlisi sense concessions –i molt divertida– de la retòrica florida i falsa –inconscientment còmica– de l'alcaldesa que semblava eterna. Reproduïa i analitzava amb molta ironia diversos fragments de discursos, textos i declaracions de Barberà, que eren inconscientment còmics, per ridículs, grandiloqüents i absurds. Eren temps esquerps. A contracorrent. Sorribes, un intel·lectual crític i compromès. Val a dir que comptàrem, en aquesta aventura, amb ajudes de gent magnífica i desinteressada (com Alfonso Moreira i Àfrica Ramírez). Sorribes es feia estimar. Una lliçó: en temps de foscor, d'opressió, apareix sempre gent que se la juga. El llibre tingué una certa notorietat, fins i tot es podia comprar a El Corte Inglés... A la coberta hi apareixia la figura llampant, vestida de roig, de Rita. Amb aquest mateix segell es va publicar el 2010 un altre llibre, aquest de moltes veus acomboiades per Sorribes, *València, una ciutat manifestament millorable. València per a la ciutadania*, amb aires ja de manifest programàtic. Aquest volum redactat per Sorribes partia de les aportacions d'un equip ampli i multidisciplinari que ell va saber convocar per a articular un veritable programa de govern municipal alternatiu, basat en el coneixement i una reflexió madura.

El franquisme durà molt de temps (als ajuntaments valencians, entre 1939 i 1979), el mandat de Rita no tant, però es va fer llarg. El 2015 arribà el moment del canvi («Qué hostia, qué hostia», digué Rita a cau d'orella a un company de partit aquella nit de les eleccions del 2015, captada pels mitjans, en un reconeixement definitori del fracàs.) Venien nous temps de la mà de la coalició progressista i l'alcalde Joan Ribó. Un nou capítol de la història de la ciutat, que ha estat fecund en tants aspectes, i ara interromput. Si ho mirem bé, els puntals bàsics de la renovació urbana de València, en època contemporània, els han posat alcaldes d'esquerres: el PGOU i el Jardí del Túria Ricard, Pérez Casado; els equipaments renovats als barris, la mobilitat sostenible i l'obertura de grans espais a la ciutadania, Joan Ribó. I coses tan fonamentals, com la xarxa de clavegueram, el Palau de la Música o el Passeig Marítim, Pérez Casado, sobretot, i, en la seua breu etapa, Clementina Ródenas.

Però la mirada de Sorribes s'estenia més enllà de la ciutat de València. També va publicar una mena de manual d'economia urbana: *Comprendre i gestionar la ciutat: un assaig d'economia i política urbana* (PUV, 1997). I el 2002 un llibre molt significatiu: *Un país de ciutats o les ciutats d'un país* (a la col·lecció «Assaig» de PUV), en el qual abordava la problemàtica –històrica, social, econòmica, urbana– de 26 ciutats valencianes, de Vinaròs i Benicarló en el nord i de Oriola al sud. S'hi reflectia el gran coneixement de les realitats profundes del país que tenia Sorribes i d'alguna manera anunciava dues obres majors que apareixerien al cap d'un temps. En efecte, el 2017 va publicar, conjuntament amb Nèstor Novell, una magna obra: *Nou viatge pel País Valencià* (Universitat de València, Universitat d'Alacant, Institució Alfons el Magnànim) en dos volums, de 787 pàgines el primer i de 832 el segon. Què es pot dir d'aquesta obra? Un exercici impressionant d'erudició, d'aproximació directa a la realitat social, humana i econòmica del País, que combina apunts històrics, recerca de fonts primàries, localització d'informants claus i una capacitat d'observació brutal. És una mena d'*Observacions* de Cavanilles del segle XXI, però molt més dens i intens. Crec que no ha tingut la recepció que hauria merescut una aportació d'aquesta magnitud. Encara el 2021 els dos autors (Nèstor Novell i Josep Sorribes) reincidirien amb un llibre extens, ple d'idees, suggeriments, informació i anàlisi: *Notícia del País Valencià. Fer País. 60 anys d'idees, estudis, converses i reflexions* (Balandra, Càtedra d'Economia Valenciana, Institució Alfons el Magnànim). Un llibre que aprofundeix en els determinants històrics i els canvis estructurals contemporanis de la formació social valenciana. Qualsevol aproximació seriosa a la realitat del País ha de tindre ben presents aquestes aportacions cabdals de Sorribes i Novell.

Josep Sorribes, que segons Pérez Casado no sabia «estar-se quiet», encara publicà el 2022 un assaig espurnejant, un «assaig que es mou entre l'ètica i el pensament crític sobre la societat, la política i el territori»: *Ni casta ni caspa* (Vincle). Vist des d'avui és una mena de balanç de les preocupacions, idees i reflexions que han marcat la seua vida i la seua trajectòria. Coneixement aprofundit de la realitat social i econòmica del País i de la ciutat, capacitat d'anàlisi, erudició. I una mirada crítica, informada, amarada de valors ètics i cívics. Al·lèrgica a l'ostentació, la banalització, la corrupció de les ments i els esperits. Profundament democràtica –en el sentit genuí i radical de la paraula–, identificada amb la majoria social i els perdedors, reformista, il·lustrada, valencianista, europeista. Tot això era Sorribes. Però també alguna cosa més: una persona generosa i desinteressada, de grans qualitats humanes, que s'estimava la ciutat, el País i la seua gent.

LA MARINA ÉS VALÈNCIA

Evarist Caselles

Entre la Porta dels Apòstols de la Seu i la Font de les séquies del Túria, hi ha una inscripció que recorda que al 138 aC Dècim Juni Brutus Gal·laic fundà Valentia Edetanorum sobre les illes fluvials que hi havia entre Cartago i Saguntum (Arce). Dos mil·lennis i dos segles després gaudim d'una ciutat de la Mediterrània. Obvietats al marge, és bo recordar la condició marinera de la ciutat de València. Una ciutat que, convertida en seu del Consolat del Mar i mantenint la Llotja dels Mercaders, comunicà l'Occident productiu amb les mercaderies de l'Orient viatger. València marinera es porta de la mar i reclama un port per embarcar. Entrebancs tècnics i propostes agosarades, accessos impossibles i enginys portuaris fracassats, Drassanes Reials i construcció final del Pont de Fusta com a defensa naviliera al segle xv. Des d'aleshores fins a ben entrat el segle xix, amb el suport de la burgesia local, la ciutat crea un port que representa modernitat i solució per conduir mercaderies i persones per la mar.

111

Els Pobles de la Mar i la seua gent són València, els dels barris i mercats corren a la platja i als *tinglao*s a fer mar, fins que una «línia estratègica de ferrocarril» interrompí aquesta comunicació. El camí del Grau es convertí en un embús i la ciutat es va partir físicament. Els camps al voltant de les vies de Barcelona concentraren activitat industrial. El temps d'espera davant una barrera allunyà la platja i els forasters ignoraren el litoral. L'alliberament dels accidents ferroviaris en l'estratègia iniciada amb el nou ajuntament democràtic, que no finalitzà fins a 1991, reincorporà novament la ciutat a la mar.

En les dècades inicials del segle xxi, la principal oferta pública universitària es concentrà al voltant del barri d'Algirós, fet que produí un augment de l'oferta de lloguer i rejoiní l'edat dels seus habitants. La proposta Las Naves de l'avinguda Balears i la concessió d'espais en la Marina per a la formació, noves tecnologies i nàutica, aprofitant la reforma del Cabanyal, generaren un entorn atractiu per a la creació d'un espai de l'economia del coneixement que a propòsit de la World Capital Design del 2022 definiren com el *District Design València*.

L'Estratègia Urbana de València 2030, presentada l'abril del 2020, proposava un protagonisme de la ciutat que mai havia tingut a l'hora d'abordar temes de tots els àmbits contemplats en l'Agenda 30 i en els ODS, i precisament es va plantejar aquest projecte de districte com a referent en les propostes europees que donarien pas a les iniciatives *Next Generation*.

La Marina de València es va convertir en l'entitat canalitzadora de projectes institucionals en què, des de la perspectiva local de València, es desenvolupaven propostes d'ample espectre que lligaven «estratègies de caràcter integrat i holístiques».

Tal com animava Josep Sorribes en el seu article «Valorizar», de gener del 2017, existia la possibilitat de reivindicar l'aprofitament de certs indrets de la nostra ciutat, capitanejant la valorització de l'espai pel seu ús, defugint interessos particulars. Per la qual cosa calia posar en reivindicar la Dàrsena Històrica, Port Vell o la Marina per a la ciutat, per a València.

Aquest relat vertiginós però atractiu no ha estat, interessadament, gens estès. El valor estratègic que li atorga la Constitució espanyola, en l'article 149, als ports, és considerat una potestat territorial (*landlord*) per aquells que, emparats per la lògica numèrica i el creixement quantitatiu, s'apropien de la sobirania dels ciutadans i de les seues voluntats. Els ports, les autoritats portuàries, vigilades pel Ministeri de Foment del Govern d'Espanya, en el nostre cas estan allunyades dels seus territoris. Malgrat que el Llibre Blanc de l'AIVP (Associació de Ciutats i Ports), sobre de bones pràctiques portuàries per a fer ciutat (<https://www.aivp.org/es/publication/>), recomana complicitat entre els governs regional i local, defugint les pressions estatals i els interessos dels *lobbies*, en la governabilitat dels ports, en el nostre cas, dels 15 membres del Consell d'Administració de l'APV, tan sols un li pertoca a l'alcalde de Sagunt i un altre a l'alcaldesa de València. Curiosament, el port de Gandia, que també pertany a l'APV no té cap representació. Potser aquesta manca de presència de la sobirania ciutadana, davant els interessos de representants de les navilieres, dels transportistes, dels agents comercials i de les institucions de l'Estat d'Espanya, aporta conseqüentment interessos distints i dispers als de la ciutat.

El 1986, quan Ricard Pérez Casado va negociar encara, amb el Port Autònom de València, la cessió de les instal·lacions i espais que havien quedat fora d'ús per a funcions comercials del Port de València, a canvi de cedir nous espais a la vora de Natzaret, va iniciar una llarga lluita que hem perdut en el 2024.

El 2003, Rita Barberà reprèn amb el «Balcón al Mar» la reclamació, que a la rematada és aparentment confiada per al 2007. I dic aparentment perquè es produeix una cessió i no una donació i perquè és precisament en aquell any, al juliol, quan s'aprova l'ampliació del Moll del Nord. Una activitat arreglada i

preparada pels gloriosos tècnics i funcionaris de l'Estat espanyol, amb residència i, entenc, «perspectiva interior».

Potser, aquesta situació provocà que l'alcalde, el 2013, quan dissenyà un ens per a promoure i explotar les instal·lacions sorgides de la Copa Amèrica i dels cotxes de l'F1, deixara fora a l'Autoritat Portuària de València. El Consorci de València 2007 estava compost per un 40 % de la Secretaria d'Estat d'Hisenda, un 40 % de la Conselleria d'Hisenda de la Generalitat de València i un 20 % de l'Ajuntament de València en la seua alcaldia.

Involuntàriament, potser l'alcalde havia *encetat el meló* que moltes ciutats desitjaven. Totes aquelles que tenen ports antics i que estan sotmesos als interessos de la seua respectiva autoritat portuària. Casos com el de A Coruña o de Las Palmas, i molts altres que han regat la premsa queixant-se de la ignomínia provocada pels gestors dels seus ports, dins de la seua ciutat.

Les vint-i-huit autoritats portuàries estan en la mateixa situació. Pel «bé estratègic de l'Estat», l'interès general dels ciutadans són sotmesos a interessos que, en la majoria dels casos, poc tenen a veure en l'activitat principal dels Ports de l'Estat, que no és més que el transport de persones i mercaderies.

Fer de l'antiga Dàrsena de València un pol d'innovació, i aconseguir que els ciutadans gaudisquen d'un espai d'esbarjo segur, atractiu i propi, és certament perillós per a les institucions que governen els interessos de les vint-i-huit autoritats portuàries espanyoles. El temor que puga passar en València, com en Rotterdam, on és l'Administració regional qui decideix com es tracta el territori portuari, sembla una espurna massa perillosa per a «l'interès general».

«La infinita voracitat del *lobby* portuari», tal com contà Josep Sorribes l'octubre del 2019, no ho permetrà. El fet és que en 2024 el Consorci de València 2007 s'ha liquidat i dissolt, l'Autoritat Portuària ha recuperat la gestió de la làmina d'aigua i ha iniciat un procés de lloguer dels espais i dels seus usos sense escoltar cap criteri esgrimit en els diversos programes estratègics plantejats per l'anterior Govern. Com diria Jose Sorribes, «ha estat una nova oportunitat perduda per a la ciutat» que, malgrat el control «valencià» del 60 % del Consorci València 2007, no es consolidara una proposta de la ciutat.

Recuperar la connexió del riu amb la dàrsena i obrir l'espai del moll als Poblat Marítims, per a convertir-se en referència d'innovació i aconseguir la complicitat de tots els veïns en un projecte compartit, és ara una il·lusió més que un projecte. València, des de la seua fundació, ha estat marinera, i això és un fet que segur acabarà convertint-se en una voluntat dels seus veïns.

PEP SORRIBES: L'AMIC I PROFESSOR

Vicent M. Monfort Mir

Vaig conèixer, personalment, a Pep Sorribes –perquè referències d'ell ja en tenia de molt abans– al voltant de l'any 1993, quan dins dels, en aquells temps, cursos de doctorat, el vaig tenir de professor d'una assignatura anomenada Teoria i política del creixement econòmic de les ciutats. Va ser en el marc de les classes d'aquesta assignatura quan vaig descobrir una persona molt apassionada i identificada amb l'economia de les ciutats, i vaig constatar el profund coneixement i criteri que tenia sobre la ciutat de València i de les mancances, desafiaments i necessitats de reordenació urbana, econòmica, social i de tota mena del cap i casal i de la seua àrea metropolitana.

115

Jo assistia als cursos de doctorat de la Facultat d'Economia de la Universitat de València, junt amb alguns companys de treball, com a fórmula autodidacta per a actualitzar o millorar les capacitats davant les exigències professionals, ja que feia una dècada que havia finalitzat els meus estudis universitaris. La trobada amb Pep va ser tota una experiència sobre una conjugació gens senzilla en la nostra Universitat: mostrar i transmetre el coneixement amb excelsa senzillesa acadèmica. A partir d'aquell moment ja em vaig convertir en un àvid seguidor de la seua prolífica i destacable capacitat editorial i de les seves nombrosíssimes publicacions i intervencions presencials, les quals eren fetes amb un ampli ventall de fòrums de diversa índole temàtica i també, per què no dir-ho, política.

Del seu llegat cal subratllar –a partir de la seua brillant tesi doctoral adreçada, ja aleshores, al territori valencià, i més concretament a l'Horta de València, i, a més a més, cal destacar-ho, pionerament redactada en valencià (any 1978)– els llibres publicats en primera persona i altres tants en col·laboració amb col·legues investigadors i professionals de diversa formació, orientació i procedència universitària. Aquesta pluralitat anà enriquint els successius lliuraments de documents, fins a conformar un corpus sobre l'economia urbana, l'urbanisme sociològic-econòmic-social i reivindicatiu davant la usurpació i la falta de planificació induïda pel que Pep va encunyar, de forma molt expressiva, com «Els meus benvolguts

promotors» (una imprescindible i provocadora edició, el títol complet de la qual va ser: *Mis queridos promotores, Valencia 1940-2011. Construcción y destrucción de la Ciudad*). Tot això va propiciar la creació d'un espai propi de treball, docència i recerca acadèmica al voltant de l'urbanisme econòmic de les ciutats, els territoris i els espais en general, en què Sorribes era el mestre.

De la mateixa manera, mereix accentuar-se els gairebé in comptables articles en revistes i mitjans de comunicació, tot i que és possible que especialment sobreïxen, per damunt dels altres, els articles de premsa, pel seu caràcter més divulgatiu, que tant han transmès a tantes promocions d'economistes, molts d'ells alumnes del professor Sorribes.

També s'han de ressaltar els seus documents de treball, que unes vegades van veure la llum i altres no, però que sempre destil·laven talent i coneixement profund del tractat. D'aquests últims, i per a sorpresa meua, em va honrar, gairebé des del primer moment en què ens vam conèixer, el fet que em demanara opinió o suggeriments, engrandint-me a mi quan el referent cultural i acadèmic era ell, el professor Sorribes, ja aleshores apreciat, però, a parer meu, insuficientment reconegut.

Pep Sorribes i l'economia urbana, i en especial els anàlisis al voltant de la ciutat de València, des del compromís i la identificació amb aquesta ciutat tan genuïna, constitueixen el legat imprescindible de Sorribes, i pel qual és i serà considerat, per sempre, un analista associat indefectiblement amb la temàtica urbana. Tot i la falta de reconeixement acadèmic i públic que va experimentar durant el seu magisteri universitari i que els seus amics tractarem sempre de defensar. L'edició d'aquest llibre constitueix, a parer meu, un bon exemple al respecte.

Resulta necessari precisar que Pep mai va ser un professor universitari convencional, i fins i tot no va prestar l'atenció que la immensa majoria de professors concedeixen a la seua carrera professional. És per això que no es va preocupar de publicar on els cànons recomanaven, i es va dedicar a divulgar els seus coneixements i la seua ciència en mitjans molt més populars i propers a la societat. Això li costaria una falta de reconeixement acadèmic totalment injusta, fet que crec es reflecteix en la seua sornegueria i, dins del seu peculiar estil, en l'article inèdit que es recull en aquesta edició sota el títol de «El meu sexenni mort (contribució a la ciència des de la inconsciència)». Aquesta és l'única vegada que en arribar-me l'esborrany li vaig recomanar no publicar un treball seu, perquè llavors encara estava en actiu i em feia feredat que no fos ben entesa la seua reflexió. A més, ja havia patit massa greuges o desconsideracions universitàries al seu retorn a la Universitat després de la seua experiència com a cap de gabinet de qui va ser alcalde de València, el seu amic i col·lega Ricard Pérez Casado. Així

que no calia afegir una incomprensió més amb un article que no anava a gaudir de l'acceptació deguda entre «l'Acadèmia».

El professor Sorribes era un enamorat de la docència, la qual cosa encaixa perfectament en eixe esperit humanista i renaixentista que el caracteritzava, i que li donava un atractiu d'intel·lectual no pedant, proper i senzill, la qual cosa facilitava tant l'intercanvi d'opinions i la contrastació constructiva de qualsevol plantejament. El seu respecte per l'opinió de tercers va ser sempre un distintiu de la seua personalitat, i aquesta personalitat explica que fos tan habitual trobar a Pep al capdavant d'iniciatives culturals, com quan va impulsar El Roure de Quart, una associació conformada per amics i exalumnes, que es reunien per a xarrar, debatre o realitzar presentacions de temes diversos, que conclïen amb uns inoblidables sopars d'amistat i rica conversa. Habitualment jo era el que tancava amb ell les vetllades, en passejos pausats fins que l'hora ens recomanava un taxi per arribar a casa a una hora menys cridanera.

En aquest sentit, la promoció d'accions diverses relacionades amb l'enriquidora conversa i comentaris sobre estudis, els seus articles o qualsevol escrit o noves línies d'investigació, eren una cosa habitual que va anar calant fins que moltes iniciatives es van anar consolidant de la seua mà. La raó és que qualsevol motiu era suficient per a formalitzar trobades i intercanvis d'opinió. Que a aquest tipus de convocatòries se sumaren regularment exalumnes, que passaven a formar part del seu grup d'amistats durant els anys següents, no és cosa habitual, i trobar exemples similars resulta molt difícil. Quants professors poden fer gala de mantenir tants i tan potents llaços amb exalumnes? Això només ho explica la seua bonhomia i la seua intel·lectualitat d'ampli recorregut, que resultava tan atractiva als joves universitaris i als seus amics de sempre.

També cal dir que la seua grandesa acadèmica li feia tenir la sort de suspendre a molt pocs alumnes, ja que el seu compromís des de la primera classe era recompensat per un alumnat disposat a aprendre i a posar-li fàcil la seua avaluació. Una vegada més, la veritable altura universitària comença per passos molt senzills i Sorribes ho tenia clar: els seus clients eren els alumnes i el primer era la docència, la resta ja vindria o no, però l'alumnat es mereix una atenció singular, i de vegades es pot comprovar com altres compromisos o exigències trenquen la sagrada funció docent, que per a Pep, tal com ell feia, mai hauria de desatendre's.

La creativitat sorgida del debat constructiu formava part de l'esperit Sorribes, i d'ací ve que calga qualificar a Pep com un home per al qual la paraula era l'essència de la seua existència. Tot i que, em permet dir, la seua dicció no era una de les seues majors virtuts, cal reconèixer que parlar era per a ell la seua principal font de vida. Jo recorde els anys en què vàrem compartir sessions d'*aquagym* en

una piscina de València a la qual anàvem junts, on feiem alguna cosa d'exercici i, en tornar, cap a la parada de l'autobús, sempre sorgia algun tema de conversa o debat. Jo l'animava que accelerara el pas, perquè més d'una vegada eixíem de la piscina i havíem d'agafar pels pèls l'últim autobús, i la parada es trobava a una certa distància; Pep es parava recurrentment per a *raonar*, perquè era d'eixes persones que s'aturen per a emfatitzar el que diuen. Aquest era Sorribes, un home que aturava el pas per a parlar i al qual jo pressionava sense massa èxit, tot i que cal reconèixer que gairebé sempre vam agafar l'autobús a la seua hora. També he de dir que de vegades semblava que Pep no t'havia escoltat, però ho sentia tot i en moltes ocasions, passat el temps, tornava a sortir el tema i comprovaves que, efectivament, la primera vegada et va escoltar molt més del que podies pensar.

Amb els anys i la confiança vaig anar intensificant i consolidant el que jo qualificaria de bona amistat, cosa que em va permetre viure o ser partícip al costat de Pep de diferents episodis; en alguns casos em va demanar ajuda o col·laboració, i en altres vaig comptar amb la seua participació o suport. Així, vam compartir l'edició d'un llibre conjunt; vaig promoure l'edició d'un excel·lent llibre que feia temps que intentava publicar i el projecte del qual no acabava de fructificar; també vam col·laborar en alguna iniciativa d'anàlisi turística; vam intercanviar algun que altre índex de publicacions, que unes vegades sí i altres no van veure la llum. I tot això va estar acompanyat de llargues trobades, que en alguna ocasió van acabar amb ell dormint a casa, ateses les hores que es feien entre idees i converses. Recorde l'anècdota d'un dia a l'Eliana. Vam quedar per a dinar i vam enllaçar amb el sopar, i ell va haver de pernoctar en ma casa, ja que després de tantes hores era un desafiament tornar a València, i, sobretot, perquè parlant parlant ens vam quedar adormits a la taula ja de matinada. També em ve al cap certa ocasió en què es va quedar a casa meua a València i va dormir un parell de dies a l'habitació d'un dels meus fills, qui tenia una extensa i raonablement ordenada col·lecció de pel·lícules. Pep es va dedicar a consultar els títols, retornant-los amb un criteri totalment diferent de l'original en el qual se'ls va trobar, i això va fer que la col·lecció de cinema del meu fill ja mai més va tornar a recuperar l'ordre preestablert, fet que des d'aleshores és conegut com a «Ordenació Sorribes», dit pel meu fill amb afecte, ja que coneixia a Pep, i fins i tot va col·laborar en algun treball de gravació per a ell. A més a més, cal dir-ho, la seua ordenació tampoc va ser dolenta ni pitjor que la primigènia.

Voldria finalitzar reconeixent la gran enyorança que em provoca la seua falta, perquè Pep Sorribes no era una persona que passara per la teua vida i et deixara indiferent. Era un individu amb el seu *look* particular, que també li va proporcionar divertits moments, perquè la seua incontrolable afició als trastos, la majoria absolutament inútils i desfasats, amb els quals va arribar a decorar un despatx universitari tant a la Facultat d'Economia com després a l'Institut

Interuniversitari de Desenvolupament Local, li va convertir durant molts anys en un assidu del rastre de València, al qual anava molts diumenges i on em contava que en alguna ocasió l'havien confós amb un patriarca gitano, la qual cosa li proporcionava preus més assequibles que els que oferien a altres clients.

Pep era així, distint, propi i ple de vitalitat constructiva per a afrontar els problemes, cosa que no vol dir que no els patirà; de fet, els patia des de la seua perspectiva més íntima i personal, sense voler afectar els altres, fins i tot, de vegades li superaven, per immerescuts i imprevistos. Recorde, amb la gràcia que ho contava, que tenia companys que sempre li havien guanyat en l'esport i en l'estudi, alguns des del col·legi, el batxiller, la universitat i després al treball, en la Facultat, sempre, deia, li guanyaven, però ho confessava de manera divertida, fent veure que se n'adonava, però que no els envejava, perquè això era incompatible amb el seu caràcter. Senzillament, mirava amb molta distància i serenitat a eixos peculiars «personatges d'èxit constant», a qui va conèixer durant la seua infantesa i que van continuar guanyant-li fins a la jubilació i més enllà.

Acabe estes línies de reconeixement i record amb la que sens dubte va ser la pitjor conversa que vaig mantindre amb Pep i que mai vaig imaginar abans de despenjar el telèfon. Va ser el 8 de novembre de 2023, a les 18.30 hores, quan em va telefonar i es va acomiadar amb la mateixa serenitat que sempre va mantindre davant les circumstàncies més adverses. Em va impactar la seua telefonada, el seu to, la seua sensatesa i la seua acceptació dels fets. Jo, res més penjar, vaig telefonar a Pau Rausell per a comprovar que el que acabava d'escoltar era el que pensava, i he de dir que eixa conversa va ser el meu últim moment amb Josep Sorribes i Monrabal, la bondat i la companyia del qual seguirem tots, per sempre, trobant a faltar.

Josep Sorribes:
articles de premsa
(1998-2023)

L'ARTICLE DE PREMSA COM A EINA PER A LA INTERVENCIÓ SOCIAL I EL MANTENIMENT DE LA PRÒPIA SALUT MENTAL

Nèstor Novell

Incomprensiblement, una selecció d'articles de premsa de Josep Sorribes mai no s'havien publicat abans. En aquesta tercera part del llibre volem omplir aquest buit, empentats per l'amistat i l'interés per les ciutats i el País que ens va transmetre. Tot i deixar de banda articles de major erudició publicats en revistes més especialitzades.

No ha estat fàcil escollir entre els prop de 250 articles que el Pep va publicar en la premsa diària en els darrers vint-i-cinc anys. La selecció, feta per un grup d'amics seus,¹ conforma una mena de crònica de la ciutat i del País. Foren publicats majoritàriament a *El País* (en castellà) i a *elDiario.es-cv* (en valencià), i reflecteixen les il·lusions, les oportunitats i els desencisos d'una persona culta preocupada per l'economia, l'urbanisme, l'arquitectura, el territori, la política, la societat i la cultura. Alguns pertanyen als diversos blogs que ell mateix va crear (*La ciutat construïda*; *València ciutat*; *Suggerències en do menor*; *Malalts de ciutat*; *Minoria absoluta* i *La ciutat pensada*) per animar a la colla a participar en la discussió pública sobre la ciutat i el territori.

En els seus articles, Sorribes va fer una important tasca de divulgació i de sensibilització social del seu imponent treball intel·lectual, editat en nombroses publicacions, les quals són encara d'obligada referència per tot aquell preocupat per l'economia urbana del País des d'una visió ampla i polièdrica. Però, a més, en els seus articles de premsa és on Sorribes millor deixa entreveure el seu tarannà: una persona generosa, dialogant, amistosa i compromesa en un sistema econòmic i social més just, i en redreçar un País mancat d'elits, polítiques, empresarials i

123

1. José Azkárraga, Evarist Caselles, Juan Carlos Colomer, Tito Llopis, Vicent Monfort, Gustau Muñoz, Nèstor Novell, Guillem Olivares, Ricard Pérez Casado, Pau Rausell, Octavi Vila i Josep Antoni Yborra.

institucionals, i d'intel·lectuals. Unes elits que han renunciat a la seua llengua, cultura i a l'estima del territori i, per tant, incapaces de (o hauríem de dir interessades a evitar?) generar un imaginari col·lectiu que despertara els valencians de la seua secular «somnolència digestiva», fent ús de la frase fusteriana que tant li agradava a Josep Sorribes.

Per altra banda, els articles de Josep Sorribes tenen en si mateixa un valor literari que és impossible de bandejar. Escriptor compulsiu de temàtiques que anava rumiant mentre caminava pel carrer, a partir d'allò que sentia en la ràdio, llegia en la premsa, interessava als seus alumnes o havia estat objecte de discussió amb algun amic. Idees, explicacions, sentiments que, amb sentit de ciutadania, coneixement de causa i molta ironia, expulsava sobre el teclat de l'ordinador en arribar a casa. Tot i que la temàtica havia de respondre a les preocupacions més quotidianes o a la immediatesa mediàtica, l'autor sempre mostrava la voluntat d'alçar la mirada i incitar a la reflexió, a l'acció política social i la presa de postura. Reflexions personals fetes amb una agudesia, clarividència i un punt d'acidesa que sempre es veuria relativitzada per un acudit, una frase popular, una frase típica d'un personatge de tebeo de la infància, un eslògan publicitari d'èxit, un títol de pel·lícula o una adient frase feta. Un recurs literari que, sense dubte, animava la lectura, l'aproximava al lector, humanitzava el discurs i il·luminava amb noves imatges i perspectives el text.

124

No hem volgut ordenar els seus articles per temes. Hem volgut mantindre un mer ordre cronològic per mostrar l'evolució al llarg dels anys de la diversitat de temes que preocupaven a Josep Sorribes i les interrelacions que establia entre camps tants diversos com l'ordenació territorial, la llengua, la cohesió social, l'organització administrativa, l'urbanisme, el paisatge, les relacions entre el poder polític i el poder econòmic, la renúncia de les elits valencianes, la cultura i les greus imperfeccions de la democràcia espanyola, la poruga curtetat de mires de l'esquerra valenciana, el transport públic, la progressiva pèrdua del sentiment de País o el principis ètics mínims per fer possible la tolerància, la dignitat, el respecte i la convivència.

Òbviament hi ha una sèrie de temes que són recurrents, cosa lògica si ens atenem a la inacció, quan no la desídia i la bel·licositat, dels successius governs valencians respecte a la qüestió territorial i les greus conseqüències que això suposa en aspectes tan essencials com la cohesió social, la vertebració territorial, la cultura, la qualitat de vida i el redreçament de la societat valenciana.

En tot cas, amb aquest recull d'articles i amb les opinions que hem arreplegat els amics, companys i coneguts de Josep Sorribes estem ben segurs que el lector s'endinsarà en molts dels fets rellevants que han passat al nostre País en aquest primer quart de segle i, a més, d'una visió crítica, culta, intel·ligent i

civilitzada. Els autors del llibre no hem vist altra manera millor de saldar, encara que només siga en part, el deute que tenim amb un amic que ens encoratjà a estimar el nostre país de ciutats i les ciutats del nostre país, des la generositat, el diàleg, l'acció social i la investigació.

125

Universitat d'Estiu de Gandia, 2001

GALAXIA SIN NORTE

El País, 15-12-1998

Hace unos pocos días, Adolf Beltrán tuvo una ocurrencia de las que hay que tomar nota, porque detrás del gracejo esconde su intríngulis. Estábamos en la ciudad de Castelló hablando –y eso ya era un tanto sorprendente y esotérico– de la ciudad de València. A Adolf Beltrán le habían asignado el papel de presentar en la librería Babel un libro escrito por mi sobre la ciudad de València, sus pesadillas y sus esperanzas. Y para empezar su cometido y sin mover ni un músculo facial, Adolf nos hizo compartir su impresión de que, vista desde Castellón, la ciudad de València era una especie de agujero negro de estos que a veces se pueden encontrar en las galaxias. Hermosa analogía para una realidad tan triste como evidente: para los valencianos de Castellón, y mucho me temo que también para los de Gandia, Xàtiva, Alcoi, Morella, Alacant, Elx o Monòver, la ciudad de València, simplemente, no existe, no figura en su mapa mental. Es decir, si el País Valenciano fuese una galaxia, la ciudad de València sería su agujero negro. La cosa tendría poca importancia si hablásemos, por poner un ejemplo y sin ninguna intención peyorativa, de Aiora o la Vall d'Uixó. Pero de la misma manera que un territorio sin ciudad es un desierto o un espacio natural al alcance de los buscadores de aventuras, un espacio regional sin capital es un espacio minusválido. No habrá, no puede haber un País Valenciano dinámico y con presencia activa en la Europa de las regiones si la ciudad de València no lidera el proyecto.

Cuando, hace poco, nuestro presidente Eduardo Zaplana decía que tal vez la batalla de València había sido necesaria, le traicionó el subconsciente. Claro que fue necesaria para la derecha más reaccionaria como principal estrategia para detener el proceso de recuperación del País, y la izquierda fue –y es– tan miope e irresponsable como para perderse en disputas internas y llevar la contra a Darwin, puesto que parece ser que aquí, en la política local, la selección natural de las especies se hace al revés: flotan los más incompetentes y se hunden, son atados de manos o caen en el ostracismo, las pocas personas que podrían hacer renacer alguna esperanza. Por este camino, tenemos agujero negro para largo. Y ante este panorama nada tranquilizador, todavía irrita más encontrarse con cierta frecuencia con personas de otras ciudades importantes del País que, con una ingenuidad apabullante, creen que se puede reconstruir el País sin la ciudad de València.

Es cierto que gozamos de una red urbana densa y bastante bien estructurada, con abundancia de ciudades medianas, pero ¿quién lidera la —digamos— representación estatal y europea del País? No estamos en el *Ranstadt* holandés o en la cuenca del Ruhr, donde se dice que hay «conurbación» porque hay muchas ciudades de importancia semejante y donde lo importante es la «red». En nuestro caso, la ciudad de València y su área metropolitana son el punto nodal más importante, con mucha diferencia, de un sistema urbano jerárquico y, por tanto, guste o no, no hay ninguna alternativa de capitalidad.

Mientras esperamos que los dioses nos sonrían, y la izquierda deje de jugar al disparate y podamos recuperar la ciudad de València para un proyecto de progreso y modernidad colectiva, algo habrá que hacer. Por ejemplo, poner en un compromiso a los gobernantes de esta endogámica ciudad (que nunca ha mirado más allá del camino de *Trànsits*) creando la Asamblea de Alcaldes del País Valenciano, cuya finalidad sea el intercambio de experiencias, la transferencia de tecnología y la creación de un frente común para pedir a la Unión Europea fondos para un programa medioambiental consensuado. Tal vez así, la ciudad se vería obligada a asumir algún protagonismo, aunque fuese por no hacer el ridículo. También las universidades podrían representar un papel relevante en esta arriesgada pero necesaria empresa. En la actualidad hay facultades y escuelas universitarias en muchas ciudades importantes del País. Hagamos, pues, sentir la voz de profesores y estudiantes en un congreso simultáneo que tenga, por ejemplo, como título «El protagonismo del País Valenciano en la Unión Europea. Una evaluación crítica». Como no hay dos sin tres, he aquí la tercera propuesta: que, bajo el lema «El país de las ciudades», se tome la iniciativa de celebrar de manera simultánea en las ciudades más importantes del País una exposición donde se explique lo del sistema urbano y donde se cuente de manera didáctica la historia contemporánea de las 15 o 16 ciudades implicadas, pidiendo la colaboración ciudadana para la recogida de materiales. No perdamos el tiempo, ¿o nos instalamos en la melancolía?

LA METRÓPOLIS COMPACTA

El País, 15-5-1999

Aprender de los errores ajenos es una norma de sabiduría tan elemental como difícil de ejercer. Sírname frase tan grandilocuente como entradilla para poner en conocimiento del respetable un hecho que comienza a ser popular entre los estudiosos, pero que todavía está lejos de pertenecer al acervo de decisores y público en general. Me refiero al ya constatado fracaso de la metrópolis dispersa, es decir, de aquella caracterizada por la dispersión de los asentamientos urbanos ya sean estos residenciales, industriales o terciarios.

Es cierto que el desarrollo económico, las tendencias del mercado y la mejora de los medios de comunicación han provocado desde principios de siglo la aparición del movimiento centrífugo que conduce a la difusión urbana y a la creación de áreas metropolitanas cada vez más extensas y de límites más difusos. De hecho, ya se habla de regiones metropolitanas y no de áreas metropolitanas y la de Barcelona comprende hoy en día más de 160 municipios, como demuestran recientes estudios de las relaciones de interdependencia. Estamos a un paso de la ciudad-región de la que ya se hablaba en nuestro país, por cierto, antes de la Guerra Civil.

También es cierto que aunque no hubiéramos sufrido la maléfica influencia de una zonificación aplicada miméticamente, siguiendo los principios del urbanismo moderno de la Carta de Atenas, hubiera sido muy difícil evitar que el efecto segregador de los precios del suelo y las diferentes necesidades localizadoras de los distintos usos urbanos crearan espacios urbanos con altos grados de especialización funcional en el que los sufridos usuarios no tenemos más remedio que dedicar buena parte de nuestro tiempo a movernos de aquí para allá: de la residencia, al trabajo, la escuela, la Universidad, las compras, el ocio, las gestiones etc... Sin embargo, incluso admitiendo como signo de los tiempos la difusión urbana y aceptando, no sin cabreo y dudas, esta fractura de la ciudad pomposamente llamada especialización funcional, seamos por lo menos mínimamente inteligentes y no caigamos en la trampa de la dispersión, característica esta que acaba por hacer definitivamente inhabitable y muy costosa la metrópolis moderna. Otros ya se han dado cuenta, y valga como ejemplo que en el reino de la dispersión urbana (léase Estados Unidos) existe un verdadero peregrinaje de líderes de otras comunidades urbanas (allí los líderes no siempre son, afortunadamente, políticos) que viajan a Portland a aprender. Y ello por

la sencilla razón de que en Portland han ido desde principios de los setenta a contracorriente y han conseguido (no sin problemas y conflictos como debe ser) construir un área metropolitana con un *downtown* o área central dinámica bien conectada mediante el transporte público a unas periferias bien cuidadas, evitando el *sprawl* o dispersión característica de las aglomeraciones urbanas de ese país, emitiendo bonos para la adquisición de suelo para nuevos parques urbanos, etc. Una metrópolis compacta (al menos relativamente) en el reino de los ciegos. Se han dado cuenta, en Portland y en otros muchos sitios, que la dispersión es mala solución: multiplica las necesidades de uso del vehículo privado, consume innecesariamente suelo, encarece el abastecimiento de servicios, maximiza el individualismo, debilita la identidad colectiva etc.

Tenemos que intentar volver a agrupar las periferias urbanas en hábitats de densidad razonable, bien dotadas de servicios y donde funcione el sistema de transporte público. Y si hay que separar usos, hay formas y formas de hacerlo (cinturones verdes de separación, diferenciación de tráfico etc.). Una relectura de la obra de Idelfons Cerdà, una visita a la exposición abierta en la Fundación Bancaixa hasta el 18 de mayo, nos puede ser de utilidad para repensar el área metropolitana. Repensar nuestra área metropolitana, donde siguen proliferando con pasión suicida urbanizaciones dispersas, polígonos industriales, centros comerciales y de ocio, sin que nuestros próceres se inquieten lo más mínimo. Espero con desconfiada esperanza leer en los ya próximos programas electorales alguna propuesta sensata. Sorpréndanme, por favor.

EL PAÍS DE LAS CIUDADES, ZAPLANA Y YO

El País, 12-3-2000

«Les pido que tengan fe», parece que espetó nuestro presidente a los asistentes al anuncio del Hollywood valenciano. A mí, la fe no me falta, pero la parábola de los panes y los peces no es nada comparado con los ejercicios de prestidigitación a que nos tiene acostumbrado el Muy Honorable por lo que a temas urbanos se refiere. Y digo urbanos porque tiene una especial predilección por vender ciudades temáticas, con una habilidad que ya la quisieran para sí los famosos vendedores de crecepelos que aparecen en los wésterns, por no salirnos de lo filmico. Ciertamente que esta manía de las ciudades no es un invento suyo. El franquismo era pródigo en tan original invento (la ciudad sanitaria, la ciudad universitaria...). Poner primeras piedras o anunciar futuras ciudades da bastante juego: ilusiona a los crédulos, hace frotarse las manos a los promotores, revaloriza propiedades. Lo de la fe tiene incluso un componente de culto, siempre que uno identifique las promesas electorales con la Ciudad de Dios de San Agustín. Quizá podríamos rebautizar los cementerios como Ciudad de los Muertos, para profundizar en la vertiente culta, en recuerdo de las civilizaciones antiguas. Convendrán conmigo en que el empacho es realmente pantagruélico. ¿Cuántas ciudades más nos van a ser anunciadas por el ángel del Señor reconvertido en el perfil fotogénico de nuestro presidente? ¿Acaso querrá contribuir a nuestra formación espiritual al igual que intentó hacerlo con la juventud benidormí utilizando como instrumento del Señor al muy ilustre doctor Conejero por el módico precio de 85 millones?

La Ciudad de la Luz, la Ciudad del Teatro, la Ciudad de las Ciencias, las Artes y los Peces, la Ciudad de la Justicia, la afortunadamente desacreditada Infoville o Ciudad de la Información, si no me falla mi francés... Menos mal que no ha cuajado aquella brillante idea de la Ciudad del Ocio, donde algunos dirigentes vecinales querían recluir a las ruidosas discotecas y pubs de Xúquer, Juan Llorens y otros sitios de perdición. Decididamente, he perdido la partida. ¡Con lo ilusionado que estaba yo haciendo de apóstol del país de las ciudades desde mi púlpito académico! No sé si podré superarlo, porque mis alumnos me responderán en el examen que el país de las ciudades es eso de Zaplana y no una red densa y bien estructurada de ciudades que intercambian experiencias, aprovechan los *spilowers information* (o sea, por evitar anglicismos innecesarios,

los desbordamientos de información) y cooperan en proyectos de promoción económica, formación y otras cuestiones de interés.

Aunque, bien pensado, el error es mío, que estoy de un utópico que daría envidia al mismísimo Fourier. ¿Se imaginan ustedes una asamblea de los alcaldes de las ciudades del País de más de 25.000 habitantes, que se reuniera semestralmente no a comer marisco sino a plantear iniciativas concretas de colaboración? ¿Se imaginan ustedes a Rita Barberá compartiendo mesa, mantel, lengua y, lo que es más difícil, ideas? ¿Se imaginan ustedes la cara que pondrían los alcaldes si aparece en la reunión Serafín Castellano con cara de disolver la reunión creyéndose que era una asamblea ilegal del extinto Consell Metropolità de l'Horta? Definitivamente, lo mío es la ciencia ficción y el realismo político pertenece a mi presidente. A partir de ahora propongo que en los libros de texto se defina a la Comunidad Valenciana como «conjunto de ciudades temáticas, reales, en proyecto o imaginarias propuestas por el gobierno Autónomo». ¿Vale? Pues adelante con los faroles y a esperar nuevas sorpresas que mola mogollón, como dicen nuestras jóvenes pijas.

BENJAMÍN MUÑOZ: *LE MANI SULLA CITTÀ**El País*, 25-7-2000

Hay ocasiones en las que hay que decir ¡basta!, y hay individuos –mequetrefes como diría mi padre, que en paz descanse– que deberían medir mejor sus palabras o, preferentemente, dimitir de sus supuestas responsabilidades. El muy ilustre director gerente de la Asociación Provincial de Promotores y Constructores, D. Benjamín Muñoz, pertenece sin duda a esta categoría. Con gente como él es imposible llegar a acuerdos sociales de ningún tipo: su voracidad lo impide. En un ejercicio de irresponsabilidad cívica impropio de su cargo, le he oído decir al mencionado sujeto en más de una ocasión que «ellos» se dedican a construir y vender pisos, y que no les vengán con películas que no entienden ni quieren entender, como si la construcción de viviendas no fuera un proceso en el que hay intereses y opciones diversas, y en el que una ciudad se juega su futuro para varias generaciones. Afirmaciones –y ello es más grave– que, además, denotan una profunda incultura urbanística. No debe haberse enterado D. Benjamín que ya hace una década se discute en la Unión Europea sobre la «ciudad sostenible» y que *l'horta* no es «una franja insalvable con tres chufas y cuatro nabos». Esta ciudad, la ciudad real que es el área metropolitana, todavía tiene remedio en buena medida, porque contamos con amplios espacios naturales (huerta incluida) que posibilitan articular una red de ciudades bien comunicadas con transporte público y con niveles de calidad de vida aceptable. Pero para ello hay que consensuar entre todos los agentes urbanos, públicos y privados, una política donde el desarrollo inmobiliario y productivo sea compatible con una conservación medioambiental activa. Si D. Benjamín se imagina un espacio urbano metropolitano colmatado, está en el camino –teórico y político– equivocado.

He criticado con frecuencia los *Salvem*, pero con interlocutores como D. Benjamín, cualquier esfuerzo por llegar a soluciones realistas de futuro que no renuncien al bienestar económico ni a la calidad de vida es estéril y, si no fuera por responsabilidad cívica y profesional, ganas me dan de –como él hace habitualmente– ejercer la demagogia y enfrentar «la ciudad de los promotores» a la «ciudad de los ciudadanos». Porque, además, y es triste reconocerlo, la actual correlación de fuerzas ha dado alas a los intereses inmobiliarios más retrógrados y la espiral especulativa actual es pan para hoy y hambre para mañana. El exceso de oferta es más que notorio y un crecimiento acumulativo anual de los precios superior al 10 % no es precisamente compatible con una inflación moderada. Y

que no me venga D. Benjamín con la milonga de que el bálsamo de Fierabrás es que convirtamos toda la huerta en solar edificable. Le recuerdo que en un mercado oligopolístico como es el del suelo, los incrementos de oferta no se traducen en disminuciones de precios. Y le debería dar vergüenza hacer afirmaciones como las que realiza cuando sabe perfectamente que una consecuencia de la forma en que se ha aplicado en València la LRAU ha sido precisamente la creación de un oligopolio de colisión y el incremento de los precios de repercusión. O sea, que el aumento de la oferta de suelo urbanizable —e incluso urbanizado— no disminuye *per se* el aumento de los precios de las viviendas.

Si quiere engañar a alguien, que busque mejor asesoramiento. Yo de los promotores lo ponía de patitas en la calle, porque la imagen que transmite este señor del colectivo al que dice representar no puede ser más penosa. Y si la imagen transmitida coincide con los deseos de la asociación recuperaremos la excelente película italiana *Le mani sulla città* y la proyectaremos por doquier. En esta ciudad cabemos todos, si todos sabemos ceder y pactar, y si personajes anacrónicos, obsoletos y retrógrados como Benjamín Muñoz dejan de tener predicamento.

NI LO MÁS FÁCIL

El País, 9-12-2000

Hay una larga serie de cuestiones trascendentales —la enfermedad, la muerte, la amistad, el amor, la libertad, la felicidad, la justicia, la soledad, etc.— de las que habitualmente se ocupan con mayor o menor fortuna los filósofos, término inventado y acuñado por Platón para diferenciar a los «amantes de la sabiduría» de los sofistas. Afortunadamente, ni nuestro señor presidente ni ninguno de sus miles de predecesores y sucesores tienen gran cosa que decir en esta esfera de privacidad del ser humano y su conciencia, aunque el proceso de *asnarización* propiciado por una parte no minoritaria de los medios reduzca peligrosamente la capacidad de ejercer el más noble —y doloroso— atributo del ser humano, cual es preguntarse el porqué de las cosas. En otro orden de reflexión, parece conveniente desconfiar de la inveterada, frecuente y deleznable costumbre que tienen los gobernantes de atribuirse sin el menor rubor coyunturas favorables o «éxitos» —por lo general ajenos a sus virtudes— mientras que se escabullen vergonzantemente o se inventan enemigos, conspiraciones o culpables externos cuando pintan bastos.

Comprender la evolución y el cambio demográfico, económico, social y cultural de las sociedades es tarea compleja que compete —o debería competir— a las ciencias sociales, empezando, lógicamente, por la historia con mayúsculas, la historia de que hablaba Pierre Vilar, que no admite «especializaciones» ni fragmentaciones. La economía —desde la humildad y rehuendo un detectable y peligroso olvido de la historia y la sociología— puede ayudar mucho en esta comprensión. Magníficos artículos, como los escritos por Ernest Reig el pasado 9 de octubre o por diferentes autores en el número 251 de la revista *L'Avenç* (dedicado al análisis de lo acontecido en nuestra tierra, desde diferentes perspectivas en los últimos veinte años), le devuelven a uno la confianza en el conocimiento y el raciocinio.

A pesar de mi, creo que justificada, prevención hacia la apropiación indebida de los «logros», podríamos convenir que la acción política debe ser considerada como variable —aunque sea una más y quizá no la más importante— en la explicación de la falla, por utilizar un término coloquial de la tierra. Los pueblos, países o regiones avanzan más o menos (o retroceden) por la acción de variables (la dotación de recursos, el progreso técnico, la liberalización comercial, el espíritu emprendedor, su ubicación geoestratégica, la inteligencia o necesidad de

sus élites etc..) ajenas, al menos parcialmente, a los aciertos o desaciertos de sus gobernantes.

La anterior afirmación no puede ni debe entenderse como una exculpación *a priori* de la clase política ni como un alegato a favor de su desaparición o sustitución por fórmulas tan conocidas como nefastas. Por el contrario, la duda sobre la importancia de su intervención como variable explicativa del cambio social no puede conducir a la indiferencia, sino a la petición de responsabilidades, pues no en balde los gobernantes deciden sobre el destino de recursos que superan el 40 % del PIB. Y, en economía, hay un término que se conoce como coste de oportunidad, que en román paladino significa que utilizar mal los recursos o establecer mal las prioridades deja en condiciones precarias prioridades y usos de mayor beneficio para el común. Estoy dispuesto a aceptar que, incluso utilizando el conocimiento y sentido común, es difícil evaluar el resultado de la política económica. Si decantarse por opciones lógicas me parece relativamente fácil, evaluar los resultados me merece mayor respeto. El problema es que ni en el terreno de lo «fácil» encuentro sosiego en la cada vez más insensata política económica que practica el inquilino de la plaza de Manises.

Toda esta perorata viene a cuento, aunque parezca desproporcionada la introducción, del programa Infocole, inventado e impulsado en un ejercicio de despotismo ¿ilustrado? por el ínclito Emilio Cervera, y que duerme –como otros proyectos– el sueño de los justos. Nunca he sido partidario de las «experiencias piloto» decididas desde la cúpula, sin entrar en intereses creados y afortunados beneficiarios. Infocole debería haber sido, desde un principio, una iniciativa de la Consejería de Cultura y Educación, que, creo yo, es o debería ser la principal interesada en este tipo de cuestiones.

Y el tema de Infocole no es, en mi opinión, *peccata minuta*. Cuando todos los expertos recalcan la importancia de la educación como «aprender a aprender» y cuando la tan traída y llevada sociedad de la información ofrece tantas y tan evidentes ventajas en esta dirección, el nivel de informatización de nuestro sistema educativo es de risa..., o de llanto, para ser más precisos. ¿Cuántos centros de cálculo bien dotados y operativos existen en nuestros centros educativos? ¿Cuándo tendremos ordenadores en los puestos de trabajo de los alumnos de bachillerato y universidad? ¿Cómo podrán los alumnos conectarse con la flamante Biblioteca Valenciana o con la Ciudad de las Ciencias? ¿Dónde ponemos las prioridades? Señores Tarancón y Zaplana: déjense de milongas, prepotencias y de perdonarnos la vida a sus, por lo visto, súbditos. Estamos en época de presupuesto: que se note. Y si tienen otras prioridades turístico-culturales lo dicen y a otra cosa. Uno ya está curado, desgraciadamente, de espanto. Dios guarde a ustedes los años que se merezcan y los que mis conciudadanos les otorguen.

IN-SOS-TE-NI-BLE

El País, 12-4-2001

Decía Obélix aquello de «Qué locos están estos romanos». Si Uderzo utilizara el viejo truco de la máquina del tiempo y trajera a la genial pareja del mejor cómic francés a nuestra principal aglomeración urbana, solo habría que cambiar el toponímico. Porque, a poco que uno pasee, vea, escuche y reflexione, las malas noticias se confabulan y encadenan hasta producir una profunda sensación de impotencia y desesperación. Incluso puede uno sentir un curioso síndrome de extrañamiento, de percibir los acontecimientos como producto de una epidemia mental que afecta a amplias capas de la población como usuarios de la barbarie y a un grupo más reducido de intereses fácticos y perpetradores del desaguizado en el que promotores y alcaldes bailan una macabra sardana.

¡No exagere usted hombre, que no hay para tanto! No saben ustedes cuánto me gustaría caer en la cuenta de que todo este pesimismo que me invade es tan solo el fruto de una fase baja del biorritmo, pero, para mi desgracia, nunca me han diagnosticado una personalidad ciclotímica y tampoco creo ser propenso al catastrofismo. Incluso, con frecuencia, he abogado –y, de momento, no me arrepiento– por soluciones consensuadas y positivas para intentar paliar los males que aquejan a nuestro territorio. No me invade ninguna nostalgia de cualquier tiempo pasado (que siempre fue peor), ni tengo propensiones salvíficas. Incluso suelo defender con cierta pasión todo lo que de bueno –y es mucho– tiene el creciente protagonismo de las ciudades como forma de organización social del espacio. Pero, a pesar de todo, y a la vista de los hechos, tengo que reconocer que hay formas mucho más civilizadas de «producir Ciudad» y que en el área metropolitana de València hemos elegido una de las peores.

Para huir del riesgo del subjetivismo, nada mejor que tomar nota de la tozudez de los hechos y ofrecer al lector la oportunidad de comprobar si hay o no motivo para haber elegido el título de esta breve reflexión. Por empezar por algún sitio, hablemos de la ciudad de València, núcleo central de la aglomeración. Ya empieza a ser aburrido argumentar que la disminución de los tipos de interés, la mejoría en la situación económica general y en las expectativas y la elevada elasticidad renta de la vivienda explican una parte del actual *boom* inmobiliario y que, al ser también la vivienda un activo financiero, la demanda de inversión se ha disparado por el comportamiento alcista de los precios del sector (más del 10 % acumulativo anual en el último quinquenio) y, conviene no olvidarlo, por

la quizá inesperada amplitud y profundidad de la bolsa de dinero negro existente y la facilidad para blanquearlo que supone la inversión inmobiliaria. Una auténtica amnistía fiscal. El problema no reside en la mayor o menor corrección del diagnóstico, sino en sus efectos. Si sumamos las viviendas en ejecución o programadas en el cerca del centenar de PAI de diferente dimensión que existen en la ciudad, la abundante promoción puntual de viviendas por «sustitución» y la escasa pero no nula presencia de operaciones de rehabilitación, el resultado es un exceso de oferta clamoroso en relación con la capacidad de absorción del mercado y el riesgo de un aterrizaje brusco que pasará cuentas a algún promotor despistado, pero, sobre todo, a las empresas constructoras que, a pesar de la alta eventualidad laboral, tengan «cargas de estructura». Además, e independientemente del número de viviendas nuevas que permanezcan vacías, es más que previsible que se produzca un traslado de la población que posea un cierto nivel económico de los barrios peores (sean o no colindantes con los PAI) a las nuevas zonas, y que los barrios emisores pierdan población o se vean sumergidos en un proceso de filtrado y sustitución que haga que la población residente sea de bajo nivel de renta, inmigrantes incluidos. Fenómeno ya observable en Russafa o Orriols y que puede generalizarse generando graves problemas sociales a pocos años vista. ¿Alguien está valorando los costes y beneficios de este proceso? Y prefiero no hablar de la calidad arquitectónica de la «nueva València» y de la irreversibilidad de la «piedra», ley por la cual cualquier error cometido en la construcción de la ciudad dura varias generaciones.

137

Pero el problema no reside solo en la València administrativa, sino que se extiende a la València real. Fuentes bien informadas y de crédito me aseguran que en Bétera la revisión, adaptación o lo que sea del planeamiento establece un horizonte de población de 200.000 habitantes, diez veces más, con creces, que su población actual. Una bicoca. Y la segregación de Sant Antoni de Benagéber de Paterna parece haber estado motivada por la firme voluntad, ya ejecutada, de declarar todo el término urbanizable, con lo cual la Cañada, Sant Antoni y l'Eliana pueden en poco tiempo conformar una pequeña ciudad «angelina». Y en la Pobla de Vallbona también parece que se han echado la manta al cuello con 386.000 metros cuadrados más de zonas comerciales y residenciales, colindantes con El Osito. Y seguimos ubicando grandes centros comerciales (como el de Aldaia), zonas de ocio (como Kinépolis en Paterna) y polígonos industriales, en un proceso de difusión dispersa que disparará la motorización privada. Y nadie evalúa los costes sociales y ambientales de este modelo. Y los alcaldes –ilusos– continúan enloquecidos brindando por el maná que supone cada nueva ocupación irracional del territorio. Y... ¿Estamos realmente locos?

EL MALESTAR URBÀ A VALÈNCIA: A PROPÒSIT DELS «SALVEM»

Revista *Mètode* número 31.
Existeix la ciutat somiada? Tardor de 2001

Urban unrest in Valencia city. talking about «els Salvem». The 90s is the decade in the twentieth century that has been characterised in Valencia city by the proliferation of platforms which, apart from political parties and neighbours associations, show their dissatisfaction with urban measures taken by the municipal government. Despite their positive side, these platforms, some of which display antiurban thinking, do not solve the general problems of a city by following a policy of confrontation instead of a policy of pact. However, they do draw attention to the inability of the classical social structures to deal with the challenges of today's city and the lack of sensitivity demonstrated by municipal powers in negotiations with their citizens.

138

Treballar amb conceptes que són la negació d'altres de ben coneguts és un recurs senzill. L'estat del malestar enfront de l'estat del benestar, Terra Crítica enfront de Terra Mítica, etc. Una altra cosa ben diferent és omplir els conceptes de significat útil per a l'anàlisi. En el nostre cas concret, què cal entendre per malestar urbà i com es concreta aquest a la ciutat de València?

Pel que fa a la definició, podem convenir que hi ha malestar urbà quan grups socials específics fan palès el seu desacord amb situacions o polítiques urbanes concretes. És clar que aquesta definició sols serveix per al malestar urbà explícit i actual i no per a aquells d'implícits o previsibles, malestres dels quals també direm alguna cosa.

En el nostre cas concret, hi ha una sèrie de manifestacions explícites de desacord amb situacions o polítiques urbanes i sol ser la premsa diària la que en dona notícies i n'actua de difusor. Abans de fer una llista més o menys exhaustiva, hi ha dues qüestions prèvies que considere interessant explicitar. En primer lloc, una part gens menyspreable dels conflictes s'ubiquen geogràficament en llocs que, annexionats a la força a la ciutat de València a finals del XIX, encara «van a València». És a dir, en llocs que tenen una feble interiorització de la seua suposada condició de ciutadans de València. La raó d'aquest fet és probablement una combinació de la persistència i inèrcia d'una identitat pròpia i de l'aclaparador oblit a què han estat sotmesos des de l'endemà de la seua forçada

integració. Els Poblaters Marítims en són, sens dubte, el paradigma, però també Benimàmet, Campanar, Benimaclet, Patraix, Russafa... Fins i tot la qüestió de l'horta, tot i que no es tracta d'un nucli urbà annexionat, també participa de les característiques d'espai «perifèric» maltractat.

La segona qüestió és, naturalment, la dels «Salvem». No sabria fixar-ne cronològicament l'origen (potser el primer fora el del Botànic), però és un fet evident que aquesta forma peculiar de contestació ciutadana ha proliferat des de mitjan anys noranta. Però què són els «Salvem»? Doncs agrupacions d'interessos contraris a la política urbana oficial que es formen per a cada cas concret i que tenen una certa «imatge» de marca. Quan hi ha un «Salvem» pel mig, ja se sap *a priori* quin tipus de gent hi participa i quines són les seues pràctiques. Perquè aquestes plataformes «salvífiques» tenen com un dels seus trets bàsics la previsibilitat de la seua actuació, pel fet senzill que apliquen la mateixa teràpia independentment de quina siga la malaltia. I és per això que problemes tan diferents com la destrucció del camí del Pouet i les seues alqueries, el fastigós tema del solar dels Jesuïtes o la ZAL han trobat en els respectius «Salvem» respostes molt semblants.

He dit adés que també és relativament previsible la composició dels «Salvem». En general, és un *melting pot* prou senzill: la suma de un grup d'afectats i d'una colla de gent procedent de l'esquerra extraparlamentària adobada amb un bon nombre de suposats intel·lectuals crítics que tenen la seua seu a la Universitat o altres organismes oficials.

L'aparició i proliferació dels «Salvem» (que tenen molt de ressò gràcies a alguns diaris i a fóruns de debat organitzats per partits polítics que no saben què dir) és un fet sociològic important que, com a mínim, mostra dues evidències: la ineficàcia dels partits polítics de l'oposició (és aquest un fet «local» o «general»?) per a canalitzar i dirigir la contestació (ja tenen prou amb les seues disputes endogàmiques) i la ja llarga i tal vegada irreversible crisi de les associacions de veïns a les quals, teòricament, els pertocaria encapçalar aquesta mena de protestes. Per tant els «Salvem» són una conseqüència i no una causa.

Com haurà pogut endevinar sense massa esforç el lector, jo no soc, precisament, un incondicional dels «Salvem». I no ho soc perquè, tot i reconeixent el que de bo i raonable tenen algunes de les seues actuacions o proposicions, em semblen formes d'organització assembleàries on no tenen lloc els discordants i que menyspreen la cultura del pacte i el consens, fent que els conflictes s'enquisten. És clar que els nostres governants hi donen tota classe de facilitats amb una pràctica de la democràcia molt *sui generis*. Per ser més explícit, crec que, des de la tornada de la democràcia als ajuntaments el 1979, mai no havíem assolit cotes tan baixes d'informació i participació ciutadana. No es discuteixen amb els veïns els pressupostos d'inversió, com es feia als anys vuitanta, ni hi ha cap

tema que merite cap tipus de referèndum, per molt indicatiu i no decisorí que siga, i l'ús de les telecomunicacions per a donar notícia de les ordres del dia dels plens i comissions de govern i del seu resultat no és, simplement, costum. Podia continuar, però és prou evident que la pràctica habitual d'una filosofia tsarista i prepotent fa que els ciutadans (o alguns) se senten com un zero a l'esquerra i això incentiva l'absència de ganes de no «pactar» res.

Una altra raó per la qual tinc una gens dissimulada prevenció pels «Salvem» és que són un brou molt bo per al desenvolupament del paradigma «antiurbà». La melangia de temps passats que mai no foren millors, l'anacronisme i el caràcter de vegades objectivament reaccionari (de paràlisi) són trets que estan presents sota l'embolcall d'una ciutat més habitable. El mateix terme *salvem* ja és simptomàtic de voler salvar (què, de qui, per què?) alguna cosa que es perd. Llàstima que no hi haja, i és paradoxal, un «salvem la ciutat dels cotxes». A aquest jo sí que m'apuntaria.

Tota la crítica dels «Salvem» que tot just acabe de fer no vol dir que no compartisca alguns dels seus plantejaments. Però aquestes noves formes de participació ciutadana són proclius a la santa excomunió, si no combregues amb la totalitat del seu evangeli. A un bon amic meu li digueren «traïdor» per intentar posar-hi alguns grams de tranquil·litat i crítica constructiva. Jo no puc tenir cap esperança amb el que he dit.

M'agradaria tenir espai per anar analitzant, un per un, tots els «Salvem» i enraonar en quines coses hi estic d'acord i en quines no. Sols a títol orientatiu: allò del Camí del Pouet es podria haver evitat si s'haguera estat més atent; el tema del Botànic ha estat positiu per a la ciutat, però cal dir –i saber– que la llicència era anterior al 1979, que tota l'esquerra aprovà un conveni que reduïa molt l'edificabilitat i que l'únic que es podia haver fet en el seu moment (moment de pocs diners i moltes necessitats) era el mateix que al Saler: recuperar el dret de la propietat indemnitzant; pel que fa a la ZAL, crec que aquesta és necessària; en el cas de l'horta ja fa temps que vaig proposar fer un parc natural amb els espais d'horta amb més futur (el professor Joan Mateu els ha estudiat bé), no limitats, és clar, a la ciutat de València, i que aquest parc es finançara amb els diners dels qui, per raons justificades, utilitzen espais d'horta. Perquè sense diners no hi ha protecció activa possible i de l'horta no es pot viure sense moltes reconversions. Tinc respecte pels paisatgistes i reconec els valors antropològics d'aquest espai, però cal ser pràctics. I, en aquest sentit, el text de la Iniciativa Popular en marxa és molt burocràtic, no calen dos anys de moratòria (en sis mesos hi hauria de sobra) i no es pot aplicar la moratòria a la ZAL. Ens queda, si no n'he oblidat cap, el «Salvem» del Cabanyal. Em sembla demencial que la plataforma haja oblidat la Malva-rosa (que acaben de manifestar-se, amb raó) i de Natzaret, i

que no tinga una alternativa global per al «*balcón al mar*». És prou evident que la prolongació del Passeig al Mar no és necessària ni estratègica, però també és cert que la revitalització de Poblat Marítims exigeix crear noves centralitats. I la prolongació és una alternativa que si s'exigira que fora per a vianants (amb el pas restringit a residents, vehicles de subministrament i tota mena de serveis públics) tindria molts menys efectes negatius i alguns de molt positius. Fins i tot, pense que es podria estendre la restricció per a vianants a tot l'àmbit declarat en el seu dia bé d'interès col·lectiu (BIC) per la Conselleria de Cultura. Les altres alternatives no les he vistes formalitzades i no hi ha prou amb afavorir que els veïns rehabiliten les seues cases.

Bé, dèiem que, a més dels malestars explícits i actuals que hem tractat de plantejar de forma molt resumida, n'hi havia d'altres d'implícits o previsibles. En el primer bloc caldria incloure l'angoixós problema del soroll, la caòtica i contradictòria política de transport (per què no es reserva per als vianants tot el centre històric?, túnels o tramvies?, per a quan una política de restricció de l'ús del vehicle privat?) i el fort desinterès ciutadà provocat per l'absència vergonyosa d'informació i participació. I pel que fa al segon bloc, la pobresa hi és ben present a la ciutat (*gorrillas*, immigrants, *sans culotte*); la prostitució no s'arregla muntant carpes ni permetent patrulles «civils»; la droga no es resol alçant murs; i els nous PAI d'urbanització i creació de barris provocaran que els pitjors barris de la ciutat vagen despoblant-se i, pel conegut procés del filtratge, vagen sent ocupats per grups marginals. Problemes a la vista.

141

Per a finalitzar aquest breu comentari sobre el malestar urbà a la ciutat de València, voldria subratllar que a més de poc intel·ligent, la política de l'estruc és perillosa. Cal fer explícits i posar damunt la taula els malestars implícits o previsibles. I, per últim, i açò està dedicat *ex aequo* als «Salvem» i a la voracitat immobiliària, resulta poc comprensible que un entorn natural tan bo com el nostre, que hauria de ser un actiu, haja esdevingut una font de conflicte i paràlisi. Hi ha camins ja assajats més civilitzats i creatius (l'experiència alemanya és prou enriquidora), però cal seure's i parlar amb intenció d'arribar a acords que beneficien la ciutat. No s'hi val que els representants legítims confonguen la legitimitat democràtica amb una *patent de cors* i «obliden» exercir una tasca mediatadora entre els diferents interessos en joc.

Que hi ha malestar urbà a València és una evidència, com també ho és que no tots els malestars s'expliciten i que ens podem avançar a l'aparició de més d'un problema previsible. Però això demana –i perdoneu la insistència– una cultura de diàleg i un altre tarannà de tots els agents implicats. La seua absència crispa i esterilitza els problemes en lloc de resoldre'ls. Uns partits polítics profundament renovats, que obrin les portes i no tinguen por dels independents i simpatitzants

serien millors instruments. Ho deixaré aquí perquè m'he ficat, sense voler, en el relliscós i prou utòpic tema de què haurien de ser els partits polítics al segle XXI. I això demana –o pot demanar– un altre número monogràfic d'aquesta revista.

No voldria finalitzar aquestes ratlles sense deixar oberta una petita finestra a l'esperança. Cap govern és etern i aquest i els que li succeiran aprendran, amb molta pedagogia i esforç, que els ciutadans som clients i copropietaris de la ciutat i no súbdits ni pagadors passius d'impostos. Algun dia.

EL MISTERIOSO COMPRADOR

El País, 12-11-2002

Bonito rifirrafe se ha montado en días pasado entre sus señorías a cuenta de los sufridos compradores de vivienda y el espectacular incremento de la tasa de esfuerzo familiar (que ronda el 50 % como media en el conjunto estatal), que se «ha comido» en un quinquenio el balón de oxígeno que supuso el descenso de los tipos de interés. Si uno se fiara de la veracidad de los titulares («Aznar ratifica la tesis de que la vivienda es cara porque se vende», *Levante*, 31 de octubre), no dudaría en remitir el argumento a Paul Krugman o a Lawrence A. Boland, por si la unión causal de dos tautologías abre nuevos horizontes en el pensamiento económico. No parece, sin embargo, que la cita anterior sea textual si uno lee *El País*, cuyo titular tampoco tiene desperdicio: «Aznar admite que las viviendas son caras, pero dice que se venden porque “hay quien las compra”» (*sic*). Obvio, querido Watson, cualquier cosa que se vende es porque se compra. Si Perogrullo levantara la cabeza...

En cualquier caso, la defensa del Gobierno ante la tozudez de los hechos es de notable estulticia. Decir con la boca pequeña que es cierto que la vivienda es cara y con la boca grande que ello no es síntoma sino del bienestar general del país, porque «hay trabajando 3.760.000 personas más que en 1996» (más detalles de tipo y duración de los contratos, edades, salarios..., por favor), y porque han bajado los tipos de interés (y ello es mérito exclusivamente suyo, *of course*), es obviar el citado incremento del esfuerzo familiar y que se ha producido un masivo trasvase de rentas de millones de familias a los honrados promotores inmobiliarios. Un robo legal organizado a gran escala.

Pero lo más interesante es la enigmática frase de Álvarez Cascos «Alguien compra las viviendas», que ha dejado el terreno abonado a Sherlock Holmes o Agatha Christie. ¿Será el fantasma del Louvre? ¿Será Georges Soros? Un halo de misterio nos rodea. Y, en estas condiciones, es recomendable organizar una rogativa para que sople con fuerza la brisa y se nos aclare la vista y el intelecto.

El hecho de que el sector inmobiliario esté todavía con altas tasas de actividad (aunque menores que en años anteriores), a pesar del evidente empeoramiento de las expectativas de crecimiento económico, es algo que trae de cabeza, con razón, a más de un sesudo especialista, que ve cómo sus vaticinios basados en la lógica y en la experiencia pasada fracasan día tras día. «Algo», «alguien» (en versión cinematográfica), está manteniendo el mercado. Que no sea fácil de explicar –y en ello estamos– no es obstáculo, óbice ni valladar para no poner algunos pun-

tos sobre las íes y dejar en su sitio más de un tópico o sofisma. Permítanme que lo intente. En primer lugar, es un hecho bastante comprobado que la vivienda tiene una alta elasticidad renta y una baja elasticidad precio. O sea, que cuando mejora la situación o las expectativas el personal insiste en adquirir una vivienda, cambiar la que posee por otra de mejor calidad o animarse a entrar en el mercado de la segunda residencia. Y que, además, es capaz, como se ha demostrado, de privarse de otros *vicios*. Y la gente no ve con buenos ojos el oscuro mercado de alquiler: total, por un poco más, tienes algo *tuyo*, *c'est a dire*, patrimonio. Franco quería un país de propietarios de casas, y a fuerza de ser sincero lo ha conseguido.

Otra evidencia es que la vivienda se comporta como un bien de consumo duradero (cuando es primera vivienda y su fin es protegerse de la intemperie), pero es también un bien de inversión (se puede obtener una rentabilidad de su venta o alquiler), y así se computa en la contabilidad nacional. Yo ya he conocido tres pompas de jabón de esas que tanto gustan a la *xicalla*: la del período 1972-1977, la de 1986-1991 y la de 1998-2002. Y cuando estalla la burbuja, los precios no bajan, sino que se estancan (hasta la próxima subida) y papá Estado hace lo posible para que no le salpique el paro e intenta que se hagan vpo. Una escalera infernal.

¿Qué está pasando esta vez? Aparte de la habilidad de Álvarez Cascos para irritar al personal y convertir la vivienda en un problema de Estado, los precios han subido cerca de un 60 % en pocos años (y los salarios, en un 25 %), la tasa de esfuerzo está más allá de lo permisible y hay muchos miles de *desanimados* a la fuerza, de jóvenes sin expectativas, de barrios degradados. Las vpo (que no son una bicoca) son una *rara avis* y los precios ponen los pelos de punta.

¿Por qué se aguanta el sector? Es arriesgado opinar, pero parece bastante obvio que la vivienda ha acentuado su característica de activo financiero y no hay quien compita con ella, dada la situación de la bolsa y de los tipos de interés. Y en un mundo globalizado, la inversión puede proceder con gran facilidad de cualquier punto del planeta. Nuestra «vocación turística» y una bolsa de dinero negro que todavía funciona pueden reforzar el mecanismo.

¿La respuesta? Los tópicos: ¡Más suelo urbanizable, que es la guerra! En un mercado que no tiene nada de competencia perfecta, los incrementos de suelo urbanizables o urbanizados refuerzan los oligopolios de oferta y, en lugar de bajar, los precios del suelo suben. ¿El remedio? Que alguien se decida a hacer en serio política de vivienda (con el hándicap de la inexistencia de suelo público para entrar en liza) y que se dejen de proclamas y soflamas: vivienda social, vivienda asequible en alquiler, mecanismos fiables de apropiación pública de las plusvalías, prioridad a la rehabilitación frente a la nueva planta, respeto escrupuloso del medio ambiente... No es nada fácil. Como dicen los valencianos del norte, *cal tenir pebrots*.

POCA BROMA, ¿EH? (A PROPÓSITO DE ALICIA)

El País, 21-5-2003

Tengo un buen amigo en Barcelona que, cuando quiere que repare, me fije o no pase por alto algún hecho que él considera relevante, utiliza una simpática muletilla: «Poca broma, ¿eh?», me dice.

Hoy, lunes 19 de mayo, no estoy precisamente con demasiadas ganas de broma, en la acepción normal del término. Los titulares de la primera página de la prensa de ayer y hoy parecen presagiar una reedición del triunfo de la derecha el próximo domingo. Quizá los indecisos reaccionen (¡ojalá!), pero hay que reconocer que incluso los muy prudentes, como un servidor, esperaban unos pronósticos más alentadores después del sinnúmero de despropósitos con que el PP nacional y regional han tenido a bien obsequiarnos en los últimos tiempos. Pero quizá hayamos vendido demasiado pronto la piel del oso... Si se cumplen los pronósticos que anticipan las encuestas disponibles, les avanzo que, además de felicitar como está mandado al ganador, mi perplejidad se va a disparar a cotas inmarcesibles que, al no poderse marchitar como indica el adjetivo, me sumirán en un estadio catatónico y mis ojos permanecerán por siempre extremadamente abiertos en un rictus de cómica incredulidad. (Más información en: «El PSPV analiza el “trato de favor” al cuñado de Barberá»).

145

Pero eso será el día D+1. Hoy es día D-5, y creo que todavía me quedan fuerzas para, haciendo caso a mi amigo, exclamar el «Poca broma, ¿eh?», a propósito de un vil y abyecto artículo de opinión suscrito por doña Alicia de Miguel y publicado por *El País* el pasado jueves 15 de mayo, con el sugerente título de «No hay que tenerle miedo a la libertad». El artículo es vil y abyecto (sinónimos de innoble) no porque mantenga posiciones diametralmente opuestas a las mías, cosa que me reconforta, sino porque tiene truco, trampa y no poca doblez. No soy especialista en análisis del lenguaje y pido perdón a los expertos por mi torpeza, pero en mi modesto entender el mencionado artículo es una inteligente y ponderada combinación de supuesta «modernidad» (el propio título es *made in* Eric Fromm, las referencias a Ralph Darendorf, Willy Kymlicka, el tándem Tony Blair-Gordon Brown como inspiradores del «nuevo laborismo»...), un panegírico infumable, falso y, por tanto, irritante de las virtudes del centro reformista y de la sociedad de las oportunidades con que nos ha solazado el PP, y, en tercer lugar, unas arteras, demagógicas y mal intencionadas diatribas sobre la vetustez y obsolescencia de una trasnochada izquierda.

Querida Alicia, pase lo que pase el próximo domingo tu artículo entrará, puedes estar segura, en los anales de la intoxicación informativa, y ese es un honor al que no todos podemos acceder. Me gusta razonar mis juicios de valor (perdona que te tutee, pero yo ya no cumpliré los cincuenta, y si las fotos y las vista no me engañan soy algo mayor que tú) y por ello quiero contestarte en los tres campos que tú has elegido. Empezando por la modernidad y por la implícita referencia a Eric Fromm, no creo que se le pueda achacar a la izquierda española y valenciana miedo a la libertad cuando desde principios de los setenta las calles estaban como estaban porque un personaje muy respetado por tus jefes de fila, de nombre Francisco Franco, tenía alergia a la libertad. Además, si sutilmente intentas que el lector identifique libertad con liberal y con antiestatal (por aquello del centralismo totalitario del caído régimen comunista y la estatalización abusiva), permíteme recordarte que el carácter liberal del PP da, simplemente, risa, porque el número de estómagos agradecidos que viven de las prebendas de los presupuestos y de la imparable deuda en la que nos habéis enrolado se cuentan por millares. Liberal, en el sentido más noble de la palabra, es el respeto al individuo y a sus derechos como persona y en ese campo, como luego apuntaré, no es que os hayáis lucido demasiado.

146

Por lo que al panegírico se refiere, yo no hubiera podido salir a la calle el día 10 y exponerme a las iras o a la chanza de los lectores de frases tan *hard* como: «Personas cuya calidad de vida ha erosionado la división tradicional entre la izquierda y la derecha...»; «El nuevo centro reformista del Partido Popular ha demostrado en los últimos ocho años, desde 1995 con Eduardo Zaplana en la Comunidad Valenciana y desde 1996 en España con José María Aznar, que se puede ser a la vez eficaz, comprensivo y competente...»; «hemos reivindicado aquello que era bueno para las personas: dotarlas de un entorno de oportunidades para decidir mejor y más libremente...». Me ahorro la reproducción literal del «hay más» colegios, institutos, profesores, calidad de enseñanza, hospitales, médicos, centros de salud, centros de la tercera edad, empleo (y menos impuestos) por razones de espacio y de vergüenza ajena.

No sé si será el sueldo, gajes del oficio o convicción personal, pero cuando quiera la autora del panegírico hablamos de la sociedad de las oportunidades de la que hemos gozado bajo la advocación del hombre que tenía un solo perfil. Puede elegir campo de juego: los enfermos mentales, los mayores que necesitan asistencia, las listas de espera, el fracaso escolar, la magnífica Ley de Pilar la Roja, la duración media de los contratos temporales y el predominio aplastante de los contratos basura, la manipulación de los datos de paro, la inexistente política de vivienda, la connivencia con el capital inmobiliario, el vista a la izquierda (!arr!) ante los problemas de la inmigración, la vergüenza de Canal 9... Oportunidades claro que ha habido. Solo hay que dilucidar para quién.

Por último, Alicia, te podrías haber ahorrado algunos comentarios demagógicos e hirientes. La izquierda española no ofrece ni desea a los españoles que vivan en los arrabales húmedos de Santiago de Cuba, pero vuestros amigos americanos saben mucho de las causas de favelas y ranchitos. No sé que tiene que ver el «icono» del Che Guevara con «el revoloteo al viento de las banderas tricolor de la Segunda República Española». La Segunda República fue una gran esperanza de la que todavía hemos de aprender mucho y que fue brutalmente truncada por un dictador asesino que dio un golpe de Estado contra el orden constitucional legítimo. El jinete del fascismo recorría Europa y no pudo ser. Pero de icono nada, monada. Alicia, agita cuanto quieras el fantasma del miedo a que gobiernen juntos «socialistas, comunistas, republicanos y ecologistas de izquierda. Un batiburrillo de siglas perdidas en el laberinto de la historia».

Quizá asustes a alguien, pero ya quisiera yo que la izquierda se dejará de «matices» e hiciera frente común a la única derecha que sois vosotros. Y te puedo asegurar que el único batiburrillo fehaciente es el que reina en tu cerebro y, puestos a hacer poesía, en el laberinto de la historia nos encontraremos una y mil veces los que defendéis los intereses creados y aquellos que nos creemos eso de los derechos humanos (aquí y en el planeta), y que el lugar donde uno nace no es justo que determine ineluctablemente que tenga oportunidades o que esté condenado al hambre, la miseria y la desesperación. Seguro que nos encontramos.

LA BURBUJA, INMOBILIARIA, TRAMPOSA

El País, 15-11-2003

¡Ay, burbuja! ¿Hay burbuja? No lo creen así los intereses corporativo-inmobiliarios. El aviso del Banco de España de que se produjera un «ajuste brusco» en la vivienda y el ¿resbalón? de Rato de aceptar «responsabilidades políticas» en el encarecimiento de los pisos (*El País*, 3 de octubre de 2003) sirvieron de detonante y provocó un auténtico reguero de declaraciones «matizando» lo de las responsabilidades. Rato *dixit*, dos días después, que 550.000 viviendas al año no son suficientes, porque hay una fuerte demanda que es la que encarece la vivienda, y, por supuesto, el sector se aprestó a negar la existencia de la dichosa burbuja. A escala local, el inefable Juan Bautista Soler discrepaba del Banco de España negando la sobrevaloración de la vivienda y, de paso, nos regalaba los oídos —de nuevo— afirmando sin empacho que «en la construcción ya no existe el dinero negro» (*El País*, 5 de octubre de 2003). Pero el Banco de España insistía (*El País*, 8 de octubre de 2003) y había que tranquilizar los ánimos e inmunizarse contra la alarma social generada por titulares tan poco oportunos como el de *Cinco Días*: «Miedo a la Burbuja» (11 de octubre de 2003).

Se inició la carrera a ver quién sedaba mejor al paciente. Desde la propia «academia» se negaba la existencia de la burbuja (Paloma Taltavull, *El País*, 19 de octubre): «No hay indicios de la existencia de una bolsa importante de unidades vacantes para la venta, de manera que la absorción de las unidades en el mercado parece rápida. El mercado, pues, está funcionando, sólo que a una velocidad de vértigo». Juan José Millás ironizaba: «No hay burbuja, pero existe» (*El Levante-EMV*, 19 de octubre), pero la ofensiva continuaba. En la séptima edición del Barcelona Meeting Point, Enrique Lacalle afirmaba: «No hay burbuja. El sector es sólido como una roca» (*Cinco Días*, 21 de octubre). Y para remachar el clavo, «Cascos, Botín y el sector inmobiliario niegan la existencia de una burbuja» (*El País*, 23 de octubre). Pero los hechos son tozudos y Bruselas aguló la fiesta «alertando a España sobre el ‘riesgo’ derivado de los precios de la vivienda» (*El País*, 29 de octubre).

El culebrón continuará, pueden estar seguros. Y es que, cosas del lenguaje, «burbuja» tiene un componente peyorativo (porque se puede «pinchar»), que no tiene «auge» o «boom». Y uno se pregunta a qué viene tanta controversia cuando los datos son los que son. Más claro, agua. Desde el inicio del *boom* en 1998, el número de viviendas iniciadas se ha duplicado respecto de la media

del periodo 1980-1998, para pasar de en torno a las 250.000 anuales a más de 500.000 (según el Consejo Superior de Arquitectos de España vamos a por el récord de 700.000 en este año del Señor). El aumento de la oferta se ha visto acompañado de un espectacular aumento de precios (un 11 % acumulativo anual en el periodo 2000-2002, una vez descontada la inflación), la caída en picado del porcentaje de VPO y las crecientes dificultades (o simple imposibilidad) de amplios grupos sociales de acceder a la vivienda.

Estas son cifras referidas al conjunto del Estado, pero por estos lares las cosas no andan precisamente mejor. Según datos de la propia Generalitat Valenciana, se ha pasado de 47.457 viviendas anuales (proyectos visados) en 1997 a 70.627 en 2002; las viviendas protegidas han pasado de representar el 27,19 % en 1997 a tan solo el 10,57 % en 2002, con tendencia a disminuir en 2003; el volumen de hipotecas se ha duplicado en el mismo periodo; el precio medio anual por metro cuadrado ha pasado de 496,90 euros en 1997 a 1.012,77 en el segundo trimestre de 2003, y la tasa de esfuerzo del 31,58 % de la renta familiar disponible al 39,27 %.

Aumento espectacular de oferta, demanda y precios con gran alegría de los honrados promotores que *solo* se llevan un 10-15 % del precio de venta (de nuevo Juan Bautista Soler). Creo que en Económicas me enseñaron que la tasa de beneficio es la ratio entre el capital invertido y la rentabilidad obtenida, y un 10 o 15 % sobre el precio de venta supone (si el mercado está entonado) tasas de beneficio que el pudor me impide explicitar. Alegría para unos (las «tramas» inmobiliarias son la consecuencia lógica) y problemas crecientes de accesibilidad para los de a pie.

La explicación de la falla no es «cosa de expertos». A finales de los noventa, la mejoría económica, la drástica disminución de los tipos de interés y el alargamiento de los plazos de amortización «animaron» la demanda. Los precios empezaron a subir a pesar del aumento considerable de la oferta. (¡Más suelo no, por favor, que en mercados no competitivos los precios no bajan aunque aumente la oferta!). Lógicamente, hizo de inmediato su aparición la demanda «de inversión» de propios y extraños (residentes en otros países), ayudada esta última por las ventajas de la moneda única y la famosa globalización. Blanqueos aparte, mientras que la rentabilidad que ofrece el continuo aumento de precios de suelo y viviendas sea muy superior a la ofrecida por otros activos financieros, la inversión «se refugiará» en el sector. Demanda de inversión que en nuestro país, el valenciano, tiene un plus por la especialización turística que le hace atraer demanda del resto de España y del conjunto del planeta azul, a costa de nuestro castigado y expoliado territorio. Al final, como ya explicó Bernardo Secchi en los años 60, el proceso circular se consolida: más demanda de inversión significa más demanda global. Más demanda global genera aumentos de precios. Y dichos

aumentos generan más demanda de inversión. Y así hasta que... (consultaré a los augures).

Por eso, el sector se «despega» del ciclo económico general (que anda bastante chungo, por cierto), se «autonomiza». Y de las 70.000 viviendas anuales que se inyectan en el mercado entre el Sénia y el Segura, más de la mitad se adquieren como inversión en espera de su revalorización, mientras que el porcentaje de la población que se las pasa canutas o que se «desanima» crece. Cosas del mercado. Y la subida de precios conduce a una sobrevaloración de activos inmobiliarios que aquí y en cualquier parte se llama «burbuja». *I'm sorry*.

El adjetivo *tramposa* que aparece en el título no es casual. El anuncio (*Levante-EMV*, 4 de noviembre) de que la Ley de acompañamiento de los presupuestos de la Generalitat para 2004 prevé la posibilidad de que se utilice suelo dotacional para construir VPO. El colmo. O sea, que después de años de dejar que el mercado evolucionara a su libre albedrío, la «solución» es que aquel suelo público que se destina en la planificación urbanística a educación, sanidad, servicios sociales, centros culturales y deportivos, etc., pueda ser destinado a VPO, vendiendo —es de suponer— los terrenos a precios «políticos» a los promotores para que, pobrecitos, puedan satisfacer la demanda social. No me extraña que los promotores se sientan «comprendidos» y que «acepten el reto». Yo, como parte contratante de la primera parte, puedo afirmar y afirmo que a los montes subí, a los valles bajé y nunca gente con más jeta vi. Palabrita.

LUCES ENTRE SOMBRAS DE ESTA CLARA OSCURIDAD

El País, 26-1-2004

El 2004 parecía empeñado en insuflar optimismo, a golpe de meteorología, a los aborígenes que habitan entre el Sénia y el Segura. Días magníficos, luminosos, de límpida atmósfera, precedieron la llegada de sus majestades los Reyes Magos. Bernat Salavert también fue víctima del espejismo y hubo mañanas que, al mirar desde su balcón el oscuro azul intenso de la pequeña porción de mar que todavía le permitían atisbar, tuvo una sensación placentera de paz interior. No era muy amigo de las Navidades —demasiadas convenciones, demasiada ingesta, demasiados engaños publicitarios, demasiado de casi todo—, pero agradecía el paréntesis. Los periódicos habían enflaquecido alarmantemente y todo se dejaba para «la vuelta». Ya quedaba poco. Era el día 4 de enero y Bernat se acercó a la Fnac a media tarde. La marabunta. La cultura también se consume en cantidades industriales en fechas tan señaladas y no digamos las teles, las cámaras digitales y demásartilugios electrónicos. Se compró un par de libros y un *pack* de 4 CD de Aute. Siempre le había gustado y tenía bastantes cintas de audio, pero ningún compacto.

Una vez autoreyado, Bernat se refugió en casa y solo salió para hacer los honores a la comida del 6, roscón incluido. El domingo día 11 puso en el coche el primero de los CD que se había comprado y sonó en sus oídos una melodía que le retrotajo a su ya lejana juventud: nada menos que la letra del *Aleluya* que cantaba la eurovisiva Massiel. Cantada por Aute, la letra cobraba mayor protagonismo y su descarado surrealismo era francamente atractivo. Y, entre metáfora y metáfora, aquello de «luces entre sombras de esta clara oscuridad, de este mundo absurdo que no sabe adónde va» hizo mella en el espíritu de Bernat. A pesar del relativo ayuno a que le había sometido la canallesca, algo se había colado y en los tres días escasos de *rentrée* que habían sucedido a los Playmobil, peluches y demás condimentos, el número de despropósitos había recuperado su frecuencia habitual.

Bernat se dirigía a Eslida y había tomado el camino de Segorbe. Poco antes estaba la desviación a Assuévar-Xóvar-Eslida. Era un camino más atractivo que la entrada por la Vila-Vella (aunque no se gozaba de la perspectiva desde La Costera), y el Port de Eslida que se iniciaba en Xóvar siempre le reconfortaba los sentidos: el intenso olor a tierra húmeda; pinos, alcornoques y *matolls*; un silencio solo interrumpido por el graznar de alguna ave endémica y por la sinfonía del viento en las hojas de los árboles. Paró el coche en el Port de Eslida —en la Caseta

del Negre—, descendió, estiró las piernas y su vista recorrió en plan *travelling* el magnífico paisaje, mientras el cambio de cuenca hidrográfica le obsequiaba con un fresco y saludable airecillo. Tatareó varias veces lo de «luces entre sombras» mientras recordaba el vano esfuerzo que hizo la meteorología al alumbrar un necesariamente imprevisible año nuevo.

Imprevisible en su clara oscuridad. Bush continuaba salvando patrias para la democracia, el terremoto de Irán se había llevado por delante a más de 50.000 personas, en la nueva democracia de Irak seguía el macabro goteo de víctimas y la tasa de paro ya era casi del 50 %. En Bruselas iban a la greña con el pacto de estabilidad rechazado por el Ecofin y el popular Kirchner afrontaba una nueva y dura renegociación de la descomunal deuda exterior argentina. Un reciente reportaje de La2 había informado de que en un país africano de esos de cuyo nombre nadie quiere acordarse había un millón de personas afectadas por el virus del sida, sin posibilidades de adquirir los medicamentos de los probos laboratorios occidentales y que alguna agencia internacional al uso iba a sufragar el tratamiento para ¡45.000 personas! La fantástica noticia coincidió prácticamente con el «amartizaje» de la nave Spirit. «¡Shit!», exclamó Bernat. No tenía nada en contra de la investigación espacial, pero le parecía ligeramente prioritario resolver algunos asuntillos del planeta azul. A veces echaba en falta la Santa Ira del Antiguo Testamento y a menudo le asaltaba la duda sobre la conveniencia galáctica de que la especie humana perdurara. Ya había hecho bastante gala de su acrisolada crueldad.

Siguió su itinerario mental y se detuvo en la cutrez de la piel de toro. Seguía la caza y captura el tripartito, José Mari no acababa nunca de irse (este le hace la campaña a Rajoy con el rollo del esqueleto de España, pensó Bernat) y las rebajas de El Corte Inglés empezaban a confundirse con las promesas electorales. Los del PP solo quieren hablar de la unidad de España (este vino está rancio) y a Zapatero solo se le ocurre meter en el comité de sabios a dos personajes como Bono e Ibarra, que son —en este tema— los aliados naturales del PP. Bernat se esforzaba en encontrar alguna lógica, aunque fuera borrosa, en la estrategia-táctica-esperpento. Y, en «aquesta trista i dissortada terra», Fabra insistía en su honradez, los del PSPV-PSOE volvían a dar el espectáculo con las listas (los viejos dinosaurios nunca mueren y se admiten talones sin fondo en forma de chantaje de ilustres damas progresistas). Penita, pena. Y encima, a los del Bloc les da por converger con el ala «progresista» de Unió Valenciana, mientras sus hermanos de Vinatea campan *spray* en mano. Nos encanta la ceremonia de la confusión y la ensayamos con denuedo hasta la extenuación.

Una ráfaga de viento hizo salir a Bernat de su ensimismamiento al tiempo que le aconsejaba la retirada. Volvió a mirar la altiva y agreste belleza de Tarraguán y reparó en las piedras de los muros derruidos de la Caseta del Negre, donde

de pequeño buscaba escorpiones. Antes de que le invadiera una estéril nostalgia descendió a Eslida y se premió con un reparador almuerzo en Casa Paquita. Este mundo absurdo que no sabe adónde va. Y si lo sabe, lo disimula con inusitada eficacia –sentenció Bernat mientras esperaba el carajillo de la casa–.

¡MÁS MADERA, QUE ES LA GUERRA!

El País, 3-5-2004

Hace unas semanas la prensa informaba de que en el entorno fabriano de Mundo Ilusión los «emprendedores» inmobiliarios de turno ya disponían del control de ocho millones de metros cuadrados listos para ser urbanizados. Al día siguiente ya no eran ocho, sino treinta y cinco los millones de metros cuadrados. Qué más da. Ya estamos acostumbrados a la cuasi infinita voracidad del capital inmobiliario. Alguna excepción hay, pero son las menos. A ver si, con esta matización, esta vez no se enfadan los pocos amigos que tengo en el sector. Suelen quejarse de que me paso. No descubriré la sopa de ajo ni la tortilla de patatas si, al estilo de Adolfo Suárez, puedo afirmar y afirmo que una mayoría cualificada de los promotores solo quieren más de lo mismo, no les suena nada eso de la responsabilidad social de la empresa, parecen estar convencidos de que su única obligación es forrarse, que lo del carácter social de la propiedad es una frase bonita de la Constitución y que eso del retorno de las plusvalías a la sociedad que es quien las hace posibles es un invento trasnochado de los rojos de siempre.

Desgraciadamente, no hay a la vista promotores inmobiliarios extraterrestres y habrá que acostumbrarse a lo que hay. Tienen tan poco sentido del humor como conciencia de que la piedra cien años dura y de que los desmanes de hoy los pagarán varias generaciones. Beneficios privados, costes sociales, una vieja canción. Enseguida te salen con lo buenos que son, que dan trabajo a mucha gente y que si no fuera por el auge de la construcción el PIB crecería menos. Incluso he oído decir a alguno en público que eso de las «tramas» inmobiliarias, como la famosa de Romero de Tejada y Cía. en Madrid, y las no tan famosas, pero no menos efectivas, que funcionan del Sénia al Segura, también dan trabajo. Viva Maquiavelo. Eso de que el fin justifica los medios resuelve más de un problemilla de conciencia.

Decía al principio que no ganamos para sustos. Y es que cuando todavía no habíamos asimilado la generosa oferta de Castellón... ¡zas!, nos sale la canallasca con la buena nueva de que Rita ha decidido «homologar» el Plan General de 1988. Yo preferiría una revisión discutida con luz y taquígrafos, porque hay algunos temillas que bien merecerían un poco más de sosiego. Menos mal que dicen que aprovecharán la homologación para adecuar la normativa de gestión del suelo, introducir nuevos ejes de comunicación con el área metropolitana (¡socorro, más coches!), revisar la red primaria de comunicaciones y zonas ver-

des, vertebrar mejor los barrios entre sí (a lo mejor se han dado cuenta de que la València que avanza deja hecha unos zorros a la que no avanza) y, como quien no quiere la cosa, la homologación también introducirá el proyecto del Parc Central (cuya estrategia de planeamiento ya han desvirtuado), y acometerá la articulación definitiva de la ciudad con el mar, o sea, a prolongar Blasco Ibáñez caiga quien caiga (pudiendo llegar al mar por Tarongers y França, de operación estratégica nada, monada), y a hacer los honores al *Dream Team* de la Vela. Solo los dos últimos temas aconsejarían prudencia y abrir bien los oídos. Porque, aunque la *solución* de Poblat Marítims no es, ni de lejos, la prolongación, hay que invertir la tendencia regresiva y ello exige estrujarse el magín y pensar en actuaciones de suficiente escala y contundentes que no tienen por qué ser de la familia de los proyectos de reforma interior del XIX.

La noticia de la «homologación» hubiera provocado *per se* una razonable prevención, vistos los modos y formas. Pero, encima, todas las *buenas* intenciones anunciadas han adquirido un inevitable tufillo a traje colorista, pero mal cortado para el torero de siempre: más suelo residencial sabiamente obtenido de dar unos pequeños bocados a la cada vez más exigua huerta de València. Qué remedio, hay que cumplir el programa electoral (las famosas 100.000 viviendas de VPO, 35.000 de ellas de nueva planta), y con el porcentaje previsto en los PAI por desarrollar no hay, por lo visto, bastante. Por eso, algún alma caritativa lleva meses comprando terrenos de huerta en ciertos lugares (se supone que *aconsejados*) a un precio que oscila entre los 200.000 y los 400.000 euros la hanegada, o sea, unos 50 kilos de media, cuando el precio del suelo agrícola de buena rentabilidad hace muchos lustros que no supera el millón por hanegada. Algo huele a podrido. Primero, según todos los indicios, parece que existen mecanismos por los que se *filtran* las zonas elegidas y luego, sin haber comenzado ni una triste discusión, se anticipan (como dándolo por hecho) cuáles son las zonas *agraciadas*: el famoso triángulo de oro colindante con la ciudad de los peces y, para redondear la cosa, cuatro o cinco trocitos sin más valor: lo que queda de huerta al norte de la Politécnica y de la Ronda Nord de Benimaclet (burrada al canto), la olvidada Benimámet (aprovechando un soterramiento ferroviario), un cachito que, mira por dónde, nos regala la prolongación de Maestro Rodrigo; unas pocas hanegadas al lado del pírrico Parc de Capçalera y, cómo no, un sector de huerta en La Torre para que D. Vicente Guallart nos deleite con su Sociópolis (otra ciudad *ideal* para desesperación de los que nos declaramos admiradores de la concepción urbanística que un tal Cerdà formuló hace 150 años).

O sea, que estamos ante el insoluble dilema del huevo y la gallina. ¿Homologan el plan para, de paso, dar de comer –más– a los promotores o dan de comer –más– a los promotores y hacen como que homologan el plan? Ardua cuestión. En cualquier caso, parece oportuno recordar que, si se incorpora al

suelo urbanizable terreno agrícola y este ha sido prudentemente adquirido a precios moderados (aunque muy lejos de los del suelo agrícola), el negocio de hacer VPO puede ser francamente bueno.

Porque, aunque el precio de venta de las VPO anda por los 18 kilos, la demanda (y, más si hay ayudas oficiales) está asegurada. Y si una vivienda se vende con rapidez, la tasa de beneficio (proporción entre capital invertido y recuperado por el promotor y no el 15 % de beneficio industrial como nos quería hacer creer D. Bautista) es, por ser moderado, diez veces superior a la rentabilidad que obtener en otros activos financieros. Lástima que eso de la recuperación de las plusvalías tenga tan poco predicamento.

Y la sufrida huerta (que no son tres nabos y cuatro chufas, como dijo *off the record* un personaje del sector), sin una triste declaración de parque natural que llevarse a la boca ni ninguna propuesta imaginativa de conservación/valorización (¿por qué no se iluminan las acequias y se hacen caminos practicables?, me sugirió hace años un paisajista alemán).

No se trata de resistencia numantina, y menos si no se ha asegurado la viabilidad económica, pero l'Horta es, por si a alguien le cabe alguna duda, un patrimonio cultural colectivo como una catedral. Contabilizar el *stock* de viviendas vacías adquiridas los últimos años como inversión y *redirigirlas* hacia la VPO costaría recursos a la Administración, pero quizá valdría la pena hacer un coste/beneficio. Es un pensar, no me lo tomen ustedes a mal.

LA PROLONGACIÓN DE BLASCO IBÁÑEZ: UN ERROR

El País, 21-9-2004

17 de septiembre. Compro la prensa y leo que, en una apretada votación, el Tribunal Superior de Justicia da vía libre a la prolongación de Blasco Ibáñez. Supongo que la Conselleria modificará con rapidez la calificación de VIC que en su día otorgó al Cabanyal y, de esta forma, Rita Barberá podrá llevar a cabo uno de los proyectos que más dolores de cabeza le han dado y en el que se ha empeinado de forma singular.

Antes que nada quiero reconocer que cuando empezó esta movida (bastante antes de la suspensión cautelar) yo no lo tenía muy claro. Estaba sensibilizado ante la endémica lentitud de esta ciudad en resolver los grandes temas utilizando el consenso y no la crispación. Pensaba que también la calle de la Paz no haría mucha gracia en su día a los desalojados, que en Barcelona iban a prolongar la Diagonal hasta el recinto del entonces futuro Fórum, etc. Además, me producían una cierta alergia los planteamientos asamblearios de los Salvem, aunque siempre reconocí que eran fruto del fracaso de partidos políticos y asociaciones de vecinos. Pero, poco a poco, he ido cambiando de opinión.

Antes de la suspensión cautelar ya propuse en un artículo en *El País* («Ór-dago para El Cabanyal») que, si se empeñaban en la prolongación, por lo menos que esta fuera peatonal, pues es bien sabido que un espacio peatonal se convierte en lugar de encuentro y no *parte* el barrio del mismo modo que la barrera del tráfico rodado. Después fui a ver la exposición del plan (todo muy virtual) y comprobé que el componente especulativo era residual, pero que la apertura de 50 metros con circulación rodada era una chapuza que tenía elevados costes (los desalojos, los edificios de interès, etc.). También era consciente de que Rita hubiera ganado –caso de convocarlo– un referéndum porque el personal ve en seguida revalorizaciones varias.

La cuestión central era –y es– si la dichosa prolongación generaría tantos beneficios para la necesaria regeneración del Cabanyal como para justificar los costes. Si no hubiera ninguna otra alternativa, no dudo que la nueva *avenida* podría defenderse por los efectos *positivos* de arrastre. Porque lo de conectar *por fin* València y el mar es una estupidez supina. Ya se llega por la avenida del Puerto (que ahora la remozarán para los eventos del 2007). Mañana, como aquel que dice, se llegará por la avenida de Francia y todavía no entiendo por qué no se

prolonga la avenida dels Tarongers hasta el Passeig Marítim, prolongación de costes infinitamente menores.

Si el proyecto es irrelevante desde la perspectiva de la accesibilidad, como instrumento de *renovación* tampoco es precisamente la panacea: revalorizará las zonas colindantes, pero dudo que el *contagio* se extienda a todo el barrio (y eso sin contar que la Malva-rosa y Natzarret parecen no existir). Las actuaciones públicas de *refuerzo* —las hechas como la biblioteca o el teatro y las que estén por hacer— tienen sentido, aunque no haya prolongación y el espacio (ruinoso) ubicado detrás de la estación, cuya trama es absolutamente distinta a la de las largas calles paralelas del Cabanyal, da de sí para pensar en una actuación de suficiente *escala* y mayores efectos de regeneración. O sea, que ni por accesibilidad, ni por regeneración. Y mucho menos, claro está, desde la perspectiva de la conservación de un entorno urbano de indudable valor (pese a las múltiples edificaciones desdichadas, la trama es irrepetible). Y lo de las casas para desplazados es ya una historia conocida (la ZAL como ejemplo), sin contar con que hay gente para la que la expulsión tiene un alto coste personal.

Bueno, entonces... ¿a qué narices viene la cabezonería de Rita? Yo creo que, al final, es un asunto personal, un *tour de force*, una demostración de que para bemoles los suyos. La vi ufana plantando cara a los manifestantes con ocasión de la inauguración de la Biblioteca de la Reina y su cara decía más que mil discursos. Que Rita tiene legitimidad democrática para tirar adelante la prolongación, sin duda. Sin duda también, las decisiones judiciales —nos gusten o no— están para acatarlas. Pero creo que es la cuarta o quinta vez que escribo que no es bueno confundir legitimidad con bondad. Es decir, un gobierno con mayoría como el de Rita puede equivocarse como cualquiera y la contestación de «haber ganado las elecciones» no es de recibo.

Quizá la cosa no tenga remedio, quizá para el 2007 tengamos la tan *deseada* prolongación. Pero pasaremos a los libros y a la historia como ejemplo (y van demasiados) de una estrategia y práctica urbanística equivocada. Señora alcaldesa, medite —si lo tiene a bien— los pros y los contras y no se olvide que rectificar es de sabios.

COMPARSAS

El País, 2-11-2004

Alea jacta est. Como estaba anunciado, el pasado viernes 29 de octubre —el mismo día que se firmaba en Roma la nueva Constitución Europea y un día después de la Conferencia de Presidentes Autonómicos— se constituía en Barcelona la eurorregión Pirineus-Mediterrani (Midi Pyrinées, Languedoc-Roussillon, Catalunya, Aragón e illes Balears). También, como era de esperar, el País Valenciano hizo mutis por el foro y no suscribió el acuerdo, por lo que la eurorregión nació incompleta, como se han encargado de reconocer tanto los firmantes como los medios de comunicación.

Y aquí, desde València, muchos nos preguntamos sobre los porqués de este desplante a un proyecto al que solo le vemos ventajas. En el marco de una nueva Europa, una eurorregión transfronteriza de 17 millones de habitantes (13 sin el País Valenciano), ubicada en lo que se ha venido en denominar el «Norte del Sur», es política y económicamente una oportunidad única para no perder el tren y para compensar el evidente desplazamiento del eje central europeo hacia el este. No hay que olvidar que Berlín, Praga, Viena y Budapest están ahí y no se van a conformar —como parece ser nuestra «opción»— con mantenerse en la periferia del sistema urbano europeo. *Lobby* para defender intereses comunes, espacio de sinergias económicas, políticas y culturales, plataforma desde donde hacer oír la voz de todas y cada una de las nacionalidades y regiones que la integran... ¿Dónde está el problema? ¿Dónde la racionalidad de la autoexclusión?

La perplejidad —supongo que compartida por muchos— no me impide hacer el esfuerzo de «comprender» las razones que pueden haber llevado a Francisco Camps y su Gobierno a tomar una decisión tan altisonante que nos deja —de momento, y es malo engancharse *ex post*— en una incómoda situación de marginalidad periférica. No solo restamos potencialidad al proyecto de eurorregión, sino que nos hacemos un flaco favor a nosotros mismos. Bueno, estábamos en los «porqués». Si me fío, como es el caso, de la información suministrada por la prensa (página 22 de *El País* del 30 de octubre de 2004), mi perplejidad crece muchos enteros. «No somos comparsas ni acompañantes de nadie». «González Pons agregó que la Generalitat no está interesada en el proyecto de Maragall y prefiere estrategias pensadas y decididas desde València que coloquen la autonomía en el centro. González Pons se mostró más proclive a participar en

el denominado eje de la prosperidad que integran Madrid, Balears y la propia Comunidad Valenciana».

No hace mucho, el profesor Boira recordaba en estas mismas páginas las inteligentes tesis de Ignasi Villalonga y concluía que seguían estando vigentes, en la medida en que postulaban que el País debía mimar sus relaciones con el norte y el sur sin olvidarse de mirar hacia el oeste. En román paladino, es pura estulticia ignorar que las privilegiadas relaciones que tiene el País Valenciano con Murcia, Castilla-La Mancha, Madrid y Aragón (que el acuerdo de la eurorregión no debilita) colocan a nuestra tierra en una posición de fuerza en la eurorregión, y lo del «centro» geográfico es absolutamente irrelevante. Matas sí que se ha aprendido la lección: participa en la eurorregión, lo que no le impide desarrollar otras estrategias.

Es comparsa el que se siente o se deja y el protagonismo del País Valenciano —o de la nación valenciana— podría ser muy superior a las de los otros cuatro socios de Catalunya. Podría hablar de igual a igual y defender todas las singularidades y sensibilidades que le placiera o placiese a nuestro *molt honorable president*. Pero no. Por lo visto arriba de la Sènia son todos unos bárbaros imperialistas que nos quieren sojuzgar e imponer sus criterios e intereses. Y nosotros nos erigimos en el «cantón» valenciano para demostrar que somos más federalistas que nadie (al estilo de la Primera República, claro está) y que no aceptamos lecciones de federalismo de un señor que es, prácticamente, *persona non grata* en estos predios.

Molt honorable president: las razones aportadas pertenecen al campo estricto de la psicología porque dejan traslucir un inexplicable complejo de inferioridad. Se imputan maquiavélicas intenciones sin fundamento y se habla de la «estrategia de Barcelona» como si tuviera que ser la única o como si fuera indiscutible. Desde luego, si no estamos, poco vamos a discutir y menos a pintar. Elemental.

Quisiera pensar que el desplante tiene que ver con un mal curado complejo de inferioridad y con una interpretación errónea de lo que son o pueden ser los «intereses generales» de los valencianos. Más me dolería pensar que este proceso de alejamiento de nuestra idónea ubicación geoestratégica tiene como fundamento el fomento de intereses de partido, y que responde a la vetusta estrategia (muy rentable electoralmente) de agitar el fantasma catalán. Huele a podrido. Defienda usted el valenciano como variante dialectal de una lengua común y, si tanto le molesta, exija usted que en lugar de llamarse catalán se llame bacavés (valenciano-catalana-balear). Pero hágalo usted (como Jaume Matas) desde dentro, de igual a igual y no inventándose ejes alternativos de cooperación históricamente anacrónicos. Y si quiere usted reformar el Estatuto y que nos pongamos la medalla de «nacionalidad histórica», por mí encantado.

Todo (o casi todo, porque ya demostró Galileo que hay verdades que no dependen de la opinión y conveniencia sino de la ciencia) es discutible, opi-

nable y negociable. Con propuestas y razones y no con complejos. No estar en la eumorregión es un error estratégico de bulto. Y usted lo sabe, que es lo que más me preocupa. Y se ha complicado usted mismo la salida porque cualquier rectificación la usarán políticamente en su contra y la tentación de no rectificar se hará más fuerte con el tiempo. Reflexione y plantee el asunto como una cuestión de Estado, póngala a referéndum, haga lo que quiera, pero no se empecine. De momento, lamento comunicarle *Molt Honorable president* que, perdone la expresión, «l’hem cagada i ben cagada».

FELICIDADES POR LA PARTE QUE TE TOCA... DE CAOS

El País, 15-1-2005

En estas entrañables fiestas navideñas, el avezado publicista de la campaña de la Copa del América nos ha regalado la vista con un fantástico anuncio. Tras el «Viento en popa a toda vela» del desconocido Espronceda, el creativo ha añadido una guinda de su propia cosecha: «Felicidades por la parte que te toca». Estamos, por tanto –siempre según nuestro conspicuo personaje–, en tiempos de lotería, y todavía resuena en mis oídos la estridente proclama del feriante de turno anunciando a bombo y platillo aquello de «A todo el mundo toca, al que no un pito, una pelota».

Como es obvio, el optimista mensaje va dirigido solo a los aborígenes de la muy nuestra y querida ciudad de València, a los que nos ha tocado la fortuna con su varita mágica. De este juego quedan fuera los afortunados supervivientes hipotérmicos de las pateras, las víctimas del último y terrible maremoto del sudeste asiático, los afectados por la pandemia del sida en África y un largo y penoso etcétera. Pero, aunque no fuera esta la intención del publicista, quedan también fuera del sorteo un porcentaje no despreciable de residentes en nuestro arbitrario término municipal. Comprendo que en este tipo de publicidad hay que propagar la idea de «comunidad», pero ni Hacienda somos todos ni todos los valencianos participan del sorteo prometido. Si a ustedes les parece lo dejamos en el 20 %, es decir, la minucia de 150.000 ciudadanos atrapados en la marginalidad. Felicitar a estos hijos de la miseria «por la parte que les ha tocado» resulta un tanto macabro.

Sutilezas aparte, no estaría de más enterarse de cuál es esa dichosa parte. Hoy me siento más perro verde que de costumbre, así que puestos a decir lo que nos ha tocado, yo diría que nos ha tocado una parte del caos. El término puede parecer un tanto alarmista si nos atenemos a la definición del diccionario (caos: confusión y desorden total), pero bien miradas las cosas no me parece especialmente exagerado el epíteto. Juzguen ustedes mismos.

Echemos mano de la semiótica e igualemos Copa del América con grandes proyectos. Confusión y desorden total por doquier. En algunos casos, la culpa la tiene aquel que habla inglés como los ángeles por haber perdido estúpidamente las elecciones. Luego todo son problemas. Tanto en la Copa del América como en el Parque Central la estrategia estaba clara: no poner un duro –porque no lo tienen– y financiar ambos eventos echando mano de las plusvalías inmobiliarias.

Una marina porteña por aquí, unos edificios por allá y... *Hakuna matata*. Pero ahora, el Gobierno de Madrid, que «casualmente» es parte implicada en ambos temas, quiere «estudiar» los proyectos y «sugerir» modificaciones. Menudo lío. Menos mal que 2007 está a la vuelta de la esquina y pronto saldremos de dudas. Ya saben lo que reza el dicho popular: si tiene barba san Antón y si no, la Purísima Concepción.

Si, al menos, «todo lo demás» estuviera claro, estos dos hermosos interrogantes quedarían hasta cierto punto desleídos, y la sensación de caos sería menor. Pero nuestro gobierno no necesita la ayuda de Madrid para complicarnos el futuro. Montan un concurso restringido de ideas sobre el futuro PAI del Grau, consiguen la presencia de figuras de relumbrón y ¡zas!, se presenta Nouvel sin que –al parecer– nadie le haya llamado y, *off the record* y fuera de concurso, nos ofrece la solución a nuestros males pertrechado de una bonita campaña de *marketing*, actuando como sacerdotisa Mayren Beneyto, Jiménez de la Iglesia como coreógrafo y el prestigioso sociólogo Iribas como garante de cientificidad. Y Rita poniendo cara de circunstancias, templando gaitas y repitiendo que hay que oír a todo el mundo. ¡Menudo papelón!

Con tanta emoción, la revisión del Plan General y el espinoso tema de l'Horta han pasado a segundo plano, pero ello no significa que sepamos a qué jugar. Más incógnitas. Tampoco parece que en la desdichada e innecesaria prolongación de Blasco Ibáñez haya decisión definitiva, y nuestra autoridad portuaria sigue sin conseguir explicarnos qué tipo de puerto nos depara el futuro y a qué precio. Pedir información más precisa, veraz, sosegada y sopesada puede parecer un lujo asiático, pero es el primer peldaño de la escalera que conduce del caos y la incertidumbre a la legibilidad del *puzzle*.

Por ejemplo, podrían dejarse de pantomimas y reconocer que los rascacielos de Calatrava quedan bien para hacerse la foto, pero no son, ni de lejos, la solución para la deuda de Cacsá. No creo que haya ningún promotor suicida que se embarque, pero de iniciarse esa nueva locura el pozo de la deuda se hará más ancho y profundo. Y encima a la ciudad no le hace ninguna falta, salvo estudio de demanda de viviendas y oficinas que demuestre lo contrario. Puestos a practicar la humildad y sentar las bases de la sensatez, sería también de agradecer que nuestro Ayuntamiento (y de paso la Generalitat) explicara por qué hemos llegado a la fantástica situación financiera en la que nos hallamos, que ha obligado a «pedir permiso» a Madrid para endeudarse un poquito más con motivo de 2007. Esa parte seguro que nos toca. A nosotros y a nuestros hijos.

Por pedir que no quede. Si ustedes me lo permiten, pienso pedir que me expliquen en qué código ético han bebido los firmantes del «gran pacto» de Mestalla. El cinismo no tiene límites, pero «vender» con gran satisfacción un acuerdo que otorga un aprovechamiento del 1,82 y no sonrojarse exige

mucha autodisciplina. Conviene recordar que el estándar recomendado de 75 viviendas por hectárea se corresponde con un aprovechamiento del 0,75, si las viviendas tienen 100 metros cuadrados construidos. En ningún país civilizado y en ningún ayuntamiento en el que el interés público no se prostituya cabe este pequeño desliz. En lugar de justificar la barbarie acudiendo al «índice medio» del distrito (lleno de ilegalidades como, por poner un ejemplo notable, el pasaje Bartual Moret), sería lógico no densificar aún más la zona. El Valencia C. F. es una sociedad privada, y su necesidad de reducir la deuda no es algo que pueda calificarse de «interés general» ni que pueda solucionarse a costa de la calidad de vida de los ciudadanos. Aunque no dudo que la edificación de los 88.702 metros cuadrados pactados y la construcción del nuevo estadio son una buena noticia para el sector, por la parte que les toca. Aquí sí que acertó el publicista.

Entre incertidumbres, indefiniciones e irresponsabilidades, la parte que nos toca y el caos convergen en contenido. Solo nos queda el consuelo de recurrir a la mitología y recordar que el caos era el estado de confusión de los elementos que precedía a la organización del mundo. Ojalá.

VIVIENDA Y TERRITORIO: INTERACTIVO FRACASO

El País, 17-3-2005

Que la vivienda y el territorio sean noticia no es precisamente una buena noticia. Créame el lector si le digo que aceptaría de muy buen grado el silencio, pero este mundo traidor de la cosa inmobiliaria no da tregua. En el mes de febrero (*El País*, 4-02-05) ya nos avanzaban que no nos hiciéramos ilusiones: un nuevo récord a nivel estatal (se iniciaron en el 2004 la friolera de 675.000 nuevas viviendas) que dejaba muy lejos el dato del 1995 (302.000). En consonancia con ese crecimiento cuasi exponencial, las hipotecas formalizadas en el 2004 superaron el millón y medio (casi 600.000 millones de saldo de crédito hipotecario gestionado) y los precios se mantuvieron firmes al alza (un 17 %, en el conjunto de España, un 18,5 % en la Comunidad Valenciana y un 24 % en la ciudad de València). La vivienda supone ya el 33 % del conjunto del sector de la construcción y este ha pasado de representar el 14 % al 18 % del PIB en los últimos diez años. Datos todos del informe anual de SEOPAN, salvo los incrementos de precios en 2004 (*El País*, 4-03-05).

165

Con este *allegro con fuoco* que se prolonga ya sin solución de continuidad desde 1998 no es de extrañar que según RICS (¿será casualidad el nombre?), organización mundial de expertos inmobiliarios, España ha marcado en 2004 un récord mundial en la subida del precio (*El País*, 4-03-05). Dudoso honor, pero honor, al fin y al cabo.

Estos y otros datos parecidos tienen siempre respuestas diversas según los intereses en juego o la cordura de los analistas. Así, en el informe citado de SEOPAN, su presidente tranquilizaba sobre la temida burbuja argumentando que las familias con ahorro inmobiliario han aumentado su riqueza en más de 3.000 millones en los últimos diez años y solo se han endeudado 450 millones. Pero la propia RICS reconocía que «cada año de rápido ascenso hace más probable una corrección brusca en el futuro» y lo cierto es que la «tijera» entre los precios de las viviendas y otras variables macroeconómicas (los salarios, la renta familiar disponible, la tasa de inflación, etc.) no hacen más que aumentar con el consabido riesgo de «aterrizaje» más o menos brusco. Más alarmistas (como viene siendo habitual) se muestra el Consejo Superior de los Colegios de Arquitectos de España, que se descuelgan con la obviedad de que se está construyendo más del doble de lo necesario, ignorando que, a los tipos de interés vigentes, con la generosa y regresiva desgravación fiscal y con la rentabilidad que obtiene otros

activos financieros alternativos, la demanda de inversión («no necesaria») continuará dirigiéndose al sector inmobiliario mientras dure la alegría. Y la marcada especialización turística hace casi imposible separar la demanda «de ocio» de la «de inversión». Según el honorable organismo, el crecimiento vegetativo de la población solo exigiría 100.000 viviendas anuales (*sic*). Pero, claro, ya hace lustros que la necesidad y la demanda de vivienda son conceptos distintos. Los hay (y muchos) que necesitan y no pueden y hay, por el contrario, una fuerte demanda de ocio y de inversión «no necesaria».

Y del radicalismo al moderado optimismo del informe de la Caixa de Catalunya sobre el mercado inmobiliario en España. Según la citada fuente, el aumento de oferta acabará por absorber la demanda y hacia 2011 esta se estabilizará, construyéndose en torno a las 400.000 viviendas anuales siempre que (ironías de la historia) los inmigrantes se porten como es debido y representen cerca del 25 % de la demanda de nueva vivienda. O sea, que la burbuja no estallará y todos seremos más felices.

Yo, entre tanto experto y augur, me siento anonadado. Observo sin pestañear cómo sigue produciéndose una masiva transferencia de renta de los (a veces) sufridos adquirentes a los detentadores del poder inmobiliario gracias a las rentas de monopolio que operan en el sector, muy lejano a prácticas de competencia. Observo cómo grupos sociales amplios (población joven sobre todo) se las ven canutas en el tan cacareado «acceso a una vivienda digna», mientras que otros «desanimados» ni se lo plantean. Observo el fariseísmo de reclamar «suelo público barato» para hacer VPO sin mentar las tasas de beneficio del sector ni la estructura de propiedad existente en el mercado del suelo (¡pobrecillas urbanizadoras y demás empresas intermediarias!). Observo cómo se descapitalizan por miríadas empresas industriales a la búsqueda del beneficio fácil. Observo las grandes proclamas que no son cortapisa ni valladar para la participación en el festín de un estamento político que ha sucumbido a una cultura dominante y generalizada: ordeñar la vaca (territorio) hasta la extenuación.

Y, qué quieren ustedes, la melancolía me acecha. Recuerdo aquel *graffiti* de la antigua Facultad de Ciencias: «Aquí no aprueba ni Dios. Jesucristo: 4,5». Y no puedo evitar el remedo: ¡Esto no lo arregla ni Dios! Y en mi ciudad, lo mismo, pero casi peor: de 577,95 euros por metro cuadrado de precio medio en 1995 a 1.606,11 en 2004, con un incremento en el último año del 24 %, superior a la media valenciana. La inflación ha pasado del índice 100 en 1995 al índice 136,3 en 2004 y los precios de la vivienda en València de 100 en 1995 a 277,89. Y es que a tasas del 15 % acumulativo anual, en cinco años, a duplicarse tocan.

Si por lo menos me cupiera el consuelo de que las viviendas están colgadas en las nubes... Pero no, las dichas viviendas necesitan suelo y esta fiebre del oro en la que estamos embarcados nos va a dejar irremediable e irreversiblemente

una «simpática» herencia a añadir a la hipoteca del banco que dejemos a medio pagar. Vamos a legar un territorio con un nivel de degradación muy considerable. Unas costas esquilmadas, unos paisajes reducidos a enclaves singulares, unos recursos naturales mermados. ¿Pesimismo? Quizá. Quizá no sepa leer yo adecuadamente las noticias:

Los proyectos urbanísticos planteados al amparo de la LRAU ocupan 120 millones de metros cuadrados. En el último decenio la edificación ha consumido tanto terreno como en toda la historia (sigue extenso y minucioso reportaje de aconsejable lectura) (*El País*, 6-03-2005). El PP autoriza que se urbanicen 1,2 millones de metros en una zona protegida de Fontanars (*El País*, 7-03-05).

O quizá mi no deseada vocación de Pepito Grillo me ha afectado la visión y lo que ven mis ojos cuando viajo por Marina d'Or, Guardamar, Cullera y tantos otros enclaves no son barbaries urbanísticas, sino molinos de viento como se hartó de proclamar Don Quijote ante la incrédula y compasiva mirada de Sancho.

Tant de bó m'equivocara! Necesito como agua de mayo que alguien me saque de mi error, me convenza de que todo esto son quimeras mías, de que no hay nada de la dichosa irreversibilidad de los errores que conllevan cemento. Que nuestro país puede recuperar –al menos en parte– sus paisajes. Que es posible un uso más racional de nuestros recursos. Que en nuestras ciudades el interés común todavía tiene cabida. Que tenemos futuro. Que no tengamos que preguntarnos –por otros motivos– lo que se preguntaba Maria del Mar Bonet cuando uno era treinta y tantos años más joven: «¿Que volen aquesta gent que truca de matinada?». Si no es mucha molestia, convénzanme de mis errores o, en caso contrario, dejen de hipotecar nuestro futuro.

L'ESTATUT

El País, 6-6-2005

Lamentablemente, ni yo soy Juan Ramón Jiménez ni l'Estatut es Platero ni, por mucho que lo intente, este artículo puede tener demasiada poesía. Hace ya más de un mes que tenía el borrador de la propuesta de Estatuto que el PP y el PSPV-PSOE habían consensuado. Me resistía a leerlo porque, a tenor de los comentarios que iban saliendo, me temía lo peor. Pero al final, la parte kantiana de mi espíritu venció y desempolvé el famoso borrador. Antes de empezar la lectura, me tomé un Omeprazol para prevenir alteraciones en mi aparato digestivo. Menos mal. ¿Qué quieren que les diga? El dichoso Estatuto es pura y simplemente un bodrio, con la ventaja adicional de herir profundamente la sensibilidad de aquellos que, como yo, alguna vez han creído que teníamos futuro como País.

De entrada, y aunque no sea lo más importante, el texto está redactado con dudoso gusto literario, y hay expresiones que me recuerdan al famoso «Esperanto», según el cual en lugar de decir «el jardín de la patria», hemos de utilizar la coloquial expresión de «la gârdeno de la patrujo». Vean si no este magnífico párrafo del preámbulo:

Aprovada la Constitució Espanyola, és, en el seu marc, on la tradició valenciana provinent de l'històric regne de València es troba amb la concepció moderna del País Valencià i dona origen a l'Autonomia Valenciana, com a integradora dels dos corrents d'opinió que enmarquen tot allò que és valencià en un concepte cultural propi en l'estricta marc geogràfic que abasta.

(¿Esperanto? ¿Griego?). Una buena forma de hacer que no se entienda aquello que no interesa.

Redacciones obtusas y estilos rocambolescos aparte, l'Estatut tiene la virtud de poner en práctica el famoso principio de que todo cambie para que todo siga igual. Bueno, igual o peor, porque después del «rifirrafe» que se produjo en la Comisión a cuenta de nuestras eficaces corporaciones provinciales, da risa leer en el primer párrafo del preámbulo que «este Estatut constitueix la manifestació de la voluntat autonòmica del poble de les províncies valencianes». O sea, que no solo no han desaparecido ni se ha dejado abierta la puerta para su desaparición, sino que, si se descuidan, la voluntad autonómica reside en estas aberrantes instituciones.

Hablemos ahora de los talones de Aquiles. Quizá el más grave es el mantenimiento contra viento y marea del famoso listón del 5 % de los votos emitidos como requisito para formar parte de las Cortes valencianas. Con una mano se niega el pan y la sal a los partidos «minoritarios» y con la otra no se tiene empacho en incluir en el Estatuto que «la Generalitat promourà la participació dels agents socials i del conjunt de la societat civil en els afers públics. Tots els valencians tenen dret a participar de forma individual o col·lectiva en la vida política, econòmica, cultural i social de la Comunitat Valenciana» (Art. 9.4). Caradura o cinismo, como quieran ustedes.

La otra joya de la corona es, sin duda, el «gran protagonismo» que asume la Administración local. En lugar de reconocer de una puñetera vez que este es un país de ciudades, que son las ciudades y su interrelación las que aportan el dinamismo necesario a nuestra sociedad y que es absolutamente preciso proceder a una reforma en profundidad de los gobiernos locales, l'Estatut se limita a dejar las cosas como estaban. O sea, fatal. Los artículos 63 y 64 aportan como gran novedad la creación de un Fondo de Cooperación Municipal, y de una comisión mixta entre la Generalitat y el dinosaurio de la Federación Valenciana de Municipios y Provincias. Eso sí, en el artículo 65, se «permite» la creación de comarcas o áreas metropolitanas. Ahora solo hace falta que sus señorías lo quieran.

Por lo visto, no se han enterado que en Europa la norma es la existencia de entes supramunicipales de gobierno. Ni de que incluso en la vecina y hipercentralizada Francia se ha dado en la última década un enorme impulso a estas formas de gobierno que superan los inconvenientes del minifundismo municipal y de la ausencia de cooperación. Los incrédulos pueden consultar la web de la Délégation à l'aménagement du territoire et à l'action régionale (DATAR) (<http://www.datar.gouv.fr>).

Eso sí, han puesto un gran empeño en dejar claro que donde esté la Generalitat no hace falta nadie más. En el artículo 49, se ofrece un magnífico listado de varios folios de competencias «exclusivas» de la Generalitat. ¿Recuerdan ustedes aquella canción de Ovidi Montllor que decía, ironizando sobre los marcianos que nos invadían, aquello de «I ho volen tot, tot, tot»? Pues lo mismo. Tampoco se han enterado de que, en Europa, los gobiernos locales tienen competencias exclusivas o compartidas con los gobiernos regionales en un considerable número de las áreas que sus señorías se han autoadjudicado. Ni pacto local ni delegación de funciones ni nada que se le parezca. Si este país fuera Luxemburgo, Mónaco o Liechtenstein, la Generalitat podría ser la instancia de gobierno más próxima a los ciudadanos y sobrarían los ayuntamientos. Pero no es el caso, y mientras que no haya gobiernos locales de suficiente entidad y dimensión, ni la democracia ni la eficacia reinarán entre nosotros.

Hay algún que otro «detalle» que hace sonreír: la indefinición de la lengua (Art. 6), la defensa integral de la familia, la igualdad de oportunidades... (Art. 10), la defensa de la agricultura (Art 19) o la consagración por decreto del real monasterio de Santa María de Valldigna como símbolo «nacional» (Art. 57). Total, un cutrerío absoluto.

Lo que no acabo de entender es qué mentes preclaras o consejeros áulicos habrán convencido a Joan Ignasi Pla para que consensue tan infumable Estatut. ¿Realmente piensa que avanzamos algo con este texto? ¿Le encuentra algún sentido a renunciar a casi todo a cambio de no se sabe qué? La derecha puede estar bien contenta. Y yo también. Menos mal que dejé la militancia en 1989, cuando el fragor de las armas blancas para dirimir quién tenía más poder «orgánico» me hizo preguntarme qué hacía allí un chico como yo. Si no hubiera hecho mutis por el foro, ahora, la disciplina de partido me obligaría a hacer propaganda positiva del fantástico acuerdo, y necesitaría incrementar sensiblemente mi dosis diaria de Omeprazol. Hagan sus señorías lo que les plazca. Aprueben el fantástico texto e intenten convencer a tirios y troyanos de lo mucho que ganamos. Para este viaje no hacían falta tantas alforjas y yo me sentaré en la puerta para ver pasar el cadáver de mi enemigo. Y si no pasa, a perder, que es lo mío.

EL ARCO MEDITERRÁNEO Y LAS REDES DE TRANSPORTE

Josep Vicent Boira, Joan Romero y Josep Sorribes,
membres de l'IDL.² *El País*, 10-7-2005

¿INFRAESTRUCTURAS? SÍ, PERO ¿PARA QUÉ PAÍS?

El País Valenciano es hoy una gran plataforma logística. Todo él se configura como una de las zonas donde el transporte y las comunicaciones tienen un papel más importante dentro de la geografía peninsular, y no solo para sí mismo, sino también, como veremos, para economías como la madrileña. Y si este análisis se realiza junto a Cataluña —y en algún caso junto a Andalucía—, podemos concluir que la gran plataforma logística de España es el arco mediterráneo, entre Algeciras y Barcelona. Sin embargo, a esta constatación se deben añadir otras tres: la falta de infraestructuras adecuadas en el presente, la falta de articulación de los proyectos futuros con los flujos reales de las distintas economías que lo componen y la falta de una reflexión general sobre el modelo económico que se apunta y que debería condicionar nuestras infraestructuras.

171

LA IMPORTANCIA DEL TRANSPORTE

Que la valenciana es una economía donde la logística y el transporte juegan un papel fundamental es evidente. Veamos algunas cifras. En primer lugar, el País Valenciano, junto a otras cuatro comunidades autónomas (Cataluña, Madrid, Murcia y Navarra), son las únicas, exceptuando las insulares, donde el alquiler de turismos distorsiona los datos, que se hallan por encima de la media española en parque de vehículos por habitante. Pero, es más, solo Cataluña y Valencia concentran casi un tercio de los camiones registrados de toda España y ambas superan la media en cuatro puntos en lo que respecta a camiones por mil habitantes. Pero no son solo los datos de equipamiento los que hacen pensar en una importante actividad logística terrestre. Hablemos de Renfe. La región este (compuesta a efectos estadísticos, tanto para la Unión Europea como para el INE, por Cataluña, Valencia y Baleares, aunque esta no aporte nada por motivos

2. Los autores analizan las deficiencias actuales y de planes futuros del transporte en el eje mediterráneo y piden un debate del modelo de desarrollo para decidir nuevas infraestructuras.

obvios) genera casi un tercio de todo el transporte ferroviario entre comunidades españolas, y un 40% del transporte hacia países de la Europa de los 15. En tráfico por carretera, los porcentajes son semejantes: el 30 % de las toneladas movidas entre comunidades autónomas se efectúa en Cataluña y el País Valenciano, así como el 36 % del transporte por carretera hacia países de la Europa de los 15 y el 70 % del transporte hacia otros países. Pero, además, la valenciana es la tercera comunidad por número de empresas dedicadas al transporte por carretera (tras Andalucía y Cataluña), siendo la responsable además del 13 % del transporte intramunicipal de toda España (con solo el 10 % de su población), del 12 % del transporte interregional y del 11 % del internacional. Y ello repercute en una fuerte presión ejercida sobre la red de transportes valenciana, como muestra el cuadro 1.

Podemos concluir que la presión del tráfico de mercancías sobre las carreteras de nuestro país es mucho más elevada que sobre el territorio de Madrid y se traduce en una densidad de carga por kilómetro de red especialmente alarmante en algunas direcciones: así, en el itinerario Valencia-Barcelona, se cuentan 1.975 toneladas de carga por kilómetro de carretera, mientras que en la ruta a Madrid –por cierto, con autovía gratuita– la densidad es menor: 1.507 toneladas por kilómetro. Este análisis debe ser puesto en relación con otro no menos importante: el de las dotaciones de infraestructuras. Según datos de 2003, Madrid dispone de 0,41 kilómetros de carretera de cualquier tipo por cada kilómetro cuadrado de territorio, mientras que el País Valenciano cuenta con 0,36 y Cataluña, con 0,38. Del mismo modo, contra los 1.195 kilómetros de vías de alta capacidad (amplitud mayor de siete metros) en el espacio valenciano, Madrid cuenta con 1.401 kilómetros.

En otras palabras, en Valencia tenemos una gran densidad de vehículos por territorio útil (mucho más que otras comunidades más extensas, con menos fragilidad medioambiental y mayor PIB), generamos una parte sustancial de todo el tráfico de mercancías de España, tanto por carretera como ferroviario –mucho más si tomamos como escala el eje mediterráneo–, y el tráfico intrarregional es más elevado que en otras comunidades autónomas más pobladas. En algunos itinerarios, la densidad de mercancías es especialmente preocupante por compartir espacio con otro tipo de tráficos (turístico, vacacional, laboral, cotidiano), y las dotaciones son peores, tanto en ferrocarril como en carreteras.

Pero, además, debe contemplarse otro factor primordial a la hora de dibujar el estado de nuestras infraestructuras: hacia dónde se mueve el tráfico generado en nuestra comunidad.

LOS FLUJOS REALES DEL TRANSPORTE Y LOS NIVELES DE CONCENTRACIÓN ESPACIAL

Sin saber cuáles son los destinos de este intenso tráfico, será difícil planificar las infraestructuras terrestres necesarias para nuestra economía. Pues bien, la situación se puede resumir en una idea: tenemos flujos comerciales y de transporte que no responden en absoluto al sistema radial de comunicaciones, excepto la relación entre el puerto de Valencia y la economía madrileña. Como anticipó Luis Lucia en 1930: «Valencia queda siempre en la periferia: la mata la distribución radial de los ferrocarriles españoles...». Los dos cuadros siguientes son significativos en este sentido.

Tomada como región ferroviaria interregional, la nuestra (este), por cada tonelada enviada a Madrid, expide dos hacia el área nororiental de la península (Aragón, País Vasco, Navarra y La Rioja). Por lo que se refiere estrictamente a la economía valenciana, nuestro principal destinatario es Madrid, ciudad a la que siguen muy de cerca Cataluña y el País Vasco. Si nos vamos al transporte por carretera, la no radialidad de los flujos comerciales del eje mediterráneo es más evidente: el este comercia, por este orden, con las economías del noreste, sur (Andalucía y Murcia), centro (Castilla y León, Castilla-La Mancha y Extremadura) y Madrid. Si analizamos tan solo la economía valenciana, Murcia y Cataluña son los destinos privilegiados, seguidos por Castilla-La Mancha y Madrid. Mención aparte merece la relación entre la economía madrileña y el puerto de Valencia. En esencia, nos hallamos ante un flujo que beneficia a aquella comunidad en términos generales y al puerto de Valencia en términos puntuales. Es preciso recordar que en torno a una cuarta parte del 24-26 % de exportaciones e importaciones madrileñas que se hacen por mar usa el puerto de Valencia. Es evidente que el de Valencia es el puerto de Madrid. Visto desde una perspectiva propia, el 13 % de las mercancías que llegan a nuestro puerto en importación tienen como destino Madrid, y el 6 % de las exportaciones desde este tienen su origen en la capital del Estado. En este caso, los términos de la relación son precisos: una economía dependiente en buena medida de un puerto y un puerto que se nutre, en gran parte, de esta relación.

El mapa 1 refleja, recogiendo todas estas ideas, el escenario *natural* de la economía y de la sociedad valenciana: un eje mediterráneo –con conexiones con economías interiores como Madrid– que se muestra como una de las principales zonas europeas, potente y concatenada, de concentración espacial de población, actividad y áreas urbanas.

EL CONTEXTO DE LOS DATOS

Visto lo visto, las preguntas nos vienen de forma rápida a la mente: ¿responde el estado de nuestras infraestructuras terrestres a esta realidad económica?, ¿los ejes primados por las inversiones del Estado se adecuan al mapa de flujos?, ¿las líneas estratégicas de actuación del Gobierno de la Generalitat en materia de infraestructuras se ajustan a la radiografía de esta geografía?, ¿la realidad de una plataforma logística en el eje mediterráneo tiene una traslación en contactos de cooperación y colaboración interregional entre Cataluña y el País Valenciano y otras regiones?, ¿el Ministerio de Fomento, a través de su Plan Estratégico de Infraestructuras, da respuesta a las necesidades vistas?, ¿las cuentas de negocio del puerto de Valencia justifican una privilegiada relación con Madrid en detrimento de otras conexiones? La respuesta a cada interrogante debe ser analizada con detenimiento y sobrepasa el ámbito de este artículo. Pero algunas señales mueven a la desesperanza. En primer lugar, la dependencia del transporte por carretera de la economía valenciana cuenta con la limitación de la importancia del peaje en el eje mediterráneo: 334 kilómetros de peaje en el País Valenciano –y 655 en Cataluña–, frente a los 48 de Madrid.

En segundo lugar, como ha señalado el profesor Gregorio Martín, las perspectivas de Kyoto, junto con las medidas derivadas del Libro Blanco de Transportes de la Unión Europea, señalan elementos de duda sobre la sostenibilidad del actual modelo de logística y transporte valenciano y, por extensión, del eje mediterráneo. En tercer lugar, el estado de las comunicaciones desde el País Valenciano con Europa es muy deficiente, con índices de accesibilidad desde el corazón de Europa que nos sitúan en el contexto de regiones como Sicilia, Cerdeña o El Alentejo, o de países periféricos como Irlanda o Grecia.

En cuarto lugar, el eje mediterráneo como tal no ha formado parte de la red de proyectos que la Comisión Van Miert, formada en el seno de la Unión Europea, elevó a la consideración de Bruselas dentro de los proyectos transeuropeos de comunicaciones. En quinto lugar, el corredor mediterráneo, pese a su dinamismo, es uno de los más débiles del sistema español, pues dispone de un ferrocarril con algún tramo de vía única y es duda que disponga de ancho internacional para todo su trayecto, mientras que su principal carretera es una autopista de peaje. Debemos señalar que el Plan Estratégico de Infraestructuras y Transporte (PEIT) del actual equipo del Ministerio de Fomento no parece querer abordar este tema con la decisión adecuada. En sexto lugar, algunas comunidades autónomas, como Aragón, están impulsando proyectos de comunicaciones (travesía central de los Pirineos) y plataformas logísticas (Plaza) que, en el caso de ejecutarse en la precariedad en que se hallan las infraestructuras del arco mediterráneo, dejarían a las economías que lo conforman en una posición más

periférica incluso dentro de los ejes que se proyectan de cara al siglo XXI. En séptimo lugar, no puede tildarse más que de desilusionante la actitud del Gobierno valenciano respecto a las propuestas de cooperación interregional como fórmula de solución a problemas territoriales. En octavo lugar, reconociendo la importancia de las comunicaciones con Madrid para la vida portuaria valenciana, su volumen de negocio real no puede hacer olvidar otras necesidades cegadas por la potente (aunque justa), reivindicación de una conexión directa con la capital del Estado. Hay otro motivo de preocupación: quienes piensan en el futuro (basta ver el mapa 2) ya han descontado al País Valenciano (y por extensión al eje mediterráneo) de los escenarios de futuro, aunque ello entre en contradicción con los datos y el anterior mapa, que reflejaba el escenario *natural* de la actividad humana y económica en nuestros territorios y, por ende, el espacio que se debería tomar como referencia para ordenar mediante infraestructuras adecuadas.

MODELO DE PAÍS

La reflexión sobre el estado de las infraestructuras del País Valenciano debería ir más allá. ¿Infraestructuras? Sí, pero ¿para qué país, para qué territorio? Es evidente que, si nuestra economía se dirige hacia un perfil netamente turístico y volcado de forma exclusiva en la construcción, la actividad residencial y el ocio a escala europea e incluso mundial, un ferrocarril de mercancías de ancho europeo por el litoral mediterráneo, como el que la asociación Ferrmed propugna en contra de la opinión de la CEOE, no solo es innecesario, sino que es irracional. Sería mejor una red de aeropuertos subregionales con buenas conexiones europeas y compañías de bajo coste y una buena autopista con más carriles por cada sentido. Dentro de este modelo, el corredor ferroviario de Ferrmed no es necesario, pero tampoco el puerto de Valencia –si es que Madrid encuentra un sustituto para sus exportaciones e importaciones–, ni el *Short Sea Shipping*. ¿Podría rivalizar la renta del suelo generada por un espacio de almacenaje o logística con una apuesta decidida por el turismo? ¿No sería un despilfarro, especialmente teniendo en cuenta la escasez de espacio en el litoral valenciano, dedicar suelo a actividades de almacenaje, logística o transporte de paso de otras regiones y hacia otras regiones cuando el valor que se podría extraer de ese mismo suelo con actividades como el turismo o la construcción podría ser mucho mayor? ¿Puede un puerto permitirse el lujo de dedicar millones de metros cuadrados a una zona de actividades logísticas junto a suelos residenciales de precio elevado? Si el futuro es el turismo y el ocio, ¿podemos hacer pasar un nuevo corredor de mercancías, como el de Ferrmed, por un litoral mediterráneo ya urbanizado casi

al 100 %? La elección de un modelo marcará necesariamente el futuro de nuestras infraestructuras. En cambio, si se apuesta por un país donde la actividad industrial y los servicios avanzados puedan tener un cierto protagonismo y algunas agriculturas intensivas mantengan su competitividad, la red de infraestructuras necesaria sería muy diferente: autovía mediterránea sin peaje, transporte intermodal bien conectado con el corazón de Europa, con trasvase de tráfico hacia el ferrocarril aprovechando los ejes tradicionales de comunicación remozados, con ligazón interna del eje mediterráneo, con puertos trabajando en cooperación dentro de una auténtica fachada marítima de Barcelona a Alicante (o Almería), con cooperación interregional intensa, implantación del cabotaje y creación de plataformas logísticas modales como nodos regionales de una red general.

El debate debe ser abordado de forma abierta y clara: ¿Florida o California? Tal vez sea demasiado sencilla la alternativa: ¿una Florida *acaliforniada* o una California *florida*? O mejor todavía: ¿una Emilia-Romagna con lo mejor de California y de Florida? Tal vez esta sea una perspectiva más realista. En cualquier caso, aquí se juega a dos ritmos distintos. A corto plazo, el problema de la congestión de la red de transporte terrestre del País Valenciano y del eje mediterráneo es evidente, y completar el corredor ferroviario mediterráneo con ancho europeo es, a nuestro entender, prioritario, al poner las infraestructuras al servicio de los más de 13.000 millones de euros que cada año se mueven entre las economías valenciana y catalana. Solo más tarde se deberían iniciar nuevos corredores ferroviarios, de alto interés, pero secundarios. En cambio, a medio y largo plazo, el debate se debería orientar hacia qué tipo de economía y de sociedad caminamos. Una economía esencialmente turística y al servicio del ocio de Europa y de España requiere plataformas aeroportuarias regionales bien conectadas con los centros turísticos: sería el modelo *enclave*, aislado de su entorno excepto por vía aérea, pero bien estructurado internamente, que podría combinarse con el modelo *tómbolo*, es decir, un país con conexión privilegiada con un punto: Madrid. Una economía de servicios avanzados, logística y alguna base industrial y agrícola modernizada requeriría, en cambio, un modelo *red*, permeable en todas direcciones, con una mayor integración interregional y unas buenas conexiones con Europa. Debemos pensar en ello.

LA URGENTE NECESIDAD DE UN ATAQUE DE CORDURA

El País, 13-10-2005

Sábado 1 de octubre, 10.30 h. Los centenares de personas que hacen cola ante la *jaima* de Mercado de Construcciones, S. A. en la Patacona (Juan Bautista Soler) para informarse de la nueva promoción de viviendas (entre 50 millones los minipisos y 104 millones las bien orientadas y de razonable dimensión) es todo menos una anécdota. Es un síntoma de que todavía nos encontramos en la cresta de la ola inmobiliaria. La pléyade de oportunistas (los que esperan sacar beneficio de una operación rápida de compraventa) y de sufridos usuarios que anticipan su decisión de compra porque «cada vez será peor» así nos lo indica. La cola como síntoma y la prensa como confirmación. Nada de ralentización. Al cierre del segundo trimestre de 2005, el incremento del precio de la vivienda en esta nuestra comunidad ha sido del 20 %, y la pendiente se ha acentuado en 2005 (*El País*, 3-10-2005). El Pulsímetro Inmobiliario del Instituto de Práctica Empresarial de Madrid nos alerta de la posibilidad de que al cierre de 2005 se podrían superar las 800.000 viviendas construidas en toda España, lo que estableció un nuevo récord histórico. Aumento de la oferta y aumento de los precios. Un círculo realmente virtuoso. Y así desde 1998 y hasta... Hasta que reviente la estúpidamente negada burbuja inmobiliaria. De momento el banco del Sr. Botín —que siempre suele dar la campanada— ya nos vende la «revolución» de la hipoteca: a 40 años. En Japón, antes del estallido de la burbuja, ya andaban por los 99 años de plazo de amortización. Es un consuelo.

Con este ritmo de incremento de precios no hay activo financiero alternativo que se resista y la demanda de inversión seguirá presionando, el sector de la construcción ganando peso relativo, otras actividades productivas descapitalizándose y el endeudamiento de las familias creciendo.

Decía hace pocos días nuestro querido *conseller* Esteban González Pons en un arrebató místico que en la primera década del siglo XXI el mundo hablará de València y Pekín y que había llegado el momento de la magia. Se refería —*of course*— a la Copa del América y no quisiera estropearle el discurso. Es bueno ser optimista, pero si nadie pone freno a la alegría inmobiliaria quizá seamos tristemente famosos a finales de la década no por haber albergado a la *jet set* ni por tener el escenario de artes más grande de Europa (¿quién, cómo y con qué lo mantendrá?), sino por haber dejado irresponsablemente que la bola de nieve se hiciera más y más grande.

En lugar de entrar por la senda de la cordura, desde el partido gobernante parecen empecinados en conseguir un pacto urbanístico «de Estado» con la oposición a la que reclaman «altura y grandeza de miras». No se sabe muy bien si el dichoso pacto es tan deseado por el perdón de los pecados que, a buen seguro, figuraría en el prólogo o para «estabilizar» el futuro del capital inmobiliario ofreciendo más de lo mismo con una pequeña dosis de maquillaje, al tiempo que se «corresponsabiliza» a la oposición de este camino a ninguna parte.

Empecinamiento que ha tropezado con la negativa del principal partido de la oposición y que ha suscitado no solo las iras del adversario, sino también un considerable despliegue mediático de descalificación, espoleado aún más si cabe por la reprimenda de la Unión Europea y por las serias dudas legales sobre la legalidad de las empresas promotoras mixtas montadas desde la Conselleria (ya van siete). Abrió fuego la secretaria autonómica de la Consejería (*sic*) de Territorio y Vivienda, Cristina Serrano, con un hábil y torticero artículo de opinión (*El País*, 6-10-2005) en el que glosa las virtudes de la gestión del Gobierno y hurga con indisimulado placer en los conflictos internos entre la ejecutiva del PSPV y algunos Ayuntamientos gobernados por la izquierda. Entre media verdad y media verdad (la peor de las mentiras), no escatima los adjetivos: «Viejas glorias del partido», «veteranos propagandistas», «*agit-prop*», «la estrategia del no pero sí», «emular al Dr. Jekyll y Mr. Hyde», «dirigentes rehenes de un más que previsible pacto de oposición con EU-Bloc-ERC», «guardia pretoriana», etc. El día 8 toda la prensa se hizo eco de los halagos de Blasco a Pla («mentecato político», «inestabilidad emocional», «retórica frívola y superficial»), y al día siguiente al gerente del IUVSA, Fermín Doménech, no le dolieron prendas en imputar a la oposición la «esquizofrenia aguda y ceguera política», de paso que defendía a capa y espada el «partenariado» público-privado para hacer VPO, como si estas promociones no generaran tasas de beneficio nada despreciables y como si esta fuera la única política de vivienda posible y deseable.

Puede seguir regalándonos los oídos, pero nuestro gobierno podría hacernos el pequeño favor de explicarnos adónde nos conduce la nave que pilotan y en la que vamos todos —queramos o no— embarcados. Visto lo visto prefiero la prospectiva a la magia y reclamo con humildad que el Consell nos ofrezca el escenario de 2010 o 2015, si se mantienen las tendencias en cuanto a precios de las viviendas y ritmo de urbanización, crisis industrial, deuda pública, prioridades presupuestarias y algunas otras minucias, como las previsiones referidas al abastecimiento y depuración de aguas, a la recogida y eliminación de residuos o al balance financiero a medio plazo de los ayuntamientos que acogen las nuevas urbanizaciones.

No dudo que, intereses pecuniarios aparte, algunos (o muchos) responsables políticos y una parte de la población piensa de buena fe que el desmadre

actual nos va a catapultar a la gloria y no a la miseria. En esta, como en todas las quimeras, al final siempre hay un Charles Chaplin chupando con fruición los clavos de la bota hervida. Si sus señorías quieren una industria desmantelada, una economía basada en la construcción y el turismo, un territorio degradado, grandes museos, ciudades temáticas y auditorios de muy dudosa rentabilidad y la emoción de vivir en el filo de la navaja esperando cuándo y cómo despertaremos del sueño, no se preocupen. Han elegido el camino correcto. Aunque, insisto, creo que nos iría mucho mejor a todos si les diera un ataque de cordura. Y, como siempre, *tant de bó si m'equivocara*.

ADHESIONES INQUEBRANTABLES

El País, 1-11-2005

Algo está cambiando en esta triste y desafortunada tierra del Levante feliz, aunque las últimas encuestas nos recuerdan que la vida es un deporte muy duro. Se está rompiendo el sagrado principio empresarial del silencio (Jesús Civera *dixit*). Primero fueron los indignados promotores de Dénia, que protagonizaron la primera *mani* que se recuerda contra un ayuntamiento «restrictivo». Luego, la opereta del conflicto entre promotoras (con páginas de publicidad pagadas) a raíz de Mundo Ilusión. Y, *last but not least*, a mediados de octubre, ocho promotoras y tres cajas de ahorro se descolgaron con un comunicado de adhesión inquebrantable a la política de creación de empresas urbanizadoras mixtas entre el ivvsa y conocidos agentes privados. Vaya, vaya.

El último comunicado ha levantado una considerable polvareda y quizá no esté de más intentar clarificar el embrollo. No entraré —doctores tiene la Iglesia— en las cuestiones legales de transparencia, libre concurrencia, etc., que acompañan a la creación de las dichas sociedades mixtas. Desde luego, si yo fuera promotor y me llamara ivvsa, para montar una sociedad mixta como la del Nou Manises (9.634 viviendas, de las cuales 5.575 son de vpo) estaría la mar de agradecido. Tampoco caeré en la trampa de que se me ataque de contrario al progreso por oponerme a la acendrada práctica socialdemócrata de las sociedades mixtas y a la deseable cooperación público-privada.

La única forma que se me ocurre de salir airoso del delicado asunto y ayudar a «centrar» la cuestión es ir directamente al grano y plantear los pros y los contras del contenido de esta estrategia. Despacio que tengo prisa. Podríamos empezar por reclamar el consenso sobre una evidencia: el poder legítimamente constituido y que tiene competencias plenas en la materia (léase Generalitat Valenciana) ha renunciado ostensiblemente a «regular» un mercado de la vivienda en el que prima la demanda de ocio e inversión y se construye cada vez más y a precios más caros con consecuencias negativas sobre otros sectores (desviación de capitales), sobre los recursos naturales, sobre la inflación y sobre la distribución de la renta (transferencias masivas de renta). Además, crece la tasa de esfuerzo (en 2004, se necesitaba 7,1 veces la renta anual disponible de una familia para adquirir una vivienda media o el 48,78 % de la renta familiar disponible mensual para el pago de la hipoteca) y aumenta el tamaño de los colectivos que son «excluidos» de un mercado donde la demanda (y no la necesidad) es el principio rector.

Como no se sabe o no se quiere «intervenir» en un proceso de burbuja inmobiliaria como la que estamos sufriendo, se opta por una salida fácil, que no sólo no estorba el negocio inmobiliario sino que lo refuerza. Hablamos, claro está, de la construcción de VPO, un tipo de vivienda que la «lógica» del mercado ha ido eliminando. A mediados de los ochenta o principios de los noventa (cuando había vacas flacas) el porcentaje de VPO se acercaba al 40 % y las promotoras se congratulaban. Ahora, el porcentaje supera con dificultad el 5 % (el 6,1 % en 2004). Se le echa la culpa al precio del suelo (sin mayor análisis) y, de este modo, se acepta como una fatalidad que sea imposible promover viviendas más asequibles.

Pero el precio del suelo urbano depende (como sucede con toda renta de monopolio) de lo que el mercado esté dispuesto a pagar, y si representa, pongamos, el 40 % del precio de venta es porque los promotores, además de apropiarse de buena parte de estas rentas en su calidad de propietarios del suelo, pueden «colocar» en el mercado viviendas a precios a los que el 60 % del valor restante permite obtener tasas de beneficio envidiables. Todos contentos en este banquete orgiástico. Todos menos los que, incluso con hipotecas a cuarenta años, no «llegan». O los que tienen que dedicar a la tan deseada compra casi la mitad de su renta familiar disponible.

Y esta es la gran oportunidad para sacar pecho y hacer «política social» en materia de vivienda. Hasta la ministra del ramo ha caído en la simplificación de sobrentender que política de la vivienda es conseguir que se hagan más VPO y ayudar a comprarlas (con dinero de todos, claro está). Nada de modificar las condiciones de oferta, la regresiva desgravación fiscal (cuanto más cara sea la vivienda más desgravas), ni las reglas del juego. Nada de pararse a pensar en cómo hacer frente a una importante demanda de rehabilitación de aquella parte del parque inmobiliario que supera los treinta años de antigüedad. Ni de plantearse que si la vivienda es un derecho constitucional habría que cuantificar con precisión la demanda no solvente (inmigración incluida) y promover viviendas sociales (que no VPO) dignas en alquiler. La VPO como única política «social» y los promotores felices de «colaborar» en la empresa. En definitiva, la tasa de beneficio de una promoción de VPO al módulo vigente de 674,94 euros el metro cuadrado puede ser muy atractiva –quizá tanto como la de promover vivienda libre– y, además, permite afianzar y estabilizar la cartera de pedidos. Si papá Estado o mamá Conselleria actúa de punta de lanza y consigue terrenos a buen precio, no hay problema en sacrificarse.

Una vez conseguida la identificación de la VPO con el «interés social», los obstáculos disminuyen y recalificar suelos rústicos para hacer VPO puede presentarse casi como una obra de caridad. No importa que la mitad de las viviendas promovidas por estas sociedades mixtas sean vivienda libre (que maldita la falta

que hace tal y como está el mercado) ni que las sociedades que «colaboran» sean justamente retribuidas con tasas de beneficio «normales» en el sector. Un buen negocio en nombre del interés general. Vicios privados, públicas virtudes. Y, puestos a resolver el problema, no hay que ser cicateros. Dejemos que esta novedosa fórmula de colaboración florezca con fuerza y ponga en el mercado 45.000 viviendas en la módica superficie de seis millones de metros cuadrados. Al fin y al cabo, nuestro destino (Blasco *dixit*) es ser una sociedad de calidad residencial especializada en ofrecer techo a todo aquel (valenciano, español, europeo o ciudadano del mundo) que quiera compartir nuestro clima benigno, nuestras ¿magníficas? playas y nuestra proverbial hospitalidad. Y si algún aguafiestas habla de modelos territoriales alternativos o hace demagogia con la escasez de recursos o la dichosa sostenibilidad, las urnas se encargarán de hacerle callar. *Don't worry, be happy, Hakuna matata* y a vivir que son cuatro días. No son adhesiones inquebrantables, sino prueba de racionalidad. La suya, ciertamente.

2011: RECOGIENDO LA COSECHA

El País, 11-11-2005

Hace ya algún tiempo que el ejercicio de la disidencia en un contexto de general autocomplacencia me plantea dudas múltiples y a menudo tengo la desagradable sensación de ejercer de conspicuo aguafiestas. Puestos a persistir en mis errores, me atrevo a sugerir que quizá en 2011 (2007 parece tener las cartas muy marcadas), cuando recojamos la cosecha, podemos encontrarnos con sorpresas poco agradables, si prosiguen las tendencias en curso. Claro está, todo tiene remedio: rectificar es de sabios.

Dibujemos el escenario: una economía excesivamente decantada hacia el turismo y la construcción, con un tejido productivo escasamente competitivo, un capital humano mal aprovechado y un espíritu empresarial residual fruto de la atracción de las altas rentabilidades ofrecidas por el sector inmobiliario. Persistirá nuestro viejo modelo económico de microempresas industriales productoras de bienes de consumo en sectores de baja demanda y débil componente tecnológico sometidas a la feroz competencia de los países emergentes —con China a la cabeza—.

Habremos mantenido la inversión en I+D en porcentajes inferiores al 1 % de nuestro PIB y nuestro sistema de innovación seguirá sufriendo la desconexión entre la empresa, los institutos tecnológicos y la Universidad. Seguiremos sin contar con un apoyo decidido a los nuevos emprendedores en forma de instituciones solventes de capital-riesgo, y la aparición de actividades de alto valor añadido en nuevos sectores será modesta e incapaz de compensar la pérdida del tejido productivo tradicional. La estrechez del mercado dificultará el desarrollo de los servicios avanzados a las empresas. No habremos conseguido, en definitiva, iniciar con buen pie la transición hacia la economía del conocimiento y nuestra productividad seguirá siendo modesta.

En este contexto, el máximo interrogante es si se habrá o no producido el fin del ciclo inmobiliario expansivo. De haberse producido, nuestros niveles de actividad económica habrán disminuido sensiblemente y el paro habrá vuelto a superar ampliamente la barrera del 10 %.

Tampoco podremos probablemente consolarnos con haber heredado un territorio sostenible y competitivo. El desarrollo de nuevas infraestructuras de comunicación habrá sido lento tanto por la desaparición de la ayuda de los fondos estructurales como por los límites a la inversión pública derivados del elevado

déficit público. La extraordinaria y atípica duración del ciclo inmobiliario expansivo habrá multiplicado de forma considerable nuestro patrimonio residencial, en forma tanto de crecimientos intensivos en las grandes aglomeraciones urbanas como de urbanizaciones de baja densidad dispersas por todo el territorio.

Nuestra costa habrá alcanzado niveles muy elevados de colmatación con la pérdida de sus atractivos naturales y el patrimonio natural de las zonas de interior habrá sufrido también pérdidas irreversibles. Los gastos de mantenimiento de muchos ayuntamientos «receptores» de la expansión inmobiliaria habrán subido de forma exponencial y habrán aflorado serios problemas estructurales relativos al ciclo del agua (suministro y depuración) y a la recogida y tratamiento de los residuos sólidos.

Los espacios de huerta habrán desaparecido víctimas de la presión urbanística, la agricultura seguirá siendo escasamente competitiva y seguirá consumiendo más de un 70 % de los recursos hídricos. El turismo extranjero estacional habrá disminuido por la competencia de otros espacios alternativos en el Mediterráneo, aunque el País gozará de un turismo residencial elevado. Además, la finalización del AVE Madrid-València se habrá traducido en un auténtico alud de la población del área metropolitana de Madrid que habrá compensado parcialmente la disminución del turismo extranjero ocasional y habrá reforzado el turismo residencial. Debido a esta nueva «invasión», la ciudad de València gozará de un relativo esplendor, al haberse consolidado como destino de turismo urbano gracias al atractivo de sus macrocontenedores culturales y la decantación de su fachada marítima hacia usos turísticos. No obstante, gran parte de su tejido urbano mostrará signos evidentes de degradación y obsolescencia.

Nuestra situación geoestratégica en el contexto europeo habrá empeorado, acrecentando nuestro carácter periférico al alejarnos del centro de gravedad de Europa. Y ello se habrá debido no solo al desplazamiento hacia el este de la espina dorsal europea, sino también a la tardía resolución del AVE València-Barcelona en el tramo entre Castelló y Tarragona, a la ejecución del eje ferroviario de mercancías Algeciras-Madrid-Zaragoza-Barcelona y al rápido desarrollo de Zaragoza como plaza logística. Como premio de consolación, quizá el Port de València se haya consolidado como el puerto de Madrid y Zaragoza, si consigue compaginar sus planes de expansión con la vocación turístico-residencial de la fachada marítima de la ciudad.

En el ámbito social el escenario no será, probablemente, envidiable. La crisis de la industria tradicional habrá golpeado con dureza los distritos industriales del centro y sur del País. La inmigración (estabilizada en torno al 20 % de la población) aportará en torno al 15 % del PIB, reforzando sectores intensivos en mano de obra como la construcción (caso de mantenerse las altas tasas de actividad del sector), el turismo y los servicios. Sin embargo, los problemas de segregación

estarán todavía muy lejos de resolverse y las bolsas de marginación tenderán a enquistarse. Con una población de algo más de cinco millones de habitantes, el nivel de bienestar social será modesto por la dificultad de la Administración pública para rebajar un déficit excesivo y ampliar el gasto público (corriente y de inversión) en el ámbito del gasto social.

Este pesimista escenario es verosímil, pero (¡ojalá!) evitable. Solo hay que superar el espejismo, comprender que la bonanza actual es frágil y ponerse manos a la obra. ¿Lo intentamos?

FRENESÍ INMOBILIARIO: SUMAR Y RESTAR

El País, 16-12-2005

El pasado domingo 11 de diciembre, Josep Torrent hacía diana en una sugerente columna («Ausencia de Iniciativas», *El País*, 11-12-2005): «La política valenciana se empobrece a una velocidad de vértigo». Hemos entrado en la fase del «todo vale» y el partido en el poder –con gran ventaja en las encuestas, pero al que las corruptelas le crecen como hongos– ha decidido hacer frente a la estrategia de denuncia de la corrupción que practica desesperadamente la oposición. Ha echado mano del ventilador y del «y tú más» o el «tú también». El resultado puede parecer entretenido, pero esconde una notable carencia de ideas y propuestas que tengan algún interés.

Por eso, porque en este caso puede ser cierto que los árboles no dejan ver el bosque, creo que conviene orillar Ciegsas, becarios, caciques de Castelló y facturas falsas de Tierra Mítica. Olvidémonos, de momento, de recalificaciones, condonaciones a golpe de fe de errores, galimatías legales de enmienda sobre enmienda (la LUV) y de empresas mixtas del IVVSA de dudosa legalidad y oportunidad. No nos demos por enterados de congresos de economía valenciana hechos con nocturnidad y alevosía sin llamar a la puerta de la Universidad. Quitemos el exceso de espuma a la cerveza y quizá así podamos descubrir que nos han servido otro brebaje.

Puestos a intentar evitar el vertiginoso empobrecimiento de la política valenciana, quizá no esté de más hacer el ejercicio de aceptar «de entrada» alguna tesis oficial –aunque esté «semiformulada»– y separar el grano de la paja. Les propongo que admitamos la posibilidad de que ser de mayores una «sociedad de calidad residencial», como ha expresado alguna vez el *conseller* Blasco, quizá sea algo más que una pseudojustificación teórica del frenesí inmobiliario que asola toda España y que está cebándose con especial fruición en la geografía valenciana.

Si se desarrollan los PAI previstos o propuestos, nuestro techo edificado puede albergar en el plazo de un quinquenio a una población muy superior a la que actualmente ocupa nuestro ya extenso patrimonio inmobiliario. Supongo que ser una sociedad de calidad residencial significa recorrer este camino, por entender que esta es la mejor especialización posible. Caso de recorrerlo, no es muy difícil concebir el punto de llegada extrapolando las tendencias actuales. La construcción se consolidará como el motor de la economía. Si en el periodo 2000-2004 su contribución al crecimiento del PIB fue del 26 % (10 puntos

más que en España), en el de 2010-2015 su contribución puede haber subido a más del 30 % y su peso relativo en la economía valenciana (7,8 % en 1995 y 11,5 % en 2003) puede perfectamente aspirar a alcanzar el 15 %. Junto a la construcción, el turismo residencial y los servicios escasamente cualificados serán las otras dos patas de la silla, mientras que en la industria solo sobrevivirán los que sepan competir y el tránsito del 26 % en 1995 al 20,8 % en el 2003 seguirá hasta estabilizarse en el 10-15 %. Dejaremos de ser una región exportadora de bienes manufacturados (nuestra participación en la exportación española ya ha descendido del 14,7 % en 1994 al 11,8 % en 2004, casi nuestro peso poblacional relativo) y nuestra productividad se mantendrá en cotas modestas.

Este modelo tiene sus ventajas. Genera bastante empleo que no necesita ser especialmente cualificado y asegura (de no mediar una crisis inmobiliaria por crecimiento excesivo de los precios) unas tasas de crecimiento razonables por los efectos de arrastre —directos e indirectos— que se generan. La finalización del AVE Madrid-València puede aumentar el peso del turismo madrileño y seguirá siendo atractiva la compra de inmuebles por parte de inversores foráneos y grupos de rentas medio-altas. Todas estas ventajas hay que computarlas en el haber de la propuesta.

Esta elección tiene también, sin embargo, riesgos, renuncias y costes que no deberían minusvalorarse. Existen riesgos de ajuste brusco de la burbuja inmobiliaria y de insostenibilidad del déficit exterior creciente de la economía española, del cual somos parte especialmente implicada. Existen renuncias porque el modelo de calidad residencial es difícilmente compatible con una sociedad tecnológicamente avanzada: la propia construcción es un sector de muy baja tecnología y los servicios y el turismo tampoco la requieren. Por tanto, la productividad crecerá poco y no es de esperar que la I+D supere el 1 % del PIB. Nos podemos ir olvidando de ser «vanguardia». No hay que olvidar que los beneficios —considerables— que se obtienen en el sector inmobiliario o se reinvierten en este o van a parar al consumo suntuario. Del mismo modo, la revalorización del patrimonio inmobiliario de las familias (de su «riqueza», en definitiva) se traduce en aumentos en el consumo y no en el ahorro o la inversión no inmobiliaria.

Riesgos y renuncias aparte, ser una sociedad de calidad residencial que acoja, pongamos, a ocho o nueve millones de personas tiene unos costes que restan de los beneficios potenciales. Costes que no se incluyen en el precio de venta y que recaen en el gasto público o en la pérdida de bienestar. Costes que son mayores si se sigue optando por modelos de baja densidad. Sería de agradecer que se pusieran los medios para conocer con un cierto detalle y precisión la cuantía de esos costes: redes de servicios; abastecimiento y depuración de aguas; tratamiento y eliminación de residuos sólidos; pérdida de la calidad ambiental de espacios naturales; aumento de los costes de mantenimiento que suponen para

los ayuntamientos las «nuevas urbanizaciones» y que igual superan la «inyección financiera» de las licencias y el aumento subsiguiente del IBI; costes sociales (de difícil medición, pero ciertos) del dualismo que se crea entre habitantes de las urbanizaciones y habitantes de los núcleos urbanos...

Si ponemos las cartas sobre la mesa –sin trucos ni demagogias– y practicamos la suma y la resta, saldremos ganando y, de paso, devolveremos su sentido a la política.

RASGARSE LAS VESTIDURAS

El País, 30-1-2006

Menudo pollo se ha armado con el reportaje de *Informe semanal* sobre los «excesos urbanísticos» de nuestra tierra. Nuestro gobierno autónomo se ha rasgado las vestiduras, se ha sentido, una vez más, ultrajado, ha «exigido» una rectificación bajo la amenaza de romper el convenio existente con TVE y ha enviado un «contrarreportaje». En fin, todo un numerito. Hay muchas formas de hacer el ridículo y escandalizarse y acusar a tirios y troyanos de turbios intereses es una de ellas. Sobre todo, porque en el programa hubo opiniones contrastadas y valoraciones de diferente signo. Lo que sucede es que la realidad es la que es y el personal no es tan tonto como parece. Y descalificar las opiniones vertidas por una persona como Joan Romero —con conocimientos sobrados y templanza demostrada— me parece el colmo de los despropósitos. (Más información en: «Convenios inconvenientes»).

Convendría decir, antes que nada, que dichas críticas son un tanto antiguas y reincidentes y proceden de diversos ámbitos: el universitario (que tiene la responsabilidad de analizar los problemas y exponerlos a la sociedad), la Confederación Hidrográfica del Júcar, con sus «advertencias», los medios de comunicación que han elaborado numerosos *dossiers* sobre el frenesí inmobiliario, los que piensan de buena fe que muchos PAI repercuten negativamente en el medio ambiente y la disponibilidad de recursos escasos como el agua, los afectados en sus intereses materiales concretos, etc. Y el hecho de que fuéramos noticia «nacional» en *El País* o que el Parlamento Europeo aprobara la famosa declaración —precedentes inmediatos del reportaje de *Informe semanal*— no es obra de profesionales vendidos a la oposición ni de descerebrados.

En lugar de imitar de forma anacrónica a escribas y fariseos e inventarse contubernios inexistentes y enemigos de la patria, existen formas más serias y civilizadas de defender los argumentos. Si realmente nuestro *president* y su *conseller* del ramo creen que las críticas expuestas están fuera de lugar, tienen modos de demostrarlo. Modos que no son precisamente divulgar machaconamente «éxitos» deducibles de ratios engañosos. Que aumenten los espacios naturales protegidos es una buena noticia (aunque proteger es algo más que la declaración), pero eso no impide que en las áreas más densamente pobladas se sigan cometiendo tropelías. Nuestro territorio es de muy desigual poblamiento y las «medias» son muy sufridas. Tampoco es de recibo presumir de que vamos

a alcanzar las famosas 100.000 viviendas de VPO prometidas, pasando de puntillas sobre dos *matices*: las VPO generan tasas de beneficio privado muy jugosas y, además, muchas de ellas se hacen en operaciones de las famosas sociedades mixtas del IVVSA en las que hay un porcentaje nada despreciable de viviendas libres. Por otro lado, hablar de éxitos cuando en 2005 la Comunidad Valenciana fue la comunidad autónoma donde más se encareció la vivienda (el 16,5 %) son ganas de ponerse medallas gratis.

En lugar de empecinarse en elaborar ratios discutibles, decir que el problema de los residuos ya está resuelto porque se han constituido los consorcios o «adjudicarse» la disminución de la superficie incendiada, le propongo a nuestro gobierno una política de luz y taquígrafos basada en algunos datos y análisis. En primer lugar, podría tener la amabilidad de ofrecer de una vez por todas un listado inteligible de PAI aprobados desde 1996 (la LRAU no la aprobaron ustedes, pero fueron ustedes los que no hicieron el Reglamento y los que la aplicaron) con indicación de localización, superficie y número de viviendas. Otro listado de terrenos recalificados de no urbanizables a urbanizables con expresión de localización y superficie y un último listado sobre los PAI pendientes de aprobación que no van a exigir la revisión del Plan General, con localización, superficie y número de viviendas.

190 Cumplimentado este fácil encargo, podríamos delimitar por consenso el área en la que analizar si, tal y como se ha desarrollado el proceso de urbanización, la calidad de vida y la famosa sostenibilidad han ganado o perdido enteros. Creo que estaríamos de acuerdo en delimitar dicha área como la franja litoral de una anchura de diez o quince kilómetros, con la excepción de las áreas metropolitanas de València y Alacant en las que habría que considerar una radio circular de unos 30 km. Por último, resultaría muy conveniente que se especificara donde se ubican los 140 km de costa protegida, no sea que en nuestra ignorancia nos los hayamos pasado por alto.

Ya puestos a pedir, tampoco sería descabellado que encargara a nuestra Universidad (o, si no se fía, a alguna consultora independiente de prestigio), un diagnóstico sobre los efectos del veloz proceso de urbanización sobre el crecimiento económico de la Comunidad Valenciana. Tanto de los efectos positivos (generación de empleo, efectos de arrastre sobre otros sectores, etc.) como negativos (impacto del crecimiento de los precios de la vivienda, desviación de recursos por la mayor rentabilidad, deterioro medioambiental, etc.). Nuestra felicidad sería casi pecaminosa, si se expusieran al público los planes detallados de abastecimiento y depuración de agua y de eliminación de residuos que, por sentido común, deberían acompañar al incremento realizado y previsto del techo edificado o edificable.

Por favor, no me salgan con que todavía no estamos tan urbanizados como la media de la Unión Europea (según cómo se calcule), con que en Murcia y Andalucía están peor (no me consuela) o con que «todavía» el precio de la vivienda en nuestra comunidad es menor que la media española (también los salarios son inferiores, aunque puede que haya otras causas). Tampoco sirve escudarse en los ayuntamientos mientras que sea la Generalitat Valenciana la que apruebe finalmente los documentos de planificación y gestión. Echar balones fuera o achicar el agua no es compatible con rasgarse las vestiduras y acusar de antipatriotas y malos valencianos a todo aquel que no comulgue con ruedas de molino. Si realmente creen ustedes que tienen razón, adelante: datos (pero completos y bien dados) y discusión. Lo demás es marear la perdiz y tomarnos por imbéciles. Y uno ya está mayor para operetas de mala calidad.

IMPRESENTABLES

El País, 11-10-2006

Los lectores habituales de la prensa diaria no nos podemos quejar de la *rentrée*. Desde mediados de septiembre nos ha sido proporcionada una suficiente y variopinta ración de noticias cuando menos curiosas. Recuerdo, sin forzar la memoria, algunas de ellas, las más recientes. La oferta de un debate sin límite de tiempo sobre el futuro del urbanismo valenciano lanzada al tendido por el *conseller* de la parábola frutal, la moción de censura al presidente ausente, las vergonzosas dificultades del Bloc y Esquerra Unida para llegar a un acuerdo, la casual intervención de la Generalitat en Catral, el *recuerdo* de la miríada de ilegalidades que nos acompañan y que afectan mayoritariamente al partido en el Gobierno, el asalto de las grandes constructoras al sector eléctrico, el acuerdo entre la UE y USA para que contestemos la nadería de 32 o 34 preguntas, si volamos aquel país (¿qué c... preguntarán?), la «exaltación» (menudo lapsus del periodista) de Carmen Alborch a candidata a la alcaldía de València oficiada por Zapatero, el jarro de agua fría de la última encuesta de Opina que demuestra que la intención de voto favorece, de nuevo, al PP (¡Jesús, qué cruz!), la retirada de Astroc de los patrocinios deportivos y culturales...

Distracción no nos ha faltado, desde luego. Pero, quizá, entre tanto fuego pirotécnico, algunos lectores no habrán caído en la cuenta del sutil gota a gota que nos prepara para un acontecimiento de considerable trascendencia: el atisbo del fin del boom inmobiliario. El tam-tam nos ofrece (suele suceder) mensajes contradictorios. Pero esta vez hay división de opiniones en el propio sector y eso sí que es una novedad. Repasemos los *hitos* informativos. El 10 de septiembre ya nos avisan de que el sector inmobiliario empieza a contemplar la retirada de proyectos por la caída de la demanda y que Bancaja estudia la compra de suelo para promover viviendas en la capital de la República Checa. Noticia aderezada con unas declaraciones del ínclito Bautista Soler en las que afirma tajantemente que las ventas han bajado un 40 % de media.

Ese fue el primer aviso taurino, pero no el último. El 24 de septiembre nos enteramos por *El País* de que «el *boom* inmobiliario pincha en EE. UU.». Las barbas del vecino. Sobre todo porque, según *The Economist*, en ese país los precios de las viviendas «solo» había subido entre 1997 y el 2005 un 90 %, mientras que en estos lares nos habíamos despachado con un 156 % de aumento en el mismo periodo. Pero *Spain is different* y aquí nunca pasa nada. Hasta que pase.

Quizá por casualidad, los promotores de la *terreta* se apresuran a tranquilizar pocos días después al personal y «prevén» que el auge se mantenga en próximos años. Para reforzar el mensaje, el cualificado portavoz Benjamín Muñoz se marca un artículo el 29 de septiembre que más que un artículo es un decálogo de lo mucho que le debemos a la expansión inmobiliaria (expansión sin coste alguno como todos saben) y que acaba con un sugerente: «¿De verdad se quiere frenar ese sector tan relevante para la economía y el empleo de los valencianos?».

Cuando parecía que las aguas habían vuelto a su cauce y que reinaba la tranquilidad, ¡zas!, aparece en escena el presidente de la Fevec Juan Eloy Durá y anuncia la buena nueva: «La construcción busca suelo marroquí por la saturación del mercado valenciano» y declara sin rubor que la rentabilidad en ese país es entre un 20 y un 100 % superior. Declaraciones hechas el mismo día (3 de octubre) que se da a conocer que los precios de la vivienda usada han caído en la ciudad de València en el tercer trimestre del año. Vaya, vaya. El susodicho presidente acaba de redondear el tema esgrimiendo a modo de rabieta/justificación que «si las grandes constructoras compran eléctricas nosotros vamos a Marruecos». Toma, toma y toma, como dice Fernando Alonso. A Marruecos o a Polonia, como parece que prefiere Lubasa. La cosa es deslocalizarse. Ya lo decía Ovidi: «home, si paguen millor...».

Recapitemos. Parece que la burbuja empieza a deshincharse y que quien más quien menos toma sus medidas de precaución. Por algo somos un país libre donde los empresarios tienen la sartén por el mango y el mango también. No puedo dejar de recordar a mi amigo y compañero Andrés García Reche y su cruzada en pro de la «responsabilidad social de la empresa». Lo que no puede ser no puede ser y además es imposible. Estos señores del ladrillo, aves rapaces y voraces, no entienden tantas sutilezas. Nos han dejado el país la mar de urbanizado (si es que no continúan, que no las tengo todas conmigo), han generado inmensos costes sociales que pagaremos todos y han destrozado aún más nuestro ya maltrecho paisaje. Pero han dado empleo y han *sostenido* unos cuantos años el crecimiento económico valenciano, mientras la crisis industrial se extendía ante la mirada complaciente de la Generalitat. Ahora, si la construcción no tira del carro, recesión a la vista. Habrá que buscar recambio y no es fácil improvisar. Supongamos que se confirma el *ajuste* y el fin de El Dorado. Podemos devolver la pregunta a Benjamín Muñoz: ¿Y ahora qué? Sencillamente impresentables.

ENTENDER A RITA

El País, 31-10-2006

A Rita Barberá, nuestra popular y populista alcaldesa, hay que entenderla. O, por lo menos, hay que intentarlo. Y no lo digo como autoejercicio de compasión, caridad cristiana o autodominio sino, simplemente, como exigencia del análisis. Viene este exordio a cuenta de los dos magníficos convenios que se han sustanciado estos días (léase Mestalla y adláteres por una parte y Tabacalera por otra) y de una operación naviera (el zarpamos del bulevar de las Moreras) que, aunque es harina de otro costal, sí viene a cuento. No aburriré al lector con más cifras de las necesarias y me remitiré a la edición de València de *El País* del viernes 27 de octubre y a la información aparecida en el *Levante-EMV* el domingo 29 de octubre.

La pregunta de fondo es por qué Rita Barberá ha rubricado sendos convenios y no puso en su día ningún obstáculo a la aberración del PAI colindante con Natzaret llamado pomposa, estúpida y engañosamente bulevar de las Moreras. Les avanzo mi opinión. En las tres operaciones que comentamos, el interés de nuestra alcaldesa es claramente «patriótico», por el sacrosanto bien de València, su «única meta», según rezan los carteles de la 32th America's Cup (aunque no está de más recordar que conviene tener amigos hasta en el infierno). Lo único que sucede es que llevada por el fervor se le ha nublado la vista. Y sus conciudadanos o súbditos no tenemos la culpa.

Vayamos por partes. En el pequeño *affaire* de Mestalla, atrás quedan la ilegal ampliación del estadio (obra que habría que demoler en cumplimiento de la sentencia) y el «pelotazo» (huy, qué lástima, se le escapó sin querer al presi) de Porxinos, también *sub iudice*, lo que era y es una burda operación de recalificación urbanística de terrenos no urbanizables del municipio de Riba-roja (sin la preceptiva modificación del Plan General): una ciudad deportiva de «élite» y más de 2.000 viviendas en una urbanización modélica como casi todas las que pueblan (o intentan poblar) nuestro maltrecho territorio. Las denuncias siguen su curso, D. Vicente Tarazona está muy enfadado porque ni él ni sus parientes y amigos han roto un plato y nosotros como los ingleses: *wait and see*. Vivir para ver. Desde luego, las ganancias eran sustanciosas y este nuestro querido Valencia C. F., uno de sus principales beneficiarios. En su momento se habló de que este pequeño movimiento de ajedrez bastaría para resolver la deuda del club. Una bicoca.

Mestalla segunda parte. Nuestro querido Ayuntamiento recalifica como residencial la parcela del campo de Mestalla (ampliada *ad hoc* con calles y edificios públicos adyacentes para disimular el exceso de aprovechamiento) Al final, 89.000 metros cuadrados edificables que suponen un aprovechamiento sobre la parcela (sin trucar) de 1,89 metros cuadrados por metro cuadrado. Más que le dieron a D. Florentino y muy por encima de los 55.800 que le corresponderían con el Plan General en la mano. Conviene recordar para desmemoriados que el Reglamento de Gestión de la Ley del Suelo de 1957 preveía un estándar de 75 viviendas por hectárea para el suelo urbanizable programado y eso se traduce en un aprovechamiento del 0,75. Y eran tiempos de Franco. El 0,75 es quizá una densidad insuficiente para «hacer ciudad» pero el 1 o 1,1 está bien. Argumentar que la zona ya es densa es el colmo del cinismo. Es densa porque es toda ilegal.

Con estos hermosos 89.000 metros edificables vendidos al todavía desmadrado precio de mercado, nuestro amado club saca no menos de 500 millones de euros, lo cual le permite afrontar con holgura (y hasta con beneficios) la tercera pieza del *puzzle*: el nuevo estadio de Ademús. De nuevo, un fiasco. La ciudad le cede graciosamente la propiedad de la parcela en su casi totalidad (el resto para un pequeño polideportivo de barrio) y a cambio el Valencia le «compensará» con otras parcelas en suelos pendientes de recalificar en la famosa homologación prevista (otro craso error), y que previsiblemente le habrán costado a D. Juan Soler cuatro perras (y si me equivoco, que publique las escrituras de compraventa sin trucar). Se mire por donde se mire, operación magistral para «salvar» a nuestro Valencia, que es una SAD, morosa por excelencia y de gestión más que discutible. Lean a Gregorio Martín. Es saludable. La solución de futboleros y políticos de la derecha: acusar a los que se oponen por malos valencianos y arengar contra ellos a las multitudes. A por ellos. Viva el rédito electoral. *Amunt València*.

195

Segundo gran convenio: Tabacalera. Destruimos un edificio patrimonial para que Ballester haga viviendas en la trasera. Y, a cambio de la propiedad sin rehabilitar del resto, obtenemos en el dichoso convenio unos míseros 14 millones de euros del edificio de la plaza de América, valorado en unos irrisorios 2.088 euros por metro cuadrado. La excusa: recuperar para la ciudad un edificio histórico (mutilado por el convenio) que costará 50 millones de euros de rehabilitar y donde, ni de lejos, caben todos los servicios municipales (la otra excusa). Ballester ganará entre 100 y 200 millones de euros en la movida. ¡Premio!

Tercer quilombo, como dicen los argentinos: el PAI del bulevar de las Morenas, que está a punto de *zarpar* y lleva avezados timoneles: Civisa, Juan Bautista Soler, Lubasa, Metrovacesa, Urbis y Soler Futura. Más de lo mismo. La foto de la propaganda vale más que mil palabras. Otro PAI adosado a una zona de valencianos de segunda como Natzaret, convenientemente separado del contagio por un parque. Siempre igual, como la canción de Cerveza El Águila. Bonita

forma de hacer urbanismo. Gloria a la Nueva València. Que le den morcillas a la otra hasta que se caiga y nos la podamos hacer. Muy original.

Todo sumado, el patriotismo de nuestra alcaldesa, se vista como se vista (el patriotismo), nos sale muy caro. Si lo que le mueve es el interés de València, hágaselo mirar. Si es el legítimo deseo de seguir ostentando la máxima autoridad local, los votos, tal vez los votos, le den la razón, pero la historia no. Que la Nueva València no le nuble la vista. Será nueva y quizá, por fin, figuremos en el mapa, pero nos sale muy cara y no es tan buena como se vende. Además, hay otra València esperando en la consulta. ¿O no?

UNA ALCALDESA SIN EL MÁS LEVE SONROJO

Josep Sorribes y Tito Llopis
El País, 31-12-2006

O, si ustedes lo prefieren, sin perdón, como en la ya clásica película de Clint Eastwood ¿Qué otro apelativo merece el número circense protagonizado por la alcaldesa Rita Barberá el pasado 16 de diciembre, cuando *conmemoró* el trigésimo aniversario de la cesión del antiguo cauce del Turia a la ciudad de València? Estamos acostumbrados a la inveterada costumbre de la apropiación sectaria de los logros de otros. Y Rita es una consumada maestra. Todo es suyo. Antes de 1991 el mundo no existía o estaba lleno de trogloditas—llamados socialistas— sin ningún amor ni ambición por València. Suyo es el *passeig marítim*, aunque este estuviera acabado prácticamente cuando llegó a alcaldesa y aunque fuera financiado—al igual que el enterramiento de las vías— gracias a un convenio firmado por Pérez Casado y Sáez de Cosculluella, a la sazón ministro del PSOE con Felipe González. Suyo es el *Río de Cultura*, aunque su vocación de eje vertebrador de equipamientos culturales (el IVAM, Sant Pius V, el Palau de la Música etc.) es una idea pergeñada a mediados de los ochenta y libros hay para demostrarlo. Suyo es siempre el honor y la gloria. Entre apropiaciones indebidas y méritos supuestos y proclamados con tanta energía como falsedad y machaconería, al final tenemos Rita hasta en la sopa, que es de lo que se trata.

Hay veces, sin embargo, que la apropiación indebida supone una verdadera afrenta a la memoria histórica y es radicalmente injusta con los protagonistas. Entonces, el oportunismo deja paso a la bajeza moral y callarse se convierte en un acto de complicidad. No es la historia del río la única que produce sonrojo (rubor), aunque sí la más reciente. No hace más allá de un par de años, Rita se vanagloriaba de haber acabado de pagar las parcelas del Saler cuando fue su amado y respetado Rincón de Arellano quien fue el responsable de la tropelía; cuando fue la izquierda la que paró el desastre, aprobó el plan especial y empezó a pagar todos los años el rescate.

Tampoco tuvo gracia el reciente y patético intento de justificar el convenio del nuevo estadio recordando que este convenio era igual que el que ella había firmado con Lladró para cambiarle a otro lugar la edificabilidad de las *tres tristes torres* de los socialistas. Solo que las *tres tristes torres* eran consecuencia de una licencia concedida antes de 1979 por don Miguel Ramón Izquierdo, de acuerdo con el plan parcial aprobado por Gran València para la manzana de Jesuitas,

con edificios de veinte plantas. Fue la izquierda la que rebajó las alturas hasta la cornisa del edificio Ferca, en un convenio con la propiedad aprobado por unanimidad en el pleno. Claro que también se podía haber rescatado la licencia (como en el Saler). Pero había poco dinero y muchas necesidades.

Y como no hay dos sin tres, hete aquí que a doña Rita se le ocurre celebrar el famoso trigésimo aniversario llevando como invitado *especial* y prácticamente único a Miguel Ramón Izquierdo, último alcalde franquista de la ciudad. Ante las críticas de los *olvidos* a Rita le ha salido la vena de derechas de toda la vida. Ya no se trata del efusivo abrazo a don Miguel, de su exaltación como artífice y de los discursitos de rigor. Ni del *lapsus* de proclamar que «él [Miguel Ramón Izquierdo] representaba a todos los valencianos como ahora los representa la alcaldesa» (*Levante-EMV*, 17-12-2006). Pues no. Miguel Ramón izquierdo representaba al régimen. Su nombramiento de alcalde *electo* el 1 de febrero de 1976 fue fruto de las últimas elecciones *orgánicas* del régimen franquista (tercio familiar, sindical y corporativo) en virtud del Decreto 3235, de 5 de diciembre de 1975. Unas elecciones *democráticas* que fueron un fraude puro y duro. Afirmar que el susodicho «supo recoger el clamor ciudadano y estar en el centro de la decisión» es una tergiversación igualmente fraudulenta. En plan malabar Rita compagina el nunca pasa nada, «el malestar es gratuito», lo que tenemos que hacer es «dejar las guerras de las guerras» (viva el *memoricidio*) con un estúpido y erróneo recordatorio de que Ciprià Ciscar fue jefe local del Movimiento en Picanya. Falsedad demostrada por Benito Sanz (*Levante-EMV*, 18-12-2006) y que, además de una (otra más) bajeza moral, pone en entredicho la tan cacareada profesión de periodista de nuestra alcaldesa. Será de periodismo amarillo y mal documentado.

Dice el dicho popular que ser agradecidos es de bien nacidos. Más le hubiera valido a nuestra alcaldesa resistirse a la capitalización de un hecho muy bien documentado. De momento, la cesión (real decreto de 1 de diciembre de 1976) establece que «se cede gratuitamente al Ayuntamiento de València con destino a Red Viaria Urbana y Parque Público, el cauce viejo del río Turia», y el rey dijo el mismo día desde el balcón del Ayuntamiento: «Estoy seguro de que la ciudad sabrá ponerlas al buen uso de todos los valencianos». No estaba nada claro el destino final. La comisión del estudio integral de transportes defendió hasta el final una autovía por el cauce, aunque con menor afección que la prevista en el Plan de 1966, tan ardorosamente defendido por Rincón de Arellano. Hasta el 30 de mayo de 1978 el Ayuntamiento no aprobó definitivamente el nuevo uso y es absolutamente falso que todo el proceso (que arranca con las movilizaciones populares de 1973) fuera mérito de las últimas corporaciones franquistas. ¿Qué pintaron entonces la ocupación popular del cauce en Pascua de 1976, la permanente movilización popular simbolizada en un personaje

injustamente olvidado (Just Ramírez) y en el famoso lema *El riu és nostre i el volem verd*, la comisión Pro Cauce creada en octubre de 1976... *i tanti altri?*

Pero, además de la reivindicación de los que lo hicieron posible (gracias otra vez, Just), no está de más recordarle a Rita que fueron los cuatro gobiernos de izquierdas los que aprobaron el plan especial, expusieron en la Lonja el plan de Bofill y ejecutaron la mayoría de los tramos que existen en la actualidad. Y olvidar el papel impulsor de Ricard Pérez Casado en todo este proceso tampoco dice mucho a favor de la verdad. Lo dicho. Sin perdón.

FILÍPICA AL ARZOBISPO (DESDE LA SANTA INDIGNACIÓN)

El País, 28-3-2007

«Ai de vosaltres escribes i fariseus, hipòcrites! perquè pagueu el delme de la menta, de la matafaluga i del fonoll, i us salteu allò que fa realment el pes de la Llei: la justícia, la misericòrdia i la bona fe» (Mateu, 23, 23). Cuando el arzobispo de València –buen conocedor, sin duda, de los evangelios– se despacha en su carta pastoral con una llamada sobre el peligro de «dilapidar los bienes alcanzados y reabrir viejas heridas con una utilización de la memoria histórica guiada por una mentalidad selectiva» (*LMV*, 23-3-2007), simplemente le traiciona –en el mejor de los casos– el subconsciente. Mucho sacar pecho proclamando a los cuatro vientos que la Iglesia en España ha superado cualquier añoranza del pasado (¡ja!), mucha palabrería sobre la reconciliación cristiana, mucha llamada (sospechosa) «a juzgarnos más a nosotros mismos para no repetir los errores, que a condenar a quienes ya no se pueden defender ni explicar», pero no desaprovecha la ocasión para referirse a los mártires de la persecución religiosa de 1936 y de cómo la Iglesia –con las causas de beatificación– «ha hecho memoria verdadera, justa y agradecida de inmensos perdonadores». Procesos de beatificación –paralizados durante décadas para «evitar que se desnaturalizara su verdadero sentido». Ahora, en cambio, se ha «rescatado el impresionante testimonio» de quienes fueron «arbitrariamente ejecutados, muchos de ellos de forma atroz» y que «no formaron parte de ningún bando en la Guerra Civil. Fueron ejecutados por odio a la fe cristiana». Razón suficiente, por lo visto, para la dedicatoria a los mártires de la nueva iglesia que se construirá próximamente en una de las naves de Cross, cedida graciosamente por el Ayuntamiento para tan relevante servicio público.

Señor García Gasco: nos tiene usted acostumbrados a su profundo sentido de la justicia y a su impagable contribución al Estado de Derecho y a la consolidación de la España democrática. Debe de haber sido fruto de un lamentable malentendido el que Francisco Tomás –rector de la Universitat de València– haya tenido que salir al quite (*El País*, 23-3-2007) para recordarle que «nosotros enseñamos a sanar», por si sus inocentes palabras de que la nueva Facultad de Medicina –graciosamente concedida por el poder a la Universidad Católica– formará médicos que nunca «piensen en matar» pudiera o pudiese malinterpretarse. Y, por supuesto, estamos seguros de que usted no comparte la apocalíptica nota de los obispos, que acusan al Gobierno de alentar la promiscuidad y de despreciar la

vida (*El País*, 23-3-2007: 53). El señor García Gascó no se inmiscuye de forma activa en política y es todo misericordia, caridad y bondad cristiana.

Señor García Gasco: ni se le ocurra. Ni se le ocurra perseverar en su error de la dichosa lápida. Más le valdría pedir en público perdón todos los días que le quedan de vida por los crímenes que en nombre de la Iglesia católica se han cometido, por acción y por omisión, en la historia. Que la Iglesia estuvo desde el principio a la cabeza de la reacción que desembocó en el fallido golpe de Estado de 1936 y la guerra que le sucedió es algo que saben hasta los niños. Que la sintonía –palio incluido– con Franco y sus crímenes fue total es tan obvio que duele tener que recordarlo. Claro que hubo víctimas inocentes de los que ustedes (desde la COPE y otras tribunas) insisten en llamar «rojos». La ira desgraciadamente desbordada no era fruto del odio a la fe cristiana, sino del triste papel de la Iglesia en su histórica alianza con la reacción y los poderosos. Los miles (muchos miles) de fusilados en la represión franquista no son fruto de una «mentalidad selectiva». Ninguna víctima vale más que otra, aunque la represión franquista ganó por goleada.

Déjese, señor García Gascó, de zarandajas y evite herir una vez más la sensibilidad de miles y miles de víctimas injustamente ajusticiadas por el régimen por el solo pecado de oponerse al fascismo. De miles y miles de familiares de gente honrada que padeció el éxodo, la cárcel, las depuraciones. De miles y miles que juraron forzada lealtad al régimen y luego sellaron sus bocas hasta la muerte. ¿Tienen derecho al recuerdo como «sus» mártires o es que a los ojos de Dios sólo son buenos los que pertenecen a su pacífico rebaño? ¿Cómo se puede ser tan ciego y sectario? ¿Cómo se puede predicar la justicia, el perdón y otros valores evangélicos y actuar como usted lo hace? ¿Hasta cuándo tendremos que soportar su ponzoña? Los que son y actúan como usted no generan en mí odio, sino una profunda tristeza.

Por Tabaldak, Yahvé, Alláh, Coatlicue, Belenus, Osiris, Ra, Horus, Odín, Zeus, Brahmá, Vishnun, Shiva, Hunah Ku, Júpiter, Anu, Ea y toda la cohorte de dioses, relájese, deje de perseguir herejes, de repartir salvaciones y salvoconductos a la otra vida y no hiera estúpida y cruelmente la sensibilidad de gente de bien. Y acuérdesse de que ya hace muchos, muchos siglos, Dios se dio de baja de todas las religiones.

HOUSTON: TENEMOS UN PROBLEMA

El País, 30-10-2008

El pasado 1 de octubre la televisión nos recordaba una curiosa efeméride: el cincuentenario de la creación de la NASA. Y, como no podía ser menos, lo celebraba con la célebre y ya popular frase. Abundemos –por qué no– en el argumento. Sin duda, el 2008 será recordado por el estallido de la crisis financiera internacional, que ya ha generado ríos de tinta y algún que otro eufemismo léxico como la generalización del término «rescate» (más propio de acciones humanitarias) al salvamento *in extremis* de la banca de inversión hundida en la miseria por la avaricia o incompetencia de sus gestores.

Esta –la crisis financiera y sus efectos dominó– es sin duda uno de los problemas que «padecemos» (siempre de forma asimétrica). Pero quizá nos olvidamos en exceso de que, aunque sea de forma subyacente, el problema más grave es la creciente contaminación de nuestra atmósfera mental por un combinado de opacidad, excusas, mentiras o medias verdades, manipulación e intoxicación informativa. Si disponer de una buena teoría explicativa es la mejor de las políticas, la confusión inducida a diferentes niveles por la desinformación generalizada es probablemente el principal obstáculo para abordar con eficacia los problemas. Muchos tuvimos la compañía de Erich Frömm y su *Miedo a la libertad*. Aunque desgraciadamente no sea ninguna novedad a poca historia que se haya leído, hoy como ayer seguimos también atrapados por el miedo cerval a la verdad del que hacen gala gobernantes, poderes fácticos y acólitos *media*. Una población formada e informada siempre es más difícil de someter o manipular.

No es menester que algún miembro de la tribu de los que suelen estar siempre *au dessus de la mêlée*, se moleste en recordarme que la verdad no existe por tratarse de un concepto ideal, abstracto, metafísico..., al igual que la belleza, la bondad, la libertad, etc. La percepción de la realidad contiene elementos de subjetividad y, por tanto, una cierta dosis de relativismo es altamente recomendable. Pero solo hasta cierto punto porque las cosas, mal que les pese a más de uno, son como son y no como parecen. Se admiten matices –faltaría más–, pero negar las evidencias con la excusa de que todo es relativo, complejo, depende del punto de vista y del color del cristal con que se mira puede ser una pose tan «interesante» como estéril y cómplice (voluntaria o involuntariamente) de la ceremonia de la confusión.

Evidencias (con matices, pero sin negaciones absurdas) tenemos para dar y vender así en el mundo mundial como a escala «local». Elija usted, estimado lector, el foco y el angular que prefiera. Quizá no esté de más comenzar por un tema tan aburrido como el hambre y la pobreza que todavía dominan el planeta, aunque no siempre sean noticia de primera página. El jueves 18 de septiembre la FAO reconoció como «posibilidad remota» el que se alcance el famoso objetivo de desarrollo del milenio de reducir a la mitad el hambre en el mundo en el 2015. Tan remota que, debido al aumento de precio de alimentos y fertilizantes por el efecto combinado del incremento de la demanda, la producción de biocombustibles y la especulación, el número de hambrientos del planeta se ha incrementado en 75 millones y asciende ya a 923 millones de personas. Bonito panorama si, además, se tiene en cuenta que para cumplir el dichoso objetivo el esfuerzo financiero necesario que se estimaba no llegaba a la cuarta parte del «plan de salvamento» propuesto por el bombero pirómano, el Sr. Bush.

Sin dejar la escala «global», a estas alturas de la película parece bastante demostrado que la omnipresente crisis financiera internacional —que tampoco es relativa ni subjetiva— tiene nombre y apellidos. Sin perjuicio de lo que den de sí las investigaciones del FBI sobre posibles fraudes, parece evidente que el estallido de la burbuja inmobiliaria en Estados Unidos (que tampoco fue casual ni cosa del destino) ha derivado en una enorme bola de nieve con cara de crisis financiera internacional, debido a la excelente regulación que sobre los productos financieros de la banca de inversión americana (las ya tristemente famosas *subprimed*) se llevaba a cabo desde la Reserva Federal, el Tesoro, el FMI o la Casa Blanca. Que más de un directivo de dicha banca haya sido «despedido» recientemente con unas indemnizaciones que quitan el hipo es algo que le añade a todo este asunto unas gotas de vitriolo.

203

Un pequeño fallo del mercado (opaco y manipulado) que pagamos o pagaremos justos por pecadores en formas variadas: exportación de la crisis a Europa y sus consabidos efectos colaterales no «deseados» como el aumento del paro y de las dificultades para los que menos defensas tienen. Dicen que después de esta pesada broma nada será igual. Quizá lo digan porque puede ir a peor. Ya dice el refrán cubano que lo bueno que tiene esto es lo malo que se está poniendo. Puro humor negro, sí señor. Hay quien prefiere la denuncia directa:

Sufrimos los efectos de los actos de rapiña de una pandilla de sinvergüenzas y rufianes que han llevado a sus empresas a la ruina y han puesto en jaque a todo el sistema financiero mundial mientras se embolsaban más y más millones de dólares con ejercicios tan delictivos como multiplicar los papелitos de hipotecas imposibles —papel del Monopoly— y venderlas por todo el mundo (José María Izquierdo, *El País*, 29-09-2008: 27).

Se podrá —quizá— decir mejor pero no más claro. *Chapeau*.

Cambiemos de escala para ser fieles al neologismo del *glolocal*. Y por seguir con la economía y la crisis, conviene apresurarse a decir que todos los Gobiernos del Reino de España (el central y los autonómicos) pueden colgarse la medalla de haber dejado que la economía se deslizara por la pendiente de la burbuja inmobiliaria sin tomar medida alguna ni preparar solución de recambio para los tiempos de vacas flacas. Ahora le llaman «cortoplacismo»: otro palabro de moda innecesario cuando existen términos más sencillos e inteligibles como avaricia (de unos) o incompetencia (de otros). Que la crisis financiera internacional sea un factor agravante es una obviedad que no autoriza a echar balones fuera y dejar de reconocer que, con o sin *subprimes*, la crisis estaba cantada. Los esfuerzos de Zapatero o Solbes por dar a entender otra cosa son un tanto patéticos, aunque todavía lo es más la bastarda estrategia «anticrisis» de Camps: pedir más dinero y declarar día tras día a Zapatero enemigo público de los valencianos. Ni Camps ni Blasco ni González Pons han roto un plato y por eso la economía valenciana está respondiendo tan bien ante la crisis. Lo que no tienen es vergüenza.

Hay otros motivos de sonrojo: el déficit galopante, el caos territorial (nadie piensa en aprovechar la crisis para poner orden), el sangrante paripé de la Educación para la Ciudadanía (Font de Mora se ha superado a sí mismo y ha descubierto que la pérfida asignatura induce a los niños a votar socialista), el cínico descaro de monseñor Gascó comparando los problemillas legales que arrastra su Facultad de Medicina con la persecución de Cristo, el impenitente autobombo del duunvirato... Será mejor protegerse de los peligros del sofocón ante tanta palmaria estupidez y mala fe y dejarlo para otro día. ¡Qué cruz! Houston, tenemos un problema. Corto y cambio.

UN BARRIO DE CALLEJUELAS MAL AIREADO

El País, 14-1-2010

De todos los despropósitos, sinrazones y chulerías grotescas que ha exhibido nuestro benemérito Gobierno local –y son muchos– ninguno me ha llegado tanto a las entretelas como la definición del Cabanyal como un barrio de callejuelas mal aireado (*sic*) como argumento de *peso* para desobedecer la orden ministerial del 29 de diciembre que ordena paralizar la barbarie.

Parece que no hayan pasado más de 150 años cuando nuestros antepasados pensaban que las enfermedades contagiosas se transmitían por las *miasmas*, por el aire enviciado por un excesivo hacinamiento de la población en los centros históricos. Higienistas biempensantes y moralistas de alcurnia y sotana justificaron operaciones de *sventramento*, de apertura de grandes vías que, además, permitían a las fuerzas del orden llegar antes al origen de los disturbios. Las operaciones de reforma interior, el derribo de las murallas y el propio ensanche fueron operaciones donde confluyeron intereses más o menos confesables y no poca ignorancia. Con el cólera de 1885 se acabó de demostrar que el verdadero agente depredador no era el «aire contaminado», sino, sencillamente, la inexistencia de una red de agua potable. A pesar de todo, por inercia e intereses de la propiedad, la reforma interior continuó.

Nuestros antepasados quizá tuvieran causas atenuantes (era la cultura de la época), pero no es el caso de Rita Barberá. Hablar de «barrio de callejuelas mal aireado» no solo es una expresión que raya en el oprobio y en el desprecio (si la calle no es ancha, es una «callejuela»), sino que es rotundamente falso. El trazado de las calles paralelas al mar y las perpendiculares que canalizan la brisa es precisamente un diseño que convierte al Cabanyal en un ejemplo de barrio saludable, mucho más que la mayoría de las edificaciones «modernas», donde es frecuente encontrar fincas que privan del sol y del aire a sus vecinas.

Es verdaderamente lamentable la cabezonería demostrada en el impresentable empeño en llevar Blasco Ibáñez hasta la orilla, haciendo caso omiso a todas las nuevas teorías sobre revitalización de barrios degradados. Un barrio como el Cabanyal que, además, se ha degradado por la escasa inversión pública y los derribos improcedentes. El Cabanyal tiene otros muchos remedios si la señora alcaldesa se aviniera a razonar y no a imponer su despotismo por lo que se ve muy escasamente ilustrado. Si confundiendo legitimidad con razón quiere seguir adelante (y le dejan), todos lo lamentaremos. Pero, por favor, olvídense del

rancio y acientífico higienismo. El problema del Cabanyal no es que esté mal aireado, sino su sacrosanto empecinamiento, su personal quimera, su deriva hacia la monarquía absoluta.

AVE MADRID-VALÈNCIA: UN BUEN ESPEJO

El País, 02-11-2010

El pasado 13 de octubre se presentó en el club de encuentro Manuel Broseta de València el estudio del Centro de Estudios Económicos Tomillo titulado *El impacto económico de la línea de Alta Velocidad Madrid-València*, encargado por el Ministerio de Fomento. Avanzaré mi opinión sobre el tema, después de leer, ver y oír. El AVE no es la panacea, ni un agente demoníaco (aunque se ha llegado a sugerir que era el responsable del «racionamiento» de recursos para la investigación en la Universidad), ni un regalo de Reyes. Es una potente infraestructura ferroviaria que, además del fuerte impacto económico en términos de inversión y empleo (tanto en la fase de construcción ya finalizada como en el periodo posterior a la puesta en servicio), sitúa a las ciudades origen y destino en el mapa (las paradas intermedias tienen, en comparación, beneficios insignificantes), conlleva importantes beneficios medioambientales, genera (según los méritos de cada cual) oportunidades de negocio que pueden ayudar a reactivar la economía, permite importantes ahorros de tiempo y ganancias de productividad, y genera otros impactos indirectos positivos en el ámbito de la tecnología y la reputación. Además, en nuestro caso, tiene un importante impacto en la actividad portuaria y servicios logísticos conexos, gracias a la liberación de la línea Madrid-Albacete-València, aunque si el crecimiento se desplaza —como parece lógico— a Puerto de Sagunto (números, por favor), igual hay que pensar en un ramal complementario.

207

No volveré a explicar los contenidos del estudio (bastante divulgados), porque prefiero dedicar estas líneas a la foto de familia. Tan solo apuntaré que algunas dudas expresadas —entre otros extremos— sobre las estimaciones de demanda, las mejoras de productividad por ahorro de tiempo o la amortización de la infraestructura deberán esperar, razonablemente, a disponer del estudio pormenorizado y no solo de las conclusiones presentadas y, por supuesto, a la prueba del ocho que no es otra que el seguimiento de los resultados obtenidos a partir de la puesta en funcionamiento en un horizonte necesariamente de medio plazo (cinco o seis años). *Wait and see*.

De todas formas, es muy importante que las dudas tengan fundamento y sean fruto de un trabajo profesional concienzudo, sin partir de un escepticismo genérico ni tratando con el mismo argumentario el tema del AVE que la Fórmula 1, la Copa del América, la visita del papa o Terra Mítica. La euforia y la

intoxicación tienen un antídoto: datos y argumentos. La demanda es o debería ser objetivable. Y los impactos, medibles. Por supuesto que hay que comprobar las predicciones, pero atribuir al proyecto virtudes (un coste económico, social y medioambiental desproporcionado) exige muchas más pruebas que las aportadas. En cuanto a si se podrá amortizar la infraestructura o no, demasiados flancos débiles por parte de la objeción. Las cifras avalan un importante excedente de explotación (lo cual permitiría amortizar sin problemas la inversión incluso sin imputar las externalidades positivas) y conviene recordar que las infraestructuras viarias nadie las amortiza. El AVE Madrid-València será rentable y lo sería aún más si estuviera resuelto el Arc Mediterrani, por aquello de las economías de red.

Vayamos a la foto de familia o al juego de espejos. La opinión es libre, pero, sin datos precisos, la demagogia acecha. Argumentar (como si hiciera falta) la importancia del AVE a Madrid porque Madrid y València son economías complementarias, mientras que con Barcelona o Cataluña competimos habría que poner encima de la mesa las balanzas comerciales interregionales para no correr tanto riesgo. Además, ¿desde cuándo la competencia es mala?

Tampoco se puede matar al mensajero. Como indica el estudio, las oportunidades de negocio que abre al AVE en València se centran en sectores como hostelería, restauración, transporte, turismo, oferta cultural, etc. En definitiva, servicios a una clientela creciente proveniente de Madrid en un 81 %, ¡ojo!, por motivos de negocios y no de ocio. Las encuestas permiten prever un incremento sustancial de las relaciones entre empresas de Madrid y València y su correspondiente reflejo en el incremento de viajes de negocio en el AVE. Más de uno puede pensar que estas oportunidades de negocio acentúan nuestro carácter subalterno y dependiente. Vayamos por partes. La conexión de dos masas críticas importantes, pero de diferente dimensión, hace creíble que el polo más desarrollado (Madrid) obtenga más ventajas en términos de cuota de mercado, aunque hay que profundizar en el detalle de las transacciones. Que el aumento de visitantes refuerce una especialización económica valenciana no deseable o perfectible no es culpa del AVE, sino, en su caso, de la política económica de nuestros votados gobernantes que han apostado por lo que han apostado. Claro que había otros caminos. El corolario es preguntarse si, además del incremento en València del gasto derivado del AVE, podemos o no conquistar mercados en el área de Madrid y cuáles.

Pasando a otro fotograma, la opción crítica subraya el tema del coste de oportunidad y defiende que se podría haber optado (costes y beneficios explicados, *please*) por una opción de velocidad alta en lugar de alta velocidad, con lo que hubiéramos modernizado toda la red y nos habría sobrado dinero para ferrocarriles regionales y metropolitanos. Empezando por el final, los ferrocarriles regionales y metropolitanos (como la educación y otras muchas demandas

sociales básicas) son competencia del Gobierno regional, y si la realidad no es satisfactoria, la pregunta es dónde, en qué y por qué se ha invertido en las épocas de bonanza. Una última nota de color: el AVE es elitista, es decir, para ricos. No sabía que este país nadara en la abundancia, a tenor de las previsiones de demanda.

Habría más clichés e ideas prefijadas que comentar, pero Rita y Camps, Camps y Rita, piden paso. Como decía Adolf Beltrán, ¿de qué se ríen y felicitan? ¿Es por mala conciencia? Papá Estado les ha traído un tren para Reyes y encima no solo se hacen la foto, sino que quieren apuntarse no sé qué tanto. Y, como siempre, no les da apuro que se les vean las vergüenzas. Sin ir más lejos, el pasado 21 de octubre Rita Barberá improvisó una reunión con el sector de la hostelería para analizar las «posibilidades» que abría el AVE. A buenas horas, mangas verdes. Hace ya muchos meses que la ciudad debería haber finalizado un plan coherente de actividades a fomentar o reorganizar. ¿O no sabía que avanzaban las vías?

He dejado intencionadamente para el final la reflexión geoestratégica y la composición de la foto final. Sería estúpido no reconocer las innumerables piedras en el camino puestas al Arc Mediterrani y el retraso que llevamos (pongamos una década) en dotar a este tanto de un tren de alta velocidad (¡a hora y media de Madrid y a tres horas de Barcelona!) como de una infraestructura adecuada para las mercancías (el proyecto Ferrmed). Retraso que ha colaborado en el refuerzo de la capitalidad de Madrid frente a su sempiterna competidora, Barcelona. Y es obvio que a València y a los valencianos (independientemente de nuestra demostrada escasa vocación identitaria) nos interesan tanto nuestras comunicaciones tradicionales sur-norte como nuestra vinculación con Madrid. Por ambos caminos, el resto de España y Europa.

Tampoco el AVE Madrid-València tiene la culpa. Pero quizá sí los que han provocado tan insólito retraso. Aquí se dan la mano la estrategia centrípeta de todos los Gobiernos de la democracia sin distinción de colores, el interés político de casi todos nuestros gobernantes en alejarnos de las malas influencias de Barcelona y, por último, una clase empresarial dominante —que no dirigente— sumisa hasta el esperpento con la clase política y que acompaña (o incita) a la sociedad valenciana a su perpetua somnolencia digestiva que tanta atención llamara a Joan Fuster. Hace bien poco que políticos y empresarios valencianos reivindicaban (con la boca pequeña) el Arc Mediterrani. Unos pocos llevamos décadas predicando en el desierto.

Las hemerotecas existen, desgraciadamente para algunos. Y nos sería tremendamente fácil recordar hitos de este consenso de facto (no necesariamente consciente ni maquiavélico). Desde las declaraciones de Benigno Blanco exponiendo la filosofía de Cascos (aunque todo empezó con el Madrid-Sevilla y su deriva hacia el AVE para todos relegando lo más prioritario y pintando algunas

líneas muy discutibles), hasta la numantina defensa del fantástico eje de la prosperidad Madrid-València-Palma de Mallorca utilizado como contrapropuesta a la región euromediterránea. Y así podríamos seguir hasta el aburrimiento del lector. Claro que Barcelona nunca ha dado precisamente grandes ejemplos de liderazgo y solidaridad, con las necesarias y justas excepciones.

Total, demasiados juicios *a priori*, demasiada ceremonia de la confusión, una escasez alarmante de estudios de evaluación de las políticas (¿a qué nos dedicamos —y me incluyo— en economía aplicada?) y una habitual falta de difusión seria a la ciudadanía de los costes y beneficios de las opciones que se toman. Siempre, claro está, con las excepciones de rigor. *Combustible per a falles*.

NI DIPUTACIONES NI AYUNTAMIENTOS

El País, 2-9-2011

Ha vuelto a salir a la superficie el tema de las diputaciones. Rubalcaba apuesta por su eliminación. En el PP se oponen —¡faltaría más!— y reclaman una reforma profunda de la Administración pública. Sin mojarse, como de costumbre.

Discusiones teóricas y políticas sobre el déficit a un lado (inanidad política frente a la jugada perversa de los cobradores de frac, los «mercados»), suprimir o no las diputaciones debería ser la consecuencia de un discurso coherente sobre la eficiencia de la Administración «sub-central» y los beneficios de esa eficiencia para el crecimiento económico y el bienestar social. No conviene olvidar que un incremento en la eficiencia es también un ahorro (con posibilidades de crecimiento), ya que se producen más bienes y servicios públicos con el mismo coste. Además, puestos a ahorrar sueldos, las posibilidades —en todas las escalas de la administración, políticos incluidos— son legión.

El federalismo fiscal se ha encargado de demostrar que, salvo algunas excepciones, es más eficiente la provisión descentralizada de bienes y servicios públicos, que es la primera función que se le asigna al Estado en materia económica. Además, coincidiendo con la notable pérdida de autonomía de las políticas macroeconómicas del Gobierno central, debido al proceso de integración europea (ni moneda, ni tipo de interés, ni política fiscal «independiente»), se ha empezado a discutir seriamente si los Gobiernos «subcentrales» (regionales o locales) deberían o no asumir más protagonismo en las otras dos funciones clásicas del Estado en el ámbito económico: el crecimiento con estabilidad de precios y la redistribución de la renta.

Aunque haya otros factores sociológicos y políticos, parece fuera de toda duda que el federalismo fiscal le ha dado alas en toda Europa al proceso de descentralización. Una descentralización que es más eficiente, si existe una coordinación sensata entre administraciones que evite el enquistamiento de reinos de taifas en forma de gobiernos regionales que no hablan con los gobiernos locales ni con el Gobierno central o de gobiernos locales que confunden la autonomía constitucional con un cortijo.

Una vez establecidas las ventajas de la descentralización y establecidas las competencias (mejor compartidas que exclusivas) de cada nivel, podríamos especificar las reformas a introducir: clama al cielo una reforma general y sensata. Si las autonomías no pueden rechazar su corresponsabilidad y actuar en función

de colores políticos enrocándose en su taifa, los ayuntamientos han de dejar de ser la administración marginal del Estado, pero a través de una reforma en profundidad de conceptos y contenidos.

Los «sagrados» límites municipales cada vez sirven para menos y son, cada vez más, un obstáculo para la correcta y eficaz resolución de los problemas. Y esto pasa en: *a)* regiones urbanas, áreas metropolitanas o cuasiáreas metropolitanas, donde la ciudad «real» es el conjunto de la aglomeración y donde se impone un gobierno supramunicipal; *b)* regiones intermedias donde una ciudad de cierta dimensión y capacidad de gestión se «combina» con una miríada de pequeños municipios sin que exista la «obligación» de la ayuda mutua y *c)* municipios de áreas deprimidas donde la mancomunidad forzosa es quizá la única salida.

Sea como sea, los ayuntamientos deberían ceder competencias «hacia arriba» (y las autonomías «hacia abajo») y mantener las funciones de representación política, servicios de primer nivel o instancia, seguridad, cultura e identidad. ¿A quién deberían ceder competencias los ayuntamientos y las autonomías? ¿A unas diputaciones provinciales que han dado, en general, sobradas muestras de anquilosamiento, ineficacia y clientelismo? No, por favor. Negarse a una modificación constitucional que elimine las diputaciones es aferrarse desesperadamente al pasado para defender privilegios y prebendas indefendibles.

212 Si hemos hablado de la obsolescencia de los términos municipales, no podemos caer en la trampa de que todo cambie (consejos de alcaldes en lugar de diputaciones) para que todo siga igual. Ni la correcta asignación de usos del suelo ni la movilidad, el ciclo del agua, el medio ambiente, los residuos, la vivienda, la promoción económica y el turismo y la gestión educativa y sanitaria deben plantearse a escala municipal. Y tampoco puede resolverse el problema minimizando el papel «local» y maximizando el «regional», más distante y menos eficaz y que debería centrarse en la coordinación y la planificación, delegando competencias. ¿Pero, de nuevo, en quién? Pues en gobiernos locales intermedios (llámense *governacions*, *vegueries* o como se quiera) que asumirían estas funciones y que contarían con el personal y los recursos financieros de las actuales diputaciones y, en menor medida, de los gobiernos autónomos y de los ayuntamientos con exceso de recursos para las competencias que subsistan. Ya me referí a estos gobiernos locales intermedios hace 12 años (Josep Sorribes: *La gestió eficient del territori: una alternativa per al País Valencià*, Reunió de l'Associació Valenciana d'Estudis Regionals, 1999). Y... hasta hoy.

¡Más burocracia!, clamarán los de siempre. En absoluto. No hay porque «imitar» la estructura del gobierno regional ni caer en ningún gigantismo. Los alcaldes del área eligen al presidente y este a un gerente y a un reducido y competente grupo de técnicos capaces de dirigir al personal transferido. Muy barato. Las decisiones políticas, a la Asamblea o Consejo de Alcaldes, y a otra cosa.

Eliminamos las diputaciones, pero tenemos un recambio eficiente, compatible además con toda la flexibilidad del mundo, con los acuerdos «inter», con las áreas metropolitanas, con las redes formales o informales de ciudades, con la famosa geometría asimétrica. Un referente sólido y flexible de gobierno territorial.

La propuesta no gustará a los gobiernos autónomos y a los ayuntamientos (¿ceder competencias dice usted?) ni a los partidos políticos, que tienen siempre el escaño en mente. Exige estudiar, hacer números y modificar leyes. Además, será tachada de utópica y políticamente incorrecta. Ya estoy acostumbrado, pero... ¿discutimos o improvisamos?

EL TERRITORIO VALENCIANO TRAS LA CRISIS

Joan Romero y Josep Sorribes, *Mètode*, 68; 10-10-2011

Fuente: Ana Ponce e Ivo Rovira.

214

APRENDER DE LOS ERRORES

El País Valenciano está sufriendo en estos momentos los efectos de una crisis económica sin precedentes, la primera crisis «global», que tuvo su detonante en una combinación letal entre los excesos de la desregulación del sistema financiero, la flexibilización de la legislación urbanística española y el estallido de una burbuja especulativa en el ámbito inmobiliario norteamericano. Se ha dicho hasta la saciedad que en nuestro caso concreto se superponen tres crisis: la internacional, la española y la valenciana, con rasgos acumulativos pero diferenciados.

Tampoco habrá que insistir en que el País Valenciano ha sido una de las autonomías que más ha sufrido y está sufriendo las consecuencias de la crisis y esto se explica no solo (que también) por la excesiva «especialización relativa» en el sector inmobiliario (favorecida –como en toda España– por el acceso a una financiación barata y sin límites), sino también por la agobiante falta de políticas proactivas y el recurso a un endeudamiento galopante destinado a mantener una política de *grandeur* de discutibles efectos en la tasa de crecimiento económico.

Lo que hay que hacer o habría que hacer con el territorio es casi una evidencia si se identifican los errores y los excesos cometidos, especialmente (aunque el mal viene de más lejos) desde 1998 hasta el estallido de la crisis. Errores y excesos

públicos y notorios y, sin embargo, no corregidos a tiempo. Nunca se ha hablado tanto de desgobierno y de corrupción política y administrativa como en la etapa inmediatamente anterior a la crisis. Incluso se ha llegado a hablar de procesos de «captura» de la política y de ocloracia. En el ámbito académico se han escrito ríos de tinta denunciando los males y sus orígenes, el peligroso triunfo de la banalidad. Ha sido un proceso de destrucción en toda regla (incluso dentro de la estricta legalidad, aunque no siempre). Nos hemos dejado llevar por lo que se ha denominado, con acierto, «capitalismo de casino». Nuestro mayor reto colectivo continúa permaneciendo en el plano de la cultura territorial, social y política. Cuando la cultura entra en quiebra, cuando hay una pobre densidad institucional y social, cuando la democracia es tan reciente y frágil en el subconsciente colectivo, entonces la opacidad y la complicidad permisiva reinan en la toma de decisiones sobre el territorio.

UNA GUÍA DE PRINCIPIOS RAZONABLE

Cualquier propuesta sobre las características de un nuevo gobierno del territorio para después de la crisis tiene que ser coherente con una serie de principios generales tan razonables como menospreciados. Principios que pertenecen a cuatro ámbitos básicos: la esfera político-administrativa, la esfera del desarrollo de unas ciudades más sostenibles, la esfera de la transición hacia un nuevo modelo productivo y la esfera de la calidad democrática.

215

En el primer ámbito de la esfera político-administrativa, se puede establecer la elevada conveniencia de mejorar la gobernanza territorial multinivel. Es decir, fomentar la codecisión, la coordinación y la cooperación entre las diferentes administraciones sin perder nunca de vista que cualquier política territorial es siempre una política horizontal o transversal que requiere el viejo y noble oficio de hablar, dialogar y ponerse de acuerdo.

Dentro de este ámbito, es necesario también trabajar en la escala más eficiente de gobierno del territorio, es decir, como las dinámicas territoriales no entienden de fronteras administrativas, habrá que hacer frente, con flexibilidad pero sin reticencias, a la cuestión de «la escala» más eficiente de gobierno del territorio, lo que equivale a impulsar la escala supramunicipal, a pesar de que se aplique la denominada «geometría variable» o, lo que es lo mismo, la posibilidad de que los ámbitos de gestión varíen en función del objeto de la cooperación. Aceptar el principio del gobierno supramunicipal en buena parte de las competencias «locales» (ordenación del territorio, infraestructuras, medio ambiente, ciclo del agua, promoción económica, etc.) supone admitir que hay que revisar

el papel de las diputaciones y la posible sustitución de estas entidades por otras formas de gobierno supramunicipal. Por último, la escala supramunicipal obliga a hacer cesiones de competencias tanto de la Generalitat (hacia abajo) como de los ayuntamientos (hacia arriba).

En cuanto al desarrollo de ciudades más sostenibles, este punto implica un compromiso firme de avanzar hacia ciudades («reales» y no administrativas, está claro) que se caracterizan por el uso creciente de tecnologías productivas limpias, el incremento de la cohesión social, el respeto activo al patrimonio cultural construido y heredado, y por estructuras territoriales más compactas y menos dispersas. Y que todos estos avances, objetivables bajo la forma de sistemas de indicadores, se produzcan de manera simultánea e integrada.

El tercer ámbito que hay que tener en cuenta es la transición hacia un nuevo modelo productivo, porque no hay que olvidar nunca que en una política de salida de la crisis económica que sufrimos, el territorio, lejos de ser una variable pasiva, también cuenta, y mucho, porque está en el origen de numerosas economías de localización, aglomeración y red, y también porque en las políticas microeconómicas de oferta (como por ejemplo el fomento de la innovación y el desarrollo de territorios inteligentes, economías creativas y espacios urbanos de tecnología, talento y tolerancia), las políticas de los gobiernos «subcentrales» (regionales y locales) son determinantes. Además, la inevitable reconversión del sector inmobiliario y la transición del modelo turístico hacia otro más rentable, menos estacional y más respetuoso con el medio ambiente, son temas en los que se impone la codecisión y la colaboración de todas las administraciones.

Por último, encontramos la esfera de la calidad de la democracia, porque es sobre todo en los gobiernos subcentrales donde se pueden tomar con probabilidades de éxito medidas dirigidas a incrementar la transparencia, la información

216

© Miguel Lorenzo

y la participación, donde pueden desarrollarse las fórmulas de *e-government* y donde se puede ensayar un abanico muy amplio de innovaciones democráticas. No hace falta decir que, hoy por hoy, la opinión pública tiende a identificar –de manera injusta, pero real– los gobiernos regionales y locales como fuente permanente de corrupciones y prácticas antidemocráticas. En la regeneración democrática del territorio nos jugamos el futuro.

ALGUNAS ACTUACIONES PRIORITARIAS

Estos principios «rectores» son los que soportan o pueden soportar toda una serie de actuaciones territoriales, entre las cuales hemos juzgado como prioritarias las que referimos a continuación.

Infraestructuras

Que las regiones son un conjunto de ciudades estructuradas por la red de comunicaciones es una evidencia, como lo es que la eficiencia de un sistema urbano depende tanto del buen funcionamiento de los nódulos (las ciudades) como de la eficiencia de la red que los une. ¿Qué nos cabe mejorar en materia de infraestructuras? Pues, básicamente, lograr un mayor nivel de equilibrio entre la red viaria y la ferroviaria. En cuanto a la primera, las inversiones llevadas a cabo en las últimas décadas hacen que la accesibilidad que proporciona la red viaria pueda considerarse elevada y que las actuaciones pendientes tengan que mirarse con cuidado, limitándose a eliminar obstáculos esporádicos y no a incrementar la capacidad de la red, empezando actuaciones discutibles como, por ejemplo, el segundo *bypass* de Valencia. Otra cosa muy diferente es el déficit de infraestructuras ferroviarias. La inversión ferroviaria en áreas densamente pobladas (metro o tranvía), la mejora de las cercanías de Renfe, el ferrocarril litoral, la finalización del AVE Alicante-Francia (eliminando el embudo de Castellón-Tarragona) y la construcción de la red ferroviaria para mercancías propuesta por Ferrmed parecen prioridades razonables para las próximas décadas.

217

Los outputs no deseados

El territorio no es solo un apoyo pasivo de las actividades que se localizan en él. Ofrece (con el concurso de las infraestructuras y las ciudades) economías de aglomeración, localización y red, pero también «devuelve» a la sociedad los costes derivados de su uso en forma de externalidades negativas y riesgos medioam-

bientales que, si no son internalizados por particulares y empresas, tienen que ser soportados por la colectividad, es decir, por el sector público. En este capítulo de *outputs* no deseados podríamos incluir una serie de temas desgraciadamente muy conocidos: la lamentable situación de los residuos (tanto en la recogida como en el tratamiento y la eliminación), las inversiones pendientes en el ciclo del agua (especialmente los déficits que permanecen en el ámbito de la depuración de aguas y en el impulso de las desaladoras necesarias) y la degradación de espacios naturales —especialmente costeros— como consecuencia del exceso de presión urbanística. Habrá que tomar medidas (de dotación o mitigación) en estos tres ámbitos.

Los parques naturales y los espacios de Red Natura

218

La desmesurada expansión de suelo artificializado en la última década ha sido en parte compensada por la multiplicación de parques naturales y de espacios naturales protegidos que pertenecen a la denominada Red Natura de la Unión Europea. Esta es, sin duda, una buena noticia que, aun así, requiere una matización necesaria: demasiado a menudo el esfuerzo público finaliza en la declaración formal de protección o, en el caso de los parques naturales, de los planes de ordenación de los recursos naturales (PORN). Falta, por lo tanto, una actuación decidida para lograr una valorización pública de este patrimonio natural y un nivel de renta per cápita digno para los habitantes de estos lugares. Ambos objetivos requieren un nivel de inversión pública que ha estado ausente, al menos en el porcentaje deseable.

Exprimir el territorio

Que desde 1998 hemos sufrido, de nuevo, un proceso de sobrevaloración de activos inmobiliarios o, en términos más populares, de burbuja especulativa es una evidencia que incluso los más reacios a aceptarla se han visto obligados a reconocer. Prescindiendo de la destrucción de un tejido económico muy vinculado a la construcción y del consiguiente incremento exponencial del paro, la herencia territorial que nos ha dejado el *boom* es difícil de menospreciar. Hemos artificializado en poco más de una década más del 50 % del suelo que se había dedicado a usos urbanos antes de 1987, con el factor agravante de una concentración extraordinaria de la ocupación de nuevos espacios en la franja costera (10 km de la costa). Hemos visto cómo el paisaje se degradaba y los recursos naturales se despilfarraban. Hemos asistido a la proliferación de asentamientos de baja densidad en régimen disperso, socialmente muy costosos. Hemos podido

comprobar los nocivos efectos sobre la ética pública de esta verdadera quimera del oro y cómo la corrupción y la connivencia público-privada en los negocios urbanísticos disfrutaban del beneplácito de una población que, de alguna manera, participaba de forma extensa (o querría participar) en esta euforia. Hemos comprobado la importante transferencia de ganancias procedentes de sectores productivos con problemas a un sector inmobiliario donde las tasas de rentabilidad eran muy elevadas. Hemos podido identificar la presencia de una fuerte demanda de inversión foránea atraída por la miel de incrementos acumulativos anuales de precios de viviendas y solares superiores al 10 % en términos reales. Y, al final, hemos experimentado en carne propia los efectos de la caída al precipicio (que no el aterrizaje suave que algunos preconizaban).

¿Hemos aprendido la lección? Se puede poner en duda cuando leemos en la prensa y en algún informe técnico que algunas grandes operaciones del pasado ya aprobadas (Rabassa, Cullera, Catarroja, Manises, El Puig...) no son revisadas y que continúan aprobándose otras nuevas (Marina d'Or como buque insignia, pero bien acompañado) «para cuando vuelvan los buenos tiempos». El problema es que ni probablemente volverán los «buenos tiempos» (con un exceso de viviendas finalizadas no vendidas de cerca del millón en toda España y del correspondiente 15 % en nuestro territorio) ni nos conviene que vuelvan, particularmente por los costes sociales y medioambientales que ha supuesto tener un País Valenciano «alicatado».

219

Haría falta que se planteara una revisión detallada del modelo territorial y de operaciones aprobadas y no ejecutadas, una supresión del crecimiento disperso de baja densidad, una difícil reconversión del llamado turismo residencial, que ha condenado a la banalidad a buena parte del sector turístico valenciano y, antes de nada, una normativa sencilla y a la vez drástica que impidiera que los ayuntamientos continuaran calificando de manera suicida más terreno urbanizable. Ya tenemos bastante con *digerir* las existencias acumuladas.

El gobierno del territorio

Una nueva política territorial requiere también otra manera de gobernar el territorio. No hay duda de que este es un tema incómodo para la Generalitat, para las diputaciones, para los ayuntamientos y para los partidos políticos, tan pendientes del número de escaños y de los equilibrios del poder. La realidad, aun así, es muy tozuda y, al final, habrá que aceptar que sí que hay otra manera más lógica y eficiente de gobernar el territorio, diferente de la defensa encarnizada de las posiciones ganadas y la instauración de la falta de diálogo entre los niveles de administración como forma habitual del no-gobierno.

Parece que se impone una serena pero urgente reflexión sobre la importancia de la escala en el gobierno del territorio. Tal vez tendríamos que avanzar en la línea apuntada por la iniciativa de las veguerías en Cataluña y prestar mucha más atención a los fenómenos de colaboración supramunicipal desencadenados por la Ley de Chevènement en Francia. En cualquier caso, y de manera independiente de la reflexión antes reclamada, la cooperación interinstitucional entre administraciones con competencias en el mismo territorio tendría que dejar de lado de una vez por todas el campo de la retórica.

Un país de ciudades

220 Un objetivo irrenunciable es que los valencianos podamos disfrutar de unas ciudades más amables, habitables, creativas, cultas y democráticas. Afortunadamente, tenemos una red de ciudades densa y bastante bien estructurada con presencia significativa de ciudades medias. Aun así, esta es una condición necesaria pero no suficiente. Se tiene que favorecer la red de ciudades, el diálogo entre los alcaldes, el intercambio de buenas prácticas. También hay que aumentar radicalmente la calidad de la democracia local, dejar hablar a los ciudadanos y escucharlos, informarles y hacerles partícipes de las decisiones. Todo ello es un problema de cultura. No de cultura política, sino de cultura *tout court*. Si no se abren las ventanas y continúa reinando la opacidad, las administraciones y los políticos tendrán legitimidad democrática, pero no disfrutarán del respeto de la ciudadanía ni de autoridad moral. Los conflictos son inevitables y fuente de progreso. Reflejan la diversidad de intereses e ideologías, y una sociedad sin conflictos solo puede ser una sociedad política y socialmente reprimida. Si, como decía el viejo adagio medieval, «el aire de la ciudad nos hace libres», necesitamos más ciudad, más vecindad, más participación. Si la desafección ciudadana domina la vida local, el conjunto de la sociedad se resentirá y peligrarán libertades conquistadas y estados de bienestar alcanzados.

La crisis financiera

Las políticas de coste cero son prácticamente inexistentes. En este papel hemos propuesto un montón de acciones, algunas de las cuales, es cierto, tienen un cariz marcadamente cualitativo. Aun así, otras muchas requieren unos recursos financieros que, a estas alturas, parece inverosímil que podamos tener a nuestra disposición. Y la causa es una profunda crisis financiera que, si bien está estrechamente ligada a la crisis económica (caída de ingresos e incremento de los gastos de protección social con la aparición de elevados déficits), en nuestro

país alcanza proporciones más preocupantes debido a los niveles logrados de deuda por habitante tanto de la Generalitat como de muchos ayuntamientos (con notables efectos dominó entre administraciones). Por lo tanto, si hablamos de un territorio para después de la crisis, no podemos dejar de reclamar como condición previa un plan de saneamiento financiero radical. Sin esta pata, buena parte de las propuestas formuladas aquí no pasarán de ser declaraciones de buenas intenciones y se caerán.

Por una nueva cultura del territorio

Necesitamos un nuevo territorio para después de la crisis y no tendríamos que ser demasiado pesimistas. La famosa inscripción en la puerta del infierno en la *Divina Comedia* («Lasciare ogni speranza») siempre tendrá seguidores entre los escépticos, pero no olvidemos que, al mismo tiempo que se perpetraban actuaciones rechazables en el territorio, algo iba cambiando también (tal vez como reacción) en el imaginario colectivo. El discurso de la «nueva cultura del territorio» ha calado con fuerza en los ámbitos académicos y profesionales. Al Manifiesto por una nueva cultura del territorio de 2006 le han sucedido otros, como el Manifiesto fundacional por una nueva cultura del agua y otros manifiestos, así como declaraciones para una mejor protección del paisaje. Contra la especulación urbanística, las prácticas insostenibles en materia de urbanismo y la generalización de la corrupción urbanística, el movimiento ciudadano ha logrado un extraordinario crecimiento tanto en España como en el País Valenciano. Los «Salvem», las plataformas de «defensa» o «custodia» han hecho oír su voz y los medios de comunicación se han hecho eco de ello. El nuevo paradigma de la sostenibilidad se ha extendido como una mancha de aceite y los poderes públicos (no todos ni en todos los lugares) han iniciado otro discurso más acorde con los intereses de los ciudadanos.

Ahora bien, no podemos estar seguros de haber aprendido de los errores. Porque, quizás, no nos ha servido la experiencia de anteriores burbujas especulativas. No es seguro que la cultura de exprimir el territorio haya desaparecido. Pensemos que, durante los años de expansión, el territorio era la «quimera del oro». Ahora, en la recesión, sin embargo, puede pasar que la

221

Fuente: Ana Ponce y Ivo Rovira.

necesidad de luchar contra el paro se vuelva también en contra del territorio, y esto servir de excusa para volver a viejas prácticas, en lugar de favorecer la definición de un modelo alternativo.

Los pueblos más cultos de Europa han sido capaces de lograr un equilibrio respetuoso entre cultura, historia, tradición, modernidad y competitividad. Nosotros, los valencianos, podemos hacer lo mismo. No es seguro que hayamos aprendido de los errores y de los excesos, insistimos, pero esta vez, como dice el personaje de Lewis Carrol en el pasaje de *Alicia en el País de las Maravillas* titulado «Una merienda de locos», tendríamos que ser capaces de «hacer las cosas mucho mejor».

BIBLIOGRAFÍA

AZAGRA, J. y J ROMERO. (2008): *País complex*, Valencia, Publicacions de la Universitat de València.

ROMERO, J. (2009): *Geopolítica y gobierno del territorio en España*, Valencia, Tirant Lo Blanch.

222 SORRIBES, J. (1999): «Las áreas metropolitanas: análisis teórico y experiencia comparada», *Àrea Metropolitana. Revista Informativa del Consell Metropolità de l'Horta*, 5.

SORRIBES, J. (2002): *Un país de ciutats o les ciutats d'un país*, Valencia, Publicacions de la Universitat de València.

SORRIBES, J. (2007): *Rita Barberá: el pensamiento vacío*, Valencia, Faximil Edicions Digitals.

SORRIBES, J. et al. (2009): «La gestión del crecimiento urbano: un método de evaluación», XXXV Reunión de Estudios Regionales, Valencia 26 y 27 de noviembre, en línea: <<http://www.reuniondeestudiosregionales.org/valencia2009/htdocs/comunicaciones.php>>.

SORRIBES, J. (2010): *València: una ciutat manifestament millorable*, Valencia, Faximil Edicions Digitals.

SUMIDOS EN LA MISERIA

El País, 19-1-2012

Definitivamente, la credibilidad de los mil y un instrumentos de predicción (los oráculos, las vísceras de los augures, la bola de cristal, el tarot o los avezados expertos) ha entrado en barrena. Nadie nos avisó de lo que se nos venía encima cuando celebrábamos el fin del corto y cruento siglo xx. Y sin embargo en USA ya se estaba cociendo la diabólica conjunción de la desregulación financiera neoliberal, los avances de la ingeniería financiera y un *boom* inmobiliario que facilitaba la generación de productos tóxicos en forma de *subprime* y otros derivados financieros, como los *Credit Default Swaps*. Conjunción que acabó como el rosario de la aurora cuando pinchó en 2007 la burbuja inmobiliaria americana y los títulos de valor ficticio provocaron una inmensa crisis financiera global que afectó a la solvencia y liquidez del sistema y que acabó socavando las bases de la economía real de muchos países, que se situaron en el carril de la recesión económica.

La prospectiva tampoco funcionó en nuestros pagos. No fuimos advertidos del aquelarre que estaba a punto de celebrar la no menos diabólica triada de una banca que practicaba la barra libre en los préstamos hipotecarios, unos poderes públicos permisivos o corruptos y unos promotores de insaciable voracidad. El resultado: una burbuja inmobiliaria de mil pares de narices que pinchó con gran estruendo cuando fue yugulada por la crisis financiera internacional y que nos sumió en la miseria, lo que provocó altas tasas de paro —que no han dejado de crecer— gracias a nuestra especialización inmobiliaria. Una burbuja irresponsablemente alentada que vino aderezada por la estúpida insistencia de nuestros gobernantes —los valencianos con nota— en dejar huella, lo que se tradujo en una manada de elefantes blancos (Adolf Beltrán *dixit*): eventos de todo tipo, grandes equipamientos culturales sin demanda, aeropuertos sin aviones, pero con estatuas *Ad Maiorem Dei Gloriam*, tramos de AVE sin tránsito, televisiones autonómicas ineficaces y ruinosas, estudios de cine subvencionados. La lista valenciana es tan larga como dolorosa: Terra Mítica, Copa del América, Fórmula 1, la visita del papa, la Ciudad de la Luz, la Ciudad de las Lenguas, Ciegsa, RTVV, el complejo calatraviano de CACSA... Y el déficit y la deuda subiendo como la espuma cuando los ingresos ya habían bajado sensiblemente por la crisis.

Tuvo que llegar el 2011 para que la tragicomedia pasara del nudo al desenlace. Un desenlace que se nos presenta como irremediabilmente duro y cruel,

sometidos como estamos al poder omnímodo de los mercados que nos exigen la máxima austeridad sin que las sensatas opiniones de los Krugman, Stiglitz, Richard Koo o Antón Costas tengan el eco necesario y sin que el viejo proverbio oriental de «si no quieres que el pozo se haga más profundo, no sigas cavando» abra los ojos a nuestros próceres. Un desenlace que nos es vendido como «fatídico» e inexorable sin que nadie entone el *mea culpa* ni pague por los despropósitos de un pasado traducible por ayer y antes de ayer. Un desenlace en el que paga poca ropa (como siempre) y que afecta a sectores tan sensibles como la sanidad, la educación o la ciencia. Con un gasto público a la baja y un consumo privado deprimido por los recortes y los impuestos, la depresión está servida y el aumento del paro, garantizado. La tasa del 25 % y del 50 % en paro juvenil está a la vuelta de la esquina y el ¡vente a Alemania Pepe! es solo un alivio marginal donde los haya.

Nos han sumido en la miseria y nos siguen vendiendo la quimera de que todo se arreglará cuando los mercados «confíen». Ya se habla de japonización (no hemos aprendido nada de la larga crisis nipona, como explica Richard Koo) y cada vez estamos más cerca de reproducir el síndrome griego. En esta tesitura, al presidente Fabra solo se le ocurre pedirnos que «apretemos los dientes, cerremos los ojos y tiremos adelante». ¿De dónde sacaremos el patriotismo necesario? ¿Del comportamiento ejemplar de nuestras élites? ¿Del rosario de juicios en curso o previstos (Gürtel, Brugal, Emarsa, Fabra...)? ¿De los regalos habituales y de las prebendas y estómagos agradecidos? ¿De dónde sacaremos la paciencia? ¿Cómo evitaremos pasar del estatus de indignados al de cabreados? Si somos (Josep Torrent *dixit*) reino del desvarío y tierra de saqueo, lo menos que podemos pedir es que se identifique a los culpables y se inhabilite a corruptos e ineficientes. Y, ya puestos, otros recortes (austeridad donde toca) y otra política económica que priorice el crecimiento y el empleo, única forma de superar el principal drama del país y de poder pagar a medio y largo plazo las deudas. La utopía necesaria como el aire que respiramos treinta veces por minuto. Queda prohibida toda referencia al cinturón y al cilicio. Los responsables en fila india y con el carné de identidad en la boca. Amén.

DEL GRIS AL AZUL

El País, 1-3-2012

Ayer soñé que soñaba, pero el despertador me devolvió la tristeza. Somos, le dije a un amigo, la generación que se lo creyó. 35 años después, el gris ha virado a azul, pero actuaciones y justificaciones de las fuerzas del orden público son tan familiares... Menos mal que aunque rompan los partes hay miles de vídeos que ponen las cosas en su sitio y permiten exigir a la Policía Nacional que cuente hasta diez antes y que, al levantarse, recuerde que su cometido es «proteger el libre ejercicio de los derechos y libertades y garantizar la seguridad ciudadana», aunque por lo visto aquí hay bula y el enemigo es especialmente peligroso a la luz de las miles de fotos dominadas por teces asustadas. Pero esos barbudos...

Los de mi generación tenemos un infausto recuerdo de la Policía Armada y de aquellos *grises*, cuya represión de estudiantes universitarios también cruzaron nuestras fronteras. La democracia ha intentado regenerar la imagen de aquel cuerpo y ello ha exigido el trabajo de muchos policías a los que debe reconocérseles esa labor. Pero lo ocurrido en València pone en entredicho la modernización y adecuación a los tiempos que corren. Su forma de actuar les ha hecho granjearse la desconfianza ciudadana, no ya de los jóvenes violentamente reprimidos, sino de los mayores que hemos contemplado con estupor los excesos. Recuperar la confianza de los más jóvenes en su policía como servicio público va a ser una tarea ardua. Pero quejas al maestro armero, o sea, al ínclito jefe superior de este cuerpo que no se cortó un pelo en convertir a los ciudadanos adolescentes a los que se enfrentaban sus *tropas* en el *enemigo*. Unas tropas, por cierto, pagadas con los impuestos de los padres de esos adolescentes, que también son ciudadanos y a los que les sobran los *sheriffs* de la frontera con México.

Resulta grotesco leer las justificaciones aducidas por la propia policía, en parte sobre supuestas agresiones de los estudiantes a los agentes del orden. El arsenal confiscado habla a las claras de las armas con las que contaban los estudiantes y todos aquellos que se sumaron a las protestas. Si había infiltrados violentos, la policía tiene medios y oficio mucho más eficaces y menos vergonzantes que intentar justificar lo injustificable. No ha aflorado ningún elemento peligroso, a pesar de todo lo intentado por quienes se han esmerado en ofrecer una imagen violenta y conspirativa siempre los rojos antes que aceptar el craso y vergonzante error cometido, fruto de excesos incontrolados e insuficiente formación de quie-

nes tenían que resolver en lugar de crear un problema de seguridad ciudadana. Siempre hay gente que para cada solución tiene varios problemas

Los requisitos que se exigen para entrar en el Cuerpo Nacional de Policía deberían ser revisados con la máxima urgencia, al tiempo que se eleva el nivel de exigencia y de formación de los futuros policías. Seamos exigentes y hechos como los ocurridos estos días en València no se repetirán. La policía tiene muchos frentes que atender y, sin ir más lejos, sí se les puede pedir que dediquen sus energías a las mafias que se van situando en el mapa, o vayan a los centros de ocio a supervisar eso que se llaman porteros.

Si prevaleciera o prevaleciese el sentido común, los responsables de los atropellos policiales deberían retractarse y pedir disculpas por los excesos de celo a la hora de controlar a los afectados de su mal entendido prurito, evitando agravar más si cabe la situación con esos partes de los policías que provocan sonrojo al ver los ataques de los que dicen haber sido víctimas, cuando las verdaderas víctimas apenas se le ha permitido disponer de un parte facultativo sobre los daños físicos y morales infligidos por los más conspicuos incumplidores del deber policial, tal como reza la Constitución. Cualquier otra maniobra orquestal en la oscuridad solo reafirmará nuestros miedos a que hay demasiadas cosas sin resolver. Pedir responsabilidades por el *accidente* del metro es «hurgar» en la herida, e inhabilitar a Garzón, un servicio a la democracia. Tras el fascismo en Italia, alguien dijo que la policía y la judicatura eran los núcleos duros resistentes. A la luz del espectáculo judicial y policial, lamentablemente tenía razón.

MOLOK

El País, 20-8-2012

«¡Loor a Molok!» es una exclamación que se me quedó grabada en la infancia, supongo que de la lectura de algún tebeo, y que continúa surgiendo de las profundidades de mi memoria. Ahora, desde hace poco, ya sé, gracias a la Wikipedia, que el tal Molok o Moloch era un sangriento dios amonita que aparece en el Antiguo Testamento. Sea como fuere, el caso es que, pensando en cómo titular el resumen del caos esperpéntico que han sembrado en mí los titulares de prensa del *ferragosto*, mi neurona especializada me ha vuelto a sugerir la dichosa expresión, un exabrupto que no resume mal el *melting pot* de mi estado mental, un estado que oscila entre la perplejidad, el enfado y la chanza.

La cosa, creo, no es para menos y los ingredientes del cóctel hacen prever una curda tan inevitable como regeneradora. Leo con estupor que la EMT exige cobrar a municipios vecinos (Mislata, Alboraya, Vinalsa, Tavernes Blanques) por las líneas «deficitarias». Creo que se han quedado cortos. Yo, en su lugar, proponía a Rita que volviera a los fielatos, a los derechos de puertas, a la acuñación de moneda... ¿Para qué vamos a avanzar en un gobierno metropolitano con lo guay que queda volver al Antiguo Régimen? Me entero también que los «impactos positivos» de la F-1 sobre la economía son una pura patraña predicada sin rubor (que si 40, que si 50 millones, ¡qué más da!, la mentira no está tipificada como delito en política), pues nadie ha gastado tiempo ni dinero en los deseables cálculos.

Mientras que Montoro continúa su particular cruzada –con ribetes de sadismo freudiano– de amedrentar al personal augurando nuevos «ajustes» (llámenlo «desguace» y acabamos antes), Máximo Buch nos alegra el panorama admitiendo que la mejora de la economía valenciana será más lenta de lo esperado sin que ello le aleje lo más mínimo de la senda de santidad: anunciar nuevos y dolorosos ajustes en empresas públicas, sanidad y lo que se tercie. Todo sea por la (supuesta) eficiencia futura y el sacrosanto pago de la deuda. Menos mal que siempre hay perros guardianes (prestigiosos economistas de orden) que nos tratan de convencer de que no hay alternativa y que los ajustes son el justo castigo por los pecados cometidos (¿por quién?). Hemos aderezado la crisis global (con culpables globales aunque identificados) con nuestra propia crisis nutrida de alegría crediticia y despilfarro inmobiliario. Y fue ayer.

Un pequeño detalle sin importancia: se le olvida a D. Máximo que responsables «locales» haberlos, haylos y además tienen nombres y apellidos cuando no cargos políticos. Se apunta a aquello de ¡a mí que me registren! sin la debida prudencia, pues mientras que él se tiraba al ruedo mediático nos enterábamos también –ventajas de la necesidad de llenar páginas en agosto– que las seis joyas de la corona de CACSA (el coste global de la empresa se estima en 1.142 millones de euros) han tenido un coste final de más de 800 millones de euros con una pequeña desviación entre el coste inicial y el coste final de 550 millones de euros (más del doble del coste inicial presupuestado). Las dos reducciones de capital por pérdidas suponen a CACSA más de 520 millones de euros, la mitad del capital aportado. Si computamos, además el negocio fantástico de Terra Mítica (vendida por 65 millones cuando se invirtieron 377), los 100 millones de la *obra* de la F-1 (canon de 28 millones anuales y pérdidas asumidas de Valmor aparte) y los 256 millones que reclama la UE por subvenciones no justificadas a la Ciudad de La Luz, la cosa empieza a tener vidilla. Y si preguntamos por quién ha permitido hinchar la plantilla de RTVV a más del doble de lo necesario, la vidilla empieza a tener un sabor amargo. Podríamos seguir con FGV, IVVSA, Vaersa, los 2.500 millones de euros de deuda de Ciegsa, la Ciudad de las Lenguas, el aeropuerto sin aviones, convenios lesivos, fundaciones pantalla, Estómagos Agradecidos, SA... De aquellos vientos, estas tempestades.

228

El desguace del incipiente estado del bienestar y el cerco a la cultura continúa y comienza a generalizarse la duda razonable de si nuestros gobernantes, además de ser –perdón por la obviedad– profundamente conservadores, añaden sal a la herida y siguen cavando más hondo en el pozo de la depresión económica porque, simplemente, son unos ineptos e incapaces. Las cuentas no cuadran y el cuento de la lechera tiene sus límites. ¿Desde cuándo una economía deprimida permite aumentar el paro, reducir el consumo e incrementar los impuestos sin que haya un efecto contraproducente? ¿Se consigue así la confianza de los mercados? Dichosos los pueblos que tienen gobernantes capaces y honrados, o algo que se le parezca.

¡Loor a Molok! Menos mal que siempre nos quedarán nuestras fiestas-*Guinness* como la *cordà* de Paterna, l'Alfàbega de Bétera o, sobre todo, la próxima tomatina de Buñol, por citar solo tres a vuela pluma. O el FIB de Benicàssim, con el permiso del nuevo macrofestival de Burriana. Corramos un tupido (o estúpido) velo, no nos atrevamos a pensar, no reclamemos nuestros derechos constitucionales al trabajo y la vivienda, no invirtamos en las sociedades musicales (uno de nuestros activos culturales más valiosos) ni en nada que huela a cultura (ayuda a pensar). Recorramos el camino de victoria en victoria hasta la derrota final. ¡Salud!

EL MEU SEXENNI MORT (CONTRIBUCIÓ A LA CIÈNCIA DES DE LA INCONSCIÈNCIA)

Desembre de 2012 (inèdit)

No tinc massa malsons i, en general, no me'n recorde d'allò que m'ha pertorbat la nit. Hi ha, això sí, una excepció que, pel que he pogut comentar, és prou habitual entre els docents universitaris. Parle, és clar, d'eixe somni que es repeteix una i altra vegada i que se substància de l'esglai de no haver acabat la carrera i, per tant, estar fora de la llei per a exercir de docent, amb el perill que es desco-brisca el pastís i el facen a u al carrer. És un malson molest perquè et despertes en el clímax de la tensió i t'has d'autoconvèncer a tu mateix que no és de veres, que tot està controlat. Però el fet de ser un malson compartit el fa fins i tot una mica divertit.

Tanmateix, fa poc, abans de l'estiu d'enguany, vaig tindre un malson ben diferent del qual conserve els detalls a la memòria. Un malson que en va fer passar una mala nit i que considere d'interés el transmetre'l en aquesta curta narració, per si a algú li interessa i li és d'utilitat. Començaré per relatar el malson i després afegiré algunes reflexions de collita pròpia que venen – o això crec jo – a traure profit de la mala estona i a fer de la necessitat virtut.

El cas és que un matí de juliol de 2012 em vaig alçar no sols més suat del que reclamava la temperatura estival, sinó sensiblement afectat dels nervis. Tremolós, em trontollava tot el cos. Vaig posar el cap sota l'aigua freda i mentre recuperava l'equilibri emocional la meua consciència es negà amagar el malson i deixà que la meua memòria me'l recordara amb tots els pèls i senyals.

El malson havia estat una elaboració del meu inconscient sobre el maleït assumpte dels sexennis morts. RECORDE...

Estava jo al meu despatx d'Alcatraz (que així anomena jo a l'edifici on s'ubica l'IDL) quan Amparo Andrés em deixà una carta del Rectorat que acabava d'arribar. La vaig obrir amb certa curiositat i vaig llegir una curta missiva signada pel vicerector de PDI:

Per la present se vos comunica que després de les necessàries esbrinaments, aquest Vicerectorat, en aplicació de la legislació vigent, ha arribat a la lamentable decisió de declarar mort el vostre sexenni. Aquesta decisió pot ser recorreguda en el termini de 20 dies en recurs d'alçada, de forma prèvia al recurs del contenciós-administratiu...

¿Havien declarat mort el meu sexenni! ¿O me l'havien assassinat? ¿Qui havia estat el botxí? No entenia res. ¿Com m'afectava la decisió? ¿Per què l'havien mort? ¿Estava corrupte o –subtil diferència– corromput? La consulta al metge em tranquil·litza perquè no va trobar raó perquè em preocupara per la meua vida sexual. Perdre el sexenni no estava registrat com a causa d'impotència sobtada. Després li tocà el torn al psicòleg, qui em recomanà que, per si de cas, procedira al dol que ha de fer-se sempre que u perd a un ésser volgut. En eixir de la consulta del psicòleg em vaig dirigir a la Direcció General d'Afers Socials, on m'informaren que ells no tenien registrada la mort del sexenni com a causa de minusvàlua, i que, per tant, no entrava el meu cas en el que es preveu a la Llei de Dependència. A més, la Universitat no s'havia dirigit a ells per a informar-los d'aquesta mena de decisions i les seues conseqüències. Em suggeriren que tractara d'aclarir l'embolic directament amb els meus patrons, és a dir, amb la Universitat. Agafí un taxi i en cinc minuts estava a Blasco Ibáñez davant la porta del PDI. Tenia taquicàrdia i una suor freda. Obrí la porta i la xica que estava més a prop pagà els plats trencats.

«¿Perquè m'heu declarat mort el sexenni? ¿Amb quin dret? A mi ningú m'ha informat de res!». Com en va veure molt alterat, la funcionària s'alçà com si tinguera un moll al cul. Desaparegué pel fons i al cap d'un minut escàs aparegué en escena un cap de secció, més mudat que un onze, que em dedicà una mirada de pocs amics mentre em deia: «Passa al meu despatx, per favor, i no escridasses que no n'hi ha per a tant».

No cal dir que al seu despatx continuí escridassant i que les veus se sentien en tota la planta. El meu interlocutor no feia més que tractar de calmar-me i dir-me una vegada i una altra que ho sentien molt, que no era cosa seua sinó del Ministeri, que jo no complia les condicions, que sí, que ja sabia que feia quasi 40 anys que estava a la Universitat, però que no s'hi podia fer res. En lloc de tranquil·litzar-me, la conversa m'excitava més i més. M'alcí, tanquí de cop la porta, aní a casa i agafí del calaix de l'estudi una capsa de fusta. Dins estava la pistola. L'agafí, la carreguí i en un altre taxi en 10 minuts estava a la porta del Palau del Temple, en la Delegació del Govern. Quan el guàrdia civil –que ja s'havia assabentat del meu estat– em tallà el pas amb un sec: –¿Dónde va a usted?, ja era massa tard. La meua pistola li apuntava al bell mig del cap mentre li deia en veu molt baixa: –Vull veure la delegada del Govern i la vull veure ara, ¿gentesos?–. El guàrdia civil es quedà blanc. Li indiquí amb el gest que entrara dins el claustre.

Poc expert en l'ofici, no vaig pensar ni per un moment que les càmeres de vigilància haurien gravat l'escena, i quan estava tot just a la meitat del recinte vaig sentir un «¡Tire el arma!». Quan alcí la vista hi havia tres guàrdies apuntant-me amb les seues metralletes des de les escales que baixen a les dependències del

claustrer. L'ordre em va distreure i el meu ostatge aprofità per a donar-me un cop sec al braç. La pistola acabà a terra i abans que poguera reaccionar un cop de puny en la boca de l'estómac em deixà dolorit i sense alè. Fou, llavors, en aquell moment del malson, quan em vaig despertar trontollós i banyat de suor...

Voilà, c'est tout, un simple malson, si no fos perquè havia estat induït per una de les bromes més pesades que se'ls ha ocorregut a les ments pensants del ministeri que Rajoy ha encomanat –*craso error*– al Sr. Wert. Perquè, parlant clar, el maleït assumpte dels sexennis morts té moltes lectures i totes dolentes. Tot i que, com passa en el malson, a mi ningú se m'ha dirigit per a informar-me de l'invent, crec que he arribat a «comprendre» els profunds arguments filosòfics i pedagògics d'aquest.

Pel que jo sé –i poca broma, perquè ja ha modelat els plans docents del curs vinent–, la qüestió és perversament senzilla. Com que volen fer fora a tots els associats que puguen per tal d'estalviar, no se'ls ha ocorregut una manera més senzilla i eficaç que augmentar la càrrega docent als professors. I per tal d'assolir aquest objectiu han pensat també que una forma «moderna» de fer-ho era penalitzar a aquells professors que no tingueren sexennis o els tingueren «morts», és a dir, que fera ja temps que han demanat i aconseguit el darrer sexenni d'investigació. Per tant, primer s'identifica al conjunt de «vagos y maleantes» i, després, se'ls castiga a donar més classes.

231

Independentment de l'opinió que cadascú tinga sobre la política de reducció del dèficit, com sortir de la crisi, etc., aquesta fantàstica mesura té, com a mínim, dos punts febles. En primer lloc –i tal vegada és aquesta la vessant més amarga i perillosa–, han caigut en el parany d'instrumentalitzar la classe com a castic. Potser el subconscient li haja jugat una mala passada al redactor de la norma, al qual no li deu agradar donar classe (o no ha fet mai de classes) ni considera d'utilitat aquesta manera tan poc original que tenim els professors d'universitat de perdre el temps, malgrat que ens anomenem així: professors d'universitat. Al remat, en partir del supòsit que donar classe és un castic, han criminalitzat la substància ontològica de la Universitat. Un mal camí perquè, al tractar la classe com a residu, entrebanquen la necessària renovació pedagògica en la docència universitària. La Universitat té, és clar, un repte difícil de modernització, però aquest no passa precisament per mesures tan grolleres. Utilitzaré les paraules de José Ginés Mora (*El País*, 22 d'agost de 2012), prestigiats analista de temes educatius:

[...] hace tiempo que empezaron a aparecer algunos problemas estructurales que nos hacían a muchos prever que avanzábamos por caminos peligrosos: sistemas de financiación injustos y poco estimuladores de la eficiencia; carencia de un sistema de ayudas a los estudiantes realmente eficaz; falta de una verdadera carrera profesional a la vez flexible, incentivadora del mérito y eliminadora de vagos [...] Los profesores universitarios, estimulados por

el sistema, se han dedicado a publicar masivamente artículos académicos de dudosa utilidad [...] Mientras tanto, las autoridades públicas, en buena medida pertenecientes a la misma casta de los dirigentes universitarios, muy especialmente en los últimos años, no sólo no han hecho nada por corregir los problemas, sino que los han estimulado. Se han dedicado a todo lo vistoso: una «burbuja universitaria» de edificios brillantes, publicaciones superfluas y excelencias falaces, pero se han olvidado de lo más importante: el aprendizaje de los estudiantes. La universidad española ha perdido la oportunidad de aprovechar las reformas para cambiar un modelo obsoleto de enseñanza, que mata la innovación y la creatividad. que produce graduados que tienen como mayor aspiración hacer oposiciones y que aburre hasta la saciedad a nuestros jóvenes que acaban convirtiendo el botellón en su gran experiencia universitaria...

Compartint en el que és bàsic la diagnosi, no sembla, per tant, que la versió de *Crim i castic* dels il·luminats assessors del Sr. Wert siga precisament escaient.

El segon punt feble és l'instrument escollit per garbellar i diferenciar els «bons» dels «roïns». Clar que la investigació és també una tasca quotidiana per als professors de la Universitat, però no seria sobrer revisar els criteris que s'apliquen a la concessió dels famosos sexennis d'investigació. Parlaré sols del gremi al qual m'han assignat: els professors d'economia.

232 La «Comissió» de l'ANECA, que jutja els mèrits dels què agosaradament es posen a les seues mans, és més que coneguda pels seus estrictes criteris del que és o no és ciència en l'economia. Ja fa anys que la nostra professió està dominada pels criteris de l'anomenada «Acadèmia», en què els «gossos guardians» (Nizan *dixit*) s'encarreguen de fer doctrina sobre el que és o no és valuós. Es ben conegut que, per a obtenir els sexennis d'aquesta sacrosanta comissió, sols cal publicar articles en revistes JCR, és a dir, en revistes d'alta qualificació, que al seu temps ho són perquè sols admeten articles que demostrin que els autors tenen un coneixement excel·lent de l'econometria. «Si no hi ha model economètric "correcte" no hi ha economia». Aquest sembla ser el *leitmotiv* d'aquests talibans que imposen la seua fe. Apliquen la paràbola evangèlica de «molts són els cridats, però pocs els elegits», i, de forma semblant al que passa en situacions d'histèresi al mercat del treball, el desànim fa que molts professors no es molesten en presentar els papers.

En el meu cas, quan em rebutjaren el segon sexenni, perquè jo no faig ciència, sinó sols divulgació (*sic*), vaig tirar la tovallola i em consta que hi ha uns quants de la meua quinta en situació semblant. Hi ha casos més greus i sagnants. Josep M.ª Jordan, catedràtic de Política Econòmica, amb tres sexennis, catedràtic Jean Monnet de la Unió Europea, deixà de demanar el cobejat blasó quan li denegaren el quart sexenni. La conseqüència: també ell té els sexennis «morts» i haurà de donar més classes com a membre del grup de «vagos y maleantes».

Un altre exemple cridaner és el d'Andrés García Reche i, ja en el límit, el cas de Pau Rausell, figura reconeguda en el nou i valuós àmbit de l'economia de la cultura, que fins ara no s'ha plantejat com a objectiu tindre molts sexennis i crec que no n'ha demanat cap. Si els demanara tampoc els hi donarien perquè «L'instrumental» que utilitza no és prou sofisticat. Per tant, li han augmentat sensiblement els crèdits docents i, amb la qual cosa, li compliquen continuar investigant en el seu camp temàtic.

¿Què és ciència econòmica i què no ho és? ¿No poden contindre explicacions causals vàlides articles «literaris» en els quals no hi ha «model»? ¿Per què la confecció de manuals no compta? ¿No té cap valor la difusió de les idees en una època de crisi en què els economistes no s'han caracteritzat, per cert, per l'encert en la seua previsió ni en la seua superació? ¿Té sentit que un professor universitari d'economia pugui obtenir sexennis sense xafar el carrer, sense col·laborar activament i explícitament en la solució dels problemes col·lectius? Però «los abstractos» —com els denomina Ros Hombravella— poden viure en el seu palau de vidre, dedicats en cos i ànima a la seua carrera professional mesurada pel nombre de sexennis acumulats i, a sovint, maleir les classes que els obliguen a enfrontar-se amb alumnes gossos i mal formats, com si la qualificació de l'alumnat no anara amb ells.

Bé, després d'aquesta diatriba seran molts els companys que pensen que l'anterior exabrupte s'explica senzillament per l'enveja i per la frustració d'haver hagut de renunciar a ser catedràtic. Renúncia —cal dir-ho tot— que respongué un *fifty-fifty* al reconeixement de l'evident superioritat economètrica dels meus companys i al rebuig explícit a utilitzar armes poc ortodoxes, com vaig tindre la oportunitat de comprovar en dos oposicions a càtedra que convertiren els departaments en tristos imitadors dels Capuletos i Montescos, amb tota mena de desqualificacions personals, maledicències i contubernis.

De tota manera, «se admite pulpo como animal de compañía», és a dir, tal vegada siga tot producte de l'enveja d'un vell activista *demodée* que s'ha passat la vida investigant sobre temes urbans, publicant llibres i articles «literaris» i recorrent a la premsa per difondre la seua opinió sobre la ciutat, però també sobre els esdeveniments culturals, socials i polítics que anaven produint-se. Al final, un currículum extens, però poc científic malgrat haver intentat sempre explicar el perquè, pensant ingènuament que això era la ciència social, sense que tingueren massa sentit les subtils diferències entre economia, sociologia, política o història. Però, al cap i a la fi, cadascú té el dret de morir-se amb la seua veritat. De tota manera, per compensar una mica l'inevitable excés de subjectivisme, m'agradaria recordar als meus benivolguts talibans que en Ricardo, Marx o Keynes no hi havia precisament un excés d'aparell matemàtic, i que, com demostren

els dos textos que he guardat per al final –part de la memòria docent del meu bon amic Vicent Monfort, a qui li agraïsc l’ajuda i col·laboració–, la crítica a la «Acadèmia» potser no és sols el fruit de l’enveja. Allò del *sapere aude*, de l’atreveix-te a pensar, podria començar per la sana autocrítica. Però, com diu un bon amic, «somos cromosomos», i així ens va.

NOTA FINAL: Aquestes línies no pretenen ser cap crítica «global» als articles d’economia publicats en revistes JCR que incorporen tècniques econòmiques més o menys complexes. És clar que hi haurà molts articles valuosos per a la comprensió científica de la realitat. Però també es prou evident que hi ha molta producció científicament irrellevant. Sempre recorde d’un seminari del meu departament de ja fa uns anys (anunciat en anglés tot i que el ponent era, crec, de Tarragona), el tema del qual em cridà poderosament l’atenció, per respondre a un problema vital. La cosa anava de «La influència d’un canvi marginal del tipus de l’Iva en l’eficiència dels bars». (La traducció es meua).

¿QUÉ HACEMOS CON LOS AYUNTAMIENTOS?

El País, 6-2-2013

El evidente fracaso del Estado autonómico (en su concreción actual) y la no menos evidente incapacidad política para plantear una reforma en profundidad y evitar el no lejano bloqueo institucional contrastan con el reincidente anuncio de reforma «local», tema que vuelve a estar en la agenda política en los últimos tiempos y que ha alcanzado cierta notoriedad al identificarse con las «inevitables» medidas de restricción del gasto público.

El problema es que sus señorías no saben con quién se las gastan y que aquello de que con la Iglesia hemos topado es un juego de niños al lado de las resistencias que encuentra cualquier anuncio o propuesta de modificar el *statu quo* local. Si hay un terreno pantanoso y resbaladizo, ese el que nos ocupa. De hecho, la prensa daba cuenta recientemente de reuniones mantenidas entre alcaldes del PP y del PSOE (lo mejor de cada casa) con el propósito de hacer «frente común» a veleidades reformadoras que plantean la eliminación de ayuntamientos (los más pequeños) y el traspaso de las funciones a las diputaciones.

235

Cuando no hace mucho se planteó la desaparición de las diputaciones, la reacción de los afectados fue fulminante, y la última propuesta de suprimir las mancomunidades también ha levantado ampollas. En el municipio —la institución más añeja del Estado y anterior al Estado como lo conocemos ahora—, confluyen no solo la trama de intereses creados, sino también cuestiones identitarias (y de mantenimiento de ecosistemas rurales, salvo que se decida eliminarlos) que no cabe desdeñar ni menospreciar.

La crítica racional al municipalismo cantonalista no debería hacer olvidar a los próceres de que se trata de un material política y sociológicamente muy sensible en el que no se puede entrar como elefante en cacharrería. Por pequeño e incluso aparentemente inviable que sea un ayuntamiento, no debe nunca olvidarse que se trata de la institución más cercana al ciudadano y la que lo atiende siempre en primera instancia. Además, en el ámbito municipal reside lo más aproximado a la democracia (es bueno elegir entre los que uno conoce) y, por supuesto, el factor primario de identidad del individuo. Por tanto, se ruega conocimiento del terreno y sensibilidad.

Ello no significa en absoluto que dejar las cosas como están sea la mejor política (igual sucede con el tema autonómico), porque los costes del inmovilismo son crecientes, como el tiempo, y con crisis o sin ella no nos lo podemos

ni debemos permitir. El municipio, gobernado por el correspondiente ayuntamiento, como ámbito de gestión definido por un término municipal cuyos límites hunden con frecuencia sus raíces en la historia, es una realidad cada día más obsoleta que muchas veces no pasa de ser un obstáculo a las dinámicas del territorio, aunque, afortunadamente, no llegue a neutralizarlas.

A poco que uno conozca el terreno, es fácil asumir que los municipios españoles pueden clasificarse en tres categorías. En primer lugar, aquellos municipios (los menos en número, pero que concentran buena parte de la población) que pertenecen a áreas metropolitanas, cuasi áreas metropolitanas o áreas urbanas densamente pobladas. Hay un consenso generalizado en torno a la conveniencia de que dichas áreas deben ser gobernadas desde una perspectiva supramunicipal, puesto que son tantas las externalidades positivas y negativas y las interrelaciones que la superposición de reinos de taifas es la peor solución.

El segundo escalón en nuestra tipología es el de aquellos municipios de pequeño o muy pequeño tamaño, pero que, teóricamente, gozan de la proximidad de una ciudad mediana que actúa como «cabeza» de comarca o partido. Y digo teóricamente porque más allá de la voluntaria y eventual mancomunidad para algún tema puntual, la «ayuda» que presta la cabecera de la comarca al resto de municipios es insignificante. Parece por tanto lógico que se plantee un gobierno supramunicipal que pueda aprovechar economías de escala y satisfacer las necesidades de la población

En tercer y último lugar, están los municipios de escaso tamaño, localizados en áreas en regresión económica y demográfica en las que no existe el referente del municipio «central». Por un motivo de estricta supervivencia, a estos municipios no les queda más remedio que la colaboración extrema, el funcionar, ahora sí, todos a una, lo cual no equivale en ningún caso a su extinción.

Por tanto, si la anterior tipología es aceptada, se impone el corolario: el territorio debería estar gobernado por gobiernos supramunicipales y subregionales de la dimensión suficiente para que la gestión fuera eficiente y se pudiera profesionalizar de una vez por todas la función pública local. Se impone aquí hacer alguna que otra matización o aclaración.

En primer lugar, debería quedar claro que una cosa es el gobierno local y la provisión eficiente de bienes y servicios públicos y otra muy distinta la identidad, y que ambas pueden coexistir. Es decir, sea cual sea la tipología a la que pertenezca un determinado municipio, la cuestión central es que materias como la educación, la salud, la vivienda, los servicios sociales («núcleo duro» del estado del bienestar), pero también la ordenación, el territorio, los grandes equipamientos, el ciclo del agua, el transporte, el medio ambiente, la eliminación de residuos o la promoción económica son competencias que no pueden desarrollarse exclusivamente y de forma eficiente a escala municipal. La segunda

precisión es que deberíamos en este campo imitar la semántica anglosajona, en la que «local» no se identifica con municipio ni ayuntamiento, sino con un ámbito de gobierno «subcentral».

¿Cómo alcanzar esta aparente cuadratura del círculo basada en la coexistencia del ámbito municipal con el gobierno supramunicipal y subregional? Es bastante sencillo a la par que eficiente y austero. La propuesta formulada por el autor en 1999, bastante antes de que se iniciara —en la misma línea— la discusión sobre las *vegueries* catalanas (*La gestió eficient del territori: una alternativa per al País Valencià*, Estudios Regionales, AEER), se basa en constituir nuevos entes de gobierno supramunicipales y subregionales (las gobernaciones) de dimensión flexible, pero suficiente como para desarrollar, de forma compartida con el gobierno autónomo, las competencias que antes enumerábamos. Los recursos para ejercer dichas competencias vendrían de la comunidad autónoma (que delegaría competencias y recursos y se reservaría las funciones de coordinación y control) y, sobre todo, de las diputaciones que, simplemente, desaparecerían del mapa constitucional y cuyos recursos humanos y financieros se distribuirían en los nuevos entes.

Los ayuntamientos (sea cual fuere su tamaño) no desaparecen y mantienen la función de representación política directa, los temas de identidad y cultura y los servicios de primera instancia. Evidentemente, estos criterios deben ser aplicados como marco general y con gran flexibilidad, habida cuenta de la gran diversidad de situaciones. A modo de ejemplo, quizá convenga que en las grandes ciudades las competencias sean competencias compartidas con la Gobernación y la comunidad autónoma; que los fenómenos metropolitanos adopten la forma de gobernaciones; que se permita y prime la libre asociación de municipios para finalidades concretas, etc. Como argucia ahorradora de conflictos, se propone que las gobernaciones adopten el nombre de accidentes físicos (ríos o montañas) y nunca el de cualquier ciudad de la Gobernación para evitar antagonismos y recelos innecesarios

¡Más burocracia!, exclamarán algunos. En absoluto, siempre y cuando se adopte un perspectiva gerencial y profesionalizada de los nuevos entes. La asamblea de alcaldes de la Gobernación (que es quien fija los objetivos, el programa y las políticas) elige a su presidente y este nombra una reducida Comisión de Gobierno que le ayude. El propio presidente propone a la Asamblea la designación de un gerente, a quien se le proporcionan los recursos humanos y financieros y se le dan, lógicamente, grados de libertad. ¿Dónde está la burocracia? *A priori* —falta solo la prueba del algodón en términos de un estudio breve en el tiempo y modesto en el coste—, lo que parece es que sobran no pocos asesores y concejales en relación con el modelo actual, sin contar con el ahorro del personal político y de confianza de las diputaciones.

El problema de esta propuesta, como siempre, es ese combinado explosivo de cultura e intereses. En el modelo propuesto, los ayuntamientos y su alcalde a la cabeza «pierden» competencias porque las delegan «hacia arriba», al igual que las comunidades autónomas pierden competencias porque las delegan «hacia abajo». Me temo que ni a unos ni a otros les hará ninguna gracia. Y de la opinión de las diputacions, ni hablar. Los electos locales pasan a hacer política «en la calle» (delegaciones territoriales y no temáticas) y elevan sus propuestas a su alcalde y este a la Asamblea. Pierden los políticos, pero gana la política y los ciudadanos. Con entes de gobierno de cierto tamaño se pueden tener buenos equipos de gerencia y se profesionaliza la función pública. Además, se puede y debe ejercer en mayor medida la cultura del pacto entre gobernaciones, comunidad autónoma y grandes ciudades. Más discusión, más transparencia, menos corrupción.

La probabilidad de que alguien recoja el guante es casi nula. *Lasciate ogni speranza*, que decía Dante. Se pisan demasiados callos, se atenta contra demasiados intereses y se requiere un cambio cultural. Pero hay demasiados padres de la patria en todos los niveles territoriales, demasiados egos *gonflés*; demasiados talibanes que desprecian cuanto ignoran; demasiados especialistas en encontrar varios problemas para cada solución. Podríamos recordar a Cicerón y exclamar aquello de «Hasta cuando abusarás de nuestra paciencia, Catilina», pero me temo que hay demasiados Catilinas en nuestra clase política. Paciencia, pues.

HARTO YA DE ESTAR HARTO

El País, 23-6-2013

Sé que la actualidad de esta noche de San Juan de 2013 está en la apertura de las hostilidades (o *hostialidades*) entre el *Molt Honorable* y el ínclito, avezado y cínico Rafa Blasco. Mejores plumas que la de un servidor se ocuparán de ello y me liberan de este modo de cualquier compromiso. Yo prefiero refugiarme en una antigua y bella canción de Juan Manuel Serrat y utilizarla terapéuticamente (consciente de la inutilidad e intrascendencia cósmica del acto), para restañar las heridas que van dejando en mi alma la acumulación de tanta miseria moral y barbarie intelectual, por no hablar del carácter pusilánime y acomodaticio de muchas de las iniciativas de la «alternativa».

Al igual que hace pocos días un supuesto historiador negaba en *El gato al agua* que Milán Astray hubiera «animado» a sus tropas a violar a las mujeres del bando republicano (gracias a Dios y a *El intermedio* tenemos el *No-Do*), quizá alguna alma bendita se extrañe de mi sacrosanto hartazgo. No hay peor ciego que el que no quiere ver y los poderes de santa Lucía son siempre inferiores a la Virgen del Rocío de Fátima Báñez. Los despropósitos crecen inexorablemente día tras día y tienden a una exponencialidad obscena.

239

De entrada, el pasado 23 de junio se alinearon los planetas e hicieron coincidir el jugoso estallido del *affaire* Blasco con graves disensiones en el seno de la *troika* (inefable organismo creado en 2010 por el FMI, el BCE y la Comisión Europea), que anda a la greña, tirándose las culpas del evidente fracaso de la estrategia suicida de la austeridad. Digan lo que digan los sabios mamelucos de tan sospechoso organismo, recortar en tiempos de crisis es una versión beta de *Amar en tiempos revueltos*, o sea, un bodrio. Reducir salarios y pensiones, dejar escualida la inversión pública en infraestructuras, reducir los recursos dedicados a investigación (¿qué y a quién exportaremos?) es aquí y en Roma contraproducente, porque aboca a la recesión y a la imposibilidad de pagar la deuda o de reducir la estratosférica tasa de paro a la que la palabrería esotérica de los «nuevos emprendedores» le hace cosquillas.

La propia consigna de austeridad sirve para dismantelar el escaso margen de bienestar social conseguido en sanidad o en educación, y para «adelgazar» el sector público, todo ello, por supuesto, acompañado de la «externalización» de Servicios, que es como se llama ahora la privatización y el cuidado de estómagos agradecidos. No me extraña que todas las previsiones apunten a un crecimiento

sostenido de los seguros privados de enfermedad o de los planes de pensiones «complementarios». Merienda de negros.

Esta es la fantástica propuesta de los hijos de la gran ruta, que nos indican el camino de irás, pero no volverás, sin que les sonroje lo más mínimo reconocer que las grandes empresas evaden miles de millones de euros a espuestas al tiempo que se prestan educadamente a ser convocados por el rey o Rajoy para «aconsejar» sobre la salida de la crisis. Eso sí, sin que nadie explique por qué no llega el crédito de nuestros corruptos banqueros a las pymes ni por qué su coste –si llegara o llegase– es el doble que la media de la UE.

De la austeridad a la barbarie intelectual para satisfacer las ansias de poder (el dominio de las mentes) de una Iglesia católica retrógrada que ya hace años inició una ofensiva para frenar los tímidos avances del laicismo y recuperar los tiempos dorados del catolicismo franquista. Con la ayuda encomiable de Wert y Gallardón se elimina Educación para la ciudadanía, se facilita la vertiginosa expansión de las universidades católicas, se favorece la enseñanza privada y concertada, se opta por una falsa «excelencia» a costa de la igualdad de oportunidades, se recortan las becas, se «reformula» la Ley del aborto, se aseguran mayorías conservadoras en la cúpula del poder judicial, se obstaculiza cualquier reivindicación de la memoria histórica...

240 ¿Hay o no hay motivos para estar hartos? Encima, si cambiamos el objetivo de la cámara y nos desplazamos a nuestro ámbito regional y local, todo es peor. Desmantelamos los institutos de investigación y aplicamos un régimen alimenticio severo a las universidades y nadie sabe ni explica a qué supuesto modelo económico aspiramos. Nos superamos a nosotros mismos para superar los 29.000 millones de deuda, con un incremento anual del 35,9 %. La deuda ya supone el 29 % de nuestro PIB. ¡Bravo! Claro, que la culpa la tiene el injusto sistema de financiación y no el despilfarro a manos llenas que *solo* explica un 20 % de déficit. Un injusto sistema del cual, por supuesto, no son responsables los honrados políticos del PP, aunque lleven gobernando aquí desde 1995 y hayan gobernado en Madrid más de diez años. No se habían dado cuenta hasta antes de ayer. Además, Ximo Puig ya ha nombrado el enésimo comité de sabios para ver qué hacemos. Podemos dormir tranquilos.

Un banquillo –el del partido gobernante– lleno de imputados, sin que nadie dimita ni dé explicaciones. Un partido gobernante que tiene la desfachatez de reclamar el origen «íbero» del valenciano e intenta prohibir el uso del término *País Valencià*. Una alcaldesa que vende obsesiva y compulsivamente la Marina Real (como supuesto *hub* tecnológico) a quien quiera comprarla, cuando a escasos cientos de metros prosigue su política de tierra quemada y expolio en el Cabanyal, que a este paso se hermanará con Líbano, Alepo o Damasco.

¿La alternativa? Muy bien, gracias. Ofreciendo pactos de Estado legitimadores del desastre, sumándose al reclamo de una mejor financiación sin poner los puntos encima de las íes, guardando silencios incomprensibles en la reforma de la Administración, asistiendo (y cobrando dietas) a cadáveres institucionales. Demasiados intereses creados. Creen que las uvas están maduras y esperan ser alternativa sin habérselo currado y sin ofrecer a la ciudadanía propuestas de reformas estructurales y salidas de la crisis que despejen el horizonte y distribuyan de forma más justa los costes. Ojalá los versos de Alberti («Se equivocó la paloma, se equivocaba. / Por ir al norte fue al sur, creyó que el trigo era el agua») no sean un augurio. Feliz digestión.

DÍAS DE FURIA

El País, 20-9-2013

Jueves 19 de septiembre. Son las siete menos cuarto de la tarde. Me asomo al balcón. Un río de gente se dirige a Mestalla a ver el València-Swansea, muchos de ellos ataviados con las habituales camisetas-*senyera*. No recurriré al manido *panem et circenses*. Es un fenómeno –la pasión por el fútbol– cuasi universal y yo un *outsider*. Cedo con gusto el tema a sociólogos de pro. El caso es que yo ya había decidido esta mañana dedicar un rato a la autoterapia de frecuencia mensual y ejercer de perro verde. Suena la sirena de los bomberos. Estoy algo disperso y no sé si me saldrá algo legible. Voy a intentarlo.

Llevo –como es habitual– un par de días dándole vueltas a algunos temas de «actualidad» que me producen la crónica subida de bilirrubina que me conduce a la autoterapia. Elegidos los temas –desgraciadamente siempre hay un exceso de candidatos–, suelo decidir también de forma previa el título de las epístolas. Y para esta ocasión he elegido lo de *Días de furia*.

242

Como muchos aficionados al cine yo recordaba vagamente una película de 1993 protagonizada por Michael Douglas y que lleva este título (en inglés *Falling Down*). De hecho, me la encontré hace dos años leyendo un libro llamado *The Cinematic City* donde la ponían de caso de estudio, puesto que mostraba la reacción más que airada del protagonista ante la agresión de la ciudad inhóspita. Un individuo que se desquicia por la confluencia de circunstancias adversas (un embotellamiento monumental, un vendedor coreano poco amable, unos macarras que le quieren hacer pagar peaje por pisar su territorio...). Y él intentando infructuosamente llamar a su exmujer para decirle que no podría llegar a tiempo al aniversario de su hija. Demasiadas contrariedades que se saldan con el recurso a un bate de béisbol y, creo recordar, a algún otro artilugio más eficaz en forma de arma de fuego con el que inicia las hostilidades contra tirios y troyanos. Más o menos.

La imagen de Michael Douglas en trance no me ha hecho pensar en la «agresividad del medio urbano» –quizá otro día–, sino en los más que plausibles motivos que nos ofrecen todos los días para iniciar –metafóricamente hablando– la guerra del béisbol. Son muchas y obscenas las provocaciones diarias y a veces dan ganas de chillar hasta la extenuación o de descargar el exceso de adrenalina que provoca tanta alegría continuada en alguna humilde papelera o farola que

actúa de objeto interpuesto, porque lo que de verdad dan ganas es de partir la cara a alguien.

Ya, ya sé que me estoy pasando cinco pueblos, que lo de los justicieros es cosa de Hollywood vía Clint Eastwood o Charles Bronson, y que lo de galopar hasta enterrarlos en el mar hay que hacerlo a golpe de votos (no sé si de una gran mayoría de votos blancos). Pido, por tanto, perdón por el exabrupto antes de que alguien se rasgue las vestiduras y me cuelgue el sambenito de violento. Pero es que uno va cargado no solo de adrenalina inducida, sino también de muchos kilos de razonable cabreo. Y este ¿de qué se cabrea?, se preguntará alguno. Pues de cosas tan sencillas como escuchar a Montoro decir que en poco tiempo «volveremos a asombrar al mundo». O al inefable Wert acusando poco menos que de secuestro de menores a los profesores de Baleares (todos son de izquierdas, claro) por haberse atrevido a realizar una huelga «política» sin motivo alguno dos días después de que su propio ministerio publicara cifras vergonzosas sobre el recorte educativo.

Claro que quizá la palma (o el *bunyal d'or*) se la lleva esta vez la muy devota de la Virgen del Rocío, Fátima Báñez, que se ha descolgado con una reforma de las pensiones que, así de entrada, supone una reducción del poder adquisitivo de las pensiones justificada con el grosero y engañoso señuelo de que se «garantiza» su aumento en al menos un 0,25 anual. La verdad es que el Gobierno decidirá –según le vayan las cuentas– si el aumento es del 0,25 % o de cualquier otra cifra que no supere la tasa de inflación más el 0,25 %. En román paladino: se desligan las pensiones de la inflación y el Gobierno decidirá discrecionalmente en cuanto reduce el poder adquisitivo de los pensionistas.

243

Pero lo más grave –siguiendo con Fátima– es que a partir de 2019 habrá un «segundo criterio» basado en la esperanza de vida, que ya es el colmo de la desfachatez. El principio «filosófico» es que cuanto mayor sea la esperanza de vida (y, por tanto, las necesidades derivadas de la dependencia) menor será la pensión. Total: hay que morir pronto y no estorbar o proponer que directamente gaseen a los que se atrevan a superar los 80 años. Así, la esperanza de vida bajará y los que queden tendrán pensiones dignas. ¡Que bochorno!

Días de furia. O de plante. O de lo que ustedes quieran. A mí se me ha quedado alterada la bilirrubina y me temo que esta vez me va a tacar al hígado. Si me ven amarillo, no es por simpatías orientales. Son Montoro, Wert y Fátima. Si hace falta más dinero para las pensiones, las escuelas, los hospitales o los investigadores (que también andan en pie de guerra), no lo busquen en la Atlántida. Lo tienen más cerca: los paraísos fiscales; el fraude masivo de las grandes empresas; las SICAV; los 40.000 millones de euros del rescate bancario sin culpable aún declarado, juzgado y condenado; el patrimonio de los que han

tirado el dinero a espuertas. Suma y sigue. Vamos, justicia y solidaridad. No, no tengo fiebre ni me ha sentado mal la comida. Solo estoy muy, muy harto de tanto engaño y tanto paripé. Para terminar un ruego al poder mediático: el que el porrito del rey de Holanda haya leído el discurso de su primer ministro diciendo la estupidez de que se ha acabado el estado de bienestar no debería ser noticia nacional. La manipulación tiene un límite. Felices días de furia.

EMPRESARIOS REBELDES, ¡OH, CIELOS!

El País, 17-7-2014

«¡Oh, cielos, que horror!» es lo que exclamaba machaconamente *Don Tristán*, un personaje de dibujos animados que yo veía en familia hace medio siglo. También podía haber utilizado como título otro recuerdo de la infancia: «¡Sorpresa en El Molinón!», con el que el avezado locutor reclamaba nuestra atención en las inolvidables tardes de *Carrusel Deportivo* los domingos. El caso es que ambas expresiones reflejan bastante bien mi primera sensación al leer que nuestros empresarios «estallan» contra la «discriminación» del Gobierno.

No dudo que en la historia empresarial (Ramir Reig me sacaría de dudas, a buen seguro) existan casos bien estudiados sobre aquello del espíritu empresarial luterano y schumpeteriano y que cuando Max Weber definió su concepto sociológico de «tipo puro» probablemente tuviera alguno de estos casos *in mente*. Pero convendrán conmigo en dos asertos. El primero es que toda la historia de la épica empresarial pertenece a tiempos pretéritos porque, como sabemos y sufrimos, ni el capitalismo financiero al uso ni la inmensa mayoría de las grandes corporaciones darían para una reseña sobre el espíritu empresarial.

La mal llamada ingeniería financiera y las ubres (o concesiones) del Estado a las que se acogen (a fuer de liberales) muchas grandes empresas no parecen fundamentos weberianos. El segundo aserto es, a modo de corolario, el que al sur de los Pirineos los intrépidos empresarios son todavía más *rara avis* y que si a «intrépidos empresarios» añadimos la adjetivación de «valencianos», la cosa se pone fea, con permiso de Juan Roig.

Sin hablar todavía de «nuestros empresarios», cuando Rajoy se reúne cada pocos meses con el Consejo de la Competitividad, los escalofríos campan a sus anchas. ¡Qué caras y qué cargos! Dios nos coja confesados en la ya inminente recuperación económica en la que todos volveremos a atar los perros con longanizas. El Roto (cuyas viñetas son muchas veces verdaderas tesis doctorales) incluía el mismo día en que leí la noticia (¡oh casualidad!) la queja de un honesto buitre reclamando: «No nos mezcléis con vuestros especuladores y usureros». Pues eso.

Vayamos, ahora sí, al meollo de la rebelión. Hartos ya de estar hartos, como dice la canción, los representantes de nuestras múltiples, dispares y variopintas organizaciones empresariales se han puesto muy serios y se han hecho la foto amenazándonos con que van a crear un grupo de trabajo (¡horror!) para hacer propuestas y realizar el seguimiento de los presupuestos del Estado y la Generali-

tat. Total, pobrecitos, solo quieren 10 proyectos y que estos se hagan en 10 años porque para algo somos algo más del 10 % de la población y algo menos del 10 % del PIB (¡ay, maldita crisis!). El 10, qué gran tema para hablar, qué número, qué semántica, qué cábala. Lo divertido es que cuando uno lee los famosos 10 proyectos resulta que todos son infraestructuras viarias, ferroviarias, aeroportuarias, hidráulicas. Solo faltan las eléctricas, los gaseoductos y la fibra óptica.

Recuerdo —qué mala es la vejez— que hace más de 20 años andábamos en la Facultad de Económicas con la historia del impacto de las infraestructuras en el PIB y que el IVIE ya había empezado sus interminables series sobre el capital en España. Teníamos que explicar a los alumnos aquello de la PTF o «productividad total de los factores», que venía a decir que, además del trabajo, el capital y el progreso técnico en sentido estricto había otra variable, la dichosa PTF, que podía explicar la existencia de rendimientos crecientes en la economía. ¿Qué había dentro de la famosa PTF? Ese era el problema, al igual que a mí me explicaban que el desarrollo era algo más que el crecimiento, pero no nos decían qué era ese algo más.

Menos mal que llegó la «sostenibilidad» (por no hablar de la gobernanza) y todos nos lanzamos a un parloteo esotérico. Volviendo al contenido de la misteriosa PTF, aquello era una variable «cajón» (como las economías de aglomeración) y cada uno pasaba el tiempo como más le apeteciera intentando medir el «impacto» de alguno de sus muchos componentes: las infraestructuras —mira por dónde—, la educación, el capital humano, la (añadiría yo) formación de los empresarios y sus dotes organizativas, etc.

La verdad es que aquello de la PTF, además de divertido, tenía interés y sentido común, fuéramos o no capaces de medir los impactos. Al final —y conviene leer a García Reche o a Pau Rausell— parece que todo suma, pero que la cultura (que se nota cuando no hay) y el vicio de pensar son la bioquímica del crecimiento. Si los ilustres representantes de la foto (en algún caso sus antecesores) no hubieran estado tan ocupados buscando los plácemes del poder político y practicando la rosca babeante, a lo mejor se hubieran interesado en qué narices hacíamos en la Facultad de Economía —y en otras facultades— y por qué algunos de los que nos dedicábamos (y todavía nos dedicamos) a eso del territorio predicábamos en el desierto al grito de «el territori també compta». Aunque lo tenían difícil, porque estábamos estigmatizados por «rojos» y la Generalitat gastaba ajos de la mejor calidad para ahuyentarnos. Tampoco es que a la «institución» universitaria le importara en demasía el olvido porque oficialmente se guardaban las formas y los conflictos larvados solo salían de vez en cuando a la superficie. Además, gozábamos de un Consejo Social absolutamente impermeable e inoperante y la vida seguía.

Bienvenidos sean no obstante nuestros prohombres a la rebelión, pobre Ortega, aunque sea tarde. Pero, por favor, que no saquen pecho con la discriminación injusta del sistema de financiación, porque el maldito sistema se aprobó en tiempos de Zaplana y hasta hace escasamente dos años nadie respiró y todos aplaudían el derroche a diestro y siniestro. Y de la triste historia del Arco Mediterráneo mejor no hablar. Un servidor fue a finales de los setenta a Prada y discutimos sobre «El Mediterráneo Noroccidental». ¿Les suena? Señor, qué cruz.

I ARA, QUÈ?

elDiario.es-cv, La ciutat construïda (4-6-2015)

Si sant Bult no té inconvenient (santa Rita ja no exerceix), el pròxim dia 13 tindrem governs de «progrés» a l'Ajuntament i la Generalitat una vegada se superen els girs de 180°, allò de a mi ningú m'imposa ni em dona lliçons i altres depurades estratègies en curs. En l'escenari optimista (l'altre seria un frau molt greu que millor no contemplar), hi ha coses que semblen estar en principi assegurades perquè hi ha prou coincidència entre el PSOE, Podemos, Compromís i fins i tot Ciutadans. No cal, per tant, insistir en la importància de propostes com les de la regeneració democràtica, la croada anticorrupció, la participació efectiva, la disminució de càrrecs de confiança, la baixada de sous dels dirigents i els plans d'urgència per a minvar l'escàndol de la pobresa i l'exclusió social. Benvingudes siguin aquestes propostes.

Però, parlant de l'Ajuntament, del qual puc (podem) parlar amb una mica més de coneixement de causa, tal vegada convinga començar a obrir foc i avançar algunes altres propostes que no siguin especialment cares (el calaix està per a poques bromes i encara hi haurà més compromisos extrapressupostaris amagats) i que posen l'accent en els canvis qualitatius, tan barats com eficients. Com que tothom ha dit fins a la sacietat que la ciutat «real» de València és l'àrea metropolitana, és temps d'invertir la tendència i de treure-li tot el suc a l'avantatge col·laboratiu entre els municipis que conformen aquesta àrea. Però això requereix practicar el diàleg, fomentar els acords voluntaris (no per llei) i convèncer els resistents dels avantatges de la col·laboració en termes d'economies d'escala, eficiència i benestar. Parlar, parlar molt, però ¿sobre què? La llista és llarga, però per a començar hi ha evidències com ara el transport (coordinació tarifària i horària, millora del servei, reducció del tràfic privat...), els residus, el cicle de l'aigua, l'habitatge (sols es pot fer una política des d'aquest àmbit), els serveis socials i l'esquema bàsic d'usos del sòl. I si la Generalitat ha de delegar competències doncs que ho faça. En tots aquests temes supramunicipals (i altres que podríem afegir-ne) sols cal parlar, coordinar, incentivar, convèncer per a obtindre bons resultats. I és molt barat. La cooperació és molt barata i sols demana cultura de pacte, una mica de *finezza* i deixar a casa el rei que tots duguem a la panxa.

Parlem ara de la ciutat «administrativa», del «cap i casal» (si alguna vegada es decideix a exercir-ne). Més enllà de la tan esperada i desitjada normalització lingüística, a poc que ú en pense, hi ha un bon grapat de coses que pertanyen al

sentit comú o, com deia El Roto, al cató de raonament. Ho posaré en llenguatge telegràfic per resumir i, si és possible, no avorrir:

- Cal revisar tots els plans i projectes pendents d'executar (PAI del Grao, Marina «real», Parc Central, la ZAL, els PAI sense executar, solars plens de matolls dins i fora dels PAI, l'estúpida proposta d'«adequació» del Pla General, i un llarg etcètera. Revisar vol dir estudiar la reversibilitat jurídica, i si el cost de reversió és o no assumible. Els solars buits no haurien de gastar-se com a aparcaments dels veïns perquè s'ompliran tots en quatre dies. Però l'ús alternatiu cal discutir-lo.
- Cal una agència municipal (o metropolitana) de gestió de lloguers, per a professionalitzar el sector i caldria també fer una enquesta metropolitana de demanda d'habitatges que permeta dir coses sensates sobre l'oferta necessària i inclús desclassificar alguns PAI si jurídicament és viable.
- La ja vella proposta de la Via Verda i unir els parcs de districte entre si i amb el Jardí del Túria es pot reprendre, actualitzar i executar.
- L'objectiu ha de ser ampliar l'espai públic, crear itineraris de vianants, crear places on no hi ha i recuperar les no-places que tenim com ara la plaça de la Reina, del Mercat o la de l'Ajuntament (hi ha propostes executables). Així mateix, mantindre l'Albereda o l'avinguda d'Aragó com a aparcaments en superfície és un destrellat.
- Tots els baixos buits i edificis en desús o infrautilitzats de l'Ajuntament haurien d'oferir-se a iniciatives civils (sobretot de gent jove) en condicions favorables.
- Estaria bé promoure un lloc de trobada obert per a noves iniciatives en què participaren universitats, associacions i veïns.
- Els contactes amb la Universitat haurien de ser menys formals i més operatius.
- El mapa sanitari actual és un desastre: cal refer-lo per a evitar que, per exemple, gent d'Orriols haja d'anar a la Nova Fe i no al Clínic.
- El centre històric es pot fer de vianants permetent l'entrada de veïns, transport públic, serveis de policia i incendis, càrrega i descàrrega per 6 o 7 entrades. La resta s'arregla en cudols i no en despeses de policia municipal.
- Extensió del carril bici perquè hi haja un itinerari global i clar i no per damunt de les voreres.
- Els semàfors han de posar-se verds automàticament quan passa el tramvia.

- El port vell no pot ser un aparador coent de *glamour*. Cal recuperar-lo al màxim com a espai públic per a passejar i aprofitar els edificis en desús per a fins culturals i d'esbarjo públic.
- Finalitzat el malson de la prolongació de Blasco Ibáñez, cal ajudar a la rehabilitació del Cabanyal, redissenar Serradora perquè no siga un mur de cotxes i es permeta l'accés des de Justo i Pastor i altres carrers perpendiculars a la mar i abordar la renovació urbana de Malva-rosa i Natzaret.
- Com que hi ha tants habitatges buits en zones noves, els barris populars perifèrics i obsolets corren el perill seriós de la manca de demanda i d'entrar en el cercle viciós de la degradació. Els veïns haurien de prendre el protagonisme de les propostes.
- Caldrà posar damunt la taula la promoció econòmica de la ciutat en les noves circumstàncies. No pot ser sols el turisme (que també necessita un canvi d'orientació per a oferir allò que és singular i específic).
- Sembla precisa una instància de relacions exteriors, si es vol «estar a Europa».
- ¿És recuperable la idea-força de la Mediterrània?
- Sobra mobiliari urbà i manquen carrers amables.
- La memòria històrica es deu conrear a tots els nivells, i això inclou també una política patrimonial, un pla d'arxius i una reorientació de les publicacions municipals cap a l'àmbit de les biografies de personatges cabdals.

Aquestes són algunes idees per a promoure un debat urgent, concret i eficient. La situació financera és greu i no serà fàcil, però amb claredat i pedagogia es pot guanyar el recolzament de la població i materialitzar el canvi.

SOBRE ESTE BLOG

elDiario.es-cv, València ciutat.
Suggerències en do menor (4-9-2015)

El blog que ahora inicio, gracias a la amabilidad de *elDiario.es*, trata justamente de aquello que anuncia su título. Es decir, trata sobre la ciudad de València –y su área metropolitana, por supuesto– y no pretende otra cosa que aportar «suggerencias en do menor», expresión que debe interpretarse como la concreción de un espíritu cívico de colaboración en el mundo de aquello que sería posible o deseable en la nueva coyuntura política.

Un espíritu que en ningún caso se arroga la posesión de la verdad ni pone en cuestión la legitimidad democrática del nuevo gobierno de la ciudad para tomar las decisiones que considere oportunas. Siempre he pensado que conviene diferenciar con mucha claridad la legitimidad de la «bondad» o la razón. Me gusta poner el ejemplo de Galileo. Si en su tiempo hubiera existido un régimen de democracia formal, no cabe duda de que la gran mayoría de los ciudadanos hubiera votado en contra de su tesis. Y, sin embargo, Galileo tenía razón.

251

Por tanto, el razonamiento utilizado con cierta frecuencia en el pasado inmediato de que los votos confieren al gobernante un seguro a todo riesgo es tan falaz como demagógico. Rita llegó a decir el 31 de mayo de 2007 que «hemos obtenido la mayoría absoluta en todos los distritos y es falsa la idea de una Valencia dual mantenida por grupos de la Universidad y el PSPV» (*sic*). Los votos no determinan la dualidad social, ni la tasa de paro, ni ninguna otra variable. Son la expresión democrática de una confianza depositada (con o sin razón) en una opción política.

Por tanto, saber escuchar, leer las críticas y actuar en consecuencia no solo es buena práctica, sino elemento sustancial de la tan cacareada gobernanza. Se preguntará el lector, con toda justicia, sobre qué base descansa la presunción de que lo que aquí se diga, argumente, cuestione o pregunte ha de tener algún interés. La respuesta *a priori* no existí, pero sí el juicio *a posteriori* y la posibilidad y utilidad de discrepar. Y digo utilidad porque uno de los objetivos básicos del blog es colaborar en suscitar una sana controversia. El *sapere aude* o atrévete a pensar de Kant es siempre una sana costumbre y puedo asegurar que si este blog es capaz de generar discrepancias habrá cumplido alguna función.

Por lo que se refiere a la presunción de interés, solo puedo afirmar que la ciudad de València y su historia contemporánea han sido para el que suscribe

objeto primordial de estudio y difusión durante casi cuatro décadas, lo cual, por supuesto, no es ninguna garantía ni patente de corso. Probablemente, son dudas lo que más tengo y me gusta sacar a colación uno de los magistrales chistes de El Roto: «no sé si cada vez lo tengo todo más claro o estoy confundido a un nivel superior». Dicho esto, solo me queda desear que la generosidad del medio que me acoge tenga algún fruto y que los lectores del blog se animen a decir la suya. Creo sinceramente que si así sucede le haremos un favor a la ciudad.

Cambiando de tercio, es bastante evidente que nuestra ciudad (producto histórico como todas y fruto de tensiones, conflictos, ideas, aspiraciones de cambio y de permanencia del *statu quo*) es «manifiestamente mejorable», por emplear un eufemismo. Los 40 años de franquismo, el breve aunque interesante paréntesis (o primavera) del periodo 1979-1991, y los 24 años ininterrumpidos de gobierno de la derecha han dado como resultado una ciudad llena de costurones donde ni la *urbs* (la ciudad construida) ni la *civitas* (el capital social) presentan un estado aceptable. La burbuja inmobiliaria de principios de siglo, la crisis posterior y la política austericida practicada como supuesto remedio han sido sin duda la guinda del pastel o el peor colofón. Y, sin embargo, la ciudad tiene grandes potencialidades, hay una gran riqueza de iniciativas que hasta ayer se mantuvieron en estado de ebullición latente. Una especie de València subcutánea (olvidada y despreciada por la derecha), acostumbrada a sobrevivir en régimen anaerobio, con muy poco oxígeno. Una València *vibrante* como preconizan algunos amigos, donde vale la pena vivir y trabajar.

252

La tarea es ingente, como iré desgranando a medida que vaya haciendo sugerencias o planteando preguntas. Nos llevará varias décadas alcanzar la normalidad, si los ciudadanos renuevan su confianza en gobiernos de progreso, y ello depende en parte de la calidad del gobierno local, de que no se frustren las expectativas, de que la transparencia y la participación sean la norma, compatibles con una irrenunciable eficiencia y racionalidad. Si deseamos —y yo me sumo a la esperanza— una ciudad más justa, amigable, culta y eficiente, no podemos permitirnos que la derecha política prepotente, autoritaria e inculta dé rienda suelta a los más voraces intereses que solo conciben la ciudad como negocio. Si los años ochenta fueron un paréntesis, una corta primavera (no exenta, claro está, de errores que pagamos muy caros), es tarea de todos, pero con más responsabilidad del gobierno local, que aquello no se repita; que los bárbaros de Kavafis no vuelvan a reinar en la ciudad; que podamos recuperar la autoestima (la lengua incluida) y el respeto activo hacia una herencia natural esquilada; que pueda dejar de hablarse de ciudadanos de tercera y que el ciudadano recupere el espacio público. Pero repartir miseria es mal consejo y mantener el 50 % de paro juvenil, un injusto despilfarro. Tendremos que inventar, que innovar, que detectar en qué somos competitivos...

A medida que escribo parece como si las dificultades se multiplicaran. Consciente de que necesitamos tiempo, mucho tiempo de progreso, me reafirmo en la necesidad de ser críticos, muy críticos si hace falta, con aquellos que hemos elegido para que ejerzan el poder local. Necesitamos prioridades claras, contundencia y coherencia, pero también mucha eficiencia en la gestión. Los ciudadanos entendemos, si se nos habla claro, que las cosas a veces son inviables por carencia de recursos financieros u obstáculos legales. No pasa nada. Pero tienen que seducirnos, que hacernos cómplices, que involucrarse en una pedagogía siempre difícil. Han de durar, tienen que aprender el oficio del buen gobierno, y les puedo asegurar que no es nada fácil. Si somos excesivamente complacientes, la ciudad y los ciudadanos lo pagaremos muy caro. Sin dramatismos pero sin pausa.

En este blog que hoy comienza y que acudirá a su cita semanal iré desgranado, sugiriendo y preguntando sobre los temas que piense que tienen más enjundia. Y cuantos más seamos, mejor. Las entregas impares las escribiré en castellano y las pares en valenciano, en el mejor valenciano del que sea capaz. Os espero a todas y a todos. SALUT.

VALÈNCIA (1995-2015): ECONOMÍA, URBANISMO Y ALGUNAS COSAS MÁS

Josep Sorribes y Tito Llopis. *El País*, 9-10-2015

El periodo histórico que nos ocupa coincide con la época dorada del *boom* inmobiliario y su estrepitosa caída, pero la ciudad, vieja matrona, siempre es algo más que un puro lapso de tiempo y mira displicente y socarrona lo que vamos haciendo de ella, y cómo son y piensan los que la habitan. Resumir en unas pocas líneas el pomposo título que le hemos dado exigía algún hilo conductor, pero pronto descartamos tan vano propósito y optamos por ofrecer una visión poliédrica («en la nube», pues con tres dimensiones no teníamos ni para empezar), y hacerlo desde el humor, huyendo de cualquier impostación pseudocientífica y doctoral. Este, estimado lector, ha sido el resultado.

La Ciudad, en el periodo señalado, admite un sinfín de metáforas y el recurso a analogías y, sobre todo, a referencias fílmicas. Y lo hemos hecho sin preocuparnos en exceso del orden de aparición. El lector puede intentar poner orden en el *puzzle*, en este *melting pot*, y con un poco de suerte hasta se puede divertir con la miscelánea. Incluso, a lo Ferran Adrià, puede identificar los ingredientes y construir o deconstruir su propia cocina de autor.

Iniciaremos el loco periplo con una referencia bíblica: «Venid conmigo y yo os llevaré a la tierra prometida... y yo seré vuestra jefa». ¿Les suena a algo? De la Biblia podemos pasar a la cinegética: *Valencia, el coto de Rita*; sin olvidar la proliferación en el período de aves rapaces de diferentes especies. Los amantes de la historia tienen también motivo de reflexión sobre la habitual identificación hagiográfica entre sujeto e historia: ¿*Se imaginan una Valencia sin Rita*? Aunque, como siempre, será la propia historia quien juzgue el papel de cada cual. Los 24 años de reinado de Rita Barberá bien podían leerse a la luz de *La resistible ascensión de Arturo VI* de Bertold Brecht. Su populismo, su machacona repetición de tópicos y su prepotencia han sido realmente paradigmáticos. Incluso la disposición a su antojo de su peculiar guardia pretoriana (la Feria, el puerto, la Cámara, la Valencia Convention Bureau...) le daba un aire de irritada e irritable «cesarina», con sus cansinos y coloreados atributos externos.

También nos es útil la microbiología. Esta ciudad ha padecido en el periodo señalado una evidente anaerobiosis (falta de oxígeno), lo cual ha generado una modificación genética en parte de sus habitantes convertidos ya en bacterias

anaeróbicas. Esta adaptación darwiniana, como último recurso de supervivencia mental, es la que ha dado pie a lo que algunos han llamado la *Valencia subcutánea*, colectivo formado por miles de ciudadanos (generalmente jóvenes y con esmerada y costosa formación) que se han empeñado en seguir practicando artes varias (el diseño, las webs, los *book coffees*, bares de copas y mil y un inventos que a duras penas les permitían llegar a fin de mes). Una vasta colección de aldeanos que han ocupado el centro histórico de la ciudad o alguno de sus ensanches y que les han exprimido todo su jugo relacional.

Esta nueva tribu urbana no ha agotado sin embargo el cambio escénico. Miles de magrebíes, ecuatorianos, subsaharianos, eslavos, ucranianos, rumanos y búlgaros se han sumado a la legión de nuevos valencianos (no confundir con los buenos valencianos de Alberto Fabra y su demencial código identitarios, alumbrado en vísperas de la debacle electoral del PP). Una pléyade que poco ha tenido que ver con los tópicos de *La ciudad no es para mí* del inefable Paco Martínez Soria. No han venido como *catetos* para que nos riamos de ellos, sino como puros y duros trabajadores para ayudar a mantener «nuestro nivelazo de vida» y de paso intentar vivir dignamente, aunque alejados de sus tierras de origen y albergados en hábitats y periferias relativamente sórdidas (*Hombre rico, hombre pobre* de Nick Nolte o *Barrio rico, barrio obrero* de Thais Villas). Y, pese a su tesón, muchos han tenido que volver a hacer las maletas cuando se acabó el milagro.

255

Nuestra afición musical (tan obvia y positiva como maltratada) también nos viene al pelo para hablar de otro peculiar comportamiento social. Nos referimos a la ya famosa orquesta del Titanic, aunque, para no privarnos de nada, aquí hemos tenido dos versiones: la de aquellos músicos que se aferraban a tocar la misma melodía de siempre («no hay burbuja, no hay crisis») y la de aquellos otros de la tribu de los anaerobios, que también seguían siempre tocando melodías al estilo de *Lo que el viento se llevó*, anunciando el fin de la pesadilla y recordando que el cementerio está lleno de imprescindibles.

Aparte de las nuevas y viejas tribus y de las nuevas aves invasoras llegadas a nuestro espacio aéreo, la ciudad ha vivido dos períodos nítidamente diferenciados. Entre 1995 y 2008 esto fue Jauja, *La quimera del oro*, *Golfus de Roma*, *La ópera de los tres centavos*, *Con faldas y a lo loco*... Bajo el grito de guerra *I have a dream* de la alcaldesa, atábamos los perros con longanizas, había barra libre en los bancos y entre PAI y PAI nos entretuvimos con el juego del Monopoly en crear la Nueva Valencia, en querer prolongar una decadente e insultante avenida, en llenar de *glamour* la Marina Real... Y como los dioses habían encomendado a la «cesarina» que estuviéramos bien visibles en el globo terráqueo, optamos por lo más grande (ande o no ande): la visita del papa, la Copa del América, la Fórmula 1 y, cómo no, el «complejo calatraviano», magnífica aportación de la

Generalitat Valenciana, que ha generado millones de «¡Ohhhh!» al hacernos la foto, seguidos por millones de «¡Ahhhh!» al comprobar la ofensiva vacuidad de estos nuevos espacios. No sabemos si al Gary Cooper (Frank Lloyd Wright) de *El manantial* le haría mucha gracia este «ligero trastorno valenciano», aportado desde Suiza a la eterna lucha entre forma y función.

El otro periodo (2008-2015) estuvo marcado por el quinto jinete del apocalipsis travestido de Lehman Brothers, que derrumbó el castillo de naipes y nos recordó el famoso cuento del emperador desnudo. Por si no fuera bastante castigo, cuando ya había pasado el primer *shock* de la crisis, primero Zapatero (tontamente, pues podía y debía haber dimitido y convocado rápidamente elecciones) y luego Rajoy (¿las iniciativas para alguna otra vida, suponiendo que existan?), rindieron pleitesía a las recetas «merkelianas» de austeridad sin límite, y asistimos impotentes a un rosario de recortes del estado del bienestar, a una disminución de las rentas disponibles y a una reducción drástica de las inversiones. La economía se empequeñeció y los mercados no parecen «confiar» en nuestra flamante recuperación, llena de «minijobs» y precariedad o de paro sin cobertura alguna.

256 Estos romanos/valencianos están locos, como decía Obélix. Y eso es lo que pensaban mentes ilustres (Krugman) y también la gente de la calle. Y pese a la anomia generalizada (¿acoquinamiento tal vez?), provocada por años de opiáceos, el personal empezó a hacer oír su voz en la calle: la vergonzosa y vergonzante respuesta al accidente de Metrovalencia soliviantó al común, como sucedió con el cierre de RTVV. Los jóvenes del 15-M que tomaron las plazas, «perroflautas y yayoflautas», y las sucesivas mareas en defensa de la sanidad y la educación, anunciaban cambios, mientras los escándalos de corrupción se sucedían y enervaban a más de uno. No llegamos a los niveles de *Días de furia*, pero el patio se animó *in crescendo* hasta desembocar en las últimas elecciones de mayo de 2015. Pasamos de la «cesarina» a Joan Ribó, que no es poco, y se abrieron esperanzas todavía por concretar. Tiempo al tiempo, confiemos en su buen hacer.

Mientras tanto, algunas ingenuidades, algunas improvisaciones y una vela encendida a quien corresponda para que esto dure más de cuatro años y no vuelvan los bárbaros de Kavafis, ni la versión «joseantoniana» del señor Rivera. Hay mucho que regenerar (ahí está el futuro de nuestras ciudades), muchas ideas que desarrollar, muchos solares que completar, muchos espacios que redefinir (¿qué fue de la unidad y coherencia que debían tener los distintos tramos del Jardín del Turia?, ¿qué fue del agua en el Tramo 2?), muchas calles que peatonalizar, muchos árboles que plantar (adecuadamente y sin interferencias visuales), muchos bolardos que quitar, muchos edificios que rehabilitar, muchas arquitecturas que reivindicar y recuperar..., y para ello contamos con muchos y

buenos profesionales, y con la necesaria y siempre beneficiosa proximidad de los ciudadanos. De momento, todos estamos buscando el «bálsamo de Fierabrás», el «nuevo modelo productivo», y ensayando nuevas formas de gobierno que a veces caen, desgraciadamente, en el «buenismo». Pero mantengamos viva la llama, por amistad, y confiemos que los buenos propósitos nos alejen del averno y del malevo.

Amén, es decir, que así sea (y que veamos esta regeneración pronto).

L'ESPai PÚBLIC

elDiario.es-cv. València ciutat.
Suggerències en do menor (5-11-2015)

Si hi ha un tema que genera un important grau de consens en l'esquerra que mana o pretén manar a les ciutats, és la necessitat d'ampliar l'espai públic i, per tant, de combatre els intents d'ulteriors privatitzacions i de recuperar la ciutat per als ciutadans.

El tema és complex i mereix més d'un espai limitat i més d'una aportació. Jo ja he animat a alguns companys i amics a dir la seua sobre aquest extrem, per a discutir totes les aportacions amb posterioritat i intentar inclús arribar a una formulació comuna.

Com que crec i mantinc que la història és la mare de totes les ciències socials, començaré per una humil aproximació històrica al tema. ¿Ha estat la nostra ciutat alguna vegada en la seua història contemporània una ciutat caracteritzada per l'abundància de l'espai públic? La resposta ha de ser negativa. De la ciutat conventual i amortitzada hem passat a la ciutat capitalista, però en ambdós casos l'espai era (i és) dels grups socials dominants. I el *trànsit*, és a dir, el canvi d'esglésies, convents i nobles o la burgesia urbana sovint ennoblida a cop de diners no ha suposat cap millora significativa de la presència de l'espai públic.

Ans al contrari, la conversió de la ciutat en mercaderia s'ha substanciat en una segregació social de l'espai urbà notòria i progressiva, de forma que «els notables» habitaven i habiten en localitzacions molt específiques i excloents (sense arribar a les *gates communities*), i no poques operacions especulatives del capital immobiliari han estat destinades a la demanda especialment solvent dels rics de sempre o dels *parvenues*, i han suposat reduccions i privatitzacions continuades de l'espai públic.

Les successives amortitzacions del segle XIX reduïren més que ampliaren la propietat del *comú*, especialment la de Madoz de 1854. Les operacions de reforma interior (el carrer de la Pau i el barri de Pescadors, com dos exemples dels molts que hi ha) i eixample estan plenes de processos d'expulsió de les classes populars o dels usos agrícoles per abastir un entorn significant i significatiu. Aquesta ha estat la pauta posterior: la privatització de la Ciutadella, de la Fira Mostrari, de les vies del ferrocarril de la desapareguda via xurra... Exemples hi ha per donar i vendre, però he de passar a altres perspectives. Per dir-ho breu, mai hem estat

una ciutat que siga coneguda precisament per l'abundància de l'espai públic, que sempre té usos alternatius més rendibles que no l'esplai del *populacho*.

La socialdemocràcia minvà a cop de zones verdes i equipaments una exclusió que cridava al cel i recuperà per al comú espais com el Saler o el Jardí del Túria. A partir de 1991, la dreta tornà a les seues i convenis de jutjat de guàrdia com el PAI del Grau o Tabacalera es van convertir en habituals. L'enderrocament (ja iniciat) de l'edifici del nou Ajuntament perquè tremolava (*sic*) o el *pelotazo* a quatre bandes de Mestalla no ens estranyaren. No tot, però, fou conformisme, com ho demostra l'experiència alternativa de Desayuno con viandantes impulsada per David Estal i que posava precisament l'accent en la recuperació dels espais públics, una mena de 'reconquesta'.

Perdó per la brevetat i l'esquematisme, però cal canviar de registre. La ciutat també es pot considerar tota ella com un bé públic socialment articulat. En la meua tesi publicada el 1985 per Alfons el Magnànim, hi ha ampla referència a les aportacions dels Castells, Lojkine, Preteceille, etc., marxistes althusserians de complicat lèxic, però anàlisis força interessants. La ciutat pot créixer si i només si es produeix una articulació espacial mínima i satisfactòria d'una sèrie d'elements (l'habitatge, la via pública, el transport, la salut, l'escola, les àrees lliures..., però també l'aigua potable, l'enllumenat, el clavegueram, etc.), que no són mercaderies estàndard i que no interessen al capital privat. Això explica que tots aquests elements o són béns i serveis de promoció pública o són objecte de rendibles concessions administratives o (en el cas de l'habitatge) de la *col·laboració* del capital públic desvaloritzat per a generar demanda solvent. Des d'aquesta perspectiva, la ciutat és un bé públic i les resistències al finançament d'aquests elements comuns (moltes i continuades) són al mateix temps lògiques per als partidaris d'un sector públic esquifit i miops des d'un punt de vista global i social.

Té sentit parlar, per tant, del «caràcter social de la propietat», del que parla la nostra inamovible Constitució i des de la qual cal denunciar l'apropiació privada de plusvàlues i els alts beneficis de promotors i concessionaris. La ciutat, ben col·lectiu per excel·lència, creix amb l'esforç de tots, i això hauria de tindre les seues conseqüències polítiques i legals.

Torne al concepte més restringit d'espai públic per a recordar que, segons els *hisendistes*, un bé públic és aquell el consum del qual és no rival, és a dir, el seu consum és independent de la capacitat adquisitiva dels usuaris. Els béns públics poden ser purs (quan no tenen cap preu) o impurs (quan estan sotmesos a alguna mena de preus públics, com ara els museus, els poliesportius, etc.). Com que el preu públic és discrecional i no cal que financie tot el cost del bé o servei (com sí que passa, teòricament, amb les taxes), a mi em sembla raonable que en molts casos es paguen preus públics moderats, perquè la gratuïtat té el

problema de que no es valora el que no costa gens. En el cas dels parcs el tema és més discutible, perquè la pregunta clau de la coneguda valoració contingent (quan estaria vostè a pagar per...?) potser no és sempre la millor guia.

Una darrera qüestió és què entenem per espai públic o que entenc jo. La qüestió de la zona verda sona militar i franquista, i el parcs públics no connectats o mal connectats (allò de la Via Verda dels PSPV-PSOE del mandat de Carmen Alborch era una bona proposta) no són ni l'única ni la millor opció. Espai públic és l'espai de tots: parcs, carrers, places, platges..., i el que cal dir en veu alta és que Fraga, una vegada més, s'equivocà: el carrer no era seu. Tampoc descobriré Catarroja si dic que més que la voracitat especulativa i els interessos privats, és el cotxe particular el primer i major enemic de l'espai públic: massa cotxes circulant o massa cotxes aparcats. «Ahí viene la plaga», que deia la cançó dels meus anys de joventut. A més, si ens descuidem una mica, tots els solars plens de matolls seran aparcament per als pobres veïns de la nit al dia. *Help!* Si restaurem l'ordre lògic de la piràmide (vianant, bici —no per les voreres ni fent curses—, transport públic i cotxes), a tots ens aniria millor. Dic jo.

Aquestes ratlles són un petit aperitiu. Com he dit al principi, hi ha més i segur que millors contribucions. Ànim!

EL JARDÍN DEL TÚRIA EN LA AGENDA POLÍTICA

elDiario.es-cv. València ciutat.
Suggerències en do menor (27-11-2015)

Como es sobradamente conocido, el Plan Sur, primero, y el Plan General de 1966, después, atribuyeron al viejo cauce del Turia, una vez realizada su desvío, un uso coherente con el espíritu de la época: eje de comunicaciones oeste-este de la ciudad que incluía una autopista de carriles varios, las líneas de ferrocarril y la nueva estación terminal (ya próxima al Puerto), que sustituía a la estación y la vía *xurra*. La autopista enlazaba graciosamente con la A-7 y salvaba con elegancia el «obstáculo» del puerto mediante un paso elevado muy al gusto de la época. La tardía ejecución del *by-pass* (que estaba en el proyecto original de la A-7, pero que un real decreto aplazó en el tiempo en beneficio de la constructora) evidenció que ya no era tan necesario este eje oeste-este, y a partir de 1974 se inició un movimiento de protesta y reivindicación popular que, bajo el lema de «El Jardí del Túria és nostre i el volem verd», fue, junto con la recuperación del Saler («El Saler per al Poble»), la gran reivindicación urbana de la transición.

261

La corporación democrática salida de las urnas en 1979 tenía por tanto un mandato claro y, pese a las sutiles maniobras del último alcalde franquista, Miguel Ramón Izquierdo, las cartas ya estaban echadas y el nuevo Ayuntamiento inició de inmediato el *Pla Especial del Jardí del Túria*, al tiempo que encargaba a Ricardo Bofill una propuesta global, que fue expuesta en la Lonja con gran éxito de asistencia en 1982. El lector interesado en los detalles, tanto de los antecedentes y del proyecto como de la ejecución, puede consultar los trabajos de AVAT (Comissariat): *La riuà que canvià València* (Adonay, 2007), de Josep Sorribes (ed.): *Valencia 1957-2007. De la riada a la Copa del América* (PUV, 2010), de A. Llopis Alonso: «El Jardín del Turia: otros tiempos, otros proyectos, otras imágenes» (València, Historia de la Ciudad VI, Proyecto y complejidad, 2010) y, finalmente, «Tai-txi, 'swing', 'skaters & running'».

Hablar del Jardí del Túria es hablar de éxito, sin lugar a dudas del mayor éxito de la política urbanística de la ciudad desde la restauración de la democracia. En eso hay un consenso prácticamente unánime, no solo por el uso masivo que hacen los ciudadanos de este jardín de casi 9 km de largo, sino también por su claro papel estructurante. Muy pocas ciudades tienen este activo, complementado pocos años después, a finales de los ochenta, por el Passeig Marítim. Nos podemos felicitar colectivamente por haber conseguido que una infraestructura

dura, pensada en plena vorágine del desarrollismo, haya acabado siendo el lugar más conocido, querido y utilizado. Solo por eso –y hay bastantes más cosas– el mandato de Ricard Perez Casado será recordado como un mandato decisivo en la historia reciente de la ciudad.

Pero este blog no nació con vocación de ofrenda de flores ni de ejercicio hagiográfico. Y por ello hay que apresurarse a decir que, en contra de lo que algunos puedan pensar, el Jardí del Túria no solo tuvo problemas y deficiencias en su ejecución, sino que todavía no está acabado y debe figurar en la agenda política del actual gobierno local, y previsiblemente en la agenda de los futuros gobiernos locales de la ciudad. Como el tema es algo largo y complejo, echaré mano del invento de la numeración para intentar darle un poco de coherencia a la exposición.

1. El pecado original de la ejecución del proyecto fue sin duda el abandono del diseño unitario y su ejecución por tramos, sin que existiera, una vez decidida la partición, una idea de conjunto que permitiera una «lectura». Ciertamente, la propuesta de Bofill –la espectacular maqueta– era de corte claramente neoclásico, y dar entrada a diferentes equipos no era una mala idea, si se hubiera mantenido esta idea de conjunto.
2. En ausencia de esta, el Jardí fue ejecutándose poco a poco –con los límites impuestos por la financiación–, a base de sumar tramos «provisionales» con tramos «definitivos», sin que en ningún caso hubiera un hilo conductor legible. Podría haber sido el agua (tramo I), pero no se ejecutó el lago bajo el puente 9 d'Octubre y en el tramo neoclásico de Bofill no llegó a preverse ni tan siquiera un flujo continuo de agua con los consiguientes problemas de estancamiento.
3. De este modo, el Jardí del Túria fue convirtiéndose en un lugar «donde todo cabe». No solo los usos deportivos en el tramo del polideportivo, en los tramos centrales de campos de fútbol y últimamente en los circuitos de bici y *running*, sino también otros usos variopintos, como los castillos de fuegos artificiales o el Gulliver (que estaba pensado para Dr. Lluch).
4. Especialmente dolorosa es la decisión de mantener el tramo central dedicado al fútbol de base y a otros deportes, renunciando al imprescindible diseño que pudiera dialogar con el centro histórico. Por su parte, el tramo del complejo calatraviano se saldó con un vulgar ajardinamiento, probablemente para no «hacer sombra» a la arquitectura de estrellato.
5. Es conocida la broma de que la ciudad de València es la única ciudad que tiene dos ríos y ninguno lleva agua (¿Guinness a la vista?). Dejando la broma a un lado, se ha reivindicado repetidas veces la necesidad de

recuperar un flujo continuo de agua que dé sentido al Jardí y a los numerosos puentes. Quizá estemos todavía a tiempo, al igual que estamos a tiempo de ejecutar con dignidad el tramo final sin caer en la trampa de la intersección de grandes torres, supuestamente inspiradas en Le Corbusier, con canales venecianos de agua. Provincianismo a raudales. El Túria y el mar deben tener un encuentro más natural y armónico.

6. Existen, además, algunos temas «colaterales» de especial importancia. Clama al cielo la imperiosa necesidad de suprimir las dos barreras que suponen el intenso tráfico de las dos marginales del Jardí, que, entre otras cosas, separan quirúrgicamente el IVAM, San Pío, Viveros, etc., de su entorno natural. Del mismo modo, ya hace años se hizo la interesante propuesta de la Via Verda, que pretendía comunicar los parques de distrito entre sí y con el Jardí del Túria, utilizando corredores verdes o peatonales. ¿Para cuándo? Por último, el pequeño parque de cabecera podría ser, sin demasiados problemas (véase el descampado desde la montaña artificial, mirando a Benimàmet y Paterna), un parque metropolitano que enlazase con el parque de las riberas del Túria.

A buen seguro habrá más temas, pero con lo ya expuesto el lector quizá convenga conmigo que el Jardí del Túria no es un tema del pasado y que merece estar en la agenda política. Queda mucho por hacer. *Salut.*

VALORITZAR

elDiario.es cv. Malalts de ciutat (9-1-2017)

Que els valencians ens hem dedicat amb força –sobretot de 1960 ençà– a destrossar les nostres ciutats i els nostres paratges i a malbaratar o exhaurir els nostres recursos naturals és malauradament una evidència, com ho és el caràcter de vegades irreversible de tanta barbàrie. Com tota evidència, una vegada contrastada, l'únic que cal i es pot fer es aturar la incivilitat, i en la mesura del possible rescatar i preservar tot allò que es puga. El mal utilitzat (per abús) terme *sostenibilitat* té a veure molt amb tot açò.

La preservació té sempre el perill de la recurrència a la momificació o la conservació en formol. Ja se sap que quan a una mòmia li llesques la vestimenta es fa pols. De vegades, en nom de la santa tradició o d'un malentès radicalisme, assolim quotes tan elevades com innecessàries d'intransigència mental. Com diu un bon amic meu, en aquestes coses cal utilitzar el «pincelito» i no la brotxa grossa. Per posar un exemple, l'arribada de nous habitants de renda més elevada a un barri degradat i amb pèrdua de població pot ajudar a la regeneració. No es pot parlar de gentrificació sense desplaçament no desitjat ni desitjable dels habitants, i aquest terme s'ha posat tan de moda que s'utilitza amb precipitació, com si sols pronunciar-ho tinguera un efecte taumatúrgic.

Deixem, per tant, de reincidir en l'evidència de la barbàrie i evitem caure en la llei del pèndol relliscant pel suau pendent de l'immobilisme. Ni tinc ni vull tindre cap recepta, però amb tota humilitat puc suggerir el camí de la valorització d'allò que tenim, la seua posada en ús per a benefici del comú. Tot i que alguns, en sentir la paraula *mercat* o *guany*, treuen els alls i la creu o triguen segons a demonitzar el proponent com a neoliberal, oblidant que en absència de regulació i de política és lògic que el mercat faça de les seues, hem de saber que en presència d'aquests dos elements les coses són de vegades viables i positives. La col·laboració publicoprivada no amaga sempre el conegut cercle de beneficis privats / despesa pública o de socialització de les pèrdues. En determinades circumstàncies pot ser necessària i beneficiosa per a la col·lectivitat.

Quatre exemples de necessària valorització, dos de «fora» de la ciutat de València (també hi ha vida més enllà de les creus) i dos d'aquest suposat cap i casal. Parle del magnífic Palau dels Borja, que hauria de ser visitat no per 50.000 persones a l'any (xifra que em sembla una mica exagerada), sinó per centenars de milers. Quan el patrimoni i la història ens donen la mà, paga la pena. El

mateix passa amb l'encisador barri antic d'Oliva, malgrat la lamentable pèrdua del Palau dels Centelles. Dos exemples magníficament documentats (DD. AA.: *El llibre de la Safor*, en Joaquín Muñoz i Néstor Novell (eds.), Gandia, 1983) que reclamen valorització.

En la ciutat de València, tal vegada convé recordar (hi ha molts més exemples) que el Jardí del Túria –inacabat– encara és un espai d'oportunitat, la qual cosa no exigeix executar la barbàrie proposada pel PAI del Grau. Ací manca claredat per part de l'equip de govern. Alguns regidors parlen de revisar-ho tot de nou mentre altres declaren estar esperant la resposta dels propietaris del sòl i anuncien la urbanització del polígon. A més d'aquest estratègic tram final del Jardí, encara hem de resoldre la part central, la connexió amb el Parc de les Riberes del Túria i, potser, la presència de l'aigua sota els 19 ponts de la ciutat.

Per últim, la Marina té grans probabilitats de ser una nova centralitat combinant mercat i política, i repensant i discutint els usos més adients. La Marina serà un espai ciutadà millor o pitjor, segons es resolga el delicat equilibri entre els interessos presents, molt condicionat per les dificultats financeres. Com es pot comprovar, valoritzar l'espai no és tasca senzilla i presenta quasi totes les variants. No donem peu al fet que es puga dir allò de *manca finezza*.

CIUDADES, VENTAJA COLABORATIVA Y DESARROLLO: EL CÍRCULO (POTENCIALMENTE) VIRTUOSO

elDiario.es cv. Arguments (13-5-2017)

A estas alturas, y más desde la publicación de los trabajos –determinantes– de Jane Jacobs (*Muerte y vida en las grandes ciudades* y *La ciudad, riqueza de las naciones*), a nadie le puede sorprender que sea considerada un activo económico y social de primer orden y un elemento de competitividad «regional» (a diferentes escaleras territoriales) la presencia de una red densa y estructurada de ciudades, y más si en esta red juegan un papel capital las ciudades medianas.

Las ciudades, producto de la revolución neolítica (desde el 8.000 a. n. e., circa), han sido siempre un relato histórico de éxito a pesar de los desastres naturales, las epidemias y las guerras. Han sido, desde el punto de vista económico, la cuna del intercambio comercial, de la división del trabajo y del desarrollo de la manufactura y los servicios. También, el espacio de las ideas, de la libertad, de la creación cultural, de los movimientos sociales y de las revoluciones tecnológicas y políticas. Todo ello, un poderoso magneto que ha ido consolidándose y que, después del impulso urbano vinculado a la Revolución Industrial en los países de la actual OCDE, desde 1950 experimenta un nuevo y fuerte impulso que explica la denominación de «planeta urbano».

Más del 50 % de la población mundial ya habita en las ciudades y todas las previsiones apuntan a que en 2050 este porcentaje se acercará al 70 %, con los graves retos que esto supone, porque la dotación de infraestructuras básicas no siempre acompaña al espectacular aumento de la población urbana. Pero, a pesar de estos déficits, las ciudades continúan siendo el lugar de llegada de contingentes humanos que huyen del hambre, la miseria y la guerra, y buscan una luz de esperanza y oportunidades de sobrevivir y de lograr las mínimas dosis de bienestar.

Esta «oda a la ciudad» no pretende esconder en ningún momento ni hacer olvidar los episodios negros, las regresiones, el sufrimiento y el oscurantismo que también tienen como escenario las ciudades. Pero siempre ha triunfado la ciudad (en feliz expresión de Glaeser), y autores tan valiosos y mediáticos como Richard Florida (*The Rise of the Creative Class*, 2002; *Cities and the Creative Class*, 2005, y *Who's Your City?*, 2008) nos han demostrado la fuerza transformadora de las ciudades que acogen a la clase creativa y proporcionan un caldo de cultivo adecuado, porque se desarrollan el talento, la tolerancia y la innovación. Talento, tolerancia e innovación que antes (el aire de la ciudad hace libre, decía

un viejo *adagio* medieval) y ahora despiertan el recelo de otras instancias políticas regionales y estatales (Pérez Casado: *El miedo a la Ciudad*, Paper Back, 1987).

Al final, el planeta urbano (cada vez más urbano) es el reino de los contrastes: conviven en permanente contradicción las megalópolis de la miseria, los *slums* y los grandes déficits de abastecimiento de agua y vivienda con regiones urbanas y corredores que conforman la vanguardia del sistema urbano mundial. Una vanguardia diversa donde, ante el bienestar (siempre relativo) de los corredores atlántico y pacífico de USA y los subsistemas urbanos de la vieja Europa (la banana europea, el Báltico o el Arco Mediterráneo), la costa este de China, el corredor de la India o el eje Río de Janeiro-Sao Paulo se afanan en erigirse en nuevos protagonistas.

Dejamos la escala planetaria para profundizar un poco en el papel clave de las ciudades en los procesos de desarrollo económico. La revolución urbana que acompaña la Revolución Industrial en Europa y USA en los siglos XIX y XX es nuestro marco de referencia (que hay que actualizar y adaptar a la nueva escala planetaria). Lo que aquí nos interesa es subrayar el papel clave que juegan las ciudades como proveedoras básicas de bienes y servicios colectivos necesarios para el desarrollo económico y social. La iniciativa privada solo fabrica o desarrolla aquellos productos y servicios que puedan convertirse en mercancías y que no exigen periodos de circulación del capital excesivamente largos. Pero el crecimiento de las ciudades y la continuidad del desarrollo capitalista exigen la provisión de bienes y servicios que están fuera del alcance de la lógica del capital privado, que solo interviene para alcanzar los segmentos de renta elevada.

Pero la creciente población urbana solo es viable si los poderes públicos se encargan de garantizar el abastecimiento de agua y energía, la educación, la sanidad, la vivienda o el transporte. Proveyendo estos bienes y servicios de forma directa o creando las condiciones de rentabilidad adecuadas mediante el régimen de concesión administrativa (o financiando la demanda en el caso de la vivienda). Al final, la ciudad es, básicamente, un conjunto complejo de bienes y servicios públicos espacialmente articulados que hace posible tanto el uso residencial como productivo del espacio urbano. Las ciudades son, por lo tanto, *conditio sine qua non* del desarrollo económico.

Tan importante como el éxito de la ciudad como forma predominante de la organización del espacio ha sido la aparición y el desarrollo de procesos de cooperación formal e informal entre las ciudades en cualquier escala territorial. Las áreas metropolitanas y regiones urbanas son el caso más conocido y generalizado, a pesar de la anomalía española, pero hay una amplia variedad de formas de cooperación espaciales o temáticas. Esta cooperación (que no excluye la competencia) es el resultado de la toma de conciencia de los agentes económicos, sociales y políticos sobre la vigencia y urgencia de la ventaja colaborativa. Ya hace más de

un siglo que Alfred Marshall explicaba el funcionamiento y las ventajas de los distritos industriales basados en las economías externas de empresa e internas a la industria, de las cuales tenemos numerosos ejemplos en el País Valenciano. Un término —el de distrito industrial— que hoy se ha extendido al ámbito de la economía, de la cultura y de la innovación.

Fuera del ámbito productivo público-privado, la cooperación intermunicipal tiene una gran importancia y solo la ignorancia puede (?) justificar los elevados costes monetarios y no monetarios que se derivan de la no cooperación. La presencia de economías de escala y de red, de indivisibilidades y de externalidades positivas y negativas (solo «internalizables» mediante la cooperación), está a la orden del día en el nivel territorial y pide a gritos poner en práctica la cooperación y aprovecharse de las ventajas. La rutina del «siempre se ha hecho igual» hace ignorar y menospreciar las importantes pérdidas.

Pero solo con esta práctica colaborativa se puede construir un proceso de desarrollo, entendiéndolo cómo algo más que el puro y duro crecimiento. Un desarrollo que, sencillamente, es un crecimiento sostenible, «traducido» como un crecimiento que utiliza cada vez de forma más intensa tecnologías «limpias», que mejora el grado de cohesión social y que avanza en el respeto y la conservación activa del patrimonio cultural y construido heredado.

268 La colaboración tiene unas grandes posibilidades y una multiplicidad de vertientes: la ordenación territorial, la promoción económica, la gestión del espacio productivo y el turismo, las redes de infraestructuras, la localización de los grandes equipamientos, la eliminación y reciclaje de residuos, la contaminación y el medio ambiente, la gestión de parques naturales, la gestión de las viviendas y los servicios sociales... Los resultados pueden ser espectaculares y la colaboración es compatible con la participación y la transparencia, siempre que predomine el sentido común y la exigencia de la eficiencia en el uso de los recursos públicos.

En el título de esta pequeña reflexión, hecha a vuela pluma, figura entre paréntesis el término «potencialmente». No es ninguna casualidad. El País Valenciano tiene magníficas posiciones de partida y una red urbana densa y estructurada donde juegan (o podrían jugar) un papel clave las ciudades medianas. Aun así, el resultado final, el *target*, es lamentable o, por no utilizar un término tan peyorativo, está muy lejos de lo deseable.

Nuestra red urbana es tan excelente como proverbial el desperdicio de la inexcusable colaboración. Y no se puede argumentar que no haya ideas encima de la mesa sobre cómo reestructurar una gestión eficiente del territorio, construida sobre una descentralización política de la Generalitat y la conformación de nuevas unidades de gestión supramunicipal y subregional donde integrar territorialmente las políticas sectoriales. El problema no radica en las ideas, sino en la carencia de voluntad política para abordar una reforma en profundidad

tanto de la planificación y gestión del territorio como de la profesionalización de la Administración local.

Las causas de este estado de cosas son, sin duda, complejas, pero hay algunas evidencias. En primer lugar, es innegable la existencia de una fuerte resistencia a la cesión de competencias «hacia arriba» (en el caso de los ayuntamientos) y hacia abajo (en el caso de la Generalitat). Las necesarias cesiones de soberanía encuentran todo tipo de recelos y resistencias. Un mal entendido municipalismo (próximo a la filosofía cantonalista, de cantón) y un diseño absorbente de las competencias, por parte de los nuevos poderes emergentes de la Generalitat, actúan como formidables trabas, solo superadas por el mantenimiento irracional de las diputaciones, que han demostrado con creces su inutilidad como ámbito de gestión territorial. El recurso a la Constitución por parte de municipios y provincias es simplemente la prueba de la carencia de argumentos para justificar un inmovilismo inverosímil.

Necesitamos una «nueva planta» para el territorio valenciano y no un miedoso anteproyecto de «mancomunidades» que no resuelve ningún problema que no puedan resolver cien veces mejor las «comarcas de gestión» que integran cada una de las cuatro gobernaciones propuestas. Mientras tanto, la Generalitat (que tiene competencias sobre la organización del territorio) solo comienza algunos planes de acción territorial que tienen una filosofía sectorial (solo usos del suelo e infraestructuras), al mismo tiempo que deja en vía muerta la creación de áreas metropolitanas, de las cuales hay sobrada experiencia en Europa y que afectarían, al menos, a las zonas urbanas de València, Castelló, Alacant y el Vinalopó; mientras que el proyecto estratégico de las comarcas centrales duerme el sueño de las buenas palabras.

Sin la mencionada «nueva planta» no nacerá el tampoco *non nato* modelo económico valenciano, o lo hará, en el mejor escenario, cojo. Las políticas sectoriales que se derivan de este nuevo plan nunca se integrarán desde una óptica de transversalidad territorial. Es el territorio (organizado) y no el «sector» el que tendría que servir de eje estructurador del discurso. No es lo mismo definir y ejecutar las políticas sectoriales en un contexto de colaboración definido por las nuevas unidades (o comarcas de gestión) que seguir mimetizando el gobierno de la Administración central, profundamente sectorial y escasamente democrático.

Hemos perdido posiciones relativas en todos los *rankings*, «disfrutamos» de un sistema de financiación insultante, el gasto estatal de inversiones es fuente de un memorial permanente de agravios y –por razones obviamente políticas– el Arco Mediterráneo arrastra décadas de atraso injustificable. Siendo todo esto cierto, no nos vendría nada mal que, mientras demostramos que estamos profundamente disgustados con el trato recibido, mostremos también que tenemos un proyecto común de puertas adentro que nos dé fuerza para exigir más recursos.

L'ATZUCAC I EL BOMBER

elDiario.es.cv, 22-10-2017

A València en sabem molt, d'atzucacs (altres en diuen cul de sac), com a herència morfològica que ens deixaren els àrabs. Carreró sense eixida: no una altra cosa és el trist present i molt difícil futur a Catalunya, tot i que cal no oblidar ni un instant que una cosa són les batalles i una altra les guerres, i que el futur està per definir. Tampoc s'ha d'oblidar que si, al final, com és previsible, la «força de l'Estat» s'imposa a Catalunya, al País Valencià se'ns cruspiran més encara, malgrat que, oportunament, ara ens entretinguen amb la promesa de la millora del sistema de finançament, tal com s'utilitzen els caramels i altres placebos perquè no escridassen els més menuts.

Però ja veurem si no posen tots els entrebancs possibles per a millorar l'autonomia de segona que tenim, i si qualsevol intent (marginal, és clar) d'empatia amb els veïns del nord no serà avortat per a evitar qualsevol contagi. De nou, no podem dir que parlem la mateixa llengua, que els Països Catalans són una opció de futur en una Europa de les ciutats i regions i no dels Estats nació, els quals, sabedors de la seua inexorable pèrdua de sobirania, responen com animal ferit recentralitzant i reforçant els seus poders. Els interessa un país aïllat, subaltern, que exerceix de sucursal i que s'alegra, en una mostra de pobresa d'esperit, de rebre l'almoïna d'algunes seues empresarials que han canviat de destinació perquè estar bé amb Madrid dona rèdits i perquè *bussiness are bussiness*.

Em poden creure si els dic que soc al·lèrgic a himnes i draps reconvertits en banderes, a les pàtries (o *màtries*) que, al remat, funcionen com allò de «todo por la pasta». Què volen que els diga, Espanya no em posa; m'haguera encantat que s'haguera imposat el sentit comú ja fa anys i caminàrem per la senda del federalisme asimètric que proposava Maragall. I també que tinguérem una Constitució més decent i menys tramposa... Això sí, m'estime molt la meua gent, la meua llengua i la meua cultura i hi demane respecte.

Però els desitjos són això, i ara em trobe amb un espectacle en què la realitat supera amb escreix la ficció. Després faré algun recordatori de caire històric, però ara pertoca donar fe del cúmul de despropòsits protagonitzats pels defensors de la pàtria, *el bloque constitucional (o los nacionales)*, la inflació de banderes, el retorn al carrer (no sols a Catalunya) de l'extrema dreta i la profusió de banderes... «¡Yo soy español, español, español!», «¡a por ellos, a por ellos, oé, oé!». Són tants els despropòsits (més enllà de símbols i símptomes) que de segur me'n deixe alguns.

D'entrada, tenim la famosa legalitat com a excusa. Una legalitat barroera que es deriva de la negativa a canviar un llibre sagrat, la Constitució, ple de trampes, que es passa pel forro el principi de la igualtat política i que no resol el tema territorial (llegiu per favor Pérez Royo, a qui, que jo sàpiga, ningú no li ha llevat la raó). Una Constitució feta per a adaptar «las Leyes Fundamentales del Movimiento» a la «nueva» democràcia.

Una Constitució que ens imposà la monarquia parlamentària (un concepte que sembla un insult a la intel·ligència) com Franco volia i un govern (el de Suárez) que li feu una llei electoral *ad hoc*. Una Constitució que sacralitzà la província de la Restauració i la fa pedra angular del sistema de representació política. Una Constitució que ja fa vint anys que havien d'haver canviat, perquè si en 1978 hi havia soroll de sabres i no es podia (?) procedir a una ruptura i calia tragar amb una tèbia transició, en els anys noranta es podria haver abordat la seua reforma en profunditat, però això suposava reconèixer les trampes de la del 78 i posar en perill un *statu quo* on els nets dels vencedors del 39 poden continuar manant i tindre joves ultradretans, com el Pablo Casado i Cía., per a fer-los el treball brut.

Les coses s'agreuaren el 28 de juny de 2010, amb una bàrbara sentència d'un tribunal constitucional prorrogat (responent, quina sorpresa!, a un recurs del PP que es carregà l'Estatut de Catalunya aprovat pel Parlament de Catalunya i las Cortes Generales en 2005, i, el més important, votat pel poble de Catalunya). I ací, amb aquest trencament de l'ordenament constitucional, començaren els problemes d'avui. La humiliació i el descrèdit constitucional corren paral·lels a una afirmació sense precedents del mai no acceptat ni reconegut nacionalisme espanyol (amb Madrid, la llotja del Bernabéu, com a ariet o punta de llança). I, ara, quan s'intenta consultar a la població sobre si volen o no continuar en una Espanya «esquerpa i incòmoda» (per gastar eufemismes) comença la baralla i tot esdevé molt agre.

La neurona intel·ligent se'n va de vacances i la resposta a «l'independen-tisme» és de «firmeza»: continua la intoxicació mediàtica, la negació del dret a decidir, les multes per l'intent de consulta de Mas..., i en el moment àlgid de la crisi de la DUI i del 155, aleshores, la resposta és traure la bateria de la Segona Guerra Mundial: la força de l'Estat amb els partits fidels a la Constitució de la segona restauració en conflicte obert amb els Mossos; posant tota mena d'en-trebanca al declarat «il·legal» referèndum de l'1 d'Octubre; incloent-hi càrregues policials contra civils amb centenars de ferits; empresonant líders civils per ordre de l'Audiència Nacional, com si fos el top; facilitant la fugida «casual» de la seu (que no de les bases operatives) de centenars d'empreses. Bombardeig mediàtic a discreció; acollonament general per la baixada del PIB («per culpa dels catalans») i tota mena d'amenaçes.

Hi ha, per anar finalitzant, un tema en què el cinisme assoleix nivells gal·làctics: la sagrada (també) separació de poders i la independència de la justícia. Al remat, són els jutges els que avalen la «il·legalitat i la secessió» i donen arguments i suport a allò que és un conflicte fonamentalment polític. Després d'una dictadura, el més difícil de canviar són la policia i els jutges (en el nostre cas, també el nacionalcatolicisme i l'exèrcit amb interrogants). Si entre l'economia i la política són famoses les portes giratòries, el sistema de selecció de la cúpula judicial i, sobretot, del Tribunal Constitucional, és una altra innovació totalment aliena, *of course*, al poder polític.

L'única cosa que li ve al cap al poder, contestat i no legimitat, és oferir una Comissió per a la Reforma Constitucional que ningú no es creu. Ja ha dit el PP que mantindran les «seues postures» i, des de la FAES, Aznar ja ha avisat que reformar la Constitució seria un pagament ajornat al secessionisme. I el PSOE fent de closa de Rajoy i el ridícul més espantós que li costarà —al temps— una llarga travessia del desert. L'abraçada de l'os la tenen assegurada, però a més, «per raons d'Estat», per primera vegada en la seua història, s'han posat al costat dels incendiaris en nom d'una legalitat discutible avalada per la dreta. En el fons i al remat, si la «O» els sobra, la «E» la tenen gravada a foc. El senyor Guerra com a paradigma, però també l'ínclit Felipe González, els dirigents de l'Espanya del sud-oest i d'Aragó i, a casa nostra, personatges com Lerma i Ábalos demostren, amb els fets, que el nacionalisme espanyol no és patrimoni de la dreta.

Neguen (populars, socialistes i els reformadors primoriveristes d'Albert Rivera) la major: sense nacionalisme espanyol no s'entenen els nacionalismes perifèrics, que ara són «separatistes» i «secessionistes», assimilables en el lèxic a perillosos jihadistes i nazis. Acusar-los de sediciosos té unes connotacions militars de trist record.

No seré jo qui defense que des de Catalunya no s'ha comès cap error. Però la càrrega de la prova no està ací. El que està passant i passarà a Catalunya és el resultat de coses recents, però també de coses molt anteriors a 1978, d'un conflicte de «mentalitats» i d'interessos que comencen a prendre cos amb la batalla d'Almansa, la construcció d'un Estat nació centralista, uniformitzador i antiliberal, en el segle XIX, i els conflictes socials, culturals i territorials del XX. No cal dir que quaranta anys de dictadura franquista no passaren debades i que el franquisme sociològic i la continuïtat ja esmentada dels vencedors dominen el mapa mental d'un bon percentatge de la població. Llegir Pérez Royo (*La reforma constitucional inviable*) o Javier Tusell (*España, una angustia nacional*) és un exercici més que recomanable i una mostra que una altra Espanya seria o hauria estat possible.

El desenllaç del 21 d'Octubre ha estat «exemplaritzant». La versió més dura del 155, suprimint *de facto* l'autonomia de Catalunya, està damunt la taula.

La meua bola de cristall està fosca i em trobe incapaç de fer qualsevol mena de pronòstic. Potser l'ona expansiva s'emporte per davant els pactes «de progrès» i facilite el retorn de la dreta allà on no estava. Pot ser... Però nosaltres «a la nostra». He obert el calaix de la ironia i el sarcasme i era buit. Ho sent. Salut i República.

VIVIR DE ESPALDAS

El País, 17-12-2017

Si no me falla la memoria, fue Josep Vicent Marqués quien, en una de sus brillantes ocurrencias, estableció un axioma que estaba predestinado a tener mucho más éxito del que su autor podría imaginar. La ocurrencia iba de límites y venía a decir que, aunque, obviamente, el País Valenciano limita al norte con Cataluña, al oeste con Cuenca y Albacete, al sur con Murcia y al este con el *Mare Nostrum*, el límite real era la limitación mental de sus gobernantes. Ha llovido mucho desde entonces, pero el axioma ha demostrado con creces su inesperada potencialidad. Sin pretender —¡Dios me valga!— minimizar las deficiencias de «nuestra» izquierda y sin atreverme, visto lo visto, a aventurar pronóstico alguno hasta que la noche de autos dicte su veredicto, a nadie le sorprenderá el aserto de que el largo mandato del PP en nuestra tierra nos ha hundido en la miseria y que levantar cabeza va a ser tarea de quizá más de una generación. Una mala política puede echar al traste a cualquier país prometedor, y el caso argentino es un buen, aunque no único, ejemplo de ello.

«Nos vamos a forrar», dijo Vicente Sanz (¿o fue Zaplana?), y de aquellos vientos estas tempestades. La política al servicio de la voracidad insaciable de mis queridos promotores, el pelotazo como enseña, el desprecio suicida por las actividades realmente productivas. Barra libre en la banca y ensalzamiento de los valores más retrógrados y funcionales a la perpetuación de una oligarquía dominante. Políticos, banqueros sin oficio ni escrúpulos, promotores y empresarios sumisos se dedicaban a lo suyo, dando la espalda a la mayoría de la población que —salvo una minoría advenediza y oportunista— no gozaba de las mieles del reino de la abundancia.

Se olvidaron de la demanda, proyectaron y ejecutaron obras que nos convirtieron en la vanguardia del despilfarro. El *glamour* no era sino la versión pepera de la *coentor* (Escalante *dixit*). Las vacas gordas parecían haber encontrado en nuestros predios los pastos adecuados y el rojo se tiñó de azul. Éramos tan españoles como valencianos (sic), el espectáculo sustituyó a la cultura y el memoricidio y la manipulación se adueñaron de nuestra historia. El PP se hizo régimen y elección tras elección demostraba su poder ninguneando a una izquierda de votos menguantes, desconcertada y entregada al ombliguismo. Del «modelo» California al «modelo» Florida, y, al final, a un engendro turístico-inmobiliario-logístico-innovador que solo servía de excusa formal para seguir el consejo de

Monleón: «a guanyar diners». Cuanto más y más fácil mejor. Las redes clientelares se extendían y hasta las piedras se afiliaban (*de facto* o de mente) al PP.

Pero no hay bien ni mal que cien años dure, y en 2007 estalló la burbuja inmobiliaria en USA. La desregulación bancaria que provenía desde los tiempos de Reagan había permitido la proliferación de las *subprime* y otros activos tóxicos que se difundieron como mancha de aceite en todo el sistema financiero mundial. El «pinchazo» de 2007 destapó la compleja trama financiera y el Gobierno americano tuvo que salir al rescate, aunque dejó caer en agosto de 2008 a Lehman Brothers, en lo que fue el inicio de una tormenta financiera mundial: crisis de confianza, crisis de solvencia y contagio de la economía «real». Una profunda crisis económica que, en nuestro caso, se vio agravada por nuestra gran dependencia del sector inmobiliario, incubada en la última década hasta límites extremos y por el dominio de las tesis austericidas en Bruselas, que no hicieron más que hacer más profundo el hoyo. La base económica se contrajo y el paró se disparó.

Llegó la debacle y todas las vergüenzas se pusieron de acuerdo para emerger a la superficie. Corrupción generalizada, diputados imputados, chapuzas mil al descubierto. Era la herencia de la quimera del oro. De Terra Mítica al aeropuerto sin aviones para que jugaran y se pasearan los nietos de Carlos Fabra. De la Ciudad de la Luz a la de las Lenguas. De Brugal, Rabassa y Emarsa a la piratería de Gürtel, visita del papa incluida. De la *grandeur* desmedida de CACSA al fiasco de la Fórmula 1. De las deudas adquiridas en la Copa del América al circo (en curso) de la Marina Real. De PAI en PAI y tiro porque me toca a la parálisis inmobiliaria. De los convenios lesivos de los depósitos de CHL y de la Tabacalera al encintado PAI del Grao y a la mutilación injustificable de aquella. Del baile de millones a déficits espectaculares, deudas crecientes y Montoro disfrazado de banquero in extremis. Todo esto y mucho más a lo largo y lo ancho de la geografía valenciana, de la Sénia al Segura. Me ahorraré detalles. Tiempo habrá de poner nombre y apellidos a las mil y una miserias y reconstruir la memoria que se niega a aceptar el reino del olvido.

¿Y ahora qué? Un PP atenazado, sin ideas ni programas que busca desesperadamente algún argumento para sacar pecho. Que si el sistema de financiación injusto (¡a buenas horas, cuando llevan gobernando desde 1995!), que si el Corredor Mediterráneo (cuando defendían el «eje» Madrid-València-Mallorca frente a la Eurorregión de Maragall). Hipotecados hasta las cejas y Montoro-dependientes intuyen que su tiempo se ha acabado. ¿Quién arreglará el entuerto? Mirar hacia otro lado, hacer como que no pasa nada, esperar un milagro y frenar la caída de expectativas electorales a base de no reconocer jamás error alguno para demostrar «firmeza» y coherencia. Ni el accidente del Metro ha podido alterar una prepotencia insultante y dolorosa. Prestidigitación y conejos blancos.

Lástima que en lugar de conejos blancos solo se encuentren mofetas y que su «oferta» a la sociedad sea solo una ristra infame de despropósitos.

No contentos con habernos sumido en la miseria, de ser la vanguardia de la crisis, de recortar en sanidad, educación, universidades e investigación, servicios sociales, dependencia, cultura y *tutti quanti*, de haber permitido y colaborado en la venta de las joyas de la corona «financiera» (la CAM, el Banc de València y Bankia/Bancaja), solo se les ocurre, para rematar (por ahora) la faena y poner la guinda al pastel, cargarse sin argumentos de peso («es inevitable» y punto) una RTVV que ellos mismos habían degradado hasta el límite, a golpe de colocación de sucesivas oleadas de «fieles», triplicando la plantilla necesaria, «externalizando» la programación y disminuyendo la calidad hasta alcanzar ínfimas cuotas de audiencia. Primero la hundo, luego la cierro. Aunque, a pesar del deterioro, Canal 9 seguía a todas luces siendo necesaria (no ese Canal 9 con demasiadas lágrimas de cocodrilo, sino otro) en un País que quisiera mantener la lengua, la cultura y la autoestima. Y, ya puestos, también es inevitable, pues se vende el Valencia, C. F. después de haber permitido pelotazos y desmanes a una legión de imprescriptibles bien representados por los Soler, Soriano...

276 Un servidor está lejos de cualquier patria, bandera, trapo o himno, pero la sensación de que hemos sido despojados de casi todo y que de aquel País Valencià soñado en los ochenta no quedan más que jirones es difícil de obviar para amplias capas de la población, incluyendo a parte de las de perfil netamente conservador. ¿Quiénes somos? ¿Qué pintamos? ¿A dónde vamos? Como demostró sobradamente la LRAU, la «bondad» de las leyes no es independiente del cariz del gobernante, por lo que el último invento de reintroducir la asignatura Cultura Popular Valenciana (tras haberse cargado Educación para la Ciudadanía), presentada casualmente a Lo Rat Penat como primicia, da bastante miedo, al estar la manipulación en manos de tan cultos y democráticos gobernantes.

A pesar de todo, el poder —todavía detentado por una clase política obsoleta, anacrónica, desfasada y culpable— sigue insistiendo en vivir de espaldas a la sociedad, y a los hechos y guindas ya comentados no tienen el menor apuro en añadir, día sí y día también, nuevos insultos a la inteligencia. Dos botones de muestra, procedentes, en este caso, de nuestros ilustradísimos munícipes: una pista de hielo navideña (*més coentor impossible*) en la plaza del Ayuntamiento (de la que se han adueñado, porque lo de plaza del País Valenciano era de rojos) y una Marina Real (¿por qué no Port Vell y menos realeza?) diseñada con la peor de las fórmulas. Con la excusa de que hay que devolver el préstamo del ICO para la Copa del América, se desaprovecha una oportunidad histórica (y van...), se mantienen estúpidamente las bases de la famosa Copa y se convierte el espacio «conquistado» no en un espacio de encuentro entre ciudadanos y de estos con el mar, abierto al disfrute del paseo, poniendo en valor los tinglados, el Varadero,

la Aduana Marítima y los Docks, sino en un espacio comercial, segregado, de pretendido *glamour* y con un hito en altura en forma de gran hotel que —digo yo— debería suscitar las iras de un sector cuyas tasas de ocupación distan mucho de ser razonables. Como siempre, la demanda importa un soberano pimienta. Una Marina Real que da la medida de los límites mentales de nuestros gobernantes, reacios a saber copiar, a escuchar a los ciudadanos, que no súbditos, a articular un proceso de participación que no sea el simulacro de la exposición pública.

Como todo —menos lo bueno— se contagia en estos lares, lo de vivir de espaldas al sentido común y al personal no es un atributo exclusivo de una Generalitat ni de un Ayuntamiento nefastos, que, a pesar de la retórica del *cap i casal*, no han sido capaces ni de conseguir la adhesión de los municipios anexionados a la ciudad en la segunda mitad del XIX. Otra «querida» Institución que comparte modos y maneras, que ha hecho ostentación de soberbia e incompetencia y que casualmente está siendo investigada judicialmente por malversación es nuestra flamante Autoridad Portuaria, con Manuel Aznar a la cabeza. Con el síndrome de una «autonomía» mal entendida y peor practicada, no solo se empecinaron de forma irracional en no desplazar progresivamente la actividad a Puerto de Sagunto, en lugar de presionar para que se les autoriza un mastodóntico dique norte, sino que además tienen a bien no dialogar con nadie, por mucho que alardeen de lo contrario. Ni con el vecino Cabanyal, ni con Vilanova del Grau (su entorno urbano natural, en el que además podrían capitalizar y rentabilizar las magníficas naves góticas de *Les Drassanes*), ni con Natzaret (la víctima por excelencia), sometido a un cruel aislamiento físico fácilmente solucionable, si terrenos vacantes que caen dentro de su linde se utilizaran para tal fin y no para futuras especulaciones. Puerto y Ayuntamiento (con este sí que hablan de cesiones, Marinas y yates), Ayuntamiento y puerto, un binomio letal que solo adopta lo peor del estilo intensamente democrático de cada uno. *Estilo* es un término que sugiere inteligencia, sentido común, ductilidad, flexibilidad, voluntad de consenso y aprecio por la cultura, cualidades todas ellas que les son ajenas.

El PP, en sus dos versiones, autonómica y local, y el aventajado discípulo de la Autoridad Portuaria solo merecen el desprecio popular y el fin de tan infausto reinado. No se puede insultar tan continua y tenazmente a la inteligencia ni gobernar de espaldas a los intereses de la mayoría de los ciudadanos. Que Belcebú les confunda y que la historia los juzgue. A ellos, a sus acólitos y a los que han hecho fortuna a su sombra. Definitivamente, no nos merecemos tanta ignominia. Hay muy buena gente y en este país son multitud. Por decirlo con palabras de Joan Romero, en un reciente acto sobre el cierre de la RTVV: «no es más que una muestra de tanto desgobierno, de tanto robo, de tanto despilfarro, de tanta corrupción, de tanta incompetencia, de tanta estupidez». Visto lo cual no estaría mal que, además de esperar que caiga la fruta madura, la izquierda

de este país se aplicara, dejándose de diferencias y líneas rojas («Pactaremos con nuestro programa por delante»), y nos ofrecieran alternativas comunes serias, coherentes y articuladas que fueran más allá las habituales promesas. Ojalá.

TURISME I CIUTAT: I LA POLÍTICA?

elDiario.es cv. Malalts de ciutat (23-8-2018)

A la ciutat de València ja ha arribat el *tsunami* de moda: *tourist go home*. Contra el patètic intent de defensar el que és indefensable (Ciutat Vella i Viva), dia rere dia creixen els components del front opositor que denuncia la «turistificació» de la ciutat, mentre que el govern local fa com la cotorra de mercat: segons bufa trauen pit per l'èxit turístic de la ciutat o es posen amb cara de pocs amics anunciant mesures de control i matant mosques a canonades.

Oficialment, no s'amaga gens l'alegria que produeixen les estadístiques (nombre de visitants, nombre de pernoctacions, nombre de *creueristes* i nombre de nombres) i cau una vegada i una altra en el parany de dir, explícitament o implícitament, que tot allò és fruit d'una política, cosa més que discutible, com veurem. Aquesta alegria per les xifres s'adoba, com si fos una bona amanida, amb proclames de suposades intervencions que ens conduiran a la terra promesa del turisme de qualitat. *Parole, parole...*

Si he de ser sincer, el panorama és tan poc engrescador que si et deixes dur acabes signant el manifest del front opositor. Qualsevol vianant que es prenga la molèstia de visitar les anomenades àrees turístiques de la ciutat (Ciutat Vella, Russafa, una part del front marítim i, en menor mesura, Benimaclet) podrà comprovar personalment alguns fenòmens o epifenòmens que, malgrat la propensió a la hipèrbole i al catastrofisme que ens caracteritza, són aclaparadorament certs i presents, i poden fer una mica esfereïdor un futur que, ja se sap, és un país estrany .

No faré cap memorial de greuges, però, si més no, se'm permetrà esmentar algunes evidències més enllà de la constatació que el turisme (i les activitats vinculades) no és ni pot ser un motor de creixement, perquè és un sector intensiu en treball, que no permet introduir progrés tècnic, de baixa productivitat i salaris baixos, de contractes laborals temporals, d'aquells que fan vergonya, etc. Pot ser un complement de la renda disponible i una font d'ocupació que amaga les insuficiències estructurals de la base productiva de la ciutat. Si no fos pel turisme...

Tornant a les evidències, la diagnosi general és que assistim a una degradació de l'espai públic que caldria aturar dràsticament. Una degradació que, en part, és conseqüència del notable increment de turistes i de la massificació que se'n deriva. Però no cal menystenir l'impacte negatiu de l'obvi excés de terrasses, un fenomen general que assoleix cotes insuportables en les denominades àrees

turístiques. La plaça de la Reina, el carrer de Maians o la plaça de Lope de Vega en són només alguns exemples.

Parlant de les terrasses, crec que és prou obvi que es va obrir massa la mà per part del govern conservador i ara tancar-la és políticament arriscat. Més de 3.000 terrasses que dupliquen la superfície de bars i restaurants per un preu molt inferior al lloguer. Unes terrasses que estan ubicades arreu i que limiten seriosament l'espai públic. El control (pintar el límit) no funciona i fa riure. No pinta bé la cosa. Tot i que el mercat és lliure (ja parlaré de la política), l'increment de les activitats de restauració (sovint banals i de baixa qualitat) ha desplaçat altres usos comercials i de serveis útils. No sé si per raons d'interès públic es podria aturar la «reconversió».

La joia de les malifetes se l'emporta no tant la proliferació (tal vegada excessiva) de cases senyorials reconvertides en hotels i *hostels* com els malèvols apartaments turístics (molts d'ells acollits en la plataforma AirBnB) culpables, segons el front opositor, de la suposada *gentrificació*, expulsió de la població i degradació de la convivència. Jo crec que el que hi ha és un fracàs de la regulació, però, tot i això, no els manca raó als crítics pel que fa a la degradació de l'espai i la convivència, tot i que si hi ha buit poblacional la famosa gentrificació pot ser més virtual que real.

280 Finalitzaré aquest breu recorregut amb el recordatori d'algunes qüestions suposadament menors, com és el cas de l'excés de solars (no sols al Carme); una urbanització manifestament millorable; unes «reformes urbanes» que s'eternitzen per a ser fidels a la història; una brutícia evitable; una gestió dels museus vegetativa i anodina; i un galimaties en la torre de Babel dels guies turístics aborígens i estrangers que qui sap quina història contenen. Ah!, m'oblidava de dir que l'espectacle de 3.000 o 4.000 «cruceristas» a la recerca apressada —tenen poc de temps i circuits acordats pels «gestors»— d'algun *souvenir* (quasi tots lamentables) no és precisament una experiència gratificant. De vegades, tot plegat, recorda la magistral descripció (inventada i cruelment exagerada) que fa Eduardo Mendoza de Venècia en *Una isla inaudita*.

Bo, fins ací la descripció de les evidències. Ara, el torn de la política o de la seua absència. Em sembla lloable i desitjable allò del turisme de qualitat. Sols que la degradació que certament crec que vivim i el perill de lliscar per un pla inclinat són, pense, evitables, si algú es pren seriosament allò de la política turística. Una política que demana acabar amb els litigis competencials i dedicar-hi el nombre suficient de neurones, a més de ser conscients que no es pot fer turisme de qualitat a la ciutat de València sense posar-ho blanc sobre negre i generar conflictes amb qui fa de la voracitat i el tot val la base dels seus negocis.

Quina política? Doctors té l'Església, però hi ha també algunes evidències. Anem a poc a poc, que tinc pressa, i poca broma, com diuen a Barcelona. Co-

mençaré pels apartaments turístics: registre, control de qualitat, ús i habitabilitat, bústia de queixes amb actuació immediata i radical. Si cal, es fa una ordenança específica. La resta és matèria pressupostària i d'inspecció, però l'ingrés fiscal dels apartaments i una taxa turística que es paga en molts llocs i no genera cap problema (es trasllada al preu i l'impacte és mínim) proporcionarien els recursos necessaris per a la política turística. El rebuig de la taxa per part de la Generalitat és poc comprensible.

Continuant amb el tema dels apartaments, la gentrificació i l'expulsió de la població per l'encariment de l'habitatge derivat de l'increment de la demanda, es diuen massa coses que omplinen discursos i poques que proposen anar més enllà del *go home*. No és tan complicat. Primer, caldria quantificar el fenomen. Si hi haguera població resident que es veu obligada a deixar el barri per la pujada de lloguers, hi ha una cosa que es diu política d'habitatge i que resol el problema. L'*stock* públic d'habitatges de lloguer hauria de fer la seua aparició.

De la resta de «problemes», sols diré que la política turística, com quasi totes les polítiques, no és, o no hauria de ser, una política econòmica, ni urbanística, ni cultural. Hauria de ser una política coordinada de totes aquestes coses, a ser possible amb una cara visible tècnicament. És bo que la ciutat de València siga objecte de desig i que el turisme siga un complement de la base econòmica. Però ha de ser una ciutat habitable, acurada i neta per als seus ciutadans, i amb controls de qualitat estrictes que desincentiven la barbàrie. De somnis també es viu.

EL PAI DEL GRAU: QUE TOT CANVIE PERQUÈ RES NO CANVIE

elDiario.es, 27-8-2018

Ja s'ha filtrat la proposta amb la qual José Tomás i Remedios Vicens donen compliment a l'encàrrec de l'equip de govern de reformulació del Pla Parcial (o PAI) del Grau per «ajustarlo al nuevo modelo de urbanismo sostenible» (*sic*). Què volen que els diga? Ja sé que està tot el peix venut, però tal vegada al personal li vinga bé alguna informació i reflexió addicionals. No els farà més feliços, però és el cost de transacció que ha de pagar la ciutadania conscient.

Per dir-ho clar, amb les paraules senzilles i tendres de Serrat: a mi no m'agrada la proposta tot i conèixer les «circumstàncies». Doncs, parlaré primer de les «circumstàncies» i després del projecte.

Pel que fa al primer terme de l'equació, de segur em deïxe coses que desconec, però, *grosso modo*, crec que puc informar d'alguna cosa, perquè ja m'ha interessat en el passat i continua interessant-me una operació tan «exemplar» com aquesta (Josep Sorribes: *Rita Barberá. El pensamiento vacío*, Faximil, 2007: 154; *València 1940-2014. Construcción y Destrucción de la Ciudad*, ruv, 2015: 257-260).

Per no fer-ho llarg, el lector interessat pot consultar el text de la resolució aprovatòria de la modificació del PGOU, en què, en l'apartat d'«Antecedents», s'explica tota la història. Una història que comença en 2004 i marca l'inici d'una operació especulativa de llibre.

Avancem una mica. Amb l'excusa de Rita Barberà que la ciutat vivia d'esquena a la mar, l'Ajuntament signà en setembre de 2005 un conveni amb CLH per traslladar els dipòsits de Campsa al Polígon Industrial del Mediterrani de Massalfassar. Amb aquesta decisió i un cost de trasllat de vora 70 milions d'euros, «s'alliberava» una parcel·la de 100.000 metres quadrats (1/3 del total de la superfície del PAI del Grau), de la qual obtindria poc després (setembre de 2006) més de 300 milions provinents d'un consorci (Acinelav) format per actors ben coneguts (Bancaixa Hàbitat, Pavasal, Construcciones Valencia Constitución, Kiraly Desarrollos Inmobiliarios –participada per Gesfesa– y Salvador Vila). La participació de Bancaixa va acabar en mans de la Sareb, i la resta en mans dels creditors quan Acinelav va fer fallida en 2011. De la plusvàlua, la ciutat ni se n'assabentà. Parlem del 2006. Eren altres temps. Els temps d'altres convenis lesius, com el de la jugada mestra de Tabacalera. Tot feia olor de *pelotazo* i taurons. Aquest és l'origen del negoci reconvertit a urbanisme sostenible.

Després vingué el regal enverinat de Francisco Camps (la Fórmula 1), que ocupava la «borsa de sòl» del PAI del Grau i que prenia el relleu de la Copa Amèrica de Rita, celebrada en 2007 (encara parlem del deute heretat per la Marina). L'ocurrència de Camps costà més de 300 milions incloent-hi la «gestió» ruïnosa de Valmor (tot sota judici). Era la vespra de la crisi i aquesta paralitzà les expectatives fins que les «circumstàncies» foren més propícies.

En juliol del 2010 s'havia aprovat la nova «ordenació» urbanística i el sopar estava a taula. Atitlan, de la mà de Roberto Centeno, gendre de Juan Roig, es donà pressa a recollir les despulles d'Acinelav i fer-se amb l'esmentada parcel·la de 100.000 metres quadrats alhora que negociava amb la Sareb per a incrementar la seua «posició» (recentment ha adquirit uns altres 14.000 metres quadrats per 4 milions d'euros, un preu molt convenient comparat amb l'operació de CLH).

A hores d'ara, Atitlan (el fons d'inversió en què, a més de Centeno, hi són Gesfesa, Hayfin Capital, la família Martinavarro i l'empresari Francisco Martínez) ha «ressuscitat» una antiga promotora (NAU o Noves Activitats Urbanístiques), que, segons totes les informacions i indicis, esdevindrà, tot substituint Aumsa, el gestor urbanístic (abans es deia agent urbanitzador) del PAI sota la modalitat d'Agrupació d'Interés Urbanístic. L'interès més desinteressat.

Anem al projecte. Amb tots els respectes, allò de l'urbanisme sostenible és un *camelo*. Rebutjar la permanència del *circuit* era una obvietat i la reutilització de l'aigua de pluja, la reducció de carrils viaris, la millora de la connexió amb Natzaret o els passos elevats o terraplens per a superar l'entrebanc de la *via que mai se soterrarà* (superació que, de pas, fa més atractius i rendibles els solars del PAI), són millores que recorden allò de «qué menos que Monix». D'altra banda, els 161.000 metres quadrats de zona verda («una extensión de la ciudad construida sobre un gran parque»), formant el gran delta, és una operació de *marketing* («sols» s'ocupa el 15 % del total de la superfície) que no pot ocultar que la molla està en les 20 torres (19 de 30 pisos i una de 45).

Bàsicament, no canvia res i es manté un ús residencial (2.550 habitatges) reservat als que tinguen diners perquè serà (si hi ha demanda i el projecte es fa realitat) una zona exclusiva i excloent. El forat urbà podria haver-se dedicat –amb imaginació– a un *mixing* d'usos més creatius i interessants per a la ciutat, però, com sempre, dominen els interessos immobiliaris. Pel que fa a aquests, no ens sobta l'aclaparadora continuïtat de la voracitat immobiliària a la ciutat, si més no, des de l'autarquia. Des de Mercado de Construcciones (1951) fins la nostra Atitlan, passant per una plèiade de taurons de tota classe i condició (Josep Sorribes: *València 1940– 2014... op. cit.*: 109-151 i 413-433).

Si a Barcelona hi havia una dita que deia «En el cielo manda Dios y en Barcelona los Muñoz» (en honor a Muñoz Ramonet, un personatge dels «vencedors», amb una llarga sèrie de malifetes), a casa nostra Muñoz esdevé una

hidra de molts caps. Poden vostès escollir: els Soler, els Lladró, els Gil Terrón, els Muñoz Pomer, Alfredo Corral, els Jiménez de la Iglesia, els Ballester, els Noguera, Rodrigo Cubells, els Trènor, els Castellano, els Ferrando, els Quesada, Sanchis Granero, Fournat Corbí, els Montoro i tants altres Acinelav i Atitlan, al remat, són continuadors d'una tradició de voracitat, de vella estirp. Ja deia Benjamín Muñoz (exgerent dels promotors) allò de «si pudiéramos hacer como los holandeses llegaríamos a Mallorca, pero el suelo es el que es» (*sic*).

Per si no n'hi hagués prou, la solució és d'un groller funcionalisme (imitació banal de Le Corbusier) i cau en l'oblit que la disposició en torres separades, es carrega el concepte de carrer i no fa ciutat. És com si Jane Jacobs no haguera viscut i escrit. A més, sembla no preocupar gens ni mica la prolongació d'un habitat «qualificat» (*la cuña pija*, si se'm permet l'expressió), que separa barris del Marítim populars i prou degradats. Al nord, el Cabanyal i la Malva-rosa. Al sud, Natzaret, la Punta i Pinedo. El barri de l'avinguda de França, el PAI de Moreres i el nou PAI del Grau consoliden un espai exclusiu i excloent. «Adosar» barris nous a barris vells. Ja ho feia Rita.

Tot és discutible, però no confie massa que en el període d'informació i debat es modifiqui substancialment la proposta. Una nova oportunitat perduda. I van... Com deia al començament, ja sé que està tot el peix venut i que tota l'operació és, molt probablement, legal i lícita. Però no és, pense, una bona operació per a la ciutadania, aquest subjecte col·lectiu que també té drets. De moment tot han estat elogis en alguns mitjans de comunicació i el silenci d'altres, com ara el Consell Valencià de Cultura, impera. Supose que funciona allò de *Los intereses creados* de Benavente. Tant de bo si m'equivoque.

FIXANT POSTURA

elDiario.es, 4-9-2018

Ja fa temps que pense sovint si paga la pena o no escriure alguna cosa sobre l'enorme confusió i intoxicació, que s'incrementa dia rere dia, al voltant del «problema català». Dir alguna cosa al respecte des de València, des de la consciència fosca i la perplexitat, des de l'«això no és cosa nostra», des de la incomoditat manifesta d'una política «prudent» i amb l'animadversió garantida dels valencians de tota la vida que fan allò que Déu mana, no és certament tasca fàcil ni agradosa.

Nogensmenys, ni el silenci ni la política de l'estruc em semblen opcions defensables i, des de la plena consciència de la irrellevància pràctica que té el que jo puga o deixe de pensar, m'aprofite de la generositat de l'editor per a compartir amb els lectors algunes cabòries al respecte.

Deixaré de banda el caràcter plurisecular del conflicte entre la concepció autoritària i uniformitzadora del compte-duc d'Olivares («tenémosles por más muelles», digué dels valencians) i una concepció *federalitzant* o de simple defensa del que és propi. Em permet recomanar la lectura d'un text ple de seny i informació i escrit per persona poc sospitosa de ser abertzale (Javier Tusell: *España, una angustia nacional*, Espasa Calpe, 1999). Sobre la sagrada unitat d'Espanya i l'odi a la diferència, el llibre de Tusell ofereix algunes referències memorables. Si Unamuno no es tallava un pèl a dir que «El estado debía imponer un idioma único», i Ortega s'atrevia amb «sólo cabezas castellanas tienen órganos adecuados para percibir el gran problema de la España integral», Azaña no se'n lliurava perquè, tot i rebutjar l'ús dretà del concepte de pàtria, declarava «ser español por los cuatro costados, aunque no sea españolista». Tanmateix, convé, i molt, llegir el discurs que pronuncià Azaña el 1932, en contraposició a les postures d'Ortega y Gasset (protofeixista i inspirador de Falange), i en el qual, entre altres moltes coses, diu:

Sí, sabemos todos las particularidades de la fisonomía política y moral de Cataluña desde que empezó a destacarse con una vida propia en la historia general de la Península. Y se observa que hay grandes silencios en la historia de Cataluña, grandes silencios; unas veces porque está contenta, y otras porque es débil e impotente; pero en otras ocasiones este silencio se rompe y la inquietud, la discordia, la impaciencia se robustecen, crecen, se organizan, se articulan, invaden todos los canales de la vida pública de Cataluña, embarazan la marcha del Estado de que forma parte, son un conflicto en la actividad funcional del Estado a que pertenece, en su estructura orgánica, y

entonces ese problema moral, profundo, histórico, de que hablaba el señor Ortega y Gasset, adquiere la forma, el tamaño, el volumen y la línea de un problema político, y entonces es cuando este problema entra en los medios y en la capacidad y en el deber de un legislador o de un gobernante.

Un discurs que marca la diferència entre un home d'Estat gens propens a la demagògia i els conservadors il·letrats i demagògics que eren (i en són) legió. D'aquests darrers n'hi ha per donar i vendre.

El cap de la candidatura de dretes a Madrid el 1936, un tal Royo Villanueva, ho tenia clar. «Lo de menos es que los catalanes no nos quieran; lo de más es que ansían nuestro dinero. Si España da a Cataluña el Estatuto hará una primada [...] Si les sabe mal, que vengan a la revolución, que no armarán porque saben lo poco que son y lo poco que valen». Per a Calvo Sotelo tot estava clar: «Entre una España roja y una España rota prefiero la primera, que sería una fase pasajera, mientras que la segunda sería rota a perpetuidad». Per si algú no ho tenia clar, el mateix Franco ho digué ben clar: «El carácter de cada región será respetado, pero sin perjuicio para la unidad nacional que queremos absoluta con una sola lengua, el castellano, y una sola personalidad, la española».

El *liberal* Vargas Llosa (que encapçalà el 1990 un partit nacionalista peruà de dretes –Fredamo– contra APRA i el nacionalisme d'esquerres) fa el pròleg d'un llibre del també «liberal» Aleix Vidal Quadras, i no li importa atribuir al nacionalisme «meros prejuicios y miedos atávicos» que s'expliquen perquè «la propensión natural de la especie és la horda... i la bandera nacionalista remueve las bajas pasiones humanas». El prologat també fa els honors en afirmar que el nacionalisme és «una tosca malla de tautologías y tópicos sentimentaloides». Finalment, Juan Ramón Parada carrega contra Herrero de Miñón per «postular la utilización de la corona de los Borbones en sentido rigurosamente contrario al que ha sido su destino histórico: la unión de los viejos reinos en uno sólo y un solo Estado, y la unión de los españoles en una cultura común».

També un bon amic, Nèstor Novell, em posa sobre la pista, en aquest cas parlant de la nostra trista i dissortada terra, com deia Espriu. Després de la guerra de Successió, el País Valencià va perdre els seus furs per «justo derecho de conquista ante el delito de rebelión» (els sona lo del delictes de rebel·lió?), però sobretot «por mi deseo de reunir todos mis territorios a unas mismas leyes, usos y costumbres y tribunales, gobernándose igualmente todos por las leyes de Castilla». Abans, el 1561 Onofre Almudéver ja es queixava del «descuit de la nostra materna llengua» i deia que «si no fosseu ingrats a la llet que haveu mamat, i a la pàtria on sou nats, no dormirieu ab tan gran descuit».

Pocs anys després, el 1575, Martí de Viciano també avisava: «porque veo que la llengua castellana se nos mete por las puertas de este Reyno y todos los

valencianos la entienden y muchos la hablan, olvidados de su propia llengua». En 1760, en el memorial de greuges presentat per la Corona d'Aragó a Carles III es deia que

en Cataluña, Valencia y Mallorca se habla una lengua particular y que aunque en ciudades y villas principales muchos entienden y hablan la castellana, los campesinos no saben hablarla ni la entienden. En América los sacerdotes tienen la obligación de entender y hablar la lengua de sus feligreses. ¿Hay que considerar a los campesinos catalanes y valencianos como de condición inferior a la de los indígenas americanos?

El blasquisme, al capdavant, rebutjà la tradició popular concebent la ciutat de València com una ciutat-estat ben encabida en l'espanyolisme més militant. No debades Azzati afirmava: «nosotros abogamos por el predominio de la lengua castellana».

Tots aquests testimonis deixen, pense, prou clar que la cosa ve de lluny, de molt lluny i que hi ha projecte i voluntat de laminar qualsevol llengua i cultura (no hem parlat d'Euskadi ni de Galícia) que s'opose a aquesta concepció unitària i autoritària. Ja fa massa anys (o centúries) que anem per camins equivocats, si de trobar una eixida raonable es tracta. Massa temps conreant tota mena de tòpics sobre els enemics d'Espanya, els que volen trencar-la. L'Estat de les autonomies no ha resolt el conflicte amb Euskadi i Catalunya, perquè el «café para todos» ha estat «l'alternativa» a un Estat veritablement federal que, tal vegada, haguera permès el joc de la diversitat.

No ha resolt el conflicte perquè, a més, com demostra a bastament Pérez Royo (*La Reforma Constitucional Inviabile*, Catarata 2015), la Constitució de 1978 va nàixer amb greus hàndicaps o defectes, especialment en el títol vuitè. La gènesi preconstitucional (adaptació de les *Leyes Fundamentales del Movimiento*) resta més que provada, així com la notable desviació del principi d'igualtat i la manipulació de les Corts Constituents per tal de garantir el compliment de la voluntat de Franco (el manteniment de la monarquia).

El llibre no dona puntada sense fil i, sospitosament, és poc citat i utilitzat en els debats. Fent un esforç de generositat, hom podria dir que en 1978 el cost de transacció de la famosa Transició no permetia més alegries. Però s'ha desaprofitat l'oportunitat de fer una reforma en profunditat de la Constitució que, en cas contrari i com s'ha demostrat des de la fi del bipartidisme, experimenta un procés accelerat de deslegitimació. I a hores d'ara és més que evident que no hi ha cap voluntat política d'arribar als 2/3 necessaris. La cosa va per a llarg, per a massa llarg.

Tornant a Catalunya, si cal ser honests, cal reconèixer que Pasqual Maragall ho intentà i que feu possible aprovar un nou Estatut que semblava que podia

satisfer les legítimes aspiracions. Però, simplificant, li segaren l'herba sota els peus i el Partit Popular feu el que li convenia (a ell, no al país), ben assessorat per Trillo, en presentar el recurs al nou Estatut davant el Tribunal Constitucional. La sentència del 2010 fou una desautorització en tota regla i inicià una explícita desafecció. Com se sol dir, d'aquells gossos, aquests gossets. El problema s'agreuja molt seriosament a partir de l'estúpida negativa del Govern a acceptar un referèndum, que s'hagué de fer en condicions impresentables (utilitzades per a negar-li qualsevol validesa). La síndrome del piròman bomber o el cinisme com a *modus operandi*.

La reacció espanyolista (encara diuen que no hi ha nacionalisme espanyol!) fou i és contundent i cínica: les banderes espanyoles als balcons era «el que toca», però ara cal aprofitar la conjuntura i provocar un conflicte pels llaços grocs. Ara –Sanchez *dixit*– el que hi ha a Catalunya és un problema de convivència i és el Govern de la Generalitat el que l'ha de resoldre (*sic*). Els ciutadans catalans més «moderats» (cal espigolar perquè n'hi ha de bo i de dolent) i els partits polítics «progressistes» (amb molts recels anticatalans i molt d'espanyolisme no sempre explícit) es refugien en el «no era eso» d'Ortega. A més, «a Madrid» tots saben que no hi ha res a fer mentre s'acosten els judicis i es mantenen a la presó o a l'exili quasi una vintena de dirigents de la Generalitat per un suposat delictes de rebel·lió o, més senzill, per pensar diferent i no acceptar una legalitat vigent que «el bloc constitucional» imposa en nom de la democràcia i d'una constitució farcida de trampes i que no estan disposats a canviar. Una bombolla epistèmica, en encertada expressió d'Ignacio Sánchez Cuenca.

A un li poden agradar més o menys els gestos (dels secessionistes, és clar, que els altres són «normals») i pot enyorar el seny i la «bona política». A més, resta prou evident que en termes d'independència, el *fifty-fifty* és aclaparadorament insuficient. Però, com diu Toni Soler («Llibertat o res», *Ara*, 14 de juliol de 2018),

Avui em repugna la fredor amb què analitzem la situació política, els uns i els altres, com qui parla d'una partida d'escacs o d'un conflicte entre diplomàtics florentins. Parlem de la nostra vida política com si gaudíssim d'una democràcia reglada, com si els Jordis no portessin nou mesos en presó preventiva per culpa d'una invenció mediàtico-policial; tenim un Govern electe a la presó o a l'exili per unes acusacions delirants, privats de tornar a casa perquè no han renegat prou dels seus ideals...

Es pot o no estar d'acord amb Toni Soler, però aquestes paraules, si més no, fan pensar.

Al remat, em pregunte què faria jo si em pertocara prendre decisions, si sabera que les probabilitats de desbloqueig són mínimes. La darrera proposta de Sánchez d'aprovar un nou Estatut amb més autogovern deixant fora l'autodeter-

minació no sembla que pugui fer camí després del recolzament del PSOE al 155 i el rebuig de PP i Ciudadanos. Val a dir que les probabilitats que continuen a la presó els no-presos polítics després del judici que ja triga són tan màximes com mínimes les probabilitats que tornen els exiliats. Què faria jo?

Em deia l'altre dia un amic que no podia ser que la «qüestió catalana» «contaminara» tota la política espanyola com ho està fent, i que era lògic que Ximo Puig no entrara al drap perquè la dreta se li'n pujara a cavall amb una de les campanyes «anticatalanes» a què ens tenen acostumats. Potser tinga raó el meu amic, però, torne a dir'ho, no trobe una porta d'eixida raonable, tot i suposant que la cosa no va amb nosaltres, molt més «muelles», com deia el comte-duc d'Olivares. Podem continuar amb les nostres baralles casolanes (el finançament, el corredor i *tutti quanti*) molt respectables, això sí, però jo crec que tots (i més els valencians) ens la juguem. Sempre podem ser una regió subalterna amb forta personalitat i un regionalisme ben entès. Tampoc cal ser malpensats: la prohibició constitucional explícita a la federació de comunitats autònomes no anava per nosaltres ni per Navarra. Fou casualitat. No sé de què em queixe. Ja fa temps que no em diuen que parle en «cristiano» i no em prohibeixen dir País Valencià en lloc del monacal Comunitat Valenciana. *¡Hagan juego, señores!*

PROMOCIÓ ECONÒMICA: UN PROBLEMA D'ENFOCAMENT

elDiario.es.cv. Malalts de ciutat (14-9-2018)

Llig a la premsa que l'Ajuntament dedicarà enguany 400.000 euros a donar suport a l'activitat creativa d'autònoms (València Activa Crea 2018) i a fomentar, impulsar i fes costat a la consolidació empresarial (València Activa Impuls Econòmic 2018). Com és habitual, la regidora de Desenvolupament Econòmic Sostenible i també portaveu del govern local, Sandra Gómez, ha estat l'encarregada de presentar aquestes dues iniciatives. Com que la memòria em diu que ja han eixit en el passat altres ajudes d'aquesta mena, consulte la web de l'Ajuntament.

La memòria, en aquest cas, no m'havia fallat. En l'apartat d'Ocupació, sota el paraigua de Polítiques Actives d'Ocupació, hi ha un seguit de mesures: Agència de Col·locació València Activa; Programa Anem: Avalem Joves Plus; València Activa Exprés; Activa Jove VLC 2017-18; Ajudes València Activa Consolidart; Ajudes València Activa Empren; Ajudes València Activa Emplea; Ajudes València Activa Impuls Econòmic; Càpsules per a Emprendre; Ajudes València Activa Crea; Convocatòria ús «Viver Petxina». Si es consulta l'apartat de València Activa, hom troba un altre seguit amb no pocs solapaments: Empleo Barris per l'Ocupació; Agència d'ocupació, anem!; Oportunitats Emprendimiento Punto de Atención al Emprendedor (PAE); Ayudas para emprender; VIT Emrende Formación València Activa Exprés; Certificados de Profesionalidad; Formación para emprender; Prácticas para estudiantes, La Dipu Te Beca... I això sense comptar les iniciatives enregistrades en les subàrees de turisme, mercats i Palau de Congressos i Exposicions.

No seré jo qui pose en dubte l'evident dinamisme que demostra l'elevat nombre d'iniciatives. Tanmateix, em sembla necessari fer una petita reflexió sobre els fonaments teòrics d'aquesta classe de promoció econòmica. Diuen que no hi ha millor política que una bona teoria. Encara recorde l'anunci d'un Congrés sobre l'economia de la ciutat que «marcaria un abans i un després». Congrés que no s'ha celebrat i que deixa en l'aire la pregunta de quin és el model de creixement econòmic de la ciutat i quina és o hauria de ser la política econòmica (o promoció econòmica) escaient.

Abans de parlar de València, potser és útil recordar que, ja fa dècades, les teories de creixement econòmic de les ciutats oscil·laven entre els partidaris de les teories de la base exportadora i els partidaris de les teories basades en l'oferta

de factors. Personalment, sempre m'ha semblat maniquea la contraposició. Com que l'economia de les ciutats és l'economia més oberta de totes seria una mica estúpid negar la importància de les exportacions de béns i serveis (incloent-hi els serveis a les empreses i el turisme) com a element motor de l'ampliació de la base econòmica de la ciutat. Però seria igualment estúpid negar que la disponibilitat (cada vegada més en termes de qualitat) de recursos productius de terra (factors de localització), capital i treball (ara es diu capital humà) és la que fa competitiu l'*output* de la ciutat i propícia l'exportació. De tota manera, aquestes dues teories no són les úniques i, de fet, han estat superades per noves versions del creixement endogen.

A més, en les ciutats d'una certa grandària es pot comprovar la presència d'allò de les economies d'aglomeració que si, d'una banda, són un factor d'atracció de noves inversions (es poden obtindre economies d'escala), d'altra banda, expliquen la component endògena del creixement de les ciutats que han assolit una certa grandària. Per tant, haurem de tindre una perspectiva teòrica que integre els enfocaments d'oferta i demanda.

Finalment, convé no oblidar que, tot utilitzant la tècnica habitual de prendre en préstec enfocaments d'altres disciplines, hi ha un consens prou ample sobre la importància de la «bioquímica del creixement», que pot assimilar-se a la funció de les glàndules en el creixement de les persones. Una bioquímica que ha de promoure i facilitar un brou de conreu adequat per a la interacció i la innovació, cosa prou diferent a tractar d'intervenir directament o de creure que les ajudes financeres i els avantatges fiscals són una palanca poderosa quan no ho són ni de lluny.

Parlant del paper clau de la innovació en el creixement de la ciutat, resulta molt recomanable llegir un bon *survey* de Richard Florida (l'inventor d'allò de la «classe creativa») sobre la concepció de la ciutat com a bressol de la innovació (*The city as the innovation machine*) en la línia de «la ciutat, riquesa de les Nacions» de Jane Jacobs. Al remat, és «l'ambient creatiu» el que marca la diferència. Ara «sols» cal saber com es crea aquest ambient.

Ara parlem de la nostra ciutat. En primer lloc, a efectes de creixement econòmic, l'àmbit rellevant és l'àrea metropolitana (la ciutat real) i oblidar-se'n pot tindre conseqüències teòriques i pràctiques fatals. Per moltes dificultats que hi haja, ha d'haver-hi una plataforma conjunta d'acció pública. El cantonalisme no du enlloc. Què han de fer els agents públics? Doncs bàsicament no confondre els termes de l'equació i fugir per igual de la temptació de crear llocs de treball (tot i que siga temporalment) i de la falsa creença que les subvencions, ajudes o desgravacions són eines aconsellables.

Hi ha components del creixement estrictament endògens que depenen de la grandària de la ciutat (de nou, cal sempre parlar de l'àrea metropolitana) i de la

renda familiar disponible. És aquesta component la que determina la despesa en consum constituint el mercat de moltes activitats productives locals. En segon lloc, hem de parlar de les rendes de capitalitat de què gaudeix preferentment la ciutat central. L'elevada taxa de funcionaris (la presència d'institucions autonòmiques) i la concentració de treballadors de l'educació i la sanitat que es deriva de la localització de grans equipaments sanitaris i universitats és només un dels vessants.

També cal computar en les rendes de capitalitat el saldo positiu de fluxos diaris que, procedents de l'àrea metropolitana i de més enllà, tenen el seu lloc de destí a la capital per motius de treball, compres, esbarjo o gestions. No tot són guanys, perquè la ciutat central ha de dimensionar la seua xarxa de transports a aquesta centralitat i les tarifes només cobreixen part del dèficit. Però, més enllà d'aquesta constatació caldria centrar atenció i esforços en els elements dinàmics, aquells que poden fer créixer la base econòmica de la ciutat per dalt del que grandària i capitalitat asseguruen com una mena de protecció davant les davallades i crisis.

Per resumir, si del que es tracta és de registrar taxes de creixement superiors que puguin minvar la taxa d'atur i que siguin compatibles, és clar, amb un concepte de desenvolupament/sostenibilitat, hauríem d'afavorir les activitats més competitives, millorar els avantatges de localització i, sobretot, crear un medi ambient favorable a la innovació i al desenvolupament de la classe creativa que és el que generarà activitats competitives i que té en la cultura i l'educació les seues arrels.

A casa nostra no són el turisme ni el taulell els que marcaran la diferència. No crec que la majoria dels programes esmentats a l'inici d'aquestes ratlles tinguin un impacte rellevant. De segur que una de les darreres iniciatives (ocupar nou mesos a 80 aturats de més de 55 anys) va més en la línia de la política assistencial que de la promoció econòmica. Per si no fora evident la insuficiència d'aquest enfocament, posar un telèfon públic en la cruïlla de Colom/Russafa en què es llig: «La telefonada que esperaves. Contractes laborals directes per a treballar en l'Ajuntament» és, com diria Eduardo Mendoza, dos punts per dalt d'«improcedent» i tres punts per sota de «lamentable».

Fomentar els serveis avançats en les empreses i afavorir la circulació d'idees i d'informació sembla millor camí. Els ajuntaments han d'afavorir, fer d'intermediaris, convocar i promoure sense pretendre foto ni protagonisme. Augmentar el capital social (la confiança institucional) no demana sobreactuació i sí plantejar-se el repte de seure a taula els implicats cercant complicitats. És un suggeriment. Un bon amic que ha llegit i millorat l'article, em diu que no «em mulle». I té raó, però la concreció de la filosofia la deixe en mans dels que n'han de donar compte en les urnes. Si volen contrastar teories i polítiques, estic, com sempre, a la seua disposició.

MASSA HABITATGES?

elDiario.es. Malalts de ciutat (27-9-2018)

Si fa no fa, en els darrers mesos s'estén la pregunta del milió. Vista la dinàmica, tornarem a tindre bombolla immobiliària? De moment, tot són ganyotes i somriures dels qui saben com va la cosa i crides habituals a la «resistència» contra l'urbanisme especulador i depredador. Com de costum, caldrà tornar a recordar que el sumatori d'accions individuals basades en el benefici propi no tenen perquè derivar en qualsevol mena d'interès general i que un mercat oligopolístic com és el de l'habitatge no entén de llenguatges aliens.

Dita això, potser paga la pena pensar si la planificació d'usos del sòl vigent a la ciutat de València i les operacions «estratègiques» mampreses no estaran inflant massa el globus. Una bombolla especulativa no és més que el resultat del fet que un bé o servei experimenta un encariment sostingut en el temps que el fa desitjable com a objecte d'inversió. Si hi ha finançament o excés de liquiditat, les «carteres d'inversió» es reestructuren per a donar cabuda al nou producte estel·lar. Per les seues característiques, l'habitatge (i el sòl) és un producte sotmès amb molta freqüència a aquesta mena de tensions i ja n'hem «gaudit» de diversos episodis (1986-1991 i, sobretot, 2008-2013).

293

Una bombolla immobiliària descansa en una forta demanda d'habitatges que pressiona sobre una oferta sempre més rígida fent pujar els preus. També, com de costum, les expectatives són una variable clau per a demandants i inversors i els agents es mouen en un mercat oligopolístic cercant posicions guanyadores. Agents que són cada vegada més fons d'inversió a la recerca d'oportunitats i que han substituït en gran manera a la promoció immobiliària «tradicional».

La demanda que podríem denominar «normal» (formació de noves llars, millora de la renda disponible, més facilitats creditícies...) no explica «l'alegria» que es viu o sembla viure's en el sector quan, a més, hi ha un segment important de la població en posicions molt precàries que no compta a efectes de demanda solvent. Tampoc, en el cas de la ciutat, trobem suficients raons en la demanda turística, malgrat l'abundància d'iniciatives de construcció de nous hotels o edificis d'apartaments turístics.

Eppur si muove, com deia Galileu. A l'evidència de la multiplicació de «plomes» en el paisatge urbà (havien desaparegut amb la crisi) cal afegir l'allau de projectes d'una escala considerable que o bé són la represa d'antics somnis (el PAI de Benimaclet, el *pelotazo* de Mestalla, el PAI del Grau, els PAI avortats

per la crisi en Moreres o en Quatre Carreres, Malilla etc.) o bé responen a noves iniciatives com el nou barri adossat al nou hospital La Fe. De vegades (Metrovacesa), són societats instrumentals del capital financer «tradicional». De vegades són fons d'inversió autòctons (Aritlan en el PAI del Grau) o forans (Aquil en el «nou barri» de La Fe).

La casuística és considerable, però, al remat, s'estan projectant a la ciutat un nombre prou respectable de nous habitatges: 2.550 al PAI del Grau; 1.500 al de Benimaclet; uns 800 habitatges (90.000 metres quadrats de sostre) a Mestalla, sense comptar amb l'aprofitament de més atorgat al senyor Mestre perquè faça el seu hotel; 1.300 habitatges al nou barri de La Fe; uns altres 70.000 metres quadrats de sostre construït en el Parc Central, que poden equivaldre a més de 600 habitatges, i la finalització dels PAI de Moreres o Quatre Carreres, paralitzats per la crisi.

A més (per no parlar del futur de Sociòpolis), hi ha abundants iniciatives en marxa d'escala diversa. Per exemple la «reactivació» per part de la promotora Neinor Sur (una empresa que aterrarà a València fa poc i està desenvolupant ja 400 habitatges a Malilla) d'una promoció de 236 habitatges a l'extrem nord-oest de Torrefiel. Estem parlant de projectes amb un període de maduració variable, però que tots plegats superen amb escreix els 7.000 nous habitatges. Demanda de consum o d'inversió? Doncs sembla que més bé del segon tipus, la qual cosa alimenta els dubtes sobre la probabilitat de repetir les errades del passat.

Dubtes que requeririen una explicació pedagògica d'«on anem» per part del govern local sense oblidar mai alguns fets rellevants. El primer és que la demanda d'habitatges és, per força, metropolitana, perquè aquest és l'àmbit per excel·lència del mercat de treball i d'habitatge i, per tant, cal tindre informació de les dinàmiques immobiliàries a escala metropolitana per a avaluar escenaris futurs amb un cert realisme. El segon és que el procés de substitució de vells per nous habitatges derivat sobretot de la millora de la renda familiar disponible provoca un fenomen de «filtrat» pel qual grups de menor nivell de rendes ocupen els espais més degradats, tot generant seriosos problemes a mig terme. Finalment, el patrimoni municipal hauria de servir per a oferir –sense crear *ghettos*– habitatge digne en règim de lloguer a aquells grups poblacionals que no són demanda solvent, però que tenen necessitat d'habitatge.

A més dels solars i cases ruïnoses heretades del somni malaltís de la prolongació de Blasco Ibáñez fins a la mar, l'Ajuntament disposa de patrimoni propi, tot i que no s'ha fet públic quants dels 105 solars comptabilitzats a Ciutat Vella són de propietat municipal. Però fins i tot els privats es poden mobilitzar utilitzant el Registre Municipal de Solars i Edificis a Rehabilitar (*BOP*, 03/03/2005!). I en districtes que no siguin Ciutat Vella i Poblat Marítims també hi haurà, de segur, algun marge de maniobra.

Com es pot comprovar, molts dubtes, moltes exigències i una notòria absència d'objectius explicitats basats en una informació constatable i creïble. Un altre tema delicat amb resposta migrada o inexistent. Una ciutat sense política d'habitatge? Massa habitatges?

QUÈ VOLEM SER DE MAJORS?

elDiario.es.cv, 16-10-2018

Diuen que viure d'esglai en esglai no és bo per a la salut, i la setmana del 8 al 13 d'octubre ha estat realment prolífica i no precisament engrescadora ni il·lusiónant. Primer fou la nostra festa nacional, la de la Mocadorà, i la de la por que, novament, l'extrema dreta fera de les seues, com passà el 2017. De la processó cívica, poc a dir. Jo sols vaig anar amb les «autoritats» l'any del set-cents cinquanta aniversari (el set i mig) i en tinc un clar record: a dreta i esquerra molt de *blaverío* escridassant i ni un gram de futur. El més paregut a l'encaixonada dels santfermins. Una festa suposadament festiva i, molts anys després (és a dir, ara), suposadament reivindicativa. Doncs ni una cosa ni l'altra. La festa, com sempre, sainetera, embafadora i casposa, amb, això sí, molt de soroll i bravates a manta. De la reivindicació, ja en parlaré després.

El que més m'ha dolgut enguany ha estat allò del «9 d'Octubre més segur» (*sic*), amb tothom felicitant el delegat del Govern perquè una miriada de forces de l'ordre han impedit aldarulls públics. «Tinguem la festa en pau!». I l'hem tinguda, però tal vegada algú hauria de preguntar-se per què fan falta tantes forces de seguretat, què falla en aquesta ciutat, per què fem la festa. Escoltar la recepta valenciana de la boca de Ximo Puig («ni independentisme ni recentralització»), tot oferint de nou a Sánchez la «via valenciana» plena de seny, és un intent d'autoengany lloable però trist.

No volem oferir noves glòries a Espanya, però oferim una festa en pau gràcies a l'eficàcia de les forces de l'ordre. Sense aquestes no sabem, o no podem, imposar als que cerquen un «nuevo amanecer, prietas las files», l'evidència de la seua solitud. Potser perquè no hi ha solitud, perquè la dreta mai no es resigna a perdre el poder i sempre té a l'abast un Vox o una Espanya 2000, tot i que Casado i Rivera amaguen amb dificultat les seues ganes que «lo semejante se una a lo semejante». Un 9 d'Octubre, doncs, molt trist en un context polític general cada vegada més violent i crispat, errors del govern de Madrid a banda.

El dia 9 no fou, doncs, en la meua humil opinió, un dia com per a treure pit. Si la celebració de la manifestació de la Jusapol a Barcelona la vespra de l'1-O fou una provocació en tota regla, no sé quina ha estat la ment intel·ligent que ha posat l'elecció de les dues falleres majors el dia 10, sols un dia després de la gran festa. «No pares, no pares, no paaaaares!». Més festa. Com tota la vida s'ha fet, que per alguna cosa som valencians de soca. Em recorda un club de *footing* (ara

running) amb un eslògan que parla per ell mateix: «¡Corre y no pienses!». No hi ha res com una bona dosi de tradició absolutament insubstancial per a fer de la malta cafè. Que guapes i que boniques són les noves reines de la ciutat! Que li ho pregunten a Julio Tormo. Casta o caspa? Escolte vostè, tots fan festa igual o més coenta! *Certo*, com diuen els italians, però l'emoció en tot *lo* cor de portar la senyera o aplaudir a les noves falleres majors són actes d'una *valencianía* que, què volen que els diga, no té la química de tota la farmàcia, com diu Zenet, i a més no ens du enlloc. Quan escric aquestes ratlles encara està per veure (o patir) l'espectacle de la hispanitat del dia 12, on novament la drete no perdrà l'oportunitat de reclamar la nostra espanyolitat. I ja sabem que molts valencians se senten tan valencians com espanyols. *Wait and see*.

Deixem la tradició, la soca i la *valencianía* i cerquem el vessant reivindicatiu, a veure si, en fer de la necessitat virtut, els nostres governants aprofiten la festa. Ja he dit adés que això de «ni independentismo ni recentralización» sona molt, massa, a tercera via i al fet que des de Madrid ens donen una palmada a l'esquena per agrair-nos-en que no posem problemes. Tant se val que des d'aquí es vulga vendre com un comportament exemplar. Em recorda allò de «tenémoslos por más muelles» del compte-duc d'Olivares. Som experts en «montar el pollo», però sols com a escenificació, i això ja ho feien en el blasquisme els regidors que anaven a Madrid a «reclamar» i tornaven amb les mans buides, però, tant a l'anada com a la tornada, viatjaven a muscles dels acòlits i *fans* que els acomiadaven i recollien a l'Estació del Nord.

Les reclamacions (el finançament, el corredor o, en el cas de València ciutat, el soterrament de les vies o el deute de la Marina) estan plenament justificades, però el problema rau en els graus d'adhesió activa del personal, perquè les declaracions més o menys solemnes de les forces vives (empresaris i institucions de tota mena) estan molt lluny de traure's la sabata estil Krushev o d'aquell «a la mierda» de l'enyorat José Antonio Labordeta. No puc llevar-me del cap la pregunta de si els valencians tenim voluntat de supervivència com a poble o ens diluïrem com a sucre en el cafè. No cal posar-se tràgics. Tot és un *constructo* social. Serem si volem ser. En cas contrari, sempre podrem mantenir el sa regionalisme de la nostra forta personalitat, tot i que parlem castellà perquè «ens entenguen».

No crec, d'altra banda, que ajude molt a aquesta romàntica i potser impossible autoestima la insistència en fer creure al personal que som tan bons que ens copien fins i tot la forma de governar (el «Botànic», és clar). Tant de bo si els nostres tripartits (el del Botànic i el de la Nau) foren realment una innovació política, però hi ha evidència sobrada de la fragilitat i problemes de «comunicació» que s'arrossegueu. Millor perfeccionar els nostres governs de coalició (indispensables perquè no governe de nou la drete) i no traure pit tan sovint presumint, per

exemple, del fet que les iniciatives del molt recent pacte de Govern i Podemos en el tema dels pressupostos del 2019 tenen «música» valenciana.

Si he titulat aquesta reflexió *Què volem ser de majors?*, és perquè pense que la combinació d'una reivindicació *light* i el conreu *folk* de la tradició ens du al precipici de la invisibilitat i el caràcter subaltern, trets ambdós que accentuen o poden accentuar en el subconscient col·lectiu la nostra fosca consciència que, entre altres moltes coses, pot explicar l'anticatalanisme tan ben conreat per la dreta. Un anticatalanisme tan funcional a la dreta (sempre i ara encara més) i que compta amb l'aclaparador espanyolisme dels partits polítics «nacionals» (esquerra inclosa). Evidentment, per aquests camins ens allunyem d'aquell desig de Joan Fuster de lluitar contra la permanent somnolència digestiva dels valencians.

Parlem, doncs, de les potes d'una taula a la qual ens poguérem pujar per a esbrinar un futur realista alhora que radical (radical d'anar a l'arrel, és clar). Al meu entendre, hi ha quatre o cinc potes sobre les quals bastir un projecte col·lectiu, si hi ha ganes i convicció. La primera (l'ordre no suposa jerarquia) té a veure amb l'exercici de la política. En lloc de vendre el Botànic com a bàlsam de Fierabràs per a la torturada vida política espanyola, millor ens aniria si es plantejara amb més claredat el binomi objectius/mitjans sobre la base irrenunciable d'aprofundir en la consciència, la llengua i l'autoestima, tot reclamant de forma expeditiva el que ens correspon. Reclamació que demana lideratge i fermesa per a ser creïble.

Posar-se de perfil en el tema del model d'Estat i del «problema» de Catalunya és «comprensible», però no ajuda massa a saber qui som ni on anem. No entraré en la sacrosanta separació de poders ni en com s'escullen *sus señorías*, però la filtració de que la Fiscalia «s'està pensant» demanar penes de 15 a 20 anys de presó per als líders catalans no sols fa fredor, sinó que és molt mala notícia per a la resolució del contenciós, a més del cost personal insuportable per aquells, que jo sàpiga, que no han comés homicidi, ni violació, ni robatori. Només un delictes de suposada rebel·lió. Els que no han volgut adequar una Constitució obsoleta i tramposa (llegiu, per favor, Pérez Royo) tenen les mans blanques.

A més, el govern de la Generalitat hauria de descentralitzar-se en governacions, alhora que s'aborda sense por un nou model de govern del territori basat en l'avantatge col·laboratiu i en comarques de gestió operatives. No es pot ajornar més un model de planificació i gestió del territori més democràtic i eficient que deixe de costat, d'una vegada, les Diputacions i que no tinga tant de pànic a defensar que una cosa és l'autoestima «local» i una altra l'exigència d'una racionalitat que no aporta la nova Llei de Mancomunitats.

La segona pota ha de ser la recuperació d'un empresariat vinculat al territori en una línia diametralment oposada a la tradicional deserció i seguidisme de la política de dretes, que té en el trist destí de les institucions financeres valencianes

l'exemple més feridor, però no únic. Només cal recordar el rebuig a l'Euroregió d'aquells que ara han descobert el Corredor Mediterrani o el comportament «prudent», en el millor dels casos, de les institucions empresarials. Els empresaris són fonamentals més enllà de la moda demagògica dels «emprenedors». Però ha de ser un compromís amb la innovació real i amb la col·laboració amb un poder polític que ha de definir els camins. Amb la reinversió de guanys i amb la renúncia al filibusterisme del taulell i al turisme «residencial», guanyaríem amb claredat. I hi ha líders empresarials (no molts) amb els quals bastir un edifici qualitativament diferent de la repetició tediosa del *mantra* del «nou model».

Si els poders polític i econòmic s'han guanyat en el passat, fins i tot en el més recent, el qualificatiu de dimissionaris per no haver ofert un projecte coherent de país, la nostra universitat, la que trau pit amb el *Gaudeamus Igitur*, no ha estat precisament un exemple de compromís, refugiant-se en la rutina i en la inèrcia d'una mal entesa autonomia universitària en què la preocupació pel país que l'acull i la nodreix ha estat molt minsa. Cal defensar-la de la barbàrie, però cal exigir-li un pas endavant en el seu grau de compromís. Els consells socials haurien de servir per a alguna cosa i els rectors poden fer molt més del que han fet i fan.

La quarta pota és la d'una ciutadania encoratjada i amb ganes de participar. No hi ha cap recepta més enllà de la claredat en els objectius i l'extensió dels processos participatius basats sempre en propostes prèvies i sense caure en el «fer com que». Una ciutadania activa que demana molta més i millor informació i que ha de saber quin és el seu camp de joc.

Finalment, no hi ha projecte de país sense cap i casal, i la ciutat de València té un deure ingent amb el país. Només la ciutat de València pot encapçalar un projecte en termes de país, i pose el focus a la Mediterrània (recuperant críticament el millor del nostre passat). La paradoxa, però, rau en el fet que precisament és la ciutat de València la que dona proves d'un autisme i d'una insolidaritat envers les altres ciutats del país que podem adjectivar d'acaparadora. Per no poder, ni tan sols pot estructurar una àrea metropolitana eficient, i no fa sentir la seua veu en les relacions de cooperació entre ciutats més enllà d'alguns encontres puntuals en clau interna.

La ciutat de València arrossega en aquest sentit la pesada herència «mental» d'un blasquisme que, enfrontat amb el poder de l'Església al món rural, es va tancar de Trànscits endins, autoimaginant-se una altra Atenes. Ara domina la sensibilitat ambiental, la preocupació per l'horta i un cert retorn a la ruralitat no necessàriament progressista, per no parlar de les pràctiques de la Regidoria de Benestar Animal o la càrrega conservadora d'unes festes assumides per l'esquerra sense massa reflexió. Tanmateix, la ciutat no sembla capacitada per trencar el seu aïllament i despertar l'empatia necessària per a fer d'aquest un país de ciutats més habitable, culte (i, per tant, més crític), pròsper i solidari.

Un país on les proclames a favor de la inclusió i el gènere vagen deixant pas a polítiques eficients. Un país sense nord i sense cap no pareix una opció engrescadora, llevat dels que encara creuen, amb Joan Lerma, que *els invertebrats* també son feliços. Podem pagar molt cara la renúncia, *de facto*, a la capitalitat, i practicar el vol gallinaci i la contemplació del melic.

No complicar-se la vida i no calfar-se el cap són consells familiars molt comuns. El resultat és la mediocritat i la consolidació del nostre caràcter subaltern. Jo m'estime més la utopia (sigueu realistes, demaneu l'impossible) i que em diguen que soc un somiatruïtes, com diuen dalt de l'Ebre. Això sí, sempre amb el *kit* de supervivència del bon humor i la salvífica ironia. Salut i República.

PAÍS I REPÚBLICA. REFLEXIONS SOBRE UN SOMNI

Nèstor Novell i Josep Sorribes, *elDiario.es-cv*.
Minoria absoluta (7-9-2019)

1. Caldria partir del pessimisme de la raó, però també d'un fet cabdal: el País Valencià no és cap immanència, la qual cosa vol dir que només hi ha o hi haurà País si s'assoleix un nivell de desig i consciència «suficient» i aquesta tasca és la que està implícita en l'expressió «fer país». Ni el territori ni la història ni tan sols la llengua (per molt importants que siguen) hi són suficients sense la voluntat de ser. El valencianisme, com tot moviment nacional, ha de tindre un component ètnic, un element estructurador: la llengua i la cultura, i un projecte social de futur, però, efectivament, si manca la voluntat col·lectiva de ser País, senzillament, aquest deixarà d'existir com a tal i romandrà com una mera circumscripció de tres províncies al si de l'Estat Espanyol.

El País Valencià ha de ser un espai compartit d'interessos, voluntats, referents, complicitats, valors i emocions. L'adscripció al País per a molts és un sentiment de pertinença heretat, per a altres és un sentiment de pertinença que la realitat social del lloc on viu li planteja de bell nou, però per a tots és un acte d'elecció individual fet des de la introspecció personal. Sentir-se part del País, tenir la consciència de pertànyer-hi, comporta ser estimat per tot el món que hi viu, un afecte intergeneracional que es fa extensible als trets característics que ens han deixat en herència els nostres avantpassats.

El País, però, el conformen totes les persones que hi viuen i desenvolupen la seua vida, al marge dels seus orígens, la voluntat de pertinença i les identitats de cada u. Per això, en primer lloc, el País ha de ser un espai d'oportunitats materials i culturals, i, en segon lloc, un projecte d'aprofundiment democràtic i de respecte a la diversitat. I tot com a base d'una reinterpretació permanent de la identitat col·lectiva.

2. Amb la transició democràtica, les dretes, la majoria hereteres dels sectors socials del franquisme, mantingueren la seua influència al si d'un estat monàrquic-democràtic centralitzat a Madrid. D'aquesta manera, continuaren sustentant la seua privilegiada posició econòmica i política en una visió uninacional, centralista i radial de l'Estat, així com en el control dels aparells de l'Estat. El capitalisme d'amics: l'Íbex-35, l'Església, els mitjans de comunicació i els alts funcionaris de l'estat, avui encarnen el que és l'Estat i el Madrid capital de tot. És per això que l'estat actual manté els seus tics autoritaris, avorreix de la pluri-

nacionalitat i de la diversitat de l'estat. I això explica que, a l'Estat espanyol, la crisi territorial, la crisi de valors democràtics i la crisi econòmica enquistada en les classes populars tenen un origen comú.

A hores d'ara, podríem dir sense cap exageració que ens trobem en un estat d'emergència, perquè el fracàs de l'organització territorial de l'Estat és tan evident com l'existència d'un conflicte obert de legitimitat que afecta la Constitució de 1978. Una Constitució que com ha demostrat Pérez Royo fou fruit d'una transició controlada pel franquisme perquè no es qüestionara ni la monarquia, ni la unitat d'Espanya, ni les elits del poder central. Una Constitució que demana a crits una profunda reforma a la qual, tanmateix, s'oposa de forma aferrissada la dreta, mentre que, des de l'esquerra espanyola (especialment des del PSOE) —«si esquerra són», que diria Joan Fuster—, es fan declaracions retòriques de federalisme i de plurinacional, sempre amb la boca petita, perquè no poden amagar la pervivència d'una cultura espanyolista-unitarista majoritària i una acceptació de l'*statu quo* territorial i econòmic. Més enllà del bloqueig polític actual, tot fa que siga molt poc probable canvis qualitatius, ni a curt ni a mitjà termini. Almenys haurien d'acceptar, com deia Isaiah Berlin, que els Estats liberals poden ser multicultural i multinacionals, i no identificar necessàriament nació i Estat.

3. En aquest context tan desfavorable, cal esbrinar un futur que una vegada vist el panorama esdevé molt utòpic, però, sense el qual, només roman la resignació. Malgrat la pervivència (amb problemes generacionals) d'un corrent que encara creu que fer País paga la pena, des dels poders fàctics i polítics assistim a un procés de dimissió i, en el millor dels casos, a una mena de projecte híbrid i paralitzant. Els poders econòmics (i les seues institucions) es troben còmodes amb un «regionalismo bien entendido» que té el suport de l'Església, de les capes socials més conservadores i d'un anticatalanisme visceral que ha estat convenientment conreat per la dreta política i sociològica. Per altre costat, des del poder polític (Generalitat, diputacions i ajuntaments), que des de 2015 és protagonitzat pel PSOE, Compromís i Unides Podem, la resposta és prudent, si no tèbia i poruga, perquè les forces polítiques d'obediència estatal mantenen la seua fidelitat a Madrid i perquè totes es troben captives per la demagògia anticatalanista.

Mentre els partits polítics, les institucions públiques i privades i els moviments socials no tinguen una visió global de País, el futur no sembla esperançador. En aquest sentit, es fa essencial la creació d'un espai polític superador de l'obsoleta, jacobina, ineficient i caciquil divisió en tres províncies i, especialment, cal un espai comunicatiu propi, independent i d'àmbit valencià.

4. Sobre aquesta dimissió de l'esquerra respecte del projecte de País (per a la dreta és una posició secular) hi ha alguns temes que demanen més atenció.

En primer lloc, cal trencar definitivament amb el regionalisme ben entès d'una regió que es limita a ofrenar noves glòries a Espanya i a queixar-se de greuges comparatius, sense que mai arribe la sang al riu. Si volem ser valencians ens hem de creure que podem ser-ho i preguntar-nos quin és el camí. En els processos socials, com ho és fer País, són inseparables el real i l'imaginari, la institucionalització efectiva i el simbolisme, les pràctiques d'exercici del poder i les pràctiques de legitimació del poder, però el més important és el com, a partir de què, per qui i per a què es construeix un País, és a dir, cal partir d'una «idea o projecte de País» que tinga en compte les diferents realitats que el sustenten.

En segon lloc, la llengua ha de ser una prioritat absoluta. El requisit lingüístic, l'educació o els mitjans públics de comunicació (qüestionats per la reacció) són fonamentals, però insuficients. La normalització exigeix molta més claredat, decisió i recursos i una política activa de foment de la llengua en tots els àmbits. Hem d'invertir la tendència a la castellanització i a la subalternitat de la nostra llengua. Una llengua només existeix si el seu ús és viu en tots els àmbits socials. L'existència de valencians castellanoparlants o la multiculturalitat vinculada a la immigració no en poden ser causa de dimissió.

Si els valencianoparlants volem viure en la nostra llengua i en la nostra cultura, no ho és perquè pensem que el valencià siga un bé cultural per protegir, sinó perquè és la nostra llengua i la nostra cultura, és a dir, perquè per a nosaltres té un significat que no en té cap altra, en tant que ens fa sentir nosaltres mateixos.

303

L'actual genocidi lingüístic que practica l'Estat espanyol i els partits d'àmbit espanyol, per acció o per omissió –fins el punt de no reconèixer ni la unitat de la llengua catalana-, no només causa un dolor irreparable des del punt de vista social, sinó també psicològic i personal. La llengua és un cas paradigmàtic (com també ho és la igualtat de gèneres o la igualtat racial) de per què un dret individual ha d'esdevindre un dret social, perquè sense el qual el dret individual no s'hi pot exercir. És per això que l'ús normal i viu de la llengua pròpia esdevé un dret bàsic dels drets humans que reclama polítiques de discriminació positiva.

El valencià, amb el català de Mallorca, de la Franja de Ponent, d'Andorra i de Catalunya, delimita una nació cultural, la qual, com en tants altres casos, no té per què donar necessàriament pas a una nació política comuna. Però atès el caràcter castellanista i unitarista de l'Estat espanyol, és bastant evident que només salvarem la llengua, i no només al nostre País, si som capaços de refer la comunitat cultural, intel·lectual, artística i comunicativa del nostre àmbit lingüístic.

Però, a més, hem de considerar que el català no sols és un patrimoni nostre i del conjunt dels catalanoparlants, també forma part del patrimoni comú de tots els que vivim al País, com també ho són les altres llengües i cultures que conviuen a les nostres terres.

5. Un tercer tema conflictiu és el de la confusió entre identitat i tradició i la contraposició entre identitat cultural i eficiència territorial. En primer lloc, ser valencians no pot ser sinònim de conrear de forma compulsiva festa i tradició sense parar esment en l'arrel religiós de la major part de les tradicions i de la buidor de la festa com a *leitmotiv*. Això forma part d'un valencianisme identitari *light*, d'un folklorisme que hauria de tindre un lloc secundari en un projecte de País. Com diu Manuel Castells, «la cultura és sovint allò per què s'està disposat a lluitar, no allò que se suposa que es comparteix».

D'altra banda, per raons d'eficiència, cal una nova organització territorial basada en ens supramunicipals (de grandària i competències per estudiar) els enemics dels quals són unes provincianes i obsoletes diputacions i un cantonalisme municipal que confon la identitat (cadascú pot mantenir la seua història local i les seues festes) amb la racionalitat que demana exercir l'avantatge col·laboratiu. La Generalitat hauria de fer costat a un projecte com aquest, allunyant-se de la por (al conflicte amb les diputacions) i del recel a uns nous ens territorials que li hauran de prendre, òbviament, recursos i protagonisme. No cal dir que tenim al davant una tasca immensa de pedagogia, però fugir és morir.

6. Tot plegat, sense un sentiment de pertinença, una dosi suficient d'autoestima i una voluntat col·lectiva de ser, els «grans temes» (com ara el Corredor Mediterrani, el finançament, les inversions, la visibilitat i tot un seguit de temes d'àmbit de país o locals) no tenen força reivindicativa perquè ni tenen suport social ni estan explicats al si del context valencià. No ens enganyem, si estem mal finançats, si patim de manca d'inversions en infraestructures, si el nostre sistema productiu es basa en sectors econòmics empobridors socialment i mediambientalment, si som políticament irrellevants al conjunt de l'Estat, és perquè som valencians, és a dir, perquè aquest és el rol que ens han assignat les elits de la llotja del Bernabéu, i també perquè els valencians no hem sabut bastir un projecte social de futur.

Al nostre País, a hores d'ara, els interessos individuals o corporatius tenen més força que no pas els de la societat real d'un País que no és viscut com a propi. Per tant, no es tracta de fer un País només per a un pocs, sinó per a tots els valencians, des de la convicció que un País és la gent i els que el fan són les persones.

7. Un projecte de construcció del País necessita comptar amb una capitalitat efectiva i la ciutat de València no exerceix de cap i casal més enllà de la seua retòrica. Seguint la tradició blasquista, la ciutat es mira el melic i discuteix tan apassionadament com estèrilment els seus problemes, sense alçar mai la vista al seu entorn (l'àrea metropolitana i el País) i sense recuperar la Mediterrània com a àmbit preferent de projecció exterior. Sense una capitalitat exercida amb fermesa

i diàleg, el provincianisme i el provincialisme guanyen i les forces centrífugues entrebanquen qualsevol projecte col·lectiu.

8. Parlant de la projecció exterior, el País ha de ser un projecte obert i els seus àmbits preferents són la Mediterrània i Europa, però també les relacions multilaterals en una cada vegada més llunyana Espanya federal. Tot i que la Constitució de 1978 prohibí expressament la federació de comunitats autònomes, per història, llengua, cultura i també per l'economia, la relació amb Catalunya hauria de normalitzar-se. Un País Valencià aïllat no és viable, i el nostre soci, per moltes dificultats que genere la crisi territorial actual, hauria de ser Catalunya.

El País pot prendre nota de models de fer País o de fer nació típics de països desenvolupats de petita dimensió, com Quebec, Suècia o Suïssa. Són països que, a partir d'un pacte entre el poder regional/nacional i els diversos sectors socials i econòmics, han apostat fortament per la cohesió social, sustentada en la llengua i la cultura pròpia i les noves TIC. Aquest pacte «nacional» els ha permès bastir una nova política econòmica que cerca un equilibri entre competència i cooperació a escala territorial, i així aprofitar la major capacitat d'especialització i de flexibilitat dels sistemes de producció regional per aconseguir externalitats positives superiors a les de les grans corporacions d'àmbit estatal. L'estratègia els ha possibilitat estructurar cadenes de valor, tant a escala territorial com global, i una creixent internacionalització de la seua economia i de la seua societat.

305

9. Valencians però també republicans. La monarquia no només és un insult a la intel·ligència, sinó una imposició franquista. Sense una consulta amb garanties cap demòcrata pot acceptar cap suposada legitimitat monàrquica. A més, un País Valencià republicà podria recuperar el millor de la tradició de la Revolució francesa, de la Constitució dels Estats Units (Jefferson) i de la defensa del principis liberals de respecte als drets humans i el laïcisme, sense renunciar als valors del valencianisme democràtic, perquè les societats no són conglomerats d'individus amb llibertats formals guiats per una abstracta raó d'Estat o universal.

A hores d'ara, tant els Estats com les nacions han de fer front a la tensió creixent entre la identitat pròpia i l'espai col·lectiu comú, que es transforma a una velocitat de vertigen i que hom es veu amb la impossibilitat d'assimilar-lo. Per la seua banda, els totpoderosos Estats resten en mans de les grans decisions dels qui vertaderament manen (aquells que concentren el poder econòmic) i van perdent gran part de la seua capacitat redistributiva i de la seua capacitat de dissenyar una política econòmica afavoridora dels seus ciutadans.

L'aposta republicana és una aposta pel liberalisme comunitarista, per allò que Montserrat Guibernau anomena «una identitat cosmopolita», és a dir, per buscar una síntesi entre els valors liberals dels postulats cosmopolites i els valors dels nacionalismes democràtics que possibiliten identitats nacionals obertes, poroses i plurals.

És ben segur que la societat resulta cada vegada més plural, global i complexa, i els valencians formem o volem formar part d'ella, però les solucions als nostres reptes econòmics, socials, culturals i polítics només es poden donar des de la nostra comunitat local i des de la constant aposta per la democratització i el respecte a la diversitat, és a dir, des d'un País: valencià republicà.

10. Les idees adés expressades sols tracten de posar una mica d'ordre en un pensament, si no utòpic almenys molt optimista, de com podríem esdevenir un País que deixara de ser subaltern i provincià.

Avui, els territoris i les ciutats competeixen a escala internacional. Els Estats, la política, la ciutadania i la democràcia es mostren cada vegada més impotents davant l'economia i els fluxos financers internacionals. Tot i això, hi ha llocs on l'Estat és un aliat, però en altres és una rèmor que surt massa cara, com en el nostre cas. Nosaltres proposem fer una relectura, econòmica, cultural i social, del País per a bastir un projecte de futur: no nacionalista –si ens ho permet l'asfixiant nacionalisme espanyol–, sinó nacional, republicà, inclusiu i integrador, és a dir, un País basat en un cosmopolitisme bastit, exèrcit i interpretat des de les pròpies condicions vitals. Aquesta és, si més no, la hipòtesi de treball (i el somni).

EL LOBBY PORTUARI: LA INFINITA VORACITAT

elDiario.es-cv. La ciutat pensada (7-10-2019)

Vist el panorama, he decidit ajornar uns dies l'article que tenia pensat sobre l'anomalia metropolitana i dedicar unes ratlles al *lobby* portuari. Amb motiu de la insistència (més que raonable) de l'Ajuntament en mirar al davant en l'assumpte del ferrocarril i el port i, sobretot, amb la també raonable petició de tornar a fer una altra DIA (declaració d'impacte ambiental) per a la solució donada a l'ús de l'ampliació nord (contenidors en lloc de creuers), s'ha posat en clar tant la conjunció d'interessos que permeten parlar de *lobby* com la tèbia prudència de la Generalitat. L'allau de declaracions contra pretensions «intolerables» i la verbalització de xantatges més o menys explícits fan necessari recapitular i posar ordre mental i cronològic en un tema d'aquells que tenen conseqüències per a la ciutat prou irreversibles.

Tot i que la cosa ve de més enrere, començarem el 2007 amb l'aprovació *in extremis* d'una ampliació nord després d'una DIA (Resolució de 30 de juliol de 2007, BOE núm. 196, del 16 d'agost de 2007) que exigia un munt d'actuacions correctores que s'han executat de forma «exemplar» (*sic*). Textualment: «Este programa de vigilancia ambiental incluye vigilancia de la evolución de la playa de la Malvarrosa y de las playas del sur del Puerto, seguimiento de la calidad de las aguas y seguimiento del dragado, seguimiento de la biocenosis marina y de recursos pesqueros, estudio previo del patrimonio arqueológico, vigilancia de los niveles fónicos y de la contaminación atmosférica».

La campanya mediàtica fou intensa i, en cas de no haver-se aprovat la DIA, ja estava preparada la declaració de Zapatero com a persona *non grata*. De nou, la prudència, filla de la tebiesa i la por. Aquest fou el pecat original i se li va fer cas omís a la lucidesa de José Miguel Iribas («10 razones para ampliar el puerto... en Sagunto», *El País*, 2 de desembre de 2007). Iribas defensava la irracionalitat de l'ampliació nord i l'opció de Sagunt amb arguments sensats i contundents: l'efecte dissuasiu d'un escenari portuari-industrial per al terciari avançat; el major cost de la connectivitat a València que no pas a Sagunt; les menors afeccions ambientals; la millor oferta de sòl logístic a Sagunt sense necessitat d'una perversa i innecessària ZAL i, finalment, la irracionalitat d'ampliar el port a València quan es reconeixia que en un horitzó de vint-i-cinc anys caldria «créixer» a Sagunt (que és la mateixa autoritat portuària). Ni cas. En l'any de la Copa Amèrica, la consigna era que tot cabia. *Hakuna matata!*

D'aquell pecat original venen els mals d'avui. Primer es construeixen els dics de l'ampliació, cosa que provoca la regressió de les platges del sud i amenaça el mateix parc natural de l'Albufera. En paral·lel, el port continua perseguint l'excel·lència de moure més contenidors que ningú, més de 5 milions de TEU (siguen buits, en trànsit o d'origen-destí), amb gran satisfacció dels empresaris del camió que veuen multiplicar-se la feina i se'ls hi fot la contaminació i els problemes de gestió de trànsit que provoquen els milers de camions diaris que tenen el seu origen o destí al port.

La ZAL (ja irreversible) sols era terra erma (ara ja s'hi han adjudicat les primeres parcel·les). Per a complementar el creixement exponencial de contenidors, el port presumia de l'increment de contenidors de persones, els creuers que pensava dirigir (ara ja no) a l'ampliació en curs. Prop de mig milió de passatgers. Vaixells de contenidors i persones (56 creuers en 2017) que contaminaven i contaminen en una mida espectacular. De fet, es calcula que els 56 creuers que atracaren al Port el 2017 generaren el mateix òxid de sofre que tots els cotxes de la ciutat. I els megavaixells de contenidors no són precisament innocus.

Per si no n'hi havia prou amb la dèria de creixement que fa del Port una ameba de creixement desaforat que tot ho ocupa (i planeja l'accés nord submarí amb un cost enorme que no caldria si s'haguera crescut progressivament a Sagunt), es produeix recentment un canvi «estratègic»: la nova terminal de contenidors, una esplanada de 140 ha i 2 km de línia en què MSC invertirà 1.400 milions d'euros (a canvi de la concessió, és clar) reomplint el milió quatre-cents mil metres quadrats de la nova esplanada. A més, caldrà augmentar el dragat perquè hi puguem entrar els megavaixells de 450 m d'eslora i 25.000 TEU.

Part dels materials del dragat aniran a reomplir la nova explanada i la resta dels materials necessaris provindran del recinte portuari i del canal d'accés (al principi es parlà del llit marí del Saler...). Pel que fa als creuers, aquests aniran a terrenys pròxims a l'estació marítima. Un canvi «petit» que segons els decisors no justifica una nova DIA. MSC ja ha dit que si la cosa s'allarga se'n podrien anar a un altre port, i el mateix Aurelio Martínez s'ha despenjat amb un titular apocalíptic: «El Puerto perderá la mitad de su tráfico si MSC se marcha». Xantatge és diu la figura.

És l'imperi de la voracitat infinita i de l'extrema miopia. Per als decisors, no hi ha cost d'oportunitat, els impactes negatius es minimitzen o se'ls aplica la dosi d'opacitat oportuna i, davant qualsevol presumpte atac, el *lobby* reacciona a l'uníson. Fins i tot unes declaracions en contra de l'ampliació del sempre peculiar Esteban González Pons (que el 2007 va fer costat a l'ampliació) li han valgut paraules grosses de la guàrdia pretoriana dels Coca, Navarro o Morata: «Cínico, trasnochado, romántico, de pensamiento muy negativo para los intereses de la Comunidad, se ha caído del caballo como San Pablo». I això que és «dels seus».

Això sí, omplin fulles de diari que «patrocinen», on no figura la paraula màgica de «publicitat» i on es desfan en elogis en una pràctica constant de «bombos mútuos». L'únic impacte que els agrada pregonar és la seua contribució (directa i indirecta) al PIB i a l'ocupació, i als milers de famílies que depenen de la carrera cap a enlloc. Créixer, créixer, créixer. Ningú nega l'evidència de la importància de tindre una infraestructura portuària. Cal, però, saber créixer i optar per models que no estan en la ment dels Coca, Boluda o Navarro. La localització del creixement, el creixement del transport ferroviari i una anàlisi més acurada de la rendibilitat (que no és sinònim del quantitativisme groller) i dels impactes ambientals semblen objectius raonables i exigibles.

Les relacions amb el territori que acull el port van més enllà de concessions «generoses» als veïns immediats. Afecta, com a mínim, dinàmiques metropolitanes (orfes, per cert, de cap govern a l'escala adequada) i les decisions haurien de tindre en compte les regles més elementals de la democràcia i no passar per damunt d'autoritats escollides i no imposades. El caràcter estratègic dels ports (art. 149 de la Constitució de «competències exclusives» de l'Estat) no justifica l'opció per un model (el *landlord*) que clarament beneficia els operadors privats en règim de concessió o autorització i que, sota l'excusa d'eficiència, minimitza i minoritza la representació en els òrgans de govern dels càrrecs electes. Al remat, en l'organisme autònom creat sota el control i tutela de Foment (Puertos del Estado) jau (com en Aena) un control del Govern central i una desconfiança envers els governs locals i autonòmics.

309

El *lobby* portuari s'ha mobilitzat en els darrers mesos al voltant d'una «ingerència» de Joan Ribó que, de forma consecutiva i coincident en el temps, ha reclamat una estratègia ferroviària per al port i una nova DIA per a l'ampliació nord, en entendre que la destinació com a dipòsit de contenidors obliga a un dragat addicional fins als 22,5 m, i que el conjunt de l'operació pot tenir repercussions ambientals no contemplades en la DIA del 2007. Dues exigències que, a parer del *lobby*, posen «en perill» inversions i benestar i enfront les quals l'autoritat portuària ha aplicat allò de «ladran luego cabalgamos» I a seguir amb els seus plans fent cas omís i deixant que l'únic vot a favor de demanar de forma prèvia una nova DIA fora el de l'alcalde de la ciutat. Trist espectacle.

Arriba l'hora de justificar el terme *lobby*, la qual cosa no suposa massa esforç, perquè només seguint les notícies i analitzant la composició del Consell d'Administració de l'Autoritat Portuària de València (APV) el tauler d'escacs apareix prou nítid. Des del punt de vista mediàtic, la veu cantant la du Propeller Valencia, l'associació de directius i empresaris logístics presidida per un dels *opinion makers* habituals, Pedro Coca, tot i que també és freqüent trobar-se amb les opinions del president de la patronal autonòmica CEV Salvador Navarro, el de la Cambra de Comerç, José Vicente Morata, i altres veus corals. Les organitzacions

del transport de carretera i la mateixa UGT (per allò de l'ocupació) no han trigat gaire a donar suport l'estratègia de l'APV. En una discreta però activa segona fila estan els poders «fàctics», com ara Boluda Corporación Marítima (amb la incorporació estel·lar de Felipe González), la mateixa MSC, la CSP Iberian (Cosco) i *tutti altri*. No és un alineament planetari, però sí un *lobby* prou compacte que de vegades s'anomena eufemísticament «distrito portuario».

Aquesta compacitat es veu també reflectida en la composició del Consell d'Administració de l'APV. Pendants (encara) de renovació els quatre consellers de la Generalitat (la qual cosa no impedí la votació en què Joan Ribó es quedà tot sol), l'estructura és prou significativa: el president Aurelio Martínez, el capità marítim (vocal nat), tres representants de l'Administració de l'Estat, els alcaldes de València i Sagunt (manca, per alguna raó, l'alcaldessa de Gandia), un representant de la Cambra de Comerç, un representant de les organitzacions empresarials, un representant dels sectors rellevants de l'àmbit portuari, un de les organitzacions sindicals, quatre de la Generalitat Valenciana (Josep Vicent Boira, Inmaculada Rodríguez Piñeiro i ull!) Vicente Boluda Fos i Salvador Navarro). Per últim, amb veu però sense vot, el director general, i el secretari de l'APV. Quinze vots que donen una clara majoria als interessos fàctics i a Foment i que fan impossible que els càrrecs democràticament electes tinguen alguna probabilitat de qüestionar o modificar estratègies. Si la Generalitat manté la seua delegació en Boluda i Navarro (o en persones d'interessos semblants), encara pitjor.

Parlem, finalment, del paper jugat per la Generalitat. En consonància amb la prudent postura del PSPV-PSOE, a mitjan setembre Sandra Gómez, regidora de Desenvolupament Urbà, ja va dir que la ciutat hauria de compaginar el fet

310

de ser una referència internacional amb el lideratge del tràfic de contenidors, tot respectant l'entorn natural. Un port verd, vaja, encara que no sabem ben bé quina és la criatura. En la mateixa línia, el conseller del ram, Arcadi España, ha exercit de «mediador» proposant comissions mixtes entre el port i els agents socials de la ciutat, comissions que decoren el paisatge, però no aturen decisions preses. I, per si quedava algun dubte, el mateix president Ximo Puig manifestava el 3 d'octubre que cal «intentar buscar puntos de encuentro entre los intereses del empleo y del trabajo con los medioambientales». Prudència i equidistància. Així estan les coses. José Miguel Iribas *in memoriam*.

L'ANOMALIA METROPOLITANA

elDiario.es-cv. La ciutat pensada (21-10-2019)

Continuem pensant la ciutat i ho fem amb una altra anomalia (la del Port ja ho era). Es tracta –com indica el títol– d'un vell tema que per la insistència i el nul èxit s'assembla a la prèdica en el desert o, si fa no fa, a un esforç inútil i una estèril passió: tractar de convèncer tiris i troians que renunciar a un govern metropolità no és sensat i suposa incórrer en un acte més de balafament de recursos, atès l'elevat cost d'oportunitat.

L'anomalia metropolitana no és exclusiva de València. De fet, en l'Estat espanyol tenim una taxa d'urbanització propera al 80 %, semblant al nostre entorn europeu, i podem identificar amb claredat mitja dotzena llarga d'àrees urbanes que demanen a crits un govern metropolità: Madrid (un cas especial), Barcelona, València, Bilbao, Vigo-Santiago, Oviedo-Gijón–Avilés, Sevilla o Màlaga. Hi ha ciutats grans (Saragossa, Valladolid...) que, tanmateix, no són àrees metropolitanes perquè no són polinuclears, i hi ha també altres aglomeracions urbanes més petites, però amb vocació metropolitana. A casa nostra, les àrees que graviten sobre Alacant i Castelló, o l'eix del Vinalopó.

L'anomalia rau en un fet tan evident com «singular»: sols Barcelona (2010) –amb una miniàrea molt inferior a la que caldria– i Vigo-Santiago (2012) tenen governs metropolitans i, com es pot veure, molt recents. A Madrid, la ciutat «real» fa temps que supera el límit provincial «governat» per la Comunitat Autònoma, i a Bilbao les fortes i peculiars diputacions forals sols han deixat marge per a una interessant associació estratègica (BM-30). El contrast amb els nostres veïns europeus (França, Alemanya, Regne Unit i fins i tot Itàlia) és tan fort que un bon coneixedor del tema, Andreas Hildebrand, ha arribat a dir que «És sorprenent, per no dir inexplicable, que a Espanya passe tot just el contrari».

A Europa hi ha una àmplia varietat de configuracions metropolitanes (d'on, per cert, es pot aprendre molt i ràpid), però els governs metropolitans són monedra corrent i el fenomen va a més perquè, com explicaré tot seguit, ja fa molt de temps que els termes municipals no són els àmbits de planificació i gestió territorial que s'escauen. La tossuderia de què fem gala és realment sorprenent.

Per què tindre governs metropolitans no és un caprici? Com deia un bon amic meu, lluitar pel que és evident produeix un intens cansament. Des que en 1915 Patrick Geddes parlà del «polp» de Londres ha plogut molt, i s'han escrit milers de fulls. Fins i tot a Espanya, malgrat la migrada experiència, ja acumulem

reflexions la citació de les quals m'estalviaré en benefici del lector. Per fer-ho breu, hi ha algunes raons bàsiques per a bastir governs metropolitans quan la realitat supera l'estret i artificial límit del terme municipal.

En primer lloc –i això tothom ho entén–, ens toquem amb les economies d'escala. Ens surt a compte, per exemple, dimensionar alguns serveis com el transport, la recollida de residus, els grans equipaments públics, el servei d'extinció d'incendis o els poliesportius i polígons industrials de forma conjunta i no individual. Quan hi ha molts nuclis urbans molt interrelacionats amb fluxos intensos per motius de treball, estudi, gestions o esbarjo (això és el que s'entén per àrea metropolitana), el mercat de treball i habitatge és metropolità i no pas municipal. A més, les xarxes de serveis (des del cicle integral de l'aigua fins al transport) tenen evidents «indivisibilitats» i cal planificar-les i executar-les a escala supramunicipal.

L'existència d'una elevada interrelació entre els municipis de l'àrea metropolitana fa que apareguen indefectiblement el que es coneix com a externalitats o economies-deseconomies externes, és a dir beneficis o perjudicis d'uns sobre altres. Un dels exemples més habituals és la de l'abocador ubicat en un terme tot just al costat d'una àrea turística del municipi veí. També hi ha externalitats positives, com els veïns que gaudeixen de la piscina del municipi veí sense haver pagat impostos en aquest (els anomenats *free riders*). El fet que cada municipi d'una àrea metropolitana tinga una fiscalitat diferent pot produir també «distorsions» en el mercat i localitzacions induïdes. N'hi ha mil exemples. Quan n'hi ha externalitats, la manera «d'internalitzar-les» i reflectir adequadament els costos és la gestió conjunta.

A més de les economies d'escala, indivisibilitats i externalitats, no hem de menystenir, finalment, les «economies de xarxa», és a dir, la eficiència més gran que es deriva d'un concepte poc utilitzat com és el de l'avantatge col·laboratiu, tant o més important que el clàssic avantatge competitiu. En argot o *slanges* parla molt de les «sinergies». Treballar conjuntament en temes tan importants com la promoció econòmica, el turisme o el medi ambient dona molts fruits i millora l'eficiència i el benestar. Al remat, quan *de facto* hi ha un àrea metropolitana (i això és fruit dels processos territorials i no de la voluntat de ningú), mirar a un altre costat i obviar l'exigència de comptar amb una govern metropolità és incórrer, per activa i per passiva, en un munt d'ineficiències i en uns costos monetaris i no monetaris molt elevats. Costos que, com també passa amb la congestió de trànsit, no per no avaluar-los deixen d'existir.

Amb aquestes raons (comprimides en aquesta píndola) i amb la constància de la proliferació per tot arreu de governs metropolitans de factura diversa, però cercant sempre la forma d'adaptar-se a la realitat, resten per entendre les raons de l'anomalia espanyola i valenciana. Per dir-ho curt i ras, la dita anomalia té

profundes arrels i es deu a la confluència del cantonalisme municipal, de la patètica però ferma resistència de les diputacions a desaparèixer i, per últim, dels recels i pors dels governs autonòmics, que són els que tenen la competència legal per a crear nous ens territorials supramunicipals i infraregionals. Nous ens com són les àrees metropolitanes o podrien ser també les comarques de gestió ja proposades, en el nostre cas, sota el nom d'«àrees funcionals», per l'Estratègia Territorial de la Comunitat Valenciana.

Cal molta pedagogia (sobretot en l'àmbit municipal) per superar el taïfisme mental i convèncer tothom que és perfectament possible compaginar el conreu de la identitat local de cadascú amb el treball conjunt que exigeixen els reptes. Encara que això supose necessàriament que alcaldesses i alcaldes facen cessió d'algunes competències als nous ens. Però cal també una dosi de valentia de la Generalitat per a resoldre el tema de les diputacions (un intent fracassat de «coordinació» en la Llei 2/1983, de 4 d'octubre, i una proposició de llei de Podem, del 8 d'octubre de 2108) i per a no repetir els errors de l'extint Consell Metropolità de l'Horta (1987- 1999), al qual se li retallaren de forma miop competències i recursos.

El que no és de rebut es jugar al «fer com que» i aprovar una poruga Llei de Mancomunitats (Llei 21/2018, de 16 d'octubre) que no du enlloc i que en lloc de facilitar el procés de cooperació municipal n'és un entrebanc. Hi havia camins més fàcils com ara reconèixer les comarques i incentivar la seua cooperació en lloc de la complicació exigida per a ser mancomunitat comarcal sense, a més, obrir el camí envers unitats territorials més potents.

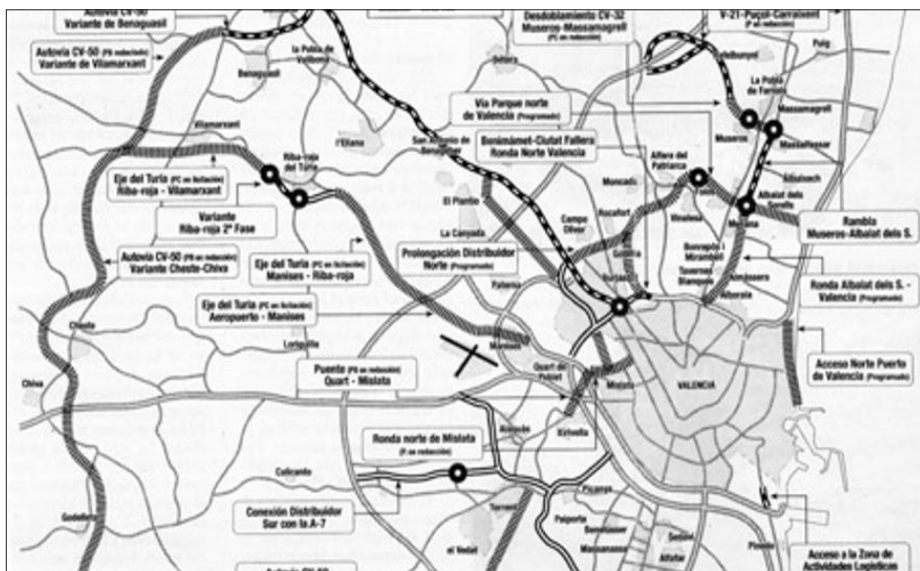
L'expressió «saber» copiar és força coneguda, però poc practicada. L'excel·lent llibre d'Andreas Hildenbrand (PUV 2017) ho posa fàcil i arriba a proposar els «millors» models alemanys (Hannover, Stuttgart i Frankfurt). També és fàcil consultar el web *Grandlyon.com*, una àrea metropolitana reformada el 2015 (prou semblant en grandària i estructura a la de València), amb votació directa, una estructura de competències ben interessant i un pressupost de 3.335 milions d'euros per al 2019. Hi ha molts més models, però amb aquests quatre anem, crec, ben servits. Ja fa anys que es parla d'àrees metropolitanes de segona generació, asimètriques i flexibles en les quals hi ha una bona dosi de llibertat d'elecció, col·laboració *soft* i àmbits diversos segons la competència concreta. El que és realment important és la voluntat de col·laborar i l'imperi del sentit comú. Tot és discutible i negociable però la paràlisi és prevaricació inversa, és a dir, no utilitzar el poder delegat en les urnes per a bastir un futur més sensat i racional.

Mentre esperem que els nostres governants se n'ocupen, seguim «gaudint» d'una àrea metropolitana de prop de huitanta municipis i un milió set-centes mil persones on s'aplica religiosament allò de cadascú a sa casa i Déu en la de tots i on són més importants les baralles de campanar que resoldre d'una vegada la nostra escandalosa anomalia metropolitana. És clar que si hi haguera Àrea

Metropolitana de València i es donara solució al tema de les Comarques Centrals, la Diputació de València esdevindria sense cap mena de dubte innecessària, i aquí és on fa mal.

LA CONGESTIÓN METROPOLITANA

elDiario.es-cv. La ciutat pensada (30-10-2019)

Font: infografia de 2006 sobre les infraestructures de l'àrea metropolitana de València.

En el darrer article parlàvem de l'anomalia metropolitana i de la cridanera manca de propostes per a conformar un govern metropolità seguint la tendència europea i el sentit comú. En absència de govern supramunicipal i en presència de la «lògica del mercat», el resultat és, en el cas de l'àrea metropolitana de València, la congestió metropolitana. Cal definir lògicament el terme *congestió*. Tot i que habitualment es relaciona amb el trànsit, quan parlem de congestió metropolitana ens referim a un concepte una mica més ample. L'espai metropolità de València està congestionat perquè les infraestructures viàries i ferroviàries conformen un espai intensament utilitzat pels usos residencials, dotacionals i productius, uns usos que demanen noves infraestructures que indueixen noves localitzacions. Un bucle o espiral que demana a crits una definició operativa d'un «model metropolità» viable en termes de qualitat de vida i d'objectius i polítiques coherents i, òbviament, supramunicipals. I, si no és massa demanar, un govern metropolità asimètric i flexible que pose una mica d'ordre i imaginació.

Parlant d'infraestructures, tal vegada convé recordar als propensos a l'oblit una evidència històrica: el desenvolupament del capitalisme deixà de costat qual-sevol classe de mercaderia o servei que no proporcionara guanys a curt termini, que exigira immobilitzacions de capital elevades o que tinguera un període llarg de maduració de les inversions. Fou llavors l'Estat el que hagué d'assumir la producció d'un bon nombre de béns i serveis imprescindibles per a la mateixa reproducció del sistema. Les infraestructures de comunicació i les xarxes d'abastiment d'energia, aigua i gas (i també la salut pública, la instrucció, l'habitatge, l'ordenació urbana i un llarg etcètera) exigiren la intervenció de l'Estat i l'inici d'un conflicte continuat amb les classes dominants per poder bastir un sistema fiscal que la fera possible.

Amb freqüència, l'Estat creà les condicions de rendibilitat utilitzant els règims de concessió administrativa, la qual cosa indubtablement afavorí i possibilità els guanys del capital privat, que es feia amb les concessions en el que s'ha vingut a anomenar el capitalisme monopolista de municipi (el marqués de Campo *in memoriam*).

Fou, sense cap mena de dubte, la socialdemocràcia la que millor interpretà les necessitats objectives de desenvolupament del sistema. Unes necessitats que ja havien estat apuntades per Marx quan parlava de la reproducció del capital i de la força de treball com a elements bàsics del desenvolupament de les formacions socials capitalistes. És clar que l'àmbit ara ha esdevingut global, que el capitalisme ha sofert molts canvis qualitatius com ara el pes creixent del capital financer i, sobretot, l'aparició de la informació com a un element clau en l'estratègia empresarial i en les relacions de poder. Tanmateix, la intervenció del sector públic en les infraestructures i en els equipaments públics, que cal passar pel sedàs dels nous temps i les noves necessitats, continua tenint un rol estratègic.

Parlem del *bucle* infraestructures/usos. La infografia que s'inclou en aquest article fou publicada el 5 de juny de 2006 (essent José Ramón García Antón conseller d'Infraestructures i Transport), i és un excel·lent reflex de la dèria imperant del creixement dels anys seixanta, en la qual la infraestructura viària era clarament predominant. De fet, en el gràfic no s'inclou la infraestructura ferroviària existent ni prevista, la qual haguera fet encara més «dens» el plànol. La proposta era «modesta»: onze nous eixos viaris que sumaven 60 km i més de mil milions d'euros d'inversió, i, a més, en «actuaciones previstas» hi ha per sucra-hi pa: un altre *bypass* (cv-50), el tancament de la Ronda Nord per Albalat dels Sorells, l'accés nord al Port, la connexió Manises-Riba-roja-cv-50, l'ampliació de la cv-35, etc. Un somni de ciment i un somni per a les empreses constructors.

Tot estava lligat i ben lligat en el Pla d'Infraestructures Estratègiques 2004-2010, que, afortunadament, no s'executà o ho feu de forma molt parcial.

Si prescindim de les propostes, però afegim a la infografia la xarxa ferroviària de FGV i Rodalies de Renfe, obtindríem la consistent teranyina de què *gaudim* a hores d'ara, on, a més, es donen suport mutu els usos públics i privats. Algunes xifres ajuden a comprendre l'ús intensiu del territori metropolità i la seua tendència, es podria dir inexorable, cap a la congestió. Segons el Pateval (o Pla d'Acció Territorial de València), en són 58 municipis i una població d'un poc més de milió i mig de persones. Si agafem l'àrea funcional de València, definida en l'Estratègia Territorial de la Comunitat Valenciana, ja parlariem de 76 municipis i 1.807.826 persones. Limitem-nos al Pateval i comencem la síntesi.

D'entrada, sumant el sòl urbà i urbanitzable, el grau d'ocupació del territori metropolità és notable: 9.776 ha de sòl residencial, 3.836 ha de sòl per a dotacions, 4.161 ha de sòl industrial i 698 ha de sòl terciari. Un total de 18.471 ha, davant les 44.418 ha de sòl no urbanitzable (bàsicament, horta i tarongerars). De victòria en victòria! Mentre que la població entre 1987 i 2007 augmentà el 20 %, el sòl *artificialitzat* o segellat ho feu en un 60 %. En l'àrea metropolitana hi ha vint grans centres comercials a l'estil nord-americà que incrementen l'especialització funcional del territori, fragmenten l'espai i incentiven l'ús del vehicle privat. Pel que fa als polígons industrials, podem avançar la xifra aproximada de 150 localitzats, alguns en la perifèria de nuclis urbans preexistents i altres «despenjats». Més segregació de l'espai i més ús dels vehicles privats. Sense cap mena de planificació. Cada municipi té un o més polígons i no mira mai a l'altre costat de la ratlla del terme.

Malgrat el mite de gaudir d'un sistema de ciutats basat en la compacitat, sense comptar les edificacions aïllades, en l'àrea metropolitana hi ha (i la xifra està de segur infravalorada) 75 urbanitzacions de baixa densitat «batejades» amb prop de 55.000 habitatges, amb els habitants potencials corresponents, les quals generen costos elevats (com la recollida de residus) i contaminen els aqüífers a colp de pous cecs.

Aquesta ocupació intensiva de l'espai ha tingut com a corol·lari la reducció dels espais agrícoles i específicament de l'extensió de l'horta, la qual ha patit tant el procés d'urbanització com la substitució del tarongerar, que permet treballar-se a temps parcial.

Tot aquest *melting pot* (en què manquen zones esportives privades, escoles «deslocalitzades» i altres grans equipaments, a més del gran *hub* del Port, de l'Aeroport, de la Fira, de les universitats i de les estacions d'Adif) explica un creixement constant de la mobilitat. El 1991, l'enquesta donava un total de viatges diaris de 2.250.906; una ràtio de viatges per persona i dia de 1,67; i un total de viatges mecanitzats d'1.738.770, dels quals el 66,20 % es feien en vehicle privat i el 27,50 % en transport públic. El nou Pla Bàsic de Mobilitat de l'AMV, aprovat el 2018 i sotmès a informació pública, confirmava, amb petits

canvis, la continuïtat del model. Havien augmentat sensiblement el total de viatges (4.878.430) i la ràtio de viatges per persona i dia (2,59). S'hi mantenia l'esquema radial de corredors amb molt poca interrelació entre aquests. Al nucli central (l'Horta), d'un total de 3.853.496 viatges diaris, els motoritzats suposaven 2.211.004 viatges i, d'aquests, el 68,3 % utilitzava el vehicle privat i el 30 % el transport públic.

Aquest seguit de números no és molt amable amb el lector, però m'ha semblat imprescindible per a transmetre la idea d'una congestió metropolitana creixent, d'un espai relativament petit però farcit d'usos de tota mena i d'una mobilitat que malgrat els esforços dels darrers anys (sobretot a la ciutat de València) encara està massa dominada pel vehicle privat en el conjunt de l'àrea.

És cert que, amb el PAT i la Llei de l'Horta ja vigents, tenim l'oportunitat de fer que aquestes àrees agrícoles funcionen com a matalassos i impedir la continuïtat d'un model invasiu que sols ens du a un espai hostil i ple de costos ambientals que paguem tots. Però l'horta ha de ser un horta viva i viable, i això és un repte molt difícil del qual ja en parlarem.

De moment, no són bon temps per a la lírica. En absència d'un model alternatiu continuem practicant el vell esport d'acumular, sense misericòrdia, més i més malifetes al servei d'un suposat progrés i de la sacrosanta promesa de creació de llocs de treball. I ho dic pensant en algunes joies, com l'ampliació del Port (platges condemnades i la festa dels camions que ja han demanat en manifestació l'accés nord); la probabilitat cada vegada més alta que al final s'aprove la proposta d'Intu Mediterrani, tot just davant de Kinèpolis, en un exercici de miopia a mitjà termini (no aporta res a la racionalitat metropolitana i sí costos socials i ambientals molt elevats); o una ampliació de la V-21 sense fer cas a una llei quasi universal: quan més infraestructura viària, més vehicles privats i nova congestió de trànsit assegurada a mitjà termini.

Comptat i debatut, continuem caminant per camins erronis. Anem cap a una congestió metropolitana que imposarà costos creixents, no sols a la població que ha de suportar un entorn hostil, sinó també a la mateixa activitat econòmica, en el cas que els governants apliquen com cal la imputació de costos ambientals a qui els genera.

De vegades, cal recórrer a qui ha tingut l'encert de formular amb precisió conceptual una crítica a un model que no ens du enlloc. És el cas del Centre de Sostenibilitat de Catalunya: «la visió hegemònica de desenvolupament i progrés d'un territori continua sent la mateixa. El «benestar» s'associa a una suposada necessitat de continuar desenvolupant «infraestructures lineals», entenent-se aquestes com a carreteres i ferrocarrils... Interessos que malden darrere d'uns anuncis que amenacen de abocar més ciment a favor d'un model obsolet i destructiu... En els temps actuals de crisi ecològica i ambiental caldria que la

inversió a debatre fos la de reequilibri territorial... i no agitar la bandera de més inversions en infraestructures lineals. Inversions que exciten el voraç afany de lucre de les mateixes empreses que han dut el país al doble desastre: l'econòmic, com a motors d'un model de desenvolupament basat gairebé en exclusiva en el totxo i la infraestructura viària, i l'ecològic, amb uns impactes esferèidors en forma d'artificialització del territori, canvi d'usos del sòl... És el mateix model que el franquisme i el Banc Mundial van encetar l'any 1959 amb «los Planes de Desarrollo» i que durant els darrers quaranta anys de democràcia i autonomia s'ha continuat fil per randa... Calen inversions? I tant. Però no en el marc d'una cultura que obeeix a una visió de progrés destructiva i als interessos d'uns sectors econòmics basats en una acumulació indecent de capital.»

El repte el tenim davant. Calen inversions, calen infraestructures i no cal ser defensor del creixement zero per a prioritzar el ferrocarril i la infraestructura verda, o per a posar límits al que es coneix com la «festa del PIB creixent», una festa que deixà de tindre sentit ja fa temps. Estem en temps de globalització, de cadenes de valor, canvis geoestratègics i crisi de les economies «nacionals». Hem de saber copiar, cercar amb intel·ligència els nínxols de mercat, posar en valor sense xovinismes el que tenim d'específic, traure suc a la innovació i el disseny i desenvolupar cadenes de valor pròpies i diferenciades. Fer més carreteres, eixamplar ports de trànsit a manera de rècord Guinness, confiar en el mannà del turisme banal i rapinyaire i en la construcció sotmesa al *diktat* dels fons d'inversió és pixar fora de test, com diria Escalante.

LA DIMISSIÓ DE LES ELITS

elDiario.es-cv, 20-11-2019

El dia 12 de novembre quedarà en la memòria (almenys en la meua) com el dia de la desvergonya. El fet que siga desitjable l'existència d'un govern (si hi ha sort) i que finalitze l'excessiva inestabilitat no obsta perquè siga un insult a la intel·ligència haver malbarat quatre mesos i haver permès l'avanç de la dreta, aquesta sí, inconstitucional. Que amb un café, cinc esborranys i una hora s'haja arribat a un preacord que haguera estat perfectament possible al juny, diu molt poc (o molt) sobre els actors i molt sobre la banalització de la política i la irresponsabilitat.

Per cert, fer un brindis al sol i proposar «més diàleg» en Catalunya «dins de la Constitució» és fer cas omís de l'evidència: la Constitució del 78 (en la qual tot estava lligat i ben lligat pel franquisme) o es modifica en profunditat o cal un nou període constituent. Seria d'agrair molta més claredat al respecte. Per descomptat, la dreta es negarà en redó a la modificació del nucli dur de la Constitució que exigeix la majoria qualificada. Llavors...? Fer servir eufemismes és molt arriscat. D'acord, el primer és aconseguir un govern, però el tema de la plurinacionalitat ni es pot furtar al debat ni es pot deixar sense resoldre.

En aquest context, parlem del país. Fa temps que pense que sols des de l'autoestima (que no folklorisme barroer —o no—) es pot albirar un futur que no siga el d'una regió amb «forta» personalitat que no ha superat la síndrome d'ofrenar noves glòries a Espanya i que està molt prop de caure de forma irreversible en la subalternitat i la irrellevància. Problemes de tota mena tenim per a donar i vendre, però sense un mínim de consciència identitària no es poden mobilitzar voluntats i fer front als reptes. Per anomenar dos problemes que es presenten des de la Generalitat com a «bàsics», ni el dolós infrafinançament ni l'humiliant retard del Corredor Mediterrani tenen capacitat d'arrossegar ni capacitat reivindicativa en absència d'una voluntat molt més explícita de «voler ser». No és metafísica. Hi ha d'haver una massa crítica de suport social a aquestes i altres reivindicacions i aquesta massa crítica sols es pot bastir des del conreu d'una identitat que prenga partit davant les preses de pèl i la irrellevància.

Per molt que tot açò sembla que és fer volar coloms, sense un colp a la taula, sense una sacsejada que ens permeta gaudir de dignitat, la política valenciana s'assemblarà a un sainet mal representat i les nostres elits econòmiques, socials i polítiques no s'hauran guanyat el dret a ser considerades com a tals. Ara que està de

moda parlar de la secessió dels rics, podem parlar per analogia de la dimissió de les elits. Algú es creu que fer país paga la pena? Una universitat esclerotitzada i desconnectada, un empresariat pendent quasi exclusivament del seu compte de resultats i un poder polític poruc i acomodaticí que té com a finalitat principal perpetuar-se no són precisament les millors armes per a reprendre la tasca. Joan Romero deia fa poc que «en los territorios con fuerte identidad nacional como Catalunya o el País Vasco, el nacionalismo español no es representativo. En los que la identidad nacional no existe o solo hay identidad regional, como en la Comunidad Valenciana, el nacionalismo español avanza». Una evidència que no du enlloc o sols du a la resignació.

No hi ha receptes fàcils ni fórmules màgiques, però sí algunes idees força sobre les quals bastir un projecte col·lectiu seriosament amenaçat. En primer lloc, la llengua ha de ser una prioritat absoluta. L'existència d'àrees castellanoparlants o la presència de col·lectius procedents d'altres parts del món no pot ser una excusa. Cal aturar de forma dràstica el procés de castellanització i això exigeix un esforç contundent perquè a tot arreu es parle valencià, molt més enllà del seu ús normatiu a l'escola o de ser un requisit per a traure oposicions. Cal fer molt més costat a les iniciatives d'Escola Valenciana, les petites editorials que treballen per recuperar la llengua i cal fer d'À Punt un instrument de normalització. Hem de superar la perplexitat de què parlava Marquès i la disglòssia tan ben estudiada per Ninyoles. No podem continuar amagant-nos darrere d'allò de «perquè ens entenguen», que sols du, al remat, al fet que tots parlem en castellà. Hi ha mil i una formes de fomentar l'ús de la llengua a tot arreu. Però cal la voluntat de fer-ho.

La segona idea força és recuperar la tasca de fer país i fer front a les forces centrífugues, especialment potents al sud del país. Això exigeix posar fi al provincianisme i al provincialisme. No som tres províncies, som un país (volem ser-ho?). Del Sénia al Segura, amb la gran diversitat de paisatges i cultures que ens enriqueixen, com no ho fan les estúpides ratlles provincials que des del 1833, des de Javier de Burgos, ens separen artificialment. Tenim una densa i estructurada xarxa de ciutats sobre la qual recolzar-nos per a bastir relacions de cooperació, d'avantatge col·laboratiu. Recuperem les governacions del Vinalopó, de les comarques centrals, del Xúquer-Túria i de la Penyalgosa, i fomentem «comarques de gestió» per agregació de les comarques «històriques» –sovint massa petites per a ser àmbits de planificació i gestió–, però que han de mantenir la memòria col·lectiva. No ens calen les províncies ni les diputacions, que són entrebancs de primera magnitud. La nova Llei de Mancomunitats no resol el problema, ni de lluny. Amb una Generalitat i quinze o setze comarques de gestió anem ben servits. També si volem, és clar.

Una tercera idea força és recuperar la nostra identitat mediterrània com ens pertoca per la nostra història i formar part de l'Euroregió de la Mediterrània nord-occidental, a la qual la dreta renuncià per «catalanista» a principis del segle XXI, i inventar-se un demencial eix de la prosperitat Madrid-València-Mallorca. Això lliga amb la quarta i darrera idea força. El país no pot quedar aïllat, i el nostre aliat natural i històric que ens connecta amb Europa és el Principat. El País Valencià ha de tenir veu pròpia en la resolució d'un conflicte territorial que també ens afecta i que, per simplificar, prové del centralisme borbònic que des del 1707 ha anat incrementant el seu pes. Acceptem que les trajectòries històriques dels tres regnes de la Corona d'Aragó han estat diferents, però acceptem també que som una nació cultural i que hem d'estrènyer lligams de tota mena en lloc de fer de la Sénia una frontera mental i esdevenir una regió més, sotmesa al nacionalisme espanyol. Voler o no voler, aquesta és la qüestió. Si més no, aquesta és la meua opinió, i tant de bo si, per una vegada, s'obri un debat explícit. Ens hi juguem massa. Salut.

LA QÜESTIÓ DE L'HABITATGE

elDiario.es-cv, 25-11-2019

Engels publicà el 1887 la seua *Contribució al problema de l'habitatge*. En la restauració borbònica (1874-1931), «la qüestió de l'habitatge» fou un dels principals ingredients de la «qüestió social» que tant preocupava les classes benestants perquè era un perill potencial per a la seua supervivència. En la postguerra, la situació empitjorà i l'Estat franquista, a banda de deixar proliferar el barraquisme, tractà d'aplicar la democràcia orgànica i resoldre (sense èxit) el problema a colp de «grupos» que poblaren les nostres ciutats de la mà, entre d'altres, de l'Església, l'Obra Sindical del Hogar i algunes grans empreses que feien habitatges per als seus treballadors.

A partir del 1956, amb l'Instituto Nacional de la Vivienda, es consolida la política d'incentivació de la demanda (la legislació d'habitatges protegits) que, amb la col·laboració primer del Banc Hipotecari i de les caixes d'estalvi, i després de tot el sistema financer, ens va convertir en un país de propietaris, al mateix temps que prenia forma i consistència la connivència dels poders polítics i dels nostres benvolguts promotors d'insaciable voracitat. A hores d'ara el tema està, com se sol dir, en «l'agenda política», des que el *boom* immobiliari (2003-2008) i la crisi posterior (2009-2013) van fer fora un percentatge rellevant dels potencials demandants i es va incrementar de forma important la taxa de desnonaments.

La situació, encara avui, resta lluny de resoldre's, i des de la instància política s'afanyen a anunciar canvis. De moment, en el context d'un procés de lamentable fragmentació i burocratització han tingut a bé, la primera en el front, separar (tant en la Generalitat com en l'Ajuntament de València) les competències d'habitatge i urbanisme (error majúscul en dissociar la regulació del sòl i la producció d'habitatge), per a donar a entendre que s'ho prendran molt seriosament. Sols resta saber si a més de limitar per real decret els preus del lloguer, de denunciar «l'emergència habitacional» i els desnonaments, i d'esquinçar-se la vestimenta, hi ha en la famosa agenda política alguna cosa semblant a una política d'habitatge que es pugui anomenar així.

De moment, i pel que fa a la ciutat de València, la premsa informa que la regidoria d'habitatge Isabel Lozano treballa en l'elaboració d'un mapa que recull totes les parcel·les i solars municipals d'ús residencial que té l'Ajuntament per tot arreu (*sic*). Un mapa que, incloent-hi també els solars de propietat privada (per allò del Registre Municipal dels Solars), hauria d'haver-se fet ja fa temps.

Per allò de col·laborar, tal vegada siga útil, per començar, diferenciar necessitat i demanda d'habitatge. La primera és objectivable i depèn de variables demogràfiques, de la creació de noves llars de qualsevol classe i, és clar, de l'obsolescència del parc, perquè hi ha habitatges que caldria donar de baixa i això n'incrementa la necessitat. Una altra cosa ben diferent és la demanda. Aquesta depèn de la renda disponible (i del termini d'amortització, si parlem de compra) i, en funció dels preus d'oferta (assequibles o no), pot dividir-se en demanda solvent i insolvent.

La darrera està formada per tots aquells (i en són legió) que ja els agradaria disposar d'un habitatge digne (en propietat o, preferentment, en lloguer, que és més sensat), però a qui la butxaca no els arriba. En aquest grup hi ha, òbviament, el subgrup dels sense sostre, que són, per allò del dret a l'habitatge, els destinataris de l'habitatge social (que no és, ull!, habitatge protegit normal).

La demanda «solvent», al mateix temps, es pot descompondre en demanda, diríem, de «consum» (els que poden pagar un habitatge per a viure, siga com a millora o com a nouvinguts al mercat) i «d'inversió», molt freqüent i important quan el mercat està «calent» i apugen els preus de manera sostinguda. Aquesta pujada mantinguda en el temps fa que l'habitatge esdevinga un actiu financer de major rendibilitat que altres actius i, en conseqüència, hi ha una desviació de capitals cap al sector, tot augmentant la demanda global. La demanda de «segona residència» participa de les dues categories (demanda de consum i demanda d'inversió).

325

Pel que fa a l'oferta, aquesta és sempre oligopolística, la qual cosa vol dir que l'augment de l'oferta (que és el que sempre demana la dreta) no té cap efecte en la moderació dels preus. Un altre *mantra* molt generalitzat és que la culpa de l'increment dels preus sempre la tenen els que especulen amb el sòl, quan el preu d'aquest (com tota renda de monopoli) ve determinat pel que el promotor està disposat a pagar, i això és determinat per les expectatives de guany.

El *boom* immobiliari del període 2003-2008 feu que es lligaren gossos amb llonganisses, però la dràstica caiguda derivada de la crisi de les *subprime* (primer crisi de liquiditat, després de confiança i, al final, crisi real) passà per damunt de tot el sector i feu trontollar un sistema financer farcit d'actius tòxics finançats irresponsablement. Des del 2013-2014, el sector torna a revifar (alguns opinen que massa) i en lloc d'un nou model econòmic ens dediquem a la tradició (taulell i turisme), que no té res a veure amb les tres «t» de Richard Florida (talent, tolerància, tecnologia).

Han canviat, això sí, els actors o agents. Parlant de la ciutat i la seua àrea, i fins on m'arriba la informació –sempre imperfecta– de què dispose, en lloc dels insaciabls i coneguts promotors immobiliaris els oferents són ara noves empreses creades o finançades per fons d'inversió que canalitzen un enorme cabdal de

liquiditat. Vegem-ho amb una mica de detall. Els nous agents són, entre altres: Momentum Reim (Harbert Management Corporation), Inmoglaciar (Cerberus), ASG Homes (ASG Capital Managment), Neinor (Lonestar), Aedas Home (Castlelake), Aelca i Via Celere (Värde), Q21 Real State (Baupost), Habitat (Bain Capital), Torre Ikon (Kronos Homes), AQ Acentor (Aquila Capital), Realia (Carlos Slim), Solvia (Intrum Holding Spain), Gestilar-Morgan Stanley... També hi ha, és clar, agents «locals», com ara SDIN Residencial del Sabadell (pendent de «transferència»), Metrovacesa (amb actius «tòxics» del BBVA i Santander), Proyme o ICHomes (Sareb), Atitlan-Martin Navarro, Acciona Inmobiliaria, Iberdrola Inmobiliaria, OCHabitat, Amenabar, Livanto, Avantia, Quabit, Inbisa, Insur, etc.

No cal dir que els actius tòxics (a bon preu) de la Sareb i dels bancs incentiven la voracitat. Aquests fons d'inversió s'han guanyat a pols el qualificatiu de voltors (l'operació d'Ana Botella a Madrid com a paradigma). Per si hi mancava un condiment, el mercat dels pisos turístics a les grans ciutats ha esdevingut un altre subsector potent on, a banda dels particulars, operen també els fons d'inversió. Un altre dia en parlarem de turistificacions i gentrificacions.

Al remat, la situació actual (i em referiré a la ciutat de València) podria caracteritzar-se per l'existència d'una demanda potencial insatisfeta per la dinàmica dels preus, d'habitatge protegit i social i per l'existència d'un conjunt d'operacions (PAI de Benimaclet, PAI de Moreras II, PAI del Grau, PAI de Quatre Carreres, Malilla i Patraix, PAI de Vinival, operacions de Mestalla i la nova Fe, PAI d'Eugenia Viñas, etc.) que, a banda de múltiples operacions més puntuals, generaran a mitjà termini una oferta d'habitatge per a rendes elevades que s'afegirà a l'*stock* encara no venut procedent del *boom* precrisi. Amb els dèficits d'informació habituals (no sempre es concreta la dimensió de les promocions), una estimació prou a la baixa ens permet afirmar que a mitjà termini estem parlant d'un volum de prop de 9.000 nous habitatges, molts dels quals responen a la lògica de la demanda d'inversió, que està lluny de qualsevol «necessitat» col·lectiva.

Per a passar de les declaracions més o menys solemnes als fets, cal una política d'habitatge que agafe per les banyes el problema de la demanda insatisfeta o, el que ve a ser el mateix, la necessitat d'habitatge. Això implica conèixer aquestes necessitats mitjançant un estudi de demanda a escala metropolitana, que és l'única rellevant. De forma paral·lela, un registre de solars públics i privats (encara inexistent!) aplanaria el camí a l'acció probablement més estratègica: la disposició de sòl que, junt a les cessions legals, possibilita tindre un *stock* sobre amb el qual bastir una oferta d'habitatge públic en lloguer. Si, de pas, utilitzant la regulació, ens podem estalviar o redirigir alguna operació «singular», com ara el PAI del Grau i altres foteses, tant de bo. Allò de «València no està en venda» queda bé per a les manis, però sense una política metropolitana d'habitatge, coordinada i no segregada de la regulació urbanística, tot es reduirà a un *brindis al sol*.

No es tracta d'utopies, com demostra l'experiència d'Euskadi, on el Govern basc va a destinar entre 2018 i 2020 un total de 1.119 milions d'euros a l'habitatge, davant els 1.071 que té previst el Govern central per a tota Espanya. Totes les promocions seran de lloguer, en compliment de l'establert en la Llei d'Habitatge de 2015 a Euskadi. A més, és obligatòria la reserva per habitatges protegits del 40 % en les promocions, en sòl urbà i del 75 % en les operacions en sòl urbanitzable. Una voluntat política tan ferma com allunyada de receptes tan sospitoses com les contingudes en unes recents declaracions d'Alejandro Escribano, qui, per tal d'oferir «qualitat de vida per atreure capital humà», animava els promotors presents en l'acte a promoure gratacels (com la ja aprovada Torre Ikon) en el futur barri del Grau i altres indrets. No és un problema d'altures (aquest seria un altre tema), sinó d'usuaris. L'habitatge protegit o social no està, com ja sabíem, en la seua agenda mental.

LA VALÈNCIA DE RIBÓ

elDiario.es-cv, 10-12-2019

El passat diumenge 8 de desembre Joan Ribó escrigué un interessant article de premsa en què, d'alguna manera, definia –aprofitant l'oportunitat de la cimera del clima– el que podríem anomenar el seu «model de ciutat», la seua proposta de futur per a la ciutat de València. Una síntesi seria la coneguda expressió lorquiana «verde que te quiero verde».

Començaré dient que aquest article és molt d'agrar, perquè no sovintegen formulacions coherents que proposen un camí comprensible i alhora engrescador. Continuaré afirmant el meu consens bàsic sobre l'escrit. No puc estar més d'acord amb moltes de les coses que allí es proposen: fer més amable la ciutat, posant com a eina bàsica un ambiciós Pla Verd; una connexió natural entre els barris i l'àrea metropolitana de València; una estratègia per a la façana marítima des de Sagunt a Cullera en què s'integre la transició port-ciutat des de la sostenibilitat i el respecte als drets de la ciutadania a un futur molt menys agressiu (interessant la darrera reflexió de Joan Romero). Una estratègia en què es posen en valor el Parc de Desembocadura del Túria, la definitiva recuperació de l'espai públic de la Marina i la rehabilitació integral del Cabanyal, però també de les castigades Malva-rosa, Natzaret, la Punta i Pinedo.

Completen la proposta la renaturalització de l'exitós Passeig Marítim, l'adequació ambiental amb ús públic del nou llit del Túria i la lògica connexió entre el Jardí del Túria, el nou llit i l'Albufera. La ZAL hauria de ser el corredor bàsic de connexió, tot i que sembla que el tema –sempre els fets consumats!– és irreversible. Si el Jardí del Túria (encara per finalitzar en el seu enllaç amb el Parc de les Riberes, en la resolució del tram central i en el Parc de Desembocadura) fou el projecte estel·lar dels huitanta, la proposta de Ribó (que també inclou l'eliminació dels plàstics i la recuperació de l'aigua i les fonts en la vida urbana) hauria d'estar damunt la taula dels polítics locals i autonòmics.

Un projecte, doncs, que posa els llums llargs, que mira a mitjà termini (*rara avis*) i que pot concitar un notable consens. La qual cosa no té per què eliminar la sana discrepància puntual o l'apunt d'algunes idees-força complementàries, discrepàncies puntuals i suggeriments addicionals que tal vegada justifiquen aquestes ratlles. Pel que fa a les discrepàncies, la creació d'hàbitats naturals i saludables a la ciutat (empresa difícil però necessària) es veu acompanyada en la

proposta pel foment de l'agricultura ecològica i els horts urbans, en la línia del paradigma del quilòmetre zero.

Incrementar el verd per tot arreu, com es proposa, és política més que plausible, però no està de més recordar que una visita a Mercavalència o Mercapuig permet comprovar que els circuits d'abastiment alimentari són globals. Si som capital mundial de l'alimentació, caldrà treballar per una alimentació saludable, i hi ha treball per donar i per vendre. Tal vegada convindria posar més l'accent en la difusió cultural i no tant en «accions». Només canviant els valors mitjançant l'educació obtindrem rèdits de futur.

També em sembla absolutament pertinent que es vulga potenciar un espai en perill com és el de l'Horta, però aquest és un tema metropolità (caldrà tornar a dir-ho?) que ja té instruments (la Llei de l'Horta, el PAT), que demana molta transversalitat, una regeneració socioprofessional, una D. O. i moltes altres iniciatives, també pressupostàries (quant estem disposats a pagar per «salvar» l'Horta?). Assegurar la viabilitat i la continuïtat d'aquest espai de gran valor –que qualsevol país civilitzat no deixaria morir– és tasca que demana una voluntat política inequívoca, molt d'esforç i imaginació, i, si se'm permet, un comandament fort i identificable, lluny de solucions assembleàries però compatible amb la informació i la participació.

Però l'Horta la tenim a dos passes de la ciutat i es poden oferir terres i coneixements als urbanites desitjosos. A Alboraya, a Godella o a qualsevol altre lloc. No cal promoure horts urbans als barris de la ciutat (sí espais públics verds, amb l'aigua com a al·licient), ni dedicar la plaça de l'Ajuntament (a tret de pedra del Mercat Central) de forma periòdica a la venda de productes d'horta, ni convertir-la en un sequer d'arròs, amb paelles «populars» incloses. Aquesta és la meua única i humil discrepància, per si escau.

En el segon capítol –el de suggeriments–, ja entenc que en un article de premsa no es pot parlar de tot i que la cimera del clima era el context adequat per a exposar la proposta. Tanmateix, estic segur que Joan Ribó estaria encantat d'integrar en la seua proposta altres elements complementaris. Alguns inclús del mateix ordre jeràrquic. Una ciutat verda, però també una ciutat que vulga jugar algun paper com a ciutat líder d'un projecte de país i cap a una àrea metropolitana que cada vegada és més urgent, i amb uns costos cada vegada més alts per no comptar amb un govern metropolità. Una ciutat que es prenga seriosament la castellanització i fomenta la cultura (sense adjectius) i l'autoestima, aliena a la sacrosanta tradició i al conreu de «lo nostre». Una ciutat centrada en la línia de la modernitat i el disseny (haurem de traure-li suc a la capitalitat mundial del disseny). Finalment, la ciutat de València haurà de trobar nínxols de creixement econòmic diferents del taulell i la voracitat turística, i haurà de ser també referent

no sols en polítiques verdes, sinó també en les inclusives, per a ser una ciutat més justa on desapareguen, entre altres moltes coses, els campaments nocturns de gent sense sostre de l'antiga delegació d'Hisenda o al recer del Jardí de les Hespèrides, per citar només dos exemples.

Seria d'agrair que els nostres governants actuals acabaren de definir i escriure unes línies bàsiques de govern, pensant sempre, com fa l'article de Joan Ribó, en el mitjà termini. Estem orfes de pensament sobre la ciutat. Benvinguts siguin, com als huitanta, els referents explícits d'on volem anar i què volem ser. Els *Blacks Fridays*, *Ciber Weeks*, Nadals i Reis sols són una buidor plena de consum gregari. Com deia fa poc Juan José Millás «la iluminación navideña de las calles es un reflejo de la oscuridad moral reinante». Ni buidor ni foscor, el que ens cal és nostàlgia de futur, il·lusió i treball. Reivindiquem el dret a somniar, amb els peus a terra, és clar.

URBANISME(S)

elDiario.es cv. La ciutat pensada 17-12-2019

La ciutat és un producte social històricament anterior al desenvolupament de moltes de les actuals ciències que malden per fer-nos comprensibles el fet urbà (la ciutat vista des de la història, la geografia, l'arquitectura, l'economia, la sociologia, la ciència política o el dret, però també des de la fotografia, el cine, la novel·la o la filosofia). Aquesta multiplicitat fa que el significat del terme *urbanisme* siga especialment confús, perquè cada disciplina veu la ciutat des de la seua perspectiva i, sovint, com un objecte d'estudi aplicat. Es tracta d'utilitzar les mil i una teories per tal que la ciutat (en qualsevol de les seues modalitats de ciutat, àrea metropolitana, ciutat-regió, megalòpolis, etc.) esdevinga un *case study* de cadascuna d'aquestes ciències o disciplines. Cap no arriba a copsar per ella mateixa la complexitat del fet urbà, d'ací la recurrència sistemàtica a la interdisciplinarietat i la transversalitat.

No hi ha una «ciència de la ciutat», malgrat valuosos intents de síntesi, com ara els de Fernando de Teran, Díez Medina y Monclús, Weschool. Des de la història, resulta imprescindible recórrer a Mumford (*La viudat en la historia*, Buenos Aires, Infinito, 1966). També es pot consultar el clàssic llibre de Benevolo (*Historia de la arquitectura moderna*, 8.ª ed., Gustavo Gili, 2010), o cercar l'origen de la urbanística en Giorgio Piccinato (*La costruzione dell'urbanistica. Germania 1871-1914*, Officina Edizioni, 1977), urbanística que tingué el seu origen en l'Alemanya de Bismarck, com una necessitat de «posar ordre» en termes d'usos i localitzacions i que a hores d'ara ha generat tota una disciplina de creixent complexitat.

Una disciplina que, per cert, no ha de ser patrimoni d'arquitectes o enginyers, si d'entendre la ciutat es tracta, perquè historiadors, economistes, sociòlegs o geògrafs criden a la porta. Per entendre millor el paper clau de les ciutats en les societats contemporànies, el treball pioner de Jane Jacobs ha estat continuat per autors tan coneguts com Richard Florida, Edward Glaeser o Charles Landry. Així mateix, l'obra de Manuel Castells ha suposat un salt qualitatiu en la comprensió del fet urbà en la societat de la informació.

La ciutat s'esmuny com una anguila amb els intents holístics de comprensió, i, a més, l'enorme diversitat de situacions encara ho fa tot molt més complex i difícil. Què tenen en comú la megalòpolis el Caire amb l'encisadora Lisboa o amb les *twin cities* de Saint Paul i Minneapolis? Si hi ha alguna cosa transversal

i polièdrica, aquesta és la ciutat, el nostre principal medi ambient, perquè anem de forma accelerada a un planeta urbanitzat on més del 60 % dels habitants resideixen ja en les ciutats.

Si més enllà d'aquestes disquisicions de caire epistemològic preguntàvem al personal que entén per urbanisme, la resposta seria probablement senzilla i oscil·laria entre allò de «què hi ha de lo meu» i una vaga referència a l'ordenació de l'espai urbà, per a decidir què posem en cada lloc. Filant una mica més prim, podríem parlar dels diferents significats del terme *urbanisme*, i per això la «s» que l'acompanya al títol. Parlem, doncs, de les diferents accepcions de l'urbanisme amb les que s'hi troben en la vida quotidiana.

Comencem pel més *naïf*o, el que és el mateix, ingenu: el que he vingut a anomenar l'urbanisme napoleònic (amb l'icònic referent de l'obra de Haussmann a París), per allò que en la tradició francesa heretada a Espanya, aparentment, tot està lligat i ben lligat amb nivells de detall sovint excessius, tot i que alguns s'estimen més un excés de regulació que el *laissez faire* en mans de la piqueta desaprensiva o la volumetria irracional. Aquest urbanisme respon a algunes creences que convé matisar. D'entrada, la política urbana no és sinònim de l'interès general, sinó resultat de la correlació de forces socials. Malgrat que l'eficiència en la gestió podria considerar-se «neutra», els objectius i les prioritats no ho són.

332 Pense que dins de l'ample ventall d'instruments de política urbana, el «pla urbanístic» (expressió arquetípica de l'urbanisme napoleònic) està, almenys a casa nostra, clarament sobrevalorat. És un document òbviament necessari (suposant que s'executa), que fixa les normes del joc i que estableix drets i deures dels propietaris urbans, una mena de contracte social rousseauià, un compromís entre propietaris i usuaris de la ciutat (que som tots, d'altra banda), però que no hauria d'esdevindre mai objecte de sacralització: el pla diu, el pla no deixa...

Com que el dret urbanístic és tan garantista i és tan complicat modificar el planejament, el pla urbanístic esdevé de vegades una cotilla irracional que esclavitzava gestors i ciutadans. El «model de ciutat» no és la substància del pla (hi ha altres instruments), tot i que ha de reflectir-ho. El que és específic del pla és la «lluïta pel pam quadrat», i es pot arribar a l'extrem, com passa a la ciutat de València, de mamprendre una costosa revisió del pla vigent, oblidant que sense un plantejament metropolità podem garbellar aigua. Quants congressos i jornades calen per a amagar l'anomalia metropolitana a casa nostra i l'estrepitós fracàs de la política en aquest àmbit?

De l'urbanisme napoleònic passem a un cosí germà, com és el que podíem anomenar urbanisme especulatiu, urbanisme dels renders o urbanisme voltor. Tot i que parega que tot està lligat i ben lligat en el sacrosant pla urbanístic, aquest respon habitualment als interessos més interessats i, en cas contrari, sempre roman la caterva de modificacions que «adapta» la ciutat a les necessitats dels

anomenats poders fàctics. En aquest sentit, convé no perdre de vista la història dels PAI (barri ric / barri pobre o adossar noves promocions a barris populars sense cap contagi positiu) i d'algunes operacions «estratègiques», com ara el «pelotazo» (fracassat i inacabat) de Mestalla; el conveni –de jutjat de guàrdia– de Ballester amb l'Ajuntament (promocions de luxe a canvi d'una mutilada Tabacalera); el «generós» trasllat dels depòsits de CLH a Massamagrell per a *viabilitzar* el PAI del Grau; la Patacona i el PAI de Vinival... Hi ha molts més exemples, però aquests són força importants i coneguts, tot i que també convé guardar en la memòria algunes joies dels anys seixanta/setanta: l'operació de la Fira Mostrari; l'operació de la Ciutadella; l'apropiació privada dels terrenys de la via xurra (Av. d'Aragó); les Torres del Túria; l'illa de Jesuïtes... Utilitze els «renders» (o simulacions) al costat del «concepte» d'urbanisme especulatiu o voltor sols perquè, tot i que s'utilitza com a eina habitual en tots els projectes, un bon *render* és un bon instrument de màrqueting i somni, com es veu en la figuració que acompanye d'allò que serà (quin esglai!) el que ara és el camp de futbol de Mestalla.

Me'n queden dos o tres, d'«urbanismes», per comentar. El primer és l'urbanisme dels matolls, és a dir, aquell que també podríem anomenar urbanisme d'anys i anys, si considerem el període mitjà de permanència temporal de buits urbans que fan envermellar i que poden acabar nodrint el compte de resultats dels nostres nous, però igualment voraçs, promotors immobiliaris. Després de moltes dècades, per fi s'ha *mogut* el forat urbà del carrer de Salvador Giner (al costat de la falla Na Jordana), però encara tenim assignatures pendents que no crec que aprovem a curt termini: els buits urbans del carrer de Murillo, de Pintor Domingo, del carrer Salines i En Borràs (muralla àrab), de Maldonado, d'En Gordo..., per parlar sols d'alguns del centre històric. Serà per feina?

Els buits urbans no han de ser necessàriament «edificables», però pense que han de tenir algun ús, a ser possible profitós per a la ciutadania i tan allunyat dels voltors com siga possible. L'estètica dels matolls no em sembla adient i l'excés de solars i espais buits (alguns de considerable extensió) no diu molt en favor dels responsables, a banda de donar una imatge de desídia.

Uns altra espècie un pèl curiosa és l'anomenat urbanisme «tàctic», de prefiguració d'allò que podria ser, defensat per professionals «crítics» amb el sistema que volen avançar en el temps la ciutat desitjada fugint del *diktat* dels terminis, al mateix temps que defensen el procés de prova i error. L'Ajuntament actual també n'ha fet us (l'ús dels testos en la plaça del mercat i pròximament a la plaça de l'Ajuntament, la prefiguració de voreres utilitzant pintura fosforescent etc.). Sobre la utilitat i conveniència de l'urbanisme tàctic caldria raonar amb calma, vista la tendència al fet de les solucions.

L'últim aspecte, en part lligat amb l'anterior, de què volia parlar és el de l'urbanisme participatiu. Crec fermament que els ciutadans han de participar

en el disseny dels espais urbans (en base sempre a projectes previs proposats), però cal dir que aquesta participació sol restringir-se als plans urbanístics amb procés de participació incorporats (com ara el del Cabanyal o els de la reforma de les places), però les decisions estratègiques se solen coure en altres àmbits, perquè poder polític i poder econòmic no són sinònims i la ciutat és mercaderia i font de rendes des del XIX. De vegades, com en el PAI de Benimaclet, el conflicte d'interessos és fa explícit. En altres casos, com en el PAI del Grau, la cosa va per altres camins.

Al remat, la ciutat, sempre en ebullició, no és pot reduir al pla urbanístic, que sols entén d'una part («sensible» i important, això sí). No sols urbanisme i ciutat són coses diferents. També, com he tractat d'explicar, hi ha moltes classes «d'urbanismes» que hauríem de tindre presents a l'hora de pensar, opinar i actuar.

TURISME URBÀ I CIUTAT: NEGRE SOBRE BLANC

elDiario.es-cv. La ciutat pensada (13-1-2020)

Avui en dia, escriure sobre turisme i ciutat comporta la dificultat que acompanya els temes que com aquest estan farcits de llocs comuns, interessos eufemísticament dissimulats i pors al conflicte. A més, com passa amb altres temes com l'ús excessiu del vehicle privat (o l'ampliació nord del Port) se subestimen sistemàticament els danys col·laterals o, per dir-ho en terminologia acadèmica, les externalitats negatives. Per tant, cal anar eliminant la boira i l'opacitat i, si més no, oferir algunes reflexions útils sobre aquest fenomen que té, d'altra banda, un fort component mediàtic.

Aquestes ratlles van de turisme amb adjectiu, de turisme «urbà», una subclasse d'una activitat socioeconòmica i cultural, el turisme, una exportació en origen, que ha assolit un extraordinari desenvolupament. Les xifres són realment espectaculars, però em centraré sols en les dades referides a Espanya i al País Valencià. Pel que fa a Espanya, les dades del turisme internacional parlen el 2019 d'un volum de 83,4 milions de visitants amb una despesa de 91.879 milions d'euros. El compte satèl·lit de turisme de 2017 xifra l'impacte de l'activitat turística (que computa tant el turisme provinent de l'estranger com l'anomenat turisme interior) en l'11,7 % del PIB i el 12,8 % de l'ocupació. Pel que fa al País Valencià, les xifres agregades parlen del 14,6 % del PIB i del 15,1 % de l'ocupació, xifres coherents amb l'elevada especialització turística del país, que el fa superar la mitjana estatal. Pel que fa a la ciutat de València, les dades quantitatives són més difícils de trobar. Tanmateix, hi ha un consens prou generalitzat sobre el fort creixement turístic que ha experimentat la ciutat de la mà de la revolució del *low cost* dels viatges aeris, l'expansió de l'oferta residencial per la via de les noves plataformes del tipus de Airbnb, Booking.com, etc., i els evidents atractius turístics de la ciutat que els excessos i banalitzacions no aconsegueixen eliminar.

Parlar del turisme a la ciutat es parlar de turisme urbà o turisme cultural que, com dèiem, és un subsector del turisme que ha experimentat un fort creixement en les darreres dècades. En lloc del tradicional sol i platja, cada vegada són més els turistes (estrangers o no) que fan aquesta mena d'elecció per als seus dies de lleure: visitar la ciutat, els seus museus i monuments, gaudir dels seus menjars i practicar l'art del passeig relaxat per la ciutat per a copsar el seu ambient com pertoca a tot bon *flâneur* en paraules de Walter Benjamin. Al principi el turisme urbà tingué molt bona premsa perquè no sols era una alternativa al turisme de sol

i platja. Donava també una oportunitat a posar en valor els recursos culturals de la ciutat i s'oferia com una interessant font de renda addicional. La Barcelona de 1992 probablement fou la primera ciutat a Espanya que gaudí i patí la nova tendència, però a hores d'ara el fenomen s'ha generalitzat i són moltes les ciutats que cerquen aquesta nova font d'ingressos i ocupació.

El problema fou (i és) que es pot morir d'èxit i que un fort creixement del turisme urbà du aparellats processos no desitjats que els governs locals tracten de controlar o mitigar. Processos que són, sobretot, els vinculats al creixement exponencial en els darrers anys dels apartaments turístics i dels preus de lloguer amb el corol·lari de la gentrificació o expulsió de la població. Hi ha també altres processos col·laterals com ara la multiplicació de les activitats de restauració que fan pujar els lloguers dels baixos i substitueixen cada vegada més en els centres urbans altres activitats comercials o de serveis «tradicionals», amb una pèrdua important de la qualitat de l'espai urbà.

Un espai urbà, d'altra banda, sotmès a la pressió de les terrasses que arriben a colonitzar la zona dels vianants i dificultar el trànsit per les voreres. L'excés d'activitat turística arriba a provocar en alguns indrets de la ciutat vertaders problemes de congestió i de molèsties per excés de soroll en alguns veïnats. Finalment, el *boom* turístic genera un increment considerable de la despesa municipal en neteja, residus, seguretat, sanitat, transport, etc., que difícilment es veu compensat amb un increment dels ingressos públics, perquè totes aquestes externalitats negatives no es traslladen als preus ni a les taxes. Un turisme urbà intens i quantitativament creixent genera, al remat, una considerable pèrdua de qualitat urbana, de la qual el cas de Venècia n'és tal vegada el paradigma.

Cap d'aquestes consideracions generals és aliena si de la ciutat de València es tracta. Per un costat, el nombre de passatgers a l'aeroport de Manises no deixa de créixer i ja es situen en el llindar dels 8 milions amb creixements interanuals superiors al 10 %. Un altre indicador és el volum gens menyspreable que suposen els vora 6.500 apartaments turístics «controlats» a la ciutat, com les més de 4.000 terrasses existents, tot i que sols en part són imputables al fenomen turístic. També és un fet la proliferació de les activitats de restauració que estan substituint de forma accelerada comerços i serveis (l'armeria Navarro, el forn de Santa Catalina i el taller de restauració del carrer del Palau són només tres exemples entre mil).

A més, cal no oblidar ni per un moment que les activitats vinculades a l'expansió turística generen una ocupació de baixa qualitat i remuneració, una ocupació temporal precària a la qual no tenen més remei que recórrer els joves (sovint amb nivells de formació superior) en absència d'altres demandes. El turisme (tota mena de turismes tal vegada amb l'excepció –sols parcial– dels

hotels) és un sector de baixa productivitat i baixos salaris amb un component tecnològic i de progrés tècnic quasi nul.

S'han alçat veus que amb un to un tant apocalíptic i escatològic denuncien la deriva turística de la ciutat, que és una mica notable en el centre històric, en Russafa, i que comença a prendre cos als Poblatos Marítims. Arribats a aquest punt, cal fer una síntesi i una valoració conjunta. Que el turisme és una font d'ingressos i d'ocupació important és irrefutable, com ho són també els efectes negatius adés esmentats. Una ciutat l'economia de la qual descansa en un grau excessiu sobre el turisme i en un sector immobiliari (sector demanda d'inversió) que ha revifat en els darrers anys, malgrat l'existència de núvols a l'horitzó, és una ciutat amb bases febles de creixement, i més si, com és el cas de València, li pertocaria ser una ciutat direccional on la innovació jugara un paper cabdal. El sumatori de turisme, restauració, construcció i un gran nombre de funcionaris derivat de la capitalitat (mal exercida) dona com a resultat una economia local de creixement vegetatiu, ensopida i poc dinàmica.

Dita la qual cosa, les paraules màgiques són les de «control», «requalificació» (el sempitern turisme de qualitat), de defensa de l'espai públic i dels entorns urbans a tractar amb especial cura. Benvinguts siguen els visitants a la ciutat, sempre que aquesta siga satisfactòria per als mateixos residents i que no es perga mai de vista quina ciutat es vol ser a mitjà termini. Hom pot comprendre que el govern local vaja amb peus de plom per tal de no escarotar sectors «empresarials» propensos al soroll mediàtic i que sempre trauen a col·lació la seua aportació a l'ocupació. Una precaució que, a més, descansa, com veurem un altre dia, en una notable indefinició de la política de promoció econòmica. En absència d'alternatives clares, s'imposa la prudència.

Tanmateix, tota la comprensió del món no justifica que, al remat, la ciutat estiga al servei del turisme i no a l'inrevés. Qualificar el turisme urbà demana posar límits a proliferacions poc desitjables de *souvenirs*, llocs de restauració banals, terrasses de localització impresentable i apartaments turístics que no tinguen estàndards de qualitat raonables. Quan s'obri la mà i es permet la mediocritat, la marxa enrere esdevé costosa i improbable. No cal demonitzar el turisme, però el tot val és suïcida. A més, en el cas del centre històric, la qualificació de l'entorn demana més inversió, però també posar fi a l'endèmica presència de buits urbans on sols es conrea l'estètica del matoll. Posar en valor l'arquitectura de qualitat, cuidar l'entorn del vianant i fer dinàmics i atractius els espais museístics no em sembla demanar massa. Tot plegat, trobe a faltar un document sensat, una mena de llibre blanc sobre el turisme urbà a la ciutat que fixe prioritats i criteris i aborde quin és el rol que ha de jugar el turisme en la València del 2030 o 2040, que és demà mateix.

2020: L'ANY QUE VISQUÉREM PERILLOSAMENT

Josep Sorribes i Nèstor Novell, *elDiario.es*, 29-3-2020

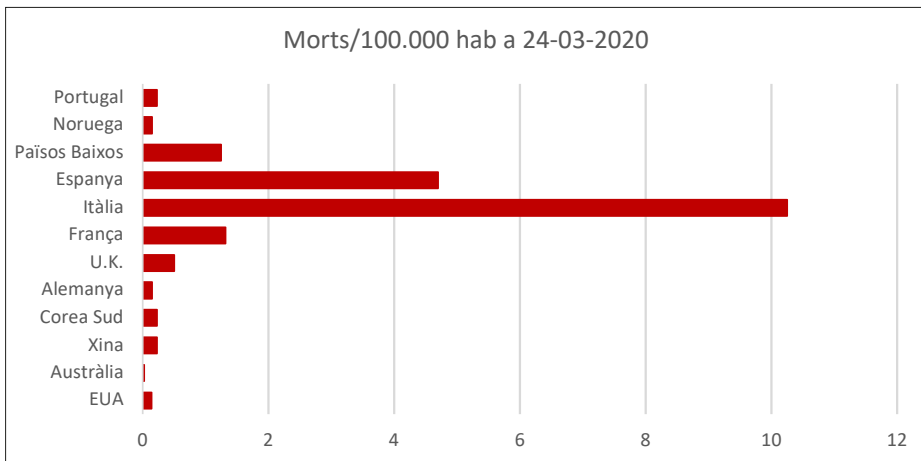
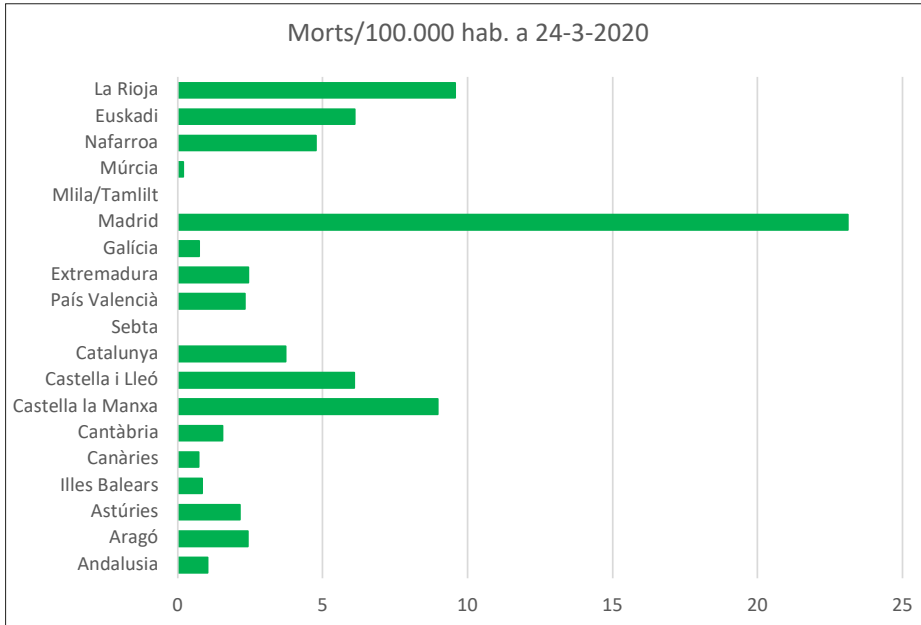
És clar que estem en un moment molt delicat, de massa incertesa i, en opinió (força documentada) de Javier Aymat, immersos en una histèria interminable, en un joc mediàtic sense massa sentit i amb no pocs dubtes al voltant de la pertinença de les mesures adoptades. Tanmateix, com la immensa majoria dels mortals, no disposem de prou informació i estem sotmesos, lògicament, a les decisions preses pels poders públics. Molta incertesa i un futur (epidèmic) poc encoratjador seria una descripció somera de l'estat de la qüestió avui dia.

En temps de pesta, tot el sistema de valors canvia: el confinament, la quarantena, obliga a la solitud i a un canvi de vida quotidiana que qüestiona hàbits, consums i relacions familiars, socials i laborals. Per la seua banda, la por d'encomanar-se a la malaltia du a la reflexió personal sobre el sentit de la vida. Una reflexió que comença per preguntar-se sobre les eleccions que s'han fet en la vida, sobre allò a què s'ha renunciat o s'ha transigit, per passar després a qüestionar-se l'escala de valors socials i polítics. És per això que hom enyora una major presència de filòsofs, psicòlegs, científics i sociòlegs als mitjans de comunicació i menys militars i discursos bèl·lics a l'hora d'explicar la situació.

No hi ha dubte que, socialment i econòmicament, moltes coses canviaran o haurien de canviar. En tot cas, és presumible que la percepció social respecte a certs temes serà diferent de la que es tenia abans de la pandèmia, i això sense entrar en la qüestió dels efectes psicològics sobre les persones. Tot i que allò pitjor, des del punt de vista de la salut, de la societat i de l'economia encara està per vindre, voldríem compartir una sèrie de reflexions de caràcter general al respecte.

1. Per al sempre negat nacionalisme espanyol, essencialista i carrincló, Madrid no pot ser un singular més al si d'una pretesa pluralitat de l'Estat, sinó que ha de ser el cor d'un destí comú per a tots els espanyols, també en la malaltia. El quadre, amb dades de morts pel virus del 24 de març de 2020 –en ple esclat dels casos afectats dies abans de la declaració de l'estat d'alerta–, mostra ben clarament que Madrid havia d'haver estat confinada com ho va estar la Llombardia a Itàlia, abans que contagiats no detectats escamparen amb rapidesa el virus arreu del territori estatal, incloent-hi la inversemblant i irresponsable fugida a «Levante» i Andalusia. Per això, a Itàlia el nivell d'expansió de la malaltia a la resta del territori és molt més lenta o, com a Portugal, l'expansió és ben diferent de l'estatal. Però allò que digué el president espanyol de «no hay territorios, sino individuos» volia

justificar la unitat nacional per damunt de la realitat geogràfica de l'epidèmia. Ara, és clar que, una vegada escampada la malaltia per tota la «unidad patria», d'aquí «salimos todos juntos» (i «revueltos»), amb el cost personal que siga per a aquest «todos» patriòtic que ens iguala metafísicament.

2. Si el problema és global i afecta de manera desigual els territoris i les corresponents estructures socials, caldria una gestió global de la crisi, especialment en allò que fa referència als estudis i la investigació del fenomen, fabricació

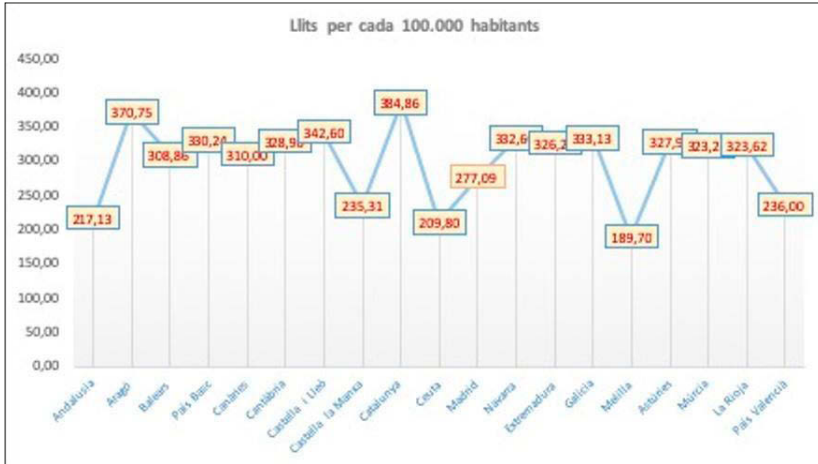
de material assistencial i recerca de solucions sanitàries, però després haurien de ser les administracions més properes al territori les que haurien d'implantar les estratègies més adients, atesa la seua major agilitat, coneixement de la realitat i precisió en la diagnosi. Per això, ni s'entén el tancament de fronteres entre els Estats europeus ni la negativa de l'Estat espanyol a definir polítiques territorials en funció del grau i evolució de la malaltia, i sobretot en qüestions com la sanitat, l'educació i els serveis socials i la desinfecció (no caldria desplegar la UME), que són competències locals o autonòmiques. Competències sense els recursos adients (aquesta és una altra qüestió), perquè el Govern central encara manté un alt percentatge de la despesa pública i un nombre injustificat de funcionaris. Una despesa que, en 2018, fou executada en un 35 % per l'Administració central, un 27,91 % per les comunitats autònomes, un 26,35 % per la Seguretat Social i sols un 10,72 % per l'Administració local (ajuntaments i diputacions, bàsicament).

El «comandament únic» deixat en mans sanitàries en un ministeri sense competències, ateses les competències exclusives de les CC. AA., ha donat lloc a retards burocràtics, repartiments de materials gens transparents i uns elevats graus d'ineficàcia. L'estat d'alarma hauria d'haver estat prèviament consensuat amb les comunitats autònomes, tot establint els mecanismes de coordinació i suport. Però això haguera demanat canviar el xip mental i oblidar-se de «las provincias» per apostar per la legalitat i la diversitat plurinacional de l'Estat.

3. Si alguna cosa ens ensenya aquesta pandèmia és que el mercat no és el millor sistema per fer front als riscos de pandèmies ni als desastres mediambientals. En nom del mercat, s'han reduït les inversions en sanitat i les grans farmacèutiques han obviat els riscos d'unes pandèmies anunciades. La proximitat de la darrera crisi i de la darrera pandèmia ha estat paradigmàtica, reveladora, perquè molts individus s'adonen que només amb l'acció col·lectiva, el control i la solidaritat social és possible fer un canvi de rumb. El neoliberalisme que ha obviat els problemes mediambientals, la necessària investigació sanitària i les inversions en recursos socials, educatius, culturals i hospitalaris, mostrarà la seua pitjor cara quan les persones s'adonen de la correlació entre el coronavirus i l'alleujament del sistema per mètodes darwinians de vells, dèbils i pobres. Quan les UCI dels hospitals, davant les insuficiències del sistema, acaben prioritzant pacients.

4. Davant les ben sabudes receptes neoliberals que cal aprimar el sector públic perquè no podem pagar el nostre estat del benestar, l'experiència per la qual estem passant de segur que farà reflexionar les persones sobre tot allò que s'ha construït damunt d'aquella gran mentida, i entendran la importància de la sanitat, l'educació, la formació, la cultura i els serveis socials públics, universals i de gestió territorialitzada, és a dir, d'un autèntic i solvent sistema públic valencià a hores d'ara semiprivatitzat (hospitals i residències privades o de gestió privada, escoles privades i concertades, serveis socials en mans de l'Església, etc.),

insuficient i amb una insultant manca de finançament per part de la patriòtica i autodenominada «autoridad competente».

5. Potser aquesta crisi farà reflexionar els valencians sobre la importància del medi, de la salut i de l'educació, de valorar l'espai públic, les botigues i els productes de proximitat, el patrimoni cultural i lingüístic, de la necessitat de defensar el que és comú i la solidaritat. I també, de la urgència d'un model productiu alternatiu, de creixement autosostingut, més enllà del model immobiliari-turístic i de consumisme desmesurat.

Hi ha un risc, avalat pels tics autoritaris i unitaristes que ha seguit l'Estat espanyol, que la crisi sanitària i econòmica siga utilitzada per ideologies autoritàries, per salvadors de la pàtria, per imposar el seu discurs davant la crisi econòmica i de valors socials. Si això passa, també seria responsabilitat de la societat i dels representants polítics que renunciïn a enfortir els trets i els mecanismes de cohesió i de reconeixement propi. Perquè és evident que aquells territoris amb una societat més cohesionada, reivindicativa i dinàmica tindran majors possibilitats d'encarar millor els reptes postcrisi i els canvis imprescindibles en el sistema polític, en el productiu i en les noves formes de treball.

6. En aquest sentit, superada la crisi sanitària (la qual cosa depèn d'un desenvolupat sistema d'investigació en xarxes globals), la desfeta econòmica serà terrible al nostre país. Un país de petita i microempresa, farcida d'autònoms i de contractats temporals en els sectors del turisme, el comerç i la construcció, que patirà una situació ben preocupant. Hom no en veu una altra que un fort finançament a les persones, el qual només el podria facilitar Europa (una Europa que desconfia dels balafaments de l'Estat espanyol en l'AVE i obres faraòniques),

una aposta per la indústria, l'agricultura i els serveis avançats. Tot açò només seria possible a mitjà i llarg termini i, per tant, s'obri la necessitat d'implantar un sistema (no una subvenció a curt termini) d'un salari bàsic de subsistència per tothom i l'ajornament del pagament dels subministraments fixos, com ara l'electricitat, i dels impostos de les petites empreses i els autònoms. En darrer lloc, atesa l'especialització de la banca en operacions financeres globals, caldria una banca de reconstrucció del teixit productiu a escala europea i una banca comercial de proximitat a escala territorial, en el nostre cas, una banca pública valenciana de suport al sistema productiu.

ADDITIONAL

En primer lloc, sembla prou evident que no es pot sostenir una interrupció prolongada i molt menys indefinida de l'activitat econòmica sense que els efectes siguen devastadors en un context de globalització i interdependència. Fins i tot, si la crisi epidèmica s'aturara en un termini relativament curt (posem-ne dos o tres mesos), els efectes ja serien evidents i seriosos, com ho demostra la quantitat d'ERTO que es multipliquen amb una velocitat més de virus que de creuer, sense comptar amb l'elevat nombre de gent que no té ni tan sols possibilitats d'acollir-se a aquesta fórmula temporal.

Uns efectes que són asimètrics a escala dels Estats nació. Parlant només d'Europa, les estructures econòmiques, socials i polítiques poden ser més o menys sanejades o resilients, i el sud d'Europa —els famosos PIGS— sempre surt pitjor parat. També són asimètriques les conseqüències a l'interior dels països i, a casa nostra, els autònoms, precaris i temporals —que en són legió— s'emporten la pitjor part.

Cal ser molt naïf per a creure's que la desitjada i llunyana recuperació adoptarà la ja popular forma de V, és a dir, una recuperació a curt termini en què «tot tornarà a ser igual». Les injeccions de liquiditat poden moderar l'impacte a curt termini, però el dia de després caldrà fer front a un greu problema de confiança i d'expectatives. Ni el consum ni la inversió respondran amb cap mena d'automatisme i trigaran un temps a assolir nivells precrisi, suposant que les mesures de política econòmica s'allunyen tant de l'austericidi com d'errors del Plan E de Zapatero del 2008, que suposà un malbaratament de recursos.

Moltes activitats (comerços, restauració, petites empreses de serveis...) han tancat, i sense ajudes intenses i eficients, com apunta Gustau Muñoz, proliferaran les suspensions de pagaments, les fallides i l'atur, absorbit en part pels ERTO, que esdevindrà definitiu, i s'incrementarà la taxa d'atur fins als nivells de la crisi del

2008. Restablir nivells de demanda que activen l'economia és una tasca feixuga i, com diu Jordi Palafox: «comparando el fomento de la demanda con un caballo y al gobierno con su jinete; éste puede evitar que el equino abreve pero es imposible que lo haga si no tiene sed. Y más si ésta confinado en su cuadra, podría añadirse».

Malgrat la resistència d'Alemanya i Holanda (comprensible per la memòria dels balafaments de l'època «daurada»), a hores d'ara sembla bastant evident que només si es fa una emissió mutualitzada de bons garantida per la UE, que vaja (en interessos i amortitzacions) a càrrec del seu pressupost, i que es col·locaren en els fons d'inversió, estariem en condicions de bastir una mena de Pla Marshall que actuara com a motor d'arrencada (com una manovella dels cotxes antics). Un pla que fora capaç d'absorbir el sumatori de *shocks* que han aturat en sec l'economia i que afecten la utilització dels factors productius (en atur forçós), la confiança i expectatives, la demanda de consum i d'habitatges, les exportacions (incloent-hi el turisme) i la morositat bancària.

Si no s'opta per una mutualització del deute tornarem, com ja passà el 2008, al fet que cada estat utilitzi el MEDE (Mecanisme Europeu d'Estabilització) per a finançar un deute exponencial derivat de la baixada d'ingressos i l'increment de la despesa que sempre acompanya les crisis i que colpeja més durament els grups socials vulnerables. Una via que comporta uns compromisos de reducció del deute i retalls en la despesa social.

343

PARLEM DE FUTUR

És costum parlar del fet que les crisis poden propiciar aprendre dels errors i introduir canvis qualitatius fent de la necessitat virtut. El problema és que, en la pràctica, aquesta propensió és baixa i feble. En la crisi del 2008 es parlà de «la fi del capitalisme» i totes les declaracions oficials rebutjaven, a casa nostra, el *boom* del taulell. Tanmateix, la construcció havia agafat impuls abans de l'epidèmia i el turisme continuava sent el bàlsam de Fierabràs. L'esbombat «nou model econòmic» no ha arribat a estrenar-se i el País Valencià fa front a la crisi del dia de després en una situació de debilitat estructural.

L'escepticisme no és virtut recomanable, però els nostres governants necessiten un *aggiornamento* urgent i el conjunt de la societat un pensament que vaja més enllà dels tòpics dels Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS): bon material per als discursos, però d'escassa utilitat per a fer front a la crisi. En canvi, seria desitjable que l'anàlisi de la crisi qüestionara els valors dominants i ens ajudara a definir què volem ser de majors.

Ni tenim l'Estat més descentralitzat d'Europa ni tenim un sistema educatiu i sanitari de suficient qualitat, i menys si, d'entrada, se centralitza i es burocratitza. El tema de les proves víriques és ben significatiu, perquè els especialistes sanitaris ens han demostrat que fer tantes proves a persones com siga possible, com han fet sistemes sanitaris potents com Xina, Corea, Japó o Alemanya, és imprescindible per a contenir la pandèmia, però el nostre sistema sanitari és incapaç de fer aquest seguiment. Per això, ateses les deficiències estructurals i les competències de les CC. AA. en sanitat, hauria estat més prudent i eficaç articular una mena de coordinació federal, com han fet la majoria dels estats europeus, per afrontar les decisions sanitàries corresponents.

Així, la crisi ha posat en relleu deficiències estructurals del sistema sanitari (la descapitalització, la privatització, les residències de majors, el desmantellament dels equips d'investigació) i de l'educatiu, però també ha fet relliscar els mecanismes de coordinació i cooperació, posant en evidència que estem lluny de resoldre el conflicte territorial. Podríem anar oblidant-nos d'una fictícia i imposada unitat d'Espanya i aprofitar la crisi per a, d'una vegada, reformar la Constitució i esdevindre un Estat federal eficient. L'experiència –també en la crisi– de l'Estat federal i dels *länder* alemanys ens hauria de servir d'alguna cosa. En cas de no fer-ho, els fets del passat recent i les actituds mentals vigents no permetran gaire esperança, la deslegitimació continuarà i el problema s'enquistarà, el que generà despeses creixents. Tal vegada, un federalisme asimètric amb un sostre de competències (opcional), com el d'Euskadi, és una opció sensata. L'altra és el dret a decidir. A més, no cal dir que, vist l'espectacle, seria precís i saludable que poguérem votar en llibertat si volem una monarquia pseudoparlamentària imposada pel dictador, que, d'entrada, cap demòcrata hauria d'acceptar.

Malgrat la incertesa que domina l'evolució epidèmica, la paràlisi econòmica i l'agreujament de l'atur i de la desigualtat social són, malauradament, fets predictibles i el País Valencià afrontarà aquest escenari en situació de debilitat estructural perquè ni el finançament, ni les infraestructures, ni el nivell d'autodeterminació, permetran que deixem de ser una societat subalterna, i donar la raó al comte-duc d'Olivares, quan deia dels valencians que «teníamoslos por más muelles». La crisi que ens ve no sols no pot ser excusa per a no abordar canvis polítics pertinents. Sense aquests canvis continuarà el declivi.

EN TEMPS DE TRIBULACIÓ, REPENSAR LA CIUTAT

elDiario.es-cv. La ciutat pensada (4-4-2020)

És coneguda la recomanació de sant Ignasi de Loiola, que ens adverteix que en temps de desolació o tribulació no convé fer mudança. Fent de la necessitat virtut i aprofitant l'avinentesa, jo gosaria dir que els temps de tribulació com els que ens afecten i afectaran, tal vegada són un moment propici per a repensar la ciutat en clau de futur. Estic d'acord amb Ramon Marrades en què tot aquest greu episodi epidèmic hauria de fer-nos més humans en un món que hauria (per necessitat o convicció) de ser distint. Un món en què haguérem après algunes coses, com ara la interdependència i la importància del rol públic. I, seguint amb Ramon Marrades, un món on haguérem trobat l'antídot a la trampa de «canviar» llibertat per seguretat. Garantint la seguretat de ser nosaltres mentre fugim del perill de viure en un món segur en què el control de dades i moviments són temptacions perillosament totalitàries.

Em declare absolutament incompetent per a prevenir qualsevol mena de futur en termes de salut col·lectiva. Hi ha controvèrsia científica (com ara la discussió sobre el «model» suec, de respostes «nacionals» diferents, i, és clar, d'oportunismes de tota mena. Si hi ha alguna cosa clara, a banda de la incertesa temporal del final del malson, és que la crisi ens ha proporcionat algunes evidències.

345

La primera és l'evidència que no tots som iguals davant la crisi. Els grups vulnerables de tota mena, en raó a la renda o l'habitatge, són una realitat esfereïdora que assoleix trets dantescos quan es tracta de països pobres, immigrants, etc. Com sempre, la cosa va per barris, fins i tot en sentit estricte. *La topografia mèdica de Valencia y su zona* (1878), del doctor Juan Bautista Peset i Vidal, és, malgrat el temps transcorregut, una lectura recomanable i, malauradament, aplicable.

La segona evidència és que, quan les coses no venen de cara, es demana al sector públic que «resolga el problema» i, aleshores, els cau la careta als defensors, fins fa res, del retall de l'estat de benestar. Igual que la dimissió dels rics (l'evasió fiscal protagonitzada per l'Íbex-25 i altres insolidaritats) genera un somriure amarg davant proclames patriòtics, propagandes irritants de tant com ens aprecien bancs, elèctriques o cadenes de televisió i iniciatives suposadament solidàries.

La tercera és la dolenta interpretació feta del «mando único» amb un llenguatge i actituds bel·licoses en extrem i una «coordinació» amb les autonomies

que deixa ben a les clares l'escassa convicció (nul·la en la dreta política) en la diversitat d'un Estat plurinacional. La quarta és que ens ve damunt una crisi econòmica i social sense precedents, probablement pitjor que la precedent de 2008-2013, en què l'increment de l'atur (que ja es registra), les fallides d'empreses, un increment de la ja notable desigualtat social i un dèficit públic que creixerà de forma exponencial seran moneda corrent.

Davant d'aquesta malaurada certesa de la qual sols ignorem el grau del desballestament que assolirem, no es pot, lògicament, fer la política de l'estruç. Res m'agradaria tant com veure decisions solidàries (sense fugir de la diversitat) i una resposta europea que ens faci oblidar tant el trencament nord-sud com l'experiència de l'austericidi i que, al mateix temps, allunye la possibilitat d'una crisi irreversible de la UE.

Com que tot açò ultrapassa en molt el discerniment i les capacitats d'un servidor, em limitaré amb tota la modèstia i humilitat que soc capaç a apuntar algunes idees sobre com podríem aprofitar aquesta peculiar pesta per a prendre'n nota i canviar algunes prioritats des de la perspectiva local o, si fa no fa, *glolocal*.

Aquestes idees vull que comencem per una habitual prèdica en el desert. Quan hi ha crisi sempre es produeix la resposta de tancar portes i cadascú a sa casa i Déu en la de tots. Recepta errònia a tots els nivells que té també el seu corol·lari en la «proximitat». Potser, vist el que ens ve damunt, puguem superar la caspa mental i els particularismes i dissenyar les polítiques (quasi totes) amb una visió metropolitana. Hi ha sinergies, economies d'escala i economies externes que no ens podem permetre el luxe de sacrificar per mantenir estúpids i anacrònics particularismes i regnes de taifes. Com que en el fons i en la superfície aquest és un tema «cultural» i canviar el xip costa molt, la Generalitat té la competència per a seguir la via francesa i traduir en diners la cooperació «voluntària». Sols quan hi haguera solucions supramunicipals s'activaria el flux de suport financer. Les sinergies i estalvis de segur que compensarien amb escriu la despesa. No cal esperar que «qualle» ni el Ptival ni una Llei de Mancomunitats obsoleta abans de posar-se en marxa. És només una idea.

Deixant de banda (que no menystenint) l'escala apropiada d'actuació, hi ha algunes idees addicionals en l'àmbit social, econòmic, urbanístic i financer (per aquest ordre) que poden ajudar a la tasca ingent de «reconstrucció» que ens aguaita. En primer lloc, confie que hi haja acord al voltant del que és urgent necessitat de posar el focus —a tots els nivells— en la població de més edat. No es resol el tema amb el fet que cada municipi tinga una «delegació» de serveis socials o inclús de «persones majors». Necessitem una política global, metropolitana, que assegure una atenció de qualitat sanitària i geriàtrica. Que aprofite la voluntarietat dels jubilats per a donar cos a una política «d'envelliment actiu» (bonic eslògan) que vaja més enllà d'oferir activitats culturals que s'enfronten

a una demanda creixent, però que desaprofiten capacitats i experiència de part de les denominades classes passives. Si la nostra piràmide d'edats s'assembla cada vegada més a una àmfora, caldrà agafar el bou per les banyes. A més, igual que amb el tema ambiental, aquest és un sector d'ocupació i activitats de futur i, alhora, qualificat (personal sanitari especialitzat, fisioterapeutes, esport i alimentació, etc.).

A cavall entre els àmbits social i econòmic, alguna cosa de nou hauríem de fer amb el tema de l'habitatge. No es tracta –sols– de donar resposta als ciutadans de tercera. Els PAI especulatius no són cap eina ni solució. Ja s'ho faran (sense ajudes). L'objectiu crec que hauria de ser un ambiciós programa de rehabilitació d'un parc immobiliari que la reclama a crits i l'augment de l'oferta d'habitatge públic de lloguer seguint el model d'Euskadi. Intervenció pública o de cooperatives, tant en rehabilitació com en nova construcció, per a la qual cal una agència metropolitana (l'habitatge és un tema necessàriament metropolità) que pose ordre també en el mercat dels lloguers. Els «observatoris» són fer com que es fa i les ajudes i els subsidis continuen deixant la iniciativa en mans privades. No cal dir que una política d'habitatge activa forma també part d'una eixida a un sector especialment colpejat per la crisi actual.

Si d'economia parlem, la «reconstrucció» ha de tenir un accent que es diu «requalificació». No podem continuar amb una estructura econòmica en què predominen sectors intensius en mà d'obra, de baixa productivitat, baixos salaris, molta temporalitat i una precarietat que fa vergonya. El turisme, la restauració, la construcció i els serveis no avançats (el petit comerç, el treball a domicili, etc.) han de deixar de ser els que determinen el nostre perfil productiu. Entre altres coses, perquè, com diu encertadament Miquel Puig,

els salaris baixos no generen prou ingressos fiscals per compensar el que la societat es gasta en les persones que els perceben. És a dir, en la mesura que el sector turístic contracta mà d'obra molt barata (i fins i tot els hotels de luxe ho fan, com denunciava fa poc TV3), constitueix un sector subvencionat que resta valor en comptes de crear-ne...

I això és extensible a una estructura productiva com la nostra. A més, la crisi ha fet palesa la facilitat amb què es destrueix ocupació en aquests sectors. I res tornarà a ser igual o no hauria de tornar a ser igual.

Llavors, què fem? Doncs, d'entrada, plantejar la política econòmica o de promoció econòmica a escala metropolitana i posar en el centre la *requalificació* del sector productiu: racionalització dels espais logístics metropolitans (hi ha prop de huitanta polígons industrials en l'àrea metropolitana) però, sobretot, un pacte industrial que fomenti la cooperació per projectes conformant cadenes de valor, així com la formació professional dual, els serveis avançats a les empreses i

la utilització dels notables recursos tecnològics dels quals disposem (Ainia, Ibv, Ite, Itema, Iti, Aido, Institut de Biologia Molecular, Ivia, etc.). No tinc res en contra de *lanzaderas* i *starts up*, però sorprén la poca atenció que es posa en la pràctica i potencialitat d'aquests instituts tecnològics. Cal mobilitzar també la de vegades somnolenta universitat perquè siga una part molt més activa d'aquest procés de requalificació.

Un altre sector prioritari és el de la denominada «economia taronja» (activitats culturals, indústria creativa i disseny), que no sols genera cada vegada més valor afegit sinó que, a més, constitueix el caldo de cultiu d'una innovació transversal. És obvi que els sectors «tradicionals» han d'experimentar un procés d'*aggiornamento* igual que l'Administració, local i autonòmica, hauria de posar-se les piles i reestructurar-se per a no ser mai una rèmora. Però tot això demana reflexió i debat i, de moment, supera l'objectiu d'aquestes ratlles que no és un altre que oferir algunes idees de possible superació de la crisi. Hi haurà temps de parlar-ne.

El temps de crisi que vivim i viurem són també bons per a repensar alguns temes de caire urbanístic-territorial. La paràlisi immobiliària pot ajudar a qüestionar alguns PAI especulatius, com ara els del Grau o Benimaclet. El Port ja ha anunciat la «moratòria» de l'ampliació prevista, l'operació de Mestalla està de nou en via morta i Foment ha ajornat l'informe sobre el túnel passant. Tot són oportunitats i em sembla especialment interessant la proposta feta per Josep Lluís Miralles el juliol del 2019. Es tractaria bàsicament de redefinir l'operació ferroviària i substituir el túnel passant que emergiria a Alboràia, camí de Sagunt (i afectaria molt l'Horta Nord), per una variant que, passant per l'aeroport, aprofitara les servituds del *bypass* per a fer una circumval·lació ferroviària fins a Sagunt. La proposta no és cap *boutade* i està recolzada per un minuciós estudi.

Evidentment, posar fi al malson de l'absència d'un transport metropolità adient, mantenir la política de corredors verds metropolitans, impulsar l'ús del transport ferroviari de persones i mercaderies, canviar la tendència del predomini de vehicles privats i camions, i prendre mesures perquè, malgrat la desitjada i necessària tornada a la «normalitat», continuem disposant d'aire de qualitat, em semblen uns altres objectius raonables.

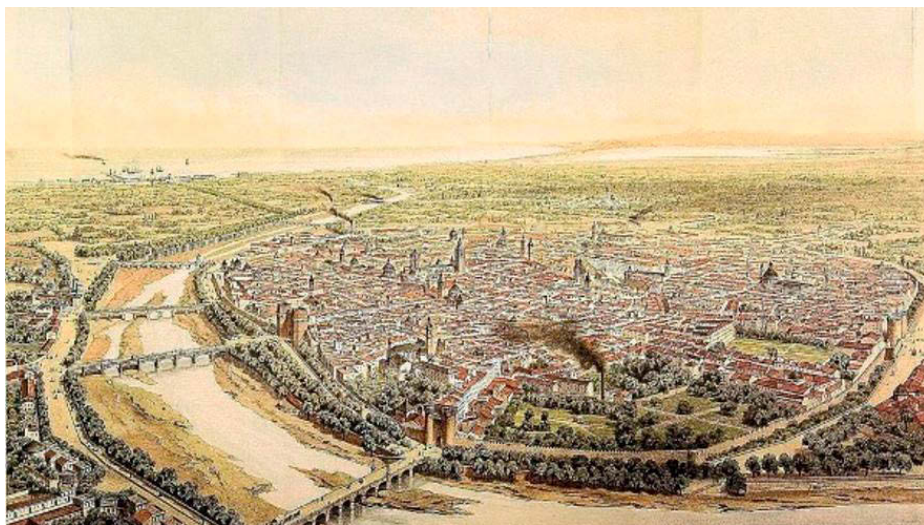
Arribem, per fi, a la clau de pas financera. Tothom sap que amb l'esperada brutal caiguda d'ingressos i una despesa pública disparada per a atendre a persones i activitats colpejades per la crisi (que són majoria), el dèficit públic local i autonòmic creixerà de forma exponencial. Com se sol dir, van mal dades, i les polítiques adés suggerides són despeses addicionals (corrents i d'inversió). No hi ha cap recepta màgica, però no hauríem de renunciar al futur. Sols una economia i una societat «reconstruïdes» poden tornar un endeutament que hauria de finançar-se a llarg termini, sense menysprear canvis en el sistema fiscal que

ens aproximem a allò que hisenda som tots. No són temps per a la dimissió dels rics i sí d'arrimar el muscle de forma proporcional (però tots, que és un *dejà-vu* el que sol passar).

Molts temes han hagut de quedar, de moment, al calaix. I dels que he pogut parlar sols he tractat d'aportar alguna idea, per si convé. Per finalitzar, voldria recordar, també és una prèdica constant com la de l'àrea metropolitana, que som o hauríem de ser cap i casal i que tenim una llengua i un país que ja anem fent i al qual alguns no renunciem. Salut i República.

EPÍLEG

elDiario.es-cv. La ciutat pensada (20-5-2020)

350

El 1998, ara fa la fredor de vint-i-dos anys (!), vaig publicar en Tàndem Edicions, per iniciativa de Gustau Muñoz, un petit llibre que duia com a títol *La ciutat desitjada. València entre el passat i el futur*, unes reflexions que sistematitzaven en part algunes aportacions anteriors sobre el tema publicades des del 1978. El 2011 vaig reprendre la tasca, en un paper de caràcter més «programàtic» (*València, una ciutat manifestament millorable*, Facsímil), que tingué una certa cloenda en *València 1940-2014. Construcció i destrucció d'una ciutat* (PUV, 2015). *Ex aequo* amb Nèstor Novell, després de tres anys de feina, va veure la llum el 2017 *Un nou viatge pel País Valencià* (PUV/UA / Alfons el Magnànim). Per últim, gràcies a la generositat de *elDiario-cv.es*, en els darrers anys he anat deixant caure la meua percepció de la ciutat –sempre, per definició, parcialment subjectiva– en una successió de blogs (*Suggestiments en do menor*, *Malalts de ciutat*, *Minoria absoluta* i *La ciutat pensada*), així com en alguns articles d'opinió.

La sensació –pròxima a la certesa– d'estar repetint amb massa freqüència arguments molt semblants m'anava guanyant terreny. Suposar que les idees són encertades és pura presumpció, però que poden influir (molt marginalment) en

la realitat ja pot ser una perillosa quimera. Per si hi mancava algun ingredient en un panorama no massa engrescador, la pandèmia del coronavirus del 2020 ha provocat un absolut trasbalsament i ha omplert d'incertesa el futur en tots els àmbits, incloent-hi, lògicament, les ciutats en general i la ciutat de València en particular. La decisió d'escriure un epíleg a aquest blog de *La ciutat pensada* em sembla, per tant, filla de la prudència.

Aprofitaré, però, l'avinentesa per a sortir al pas d'una cerimònia de la confusió, a la qual col·labora la propensió a aprofitar que el Pisuerga passa per Valladolid, i traure del rebost l'esfera de vidre i practicar l'endevinació a manera d'oportunismes de tota mena. Com seran les ciutats després de la pandèmia és un terreny adobat per a massa ocurrences.

És prou obvi que la pandèmia tindrà efectes devastadors a curt i mitjà termini en la ciutat per la destrucció del teixit productiu (sovint poc qualificat i poc resilient). Així com la crisi social que se'n derivarà i el creixement exponencial del dèficit i el deute de la hisenda local. Tanmateix, fer de la necessitat virtut i deixar sendes velles per novelles no és cap *boutade*, i, en lloc d'acudir corrents al mur de les lamentacions i reclamar la tornada a una «normalitat» farcida de voracitat, baixos salaris, treballs precaris i temporals, gregarisme i «cultura festiva», podríem utilitzar el sentit comú, separar el gra de la palla i estalviar-nos la pandèmia mental de, per exemple, reclamar més superfície de terrasses, revalorar el cotxe i la «fugida al camp» per «raons de seguretat» o acceptar la distància social i el control de la mobilitat per por a recaigudes o noves epidèmies futures.

351

Sovintegen les «previsiones» alarmants, com que l'epidèmia actual pugui esdevenir endèmica. La por i la incertesa s'escampen mediàticament i poden afavorir la permanència de tics autoritaris i centralitzadors. Fins i tot en l'impuls del teletreball (positiu i desitjable) cal que tinga molt present una bretxa digital que, sense mesures específiques compensatòries, pot augmentar.

Si, en parer meu, hi ha una evidència, és la incompatibilitat entre el verinós terme de «distància social» i els constatats avantatges de l'aglomeració urbana. L'adagi medieval ja deia que «l'aire de la ciutat fa lliure» i les ciutats, en una perspectiva històrica, han estat aliades del lliure pensament, el laïcisme i la cultura, a més de promoure la difusió de les innovacions. La distància social (que hauria de rebatejar-se com a distància física temporal) caldrà mantenir-la a curt termini, fins que no disposem de teràpies eficients o de la vacuna escaient, però ni la cultura ni l'ensenyament ni un transport públic metropolità eficient i no massificat, ni la vida social, ni, en definitiva, la ciutat «desitjada», són compatibles amb ciutats de *zombis* on no manca la pulsio autoritària de l'anomenada policia del balcó o la dels patriòtics manifestants que reclamen «llibertats» insolidàries. Enyorança i nostàlgia d'una dictadura en què tallaven el bacallà i que ho deixà tot ben lligat (Pérez Royo *dixit*).

El millor que ens podria passar, en lloc d'acceptar acríticament l'oxímoron de la «nova normalitat», és introduir canvis que possibiliten una eixida en positiu i bastir la «nova» ciutat sobre la solidaritat, la cooperació, la qualitat de l'espai públic, els corredors verds, la mobilitat sostenible, els sectors culturals i creatius i les tres *t* de Richard Florida: talent, tolerància i tecnologia. Més serveis qualificats a les empreses i menys turisme urbà depredador que du a la conversió de la ciutat a un *saloon* ple de terrasses i llocs de restauració.

Però aquests fonaments demanen oblidar-se del vol gallinaci, perquè, a més dels trets ontològics del riu, l'horta i la mar, la ciutat de València «real» és l'àrea metropolitana i ha de trobar el seu paper (no retòric) de cap i casal (alerta amb la llengua!), de ciutat europea i mediterrània i de node de l'Euroregió i l'Arc Mediterrani. S'imposa treballar coordinadament amb les altres principals ciutats de l'Estat, del Mediterrani i d'Europa, explotant l'avantatge col·laboratiu i superant la síndrome d'una Europa d'Estats nació per a donar pas a una Europa de les ciutats on aquestes recuperen el pes polític que els correspon, per ser, en expressió de Jane Jacobs, la riquesa de les nacions i el lloc on els ciutadans poden assolir majors quotes de benestar, democràcia i llibertat.

Sols projectant-se cap a fora (aquesta és la hipòtesi) es pot tindre la força i motivació suficients per a mamprendre els canvis interns que ja fa dècades que estan demanant la competitivitat i el benestar social de la ciutat, sense mirar-se el melic ni caure en baralles de campanar.

Evidentment, parlant ja de la ciutat de València i la seua àrea metropolitana, una eixida en positiu (sense tornar a vells costums i hàndicaps) demana concretar algunes línies d'actuació bàsiques. Tot fugint de qualsevol mena de receptari, es poden apuntar alguns temes bàsics. A banda de reforçar la projecció exterior i consolidar l'àrea metropolitana com a àmbit de la majoria de les polítiques públiques, hi ha un reduït però potent paquet d'iniciatives que possibilitarien que deixarem de transitar per camins erronis i poguérem albirar alguna esperança de futur.

Iniciatives que han estat una i mil vegades apuntades, però que la crisi dona l'oportunitat de repensar i posar en pràctica. La més immediata i òbvia és el reforçament de la sanitat pública (preventiva i assistencial), que mai pot ser un negoci, així com repassar a fons la dantesca situació de les residències de majors. Parlant de majors, seria molt agrair que la frase «d'envelliment actiu» no fora sols un eslògan ni es limitara a satisfer una demanda cultural creixent. Aprofitar l'experiència dels majors, en moltes branques, és una assignatura pendent.

Per una altra banda, la mobilitat sostenible d'àmbit metropolità (coordinació tarifària i horària i augment de l'oferta de qualitat) no depèn tant de recursos financers (exigibles) com de la cooperació intermunicipal exempta de localismes obsolets. La recuperació i ampliació de l'espai públic (les superilles no semblen una

mala estratègia), la prioritat al vianant i les bicicletes i la concreció de corredors verds (intra i intermunicipals) són propostes que ja fa temps que criden a la porta.

Una política d'habitatge (també metropolitana) que se centre en la promoció pública d'habitatges de lloguer, seguint les passes d'Euskadi, sembla un altre pilar bàsic. El creixement exponencial del Port proposat amb l'ampliació nord suposa enormes costos ambientals i un entrebanc a qualsevol intent seriós de definir una estratègia sensata nord-sud i est-oest de la façana marítima, estratègia al si del qual el PAI del Grau s'hauria de revisar.

Pel que fa a la base econòmica urbana i metropolitana, s'hauria de renunciar a una malaltissa dependència del turisme urbà i desenvolupar la seua vocació de capital de serveis avançats a les empreses, aprofitant els nombrosos i poc aprofitats recursos tecnològics ja existents. El dens teixit industrial metropolità podria afavorir un pacte industrial metropolità (ja assajat a l'àrea metropolitana de Barcelona), basat en cadenes de valor i en la cooperació flexible, seguint, potser, el model d'Ibi. Finalment, reforçar la classe creativa, prioritzar els sectors culturals (l'economia taronja) i aprofitar els avantatges del disseny semblen una estratègia compatible i complementària.

L'existència de ciutadans i barris de segona i tercera demana abandonar la demencial política de PAI, i mamprendre programes de rehabilitació física i social que podrien agafar com a referència la Llei de Barris de Catalunya. D'altra banda, la participació pública, amb projectes prèviament estudiats, hauria d'abandonar la flaire propagandística i arbitrar fórmules eficients que no alenteixen massa els processos.

Aquestes propostes, voluntàriament limitades a la ciutat i la seua àrea metropolitana, no exhaureixen ni de bon tros els temes (com ara, la política del centre històric, la memòria col·lectiva i un llarg etc.), però pense que poden ajudar a definir una ciutat del «postcovid», lliure de llocs comuns i ocurrencies oportunistes. Soc conscient de les fortes o fortíssimes limitacions financeres imposades per l'epidèmia i de la força dels interessos que reclamen les closes de l'Estat per a tornar a la situació prèvia al Nadal del 2019. Interessos que interpretaran el càntic coral d'«ara no és el moment» davant de qualsevol intent d'emprendre nous camins, sempre més arriscats. Tot plegat, els governs locals estaran sotmesos a fortes pressions.

Al remat, la pregunta que ens fa por és si es donen les mínimes condicions de consciència col·lectiva (una massa crítica mínima), i si hi ha alguna cosa semblant a un lideratge sense el qual tota aquesta reflexió (parcial i imperfecta), romandrà en el món dels somnis. Si no hi ha aigua a la piscina no es pot nadar, però aquesta és, de nou, la meua ciutat, desitjada o desitjable. Mantindrem viva la flama amb el desig que els temps que han d'esdevenir i que han de reescriure uns altres, obrin nous camins. Com diu un bon amic meu, sempre tirem pedres

sense trencar cap vidre, però tant de bo si aquestes ratlles serveixen per a alguna cosa. Salut i República.

CIUDAD, PARLOTEO ESOTÉRICO Y PENSAMIENTO DÉBIL

Tito Llopis y Josep Sorribes. *elDiario.es*. Arguments (16-7-2020)

INTRODUCCIÓN

La hipótesis es que la combinación de neologismos innecesarios, la ausencia de ejemplos y referentes válidos extraídos de la historia del urbanismo y la preocupación compulsiva por la imagen (replicada *ad infinitum* por las redes sociales) producen indefectiblemente un pensamiento huero, de baja intensidad y fácil consumo que es lo que hemos venido a denominar pensamiento débil. De ser cierta esta hipótesis solo parece existir un antídoto útil y sensato: despojarse de léxico precocinado y plantear con lenguaje llano y claro propuestas inteligibles y, a ser posible, capaces de generar ilusión y confianza.

La presencia del término *ciudad* en el título sugiere que los razonamientos que se exponen quizá sean aplicables a una pluralidad de situaciones (o ciudades). Sin embargo, conviene aclarar desde un principio que el objeto de las reflexiones expuestas es la ciudad de Valencia y, de forma destacada, su centro histórico, ámbito privilegiado de la memoria histórica y termómetro fiable del *alma* de la ciudad y de la autoestima y voluntad transformadoras de su ciudadanía. A pesar de la voluntad explícita de primar esta perspectiva, hemos incluido también de forma previa algunos temas que afectan de forma singular y preeminente al conjunto de la ciudad y a su área metropolitana, huyendo, eso sí, de la vana pretensión de abordar «el todo». También, lejos de cualquier tentación de sentar cátedra, nos sentiríamos ampliamente recompensados si estas líneas consiguen sembrar alguna duda e incitar a un sosegado debate.

355

TIEMPOS DIFÍCILES

Tomar prestado el título del conocido libro de Charles Dickens está sobradamente justificado por la situación de emergencia en la que nos encontramos, situación que, evidentemente, no podemos obviar a la hora de plantear o sugerir líneas de trabajo o actuaciones concretas. Las previsiones avanzadas por el Banco de España, el Fondo Monetario Internacional, la Comisión Europea y diversos servicios de estudios públicos y privados son tan creíbles como desalentadoras, y empeoran con el paso del tiempo. Cogiendo como referencia las estimaciones

del Banco de España, en 2020 el PIB caerá en torno al 15 %, el paro superará ampliamente la tasa del 20 %, el déficit se situará entre el 9,5 y el 11,2 % del PIB, y la ratio deuda/PIB superará el 120 %. Una profunda crisis económica que, a pesar de las medidas tomadas para mitigar el impacto, generará una aguda crisis social. La incertidumbre sobre la velocidad de la recuperación en 2021 y 2022 es la nota dominante.

Como es bien sabido, las crisis siempre son «asimétricas», un eufemismo que se utiliza para subrayar que afectan más a unos territorios que a otros, y que las soportan siempre en mayor medida los grupos sociales más vulnerables. En nuestro caso (el País Valenciano), el impacto negativo será superior a la «media» del Estado gracias al empecinamiento en mantener una «especialización» superior en sectores como el turismo, la construcción, la hostelería y la restauración, que son intensivos en mano de obra y presentan altas tasas de temporalidad y precariedad. La ciudad de Valencia, directa (por su propia estructura productiva, muy dominada por un turismo urbano depredador) e indirectamente (por la disminución de la demanda externa), forma parte de este contexto depresivo, y muy previsiblemente el déficit y la deuda local crecerán de forma contundente, reducirán en buena medida el margen de maniobra y constreñirán tanto los gastos corrientes como la inversión.

356 En estas circunstancias, conviene ser consciente de la imposibilidad material de dar la vuelta al calcetín y cambiar a corto plazo los parámetros estructurales. Por escasez de recursos, por el consabido «ahora no es el momento», pero también por la presión de recuperar tasas de empleo soportables. La prioridad por el empleo, lógica y comprensible, es con frecuencia mala consejera, porque incita a volver a los caminos trillados y puede utilizarse como argumento para justificar «flexibilizaciones» varias o atentados medioambientales. A pesar de todo, tanto el inmovilismo como cavar más honda la fosa son actitudes suicidas a medio plazo y por ello cabe insistir en la máxima de hacer de la necesidad virtud, que en nuestro caso puede traducirse en realizar un esfuerzo en definir de forma sencilla i inteligible iniciativas posibles y deseables.

EL LENGUAJE Y LA OPACIDAD

Unas iniciativas (para el conjunto de la ciudad y, especialmente, para el centro histórico) que hay que definir dejando a un lado neologismos con los que se puede construir un discurso (o relato) políticamente correcto, pero carente de fuerza. Ya estábamos, qué remedio, acostumbrados al uso o abuso (también en el discurso urbano) no solo de los prefijos neo y post (cuando no se sabe explicar

los nuevos fenómenos), sino también del alambicado lenguaje del marxismo althusseriano de los setenta, la sociedad «líquida», los crípticos conceptos de Bordieu, el «no lugar» de Marc Augé o la «urbanización». Pero en las últimas décadas hemos dado un salto cualitativo y asistimos impávidos al uso habitual de modismos cuyo uso dista mucho de cualificar al sujeto emisor, porque, pronunciado el concepto, no parece necesaria mayor explicación. Solo nos faltaba la aportación de la pandemia con sus eslóganes, oxímoron (la nueva normalidad) y símiles bélicos (la guerra al virus) o arquitectónicos (la reconstrucción).

No es difícil identificar un conjunto no excesivamente amplio de conceptos que proliferan en la práctica habitual: los ODS (Objetivos de Desarrollo Sostenible), misión, globalización, neoliberalismo, posmodernidad, postindustrial, resiliencia, estratégico, sostenible, proximidad, kilómetro cero, perspectivas de género, especulación, gentrificación, turistificación, urbanismo táctico, participación, transparencia, empoderamiento, cultura festiva... Ese *pack* conceptual puede aderezarse con algunos eslóganes *ad hoc* (Decidim València, Ciudad de Plazas...), antes de escanciar la pócima resultante. Con esos mimbres se pueden fabricar cestas variadas, pero ninguna suele soportar la prueba del agua.

Ya hace veinticinco años que Paul Ormerod escribió sobre el «furioso parloteo esotérico» de los economistas, expresión que puede aplicarse sin forzar el argumento del tema que nos ocupa. La alternativa es (o puede ser) que tanto los análisis como las propuestas sean expresadas en términos sencillos y comprensibles que excluyan en lo posible el uso de modismos lingüísticos. A veces los árboles no dejan ver el bosque.

357

IDEAS PARA LA ACCIÓN

Sin olvidar en ningún momento el contexto depresivo en el que nos encontramos, pensamos que es posible formular algunas propuestas que, como decíamos al principio, hacen referencia, en primer lugar, a algunos temas generales que consideramos de cierto calado y, en segundo lugar, a la situación específica del centro histórico de la ciudad de Valencia. Son solo algunas ideas para el debate que no tienen vocación de recetario y que exponemos de forma un tanto telegráfica para facilitar su sistematización.

Los temas generales

La actual estructura político-organizativa es escasamente operativa y se convierte en un obstáculo para una gestión eficiente. Fruto del habitual tira y afloja, el

gobierno del Rialto surgido de las últimas elecciones de 2019 reproduce los vicios habituales y, en cierta medida, incluso los agrava. Con 17 concejales, la estructura de áreas, subáreas y servicios ha dado lugar a 45 delegaciones (y bastantes más «asesores»), de forma que la gestión está muy compartimentada. Es normal encontrar concejales que ostentan varias delegaciones, con el agravante de que dichas delegaciones son temáticamente heterogéneas. A ello se suma las dificultades derivadas del gobierno de coalición y el hecho de que en una misma área puede haber responsables políticos de diferente adscripción. El resultado, más allá de las declaraciones formales, es la existencia de «cortafuegos» que dificultan bastante la fluidez. La solución es técnicamente sencilla, pero, desgraciadamente, políticamente inviable. Si las delegaciones fueran territoriales (los 18 distritos), la gestión podría estar en manos de gerentes de área (funcionarios o contratos de alta dirección) que rendirían cuentas al alcalde, al Pleno y a la Comisión de Gobierno. Liberada del lastre del exceso de asesores y del juego político-competencial, la democracia y la gestión saldrían beneficiadas.

No es de recibo que todavía esté en el terreno de los deseos un área metropolitana todo lo flexible y asimétrica que se quiera. El área metropolitana de Valencia (AMV) existe *de facto*, pero no *de iure*. La escala de muchos e importantes temas (el transporte, las redes de servicio, los grandes equipamientos, la planificación territorial, los residuos y el medio ambiente, la promoción económica, el sempiterno y difícil tema de la huerta, etc.) es evidentemente metropolitana, y no es admisible que las resistencias de Diputación, Generalitat y alcaldes y alcaldesas cortocircuiten una y otra vez una exigencia de estricta racionalidad. Los costes de la no-área metropolitana son inmensos, aunque se mire hacia otro lado. Nadie se atreve a justificar en público esta ausencia y los años pasan.

Hay, como mínimo, dos temas «metropolitanos» que ejemplifican lo dicho en el punto anterior. En primer lugar, el transporte metropolitano. La Agencia Valenciana de Movilidad Metropolitana ha sido incapaz de constituirse integrando a todos los municipios del área y de poner en la práctica una estrategia ya estudiada aprobada (el Plan Básico de Movilidad del Área Metropolitana de Valencia). En segundo lugar, la promoción económica del AMV pide a gritos un pacto industrial metropolitano que defina objetivos y mecanismos de colaboración, fomente la demanda de servicios avanzados y utilice los recursos tecnológicos existentes.

El conflicto del Puerto (ampliación norte, acceso norte, ZAL, crecimiento en Puerto de Sagunto...) no puede eternizarse y exige, de nuevo, que la política haga acto de presencia y despeje las incógnitas. Hoy en día, la impresión general es que domina la visión del *lobby* portuario y que la postura de la Generalitat es tibia y prudente. En otro orden de cosas, sigue sin haber una propuesta mínimamente coherente para el conjunto de la fachada marítima. Los temas (el Cabanyal,

ahora Natzaret...) se abordan por separado y sin una directriz conjunta, en la que también habría que integrar el futuro de la Marina.

La ciudad necesita con urgencia un plan de rehabilitación urbana para los barrios periféricos, tanto por razones de equidad como por razones de revitalización económica. En la misma línea, una política de vivienda metropolitana habría de fijarse como objetivo la promoción de vivienda en alquiler asequible.

El proyecto del nuevo cauce (que confluye con el Jardín del Turia y el Parque Natural de las riberas del Turia y que exigiría un corredor verde de unión con El Saler que hipoteca la ZAL) tiene muchas ventajas y pocos inconvenientes, y merecería ser considerado como objetivo prioritario.

Por último, es obvio que la experiencia de la pandemia exige que el ámbito de la salud y de las residencias de mayores sean objeto de un esfuerzo singular, tanto presupuestario como organizativo.

El centro histórico

La normativa urbanística recientemente aprobada (PEP Ciutat Vella, febrero 2020) constituye ya un corsé inútil e innecesario. Debería ser objeto de revisión urgente, como consecuencia directa de los terribles efectos que ha ocasionado y ocasionará la COVID-19, especialmente en los usos y actividades económicas previstas por ella para esta zona tan estratégica de la ciudad.

359

En un contexto de crisis y reactivación económica tiene sentido valorar cuáles son las actividades que promover en el centro histórico, y ello exige la existencia de una definición previa, clara y precisa del centro histórico que se pretende refloatar y actualizar, y de su papel en la gran ciudad (la ciudad de dimensión metropolitana). Una definición que no puede limitarse a actuaciones puntuales, a pesar de su importancia, como es el caso de las plazas de la Reina, del Mercado o del Ayuntamiento. La renovación de las dos primeras está en marcha y, por lo tanto, parece que cambiar ahora criterios urbanísticos es poco aconsejable. Pero en la del Ayuntamiento (ahora en fase «provisional»; recuerden que en Valencia lo provisional se convierte en definitivo por arte de magia) la situación es otra: el espacio simbólico de la Valencia civil (¿qué oportuna fue la idea del urbanista Antonino Sancho de trasladar en 1855 la Casa de la Ciudad a los terrenos resultantes del derribo del antiguo convento de San Francisco!) no puede ser un agresivo nudo viario de transporte público ¿protegido? por innecesarios artefactos de muy dudoso diseño. Debe aspirar a convertirse en un verdadero espacio de tránsito pausado y absolutamente peatonal (nada de motos, coches, autobuses, bicicletas, patinetes...) para disfrutar de la amistad (ver y ser vistos), de unos buenos comercios y de la arquitectura. ¿Para cuándo

una rehabilitación integral de sus edificios, incluidos sus locales comerciales y la publicidad añadida sin ningún tipo de respeto a todos sus frentes? No es tan difícil urbanizar correctamente una plaza como la del Ayuntamiento. Hay ejemplos en la ciudad (la plaza del Arzobispo, la del Patriarca o la Plaça Redona, aunque en esta última el ¿mantenimiento? y las reparaciones/sustituciones están arruinando una armonía conseguida con mucha inventiva y esfuerzo colectivo), y otros muchos en ciudades mediterráneas o centroeuropeas: la romana *piazza* Navona es un buen ejemplo de espacio en el que es posible plantear multitud de actividades; la triestina *piazza Unità d'Italia* es un bellissimo espacio casi vacío, solado con un sencillo pavimento de piedra arenisca que potencia la contemplación del Golfo de Trieste y la arquitectura pública y privada que la enmarca; o la calle Graben, una de las más importantes del centro histórico de Viena, un largo recorrido peatonal enmarcado por singulares comercios, restaurantes y arquitecturas renovadas casi todas ellas durante las primeras décadas del siglo xx.

Otra cuestión son las llamadas «plazas de proximidad», que deben ser espacios de encuentro para los vecinos, tanto mayores como pequeños, y, por ello, los espacios de juego deben compensar, nunca anular, a los dedicados a la reflexión y la contemplación. La nueva plaza de Rojas Clemente es el ejemplo de lo que no se debe hacer en esta obligada compensación; la desolada de Viriato solo se resiste con el ajetreo y la alocada imaginación de los estudiantes de la Escuela de Arte y Diseño; y la de San Sebastián chirría por varias cuestiones: ¿por qué no se ha incorporado a ella la esbelta chimenea de ladrillo?, ¿cómo es posible que los nuevos bancos den la espalda a la fachada barroca del templo, la verdadera joya del lugar?, ¿quién ha elegido la variedad de árboles? Recuérdese que está ubicada frente al Jardín Botánico.

Un elemento central de esta definición guarda estrecha relación con una precisa y renovada valoración sobre el alcance y repercusiones del turismo urbano. La experiencia reciente demuestra que, en ausencia de criterios firmes pero operativos, la demanda turística puede afectar seriamente tanto al parque residencial como al actual mercado de alquileres de viviendas y bajos. En realidad, ya le ha afectado de manera muy evidente y negativa: ¿qué vamos a hacer con tanto apartamento vacío?, ¿de dónde van a salir sus posibles y deseados habitantes?

La sustitución de actividades «tradicionales» (la codicia de los propietarios no tiene límites, ¿existe algún procedimiento para limitar estos incrementos de locura?) por otras ligadas a franquicias de todo tipo (jamoneras, pizzerías al corte, heladerías, cervecerías, panaderías...) viene siendo habitual. Sangrante es el caso de la sustitución del antiguo Horno de Santa Catalina por la tienda de regalos de Hard Rock Café. Esas inadecuadas sustituciones y la proliferación de comercios dedicados exclusivamente a la venta de recuerdos (¿de dónde?) son algunos de los efectos no deseados en la siempre problemática recuperación del

tejido residencial y comercial de Ciutat Vella. Tantos años de abandono y de hacer la vista gorda ante todo tipo de desmanes finalmente se acaban pagando.

En esta definición debería incluirse el destino de los amplios vacíos urbanos existentes y hacer operativo, de una vez por todas, el Registro Municipal de Solares. Es incomprensible que, a estas alturas, al pasear por distintos lugares de Ciutat Vella, uno tenga que bajar la vista para no ver edificios a medio demoler, solares abandonados a su suerte y vacíos urbanos de considerable dimensión. Vacíos de los que solo citaremos cinco: Nuestra Señora de las Nieves-En Gordo; Murillo-Carda-Palomar-Moro Zeit; Salinas-Baja; Maldonado-Beata; Na Jordana-Blanquerías- Salvador Giner. Del mismo modo, sería positivo identificar qué calles y plazas podrían ser motivo de intervención conjunta (¿para cuándo un circuito peatonal en condiciones que una el Pont de Fusta con la Estación del Norte?).

En las intervenciones en el centro histórico, el denominado «urbanismo táctico» debería ser objeto de debate a la luz de las numerosas críticas que suscita, pese a que sus patrocinadores manifiesten públicamente la bondad del método (la plaza del Ayuntamiento es, por ahora, el mejor ejemplo de lo que no hay que hacer, pero pronto llegará la plaza de la Reina y tendremos más de lo mismo). Mejor optar por un «urbanismo de proximidad» meditado y bien ejecutado, a la primera y sin provisionalidad alguna, con tiendas, servicios y ocio situados en ámbitos cercanos o accesibles mediante bicicletas o transporte público. Muchos ciudadanos necesitan el bus para llegar a los lugares de encuentro: museos, mercados, hospitales, bibliotecas, residencias, centros culturales, iglesias...; y los recorridos de la EMT deben estar bien trazados y mallados, cosa que no ocurre en la actualidad (¿a quién se le ha ocurrido modificar el itinerario de la línea 5, ahora renombrada como C1?; sin duda, la mejor posible para comunicar los diferentes barrios que conforman Ciutat Vella). Y, además, ofrecer una frecuencia razonable: no puede ser que en las horas finales de la tarde (cuando la gente termina el trabajo y las compras), en la gran mayoría de sus líneas los autobuses se retrasen entre uno y otro más de 15 minutos. Así es imposible potenciar el uso del transporte público, tan necesitado para la movilidad, no solo de las personas mayores.

Está muy bien intentar recuperar la parcelación histórica (¿de qué época?), pero mucho más importante es utilizar las fracturas y cambios introducidos en la morfología de la ciudad para obtener «espacios de proximidad» que incentiven la rehabilitación de viviendas para ser ocupadas por jóvenes y personas mayores que deseen vivir en Ciutat Vella. No tienen ningún sentido las restrictivas alineaciones proyectadas para obtener una raquítica plaza en la parte central de la calle de En Gordo en el barrio de la Xerea, o para anular la posibilidad de obtener un

necesitado espacio público en la zona limitada por las calles Cambios, Repeso y Numancia, en el barrio del Mercat.

Finalmente, la eliminación de solares y vacíos urbanos, las intervenciones identificadas como prioritarias y la valorización del patrimonio y la cultura (hacia ellas debe volcarse la atención turística de la ciudad) deben estudiarse de manera pormenorizada, con el objeto de potenciar y dignificar la capitalidad mundial del diseño que ostentará la ciudad en 2022 (más saltos en el vacío, no, por favor).

DE SECESSIONS I DIMISSIONS

Nèstor Novell i Josep Sorribes, *elDiario.es-cv*, 22-9-2020

Des del territori de les dimissions estant, cal dir que la «secessió dels rics» és una expressió que ha fet fortuna en els darrers anys, tal vegada perquè explicita de forma senzilla una realitat com ha estat sempre la pregona insolidaritat dels rics. Solidaritat i rics són termes antitètics entre altres coses perquè, en la història, la pobresa de molts (de la immensa majoria) només s'explica per la riquesa d'una immensa minoria (els rics). Tots o pràcticament tots els modes de producció i en les formacions socials de les quals en tenim constància (l'esclavisme, el feudalisme i el capitalisme, sota els successius adjectius de comercial, industrial, financer, global, informacional, etc.) s'han basat en el manteniment de desigualtats tan fortes com injustes, *ad maiorem Dei gloriam* dels qui s'aprofiten del «sistema», acumulant riquesa i poder.

Una acumulació sempre instrumentada per estructures polítiques *ad hoc*, bé siguin obertament dictatorials o formalment democràtiques (liberal/conservadores o socialdemòcrates). La màxima *gatopardiana* d'allò que tot canvie perquè res canvie és malauradament una constant. Cal, però, apressar-se a fugir de mecanicismes ximpls i grollers tot reconeixent la relativa autonomia de l'esfera política i la seua capacitat, relativa no cal dir-ho, d'incidir en la redistribució de la renda tot minvant el creixement de la desigualtat. Si més no, aquesta llunyana esperança és encara vigent.

Evidentment, «els rics», aquesta immensa minoria que ostenta el poder econòmic i polític, és una denominació genèrica on hom pot trobar un ample ventall de situacions que van des dels dictadors habituals en països on la misèria és la norma, als multimilionaris internacionals i nacionals, passant pel paper rellevant dels *capos* de màfies i dels beneficiats de les relacions privilegiades amb els entorns polítics, com és el cas de Rússia o Xina, que temps enrere concentraven esperances de canvi. I també a Espanya, amb el seu capitalisme d'amics que mena i ocupa els òrgans de l'Estat, el *deep State*, en benefici dels interessos de l'Íbex-35 i de l'oligarquia resident a Madrid, altrament dita espanyola.

Qualsevol observació de «l'Estat del món» a hores d'ara sols ens deixa un sabor amarg, una flaire pútrida, un crit d'ira, el *J'acusse* de Zola. Tant se val que fixem l'esguard en les megalòpolis de la misèria, la crisi dels refugiats, en el *black lives matter* o les múltiples manifestacions d'un descontentament profund fins i tot en països benestants o relativament benestants. Convé no oblidar que les

crisis del «sistema» (la del 2008-2013, la pandèmia actual...), són sempre asimètriques, un bonic eufemisme per a no reconèixer obertament que no tots som iguals ni davant la llei ni davant hisenda i que els grups «vulnerables» són legió. L'eslògan «No deixar ningú al darrere» fa envermellir davant de les diferències de renda i d'oportunitats i de la presència de bretxes de tota mena (digitals i no digitals). Fins i tot, hi ha una «innovació» (Catarroja descoberta!) que ve a dir que la «recuperació» tindrà forma de «K», una manera gràfica de dir que, superat el punt més baix de la crisi, quan comence la recuperació, ben aviat aquesta prendrà dues trajectòries: cap a dalt o cap a baix. No cal dir quins grups socials n'agafaran un camí o l'altre.

Si escollim l'escala més pròxima (la secessió dels rics opera en totes les escales), l'agreujament de la desigualtat és una evidència constatada que, a més, s'incrementarà en l'esdevenir de la pandèmia. Les perspectives macro i microeconòmiques no són gens afalagadores (PIB, ocupació, dèficit, deute, impactes sectorials, increment de la pobresa extrema...). Davant d'aquest estat de coses i la necessitat d'augmentar la despesa «social» i de mantenir un cert nivell d'activitat econòmica, se senten veus que reclamen, amb una certa candidesa, que col·laboren més aquells que més en tenen. És ben sabut que, a Espanya, el sumatori d'evasió fiscal (pràctica reconeguda i permesa), SICAV i altres enginyeries financeres, assoleix xifres astronòmiques i que, malgrat ser cert que la despesa pública no és un model d'eficiència, el que hi ha és un dèficit d'ingressos i no un excés de despesa.

La imposició directa recau majoritàriament sobre l'esquena d'assalariats i jubilats i la imposició indirecta (l'IVA) no discrimina per renda. Qualsevol intent de forçar l'*statu quo*, via reformes fiscals i redistribució de la càrrega, ensopega amb la resistència numantina de la dreta econòmica i política, la qual, això sí, se suma al «clamor»: que «ho pague l'Estat» sense que, per un altre costat, tinguin gens ni mica d'intenció d'arrimar el muscle. De nou torna a eixir la pregona insolidaritat dels rics, cosa, per altra banda, absolutament previsible.

Si som realistes, ho tenim ben magre. L'acció conjunta de la fira mediàtica i de les baralles polítiques (els escàndols del rei emèrit i la deslegitimació de la monarquia imposada per Franco, l'*affaire* Kitchen, el conflicte a Catalunya i el desgovern a Madrid, els difícils acords per a aprovar els pressupostos, etc.) poden distreure'ns. Les faves es couen en altres indrets i els rics tenen el mal costum, com la banca, de guanyar sempre, especialment en les crisis.

Deixem la secessió dels rics per a parlar d'un altre embolic ben punyent: la dimissió del País que protagonitzen les «nostres» elits, una dimissió que ens condemna de forma constant i progressiva a la invisibilitat, l'infrafinançament, i el retrocés de la nostra llengua i la nostra cultura. No cal fer de ploramiques. La qüestió ve (¿caldrà repetir-ho?) de molt lluny. Ja després de la derrota de les

Germanies començà un procés de castellanització, molt agreujat per la Nova Planta borbònica del 1707, la consolidació d'un Estat militar-jacobí i centralitzat (que es pretén nació sota el nacionalisme castellà dominant) i el regal afegit de quaranta anys de dictadura franquista. L'herència, però, no ho justifica tot.

Ha plogut molt des de 1975 ençà i si la situació actual és, com a mínim, preocupant, caldrà esbrinar-ne els motius. Fa 45 anys vam poder creure que amb la mort del generalíssim s'obria una possibilitat de redreçament, una esperança engrescadora en el futur del País que podia mobilitzar voluntats. Joan Fuster ja ens havia assenyalat camins per a superar la nostra permanent somnolència digestiva.

Tanmateix, les coses rutllaren malament, començant per la tramposa Constitució de 1978 amb una unitat d'Espanya i una monarquia fraudulenta imposades *manu militari*. Amb l'afegit d'un títol VIII que ens deixava en autonomia de segona conformada per la voluntat de les províncies limítrofes, però que ens prohibia la federació amb altres comunitats autònomes (art. 145.1) i que ens han volgut vendre com «quasi federal», tot i no tindre cap control sobre els ingressos. Com diu Pérez Royo, una adaptació del franquisme a la democràcia on tot restava lligat i ben lligat.

Una Constitució sacralitzada que demana a crits una profunda reforma, però a la qual s'oposen la dreta econòmica i política i l'esquerra espanyolista, allò que s'autoanomena «bloc constitucionalista». Una Constitució que, salvades les primeres turbulències, podria haver estat reformada a finals del vuitanta quan ja estàvem a la UE i a l'OTAN i quan els perills d'involució havien minvat considerablement, però que, ben al contrari, ha estat reinterpretada de manera restrictiva, atemptat contra el mateix esperit constitucional, per un ultraconservador Tribunal Constitucional.

L'esmentat article 145.1 ha actuat com a vertader tallafoç que ens aïlla als valencians del nostre àmbit lingüístic i cultural (els tan blasmatos Països Catalans). Un aïllament suïcida que entrebanca seriosament la normalització i ens priva d'un espai comunicatiu propi. Al tall de l'argument convé treure a col·lació les reflexions de Joan Fuster (*Un país sense política*, La Magrana, 1976: 67, 68 i 73-77) on reclamava que també des del Principat es fera l'esforç de sumar esforços. Si més no, hauríem entre tots de bastir la nació cultural que ens pertoca.

Una reflexió especialment oportuna a data d'avui, perquè el conflicte a Catalunya ha fet encara més difícil la normalitat en l'intercanvi cultural i n'ha accentuat l'endogàmia al Principat, cosa comprensible però poc profitosa. Tanmateix, no insistirem en les evidències: s'estiga o no d'acord, cap demòcrata hauria d'acceptar que vagen a la presó líders polítics per les seues idees com diu l'Informe de l'ONU sobre presos polítics a Espanya, ni que la Fiscalia actue contra el tercer grau penitenciari concedit, ni que s'inahabiïte Torra per la famosa pancarta, ni

que hi haja una policia política fabricant proves falses, que es negue la comunicació en la llengua comuna entre els àmbits territorials de llengua catalana... Tot sona massa a la «justa revenja per rebel·lió» aplicada el 1707.

En aquest procés de «desactivació» hi ha també «factors interns» que no s'han de menystenir. El primer, òbviament, la calculada estratègia anticatalana *made in* Broseta, Abril Martorell, Attard, Ramon Izquierdo, Giner Boira i Carrau Leonarte, que comptà amb la inestimable col·laboració violenta del GAV (per cert, que Attard tenia còpia notarial de la creació d'aquest col·lectiu anticatalanista parapolicial). Una estratègia que donà els fruits desitjats perquè no sols facilità el retorn de la dreta, implantà la por i la impunitat, bandejà la cultura i la universitat, sinó també aconseguí que l'Estatut d'Autonomia del 1983 renunciara a massa coses (símbols, denominació, dret civil, nacionalitat, etc.) i deixara el tema de la llengua en una calculada indefinició la qual, al remat, esdevingué un vertader secessionisme lingüístic. El PSPV-PSOE es mostrà conciliador, tebi i si no frívol («hay animales invertebrados que viven tan ricamente», Lerma *dixit*) i, en 1995, el triomf seguit de la dreta durant vint anys, fou l'enèsim colp de gràcia.

¿Què ha succeït del 2015 ençà sota el govern del Botànic? Evidentment, la dreta ha tornat a reproduir la sempiterna baralla arran de la Llei de Plurilingüisme i hem tornat a veure pancartes tan esfereïdores com aquella de «Que no se rían de nuestros hijos» (*sic*). Malgrat els esforços d'Escola Valenciana i de l'habitual resistència, amb cada vegada menys efectius, la castellanització avança i hem renunciat a allò, aparentment tan romàntic, de «fer país». No ens hem espolsat les espardenyes i continuem presoners de la síndrome del Tio Canya: «Set vegades va fer cua en presentar uns papers per no saber expressar-se en llengua de forasters».

Hem? Tal vegada no és correcte utilitzar la primera persona del plural en lloc de la tercera. Evidentment, la consciència de país no és cap fet immanent i en absència d'una voluntat col·lectiva de «voler ser», senzillament, no hi ha projecte de futur. És aquest un afer col·lectiu i també de dignitat individual, però la responsabilitat més gran recau directament en les nostres elits polítiques i intel·lectuals. Han tirat la tovallola, o això sembla, cosa que hom podria esperar de la dreta econòmica i política que mai ha cregut en el país, però no pas d'altres agents. La frase de Joan Fuster que deia «el País serà d'esquerres o no serà» no era cap ocurrència.

Seria poc honest menystenir els esforços per exigir un finançament just, en l'increment de la despesa social, en tornar a obrir una ràdio i televisió valenciana degradada i tancada pel PP, etc. però en l'àmbit polític i cultural que ens ocupa, hi ha massa símptomes d'esgotament del projecte, d'esfondrament, de no generar gaires conflictes amb Madrid, de tebi conformisme, de «prudència». Fins i tot hi ha un corrent que, de fet, rebaixa les «expectatives». Una via que planteja que

podem aspirar a ser una regió amb forta personalitat (no més enllà) sempre que bastim una identitat col·lectiva potent sobre els pilars dels drets de la ciutadania i la cohesió social, però no en la identitat cultural. Un camí que, s'argumenta, seria més factible i transitable i menys «divisori» (com si la divisió fora responsabilitat d'aquell que parla la seua llengua en el seu país, i no a l'inrevés).

Opinions que tenen una flaire de renúncia, les quals, en separar la llengua i la cultura del projecte de redreçament econòmic i social, cauen en una mena d'esquizofrènia maniquea. Sols des de la voluntat col·lectiva de ser (indissociable de la llengua i la cultura) se'n poden abordar els reptes d'enfortir una personalitat. Els dèficits aclaparadors de finançament, infraestructures i serveis reclamen reivindicacions i accions que sols es poden fonamentar en un projecte coherent de país.

Perquè, en definitiva, amb quins diners es finançarà aqueixa societat cohesionada de fort contingut social? O és que encara no sabem que si tenim un finançament penós, una manca d'inversions, un eix mediterrani ajornat, etc., és simplement perquè som valencians, pels nostres trets catalanescs, reals o potencials, i d'ací la impossibilitat de relació amb Catalunya per terra, cable i ones, i la prohibició expressa en la constitució de federar-se.

Sense país, sense la dignitat personal de no renunciar a la pròpia llengua i cultura (sense vergonya diria Jaume I), ni ens en sortirem ni aconseguirem redreçar la nostra cohesió social ni la nostra economia. Demanar als culturalment minoritzats que en renunciem per a evitar divisions, èticament fa mal a l'ànima i a l'enteniment.

Fuster solia dir les coses amb prou claredat: «Més d'un cop ho he dit i reedit: a tot estirar soc »nacionalista», en la mesura que m'obliguen a ser-ho, l'indispensable i prou. Perquè ben mirat ningú no és nacionalista sinó enfront d'un altre nacionalista, en bel·ligerància sorda o corrosiva, per evitar senzillament l'oprobri o la submissió... Hi ha qui és »nacionalista» sense adonar-se'n que ho és i s'indigna quan troba resistència... ¿I quan es faran el favor , »ells» de no forçar-nos a ser »nacionalistes»? »Ells. Tots plegats...» (*op. cit.*: 135-136). ¿Caldrà aclarir que »ells» són els nacionalistes espanyols?

Al remat, al nostre país patim la secessió dels rics i, *ex aequo*, la dimissió protagonitzada per les nostres elits. Tant de bo si errem, però sense un projecte de País mínimament coherent continuarem sent invisibles subalterns, aïllats i pobres... Houston, tenim més d'un problema!

LA QÜESTIÓ METROPOLITANA I LES ARTS ESCÈNIQUES

elDiario.es-cv, 23-11-2020

Fa molts anys que un bon amic em digué que lluitar pel que és evident era molt cansat. Em quedí amb l'aforisme i el faig servir sovint. Malauradament, torna a ser oportú amb motiu del sempitern tema metropolità. De nou, en portada, amb un guió tan previsible com dolent. Instàncies superiors (la Generalitat) consideraren que era bon moment per a tornar a treure el tema i decidiren celebrar un seminari internacional sobre governança metropolitana organitzat per la Càtedra Prospect CV 2030 de la Universitat de València, seminari que tingué lloc el 22 i 23 d'octubre.

Un seminari interessant tot i que, per dir-ho ras i curt, no calia lligar la COVID-19 amb una evidència cent vegades subratllada com és l'anomalia espanyola i valenciana: no arbitrar *de iure* àrees metropolitanes que hi són i funcionen *de facto*. El tema és vell, molt vell i, com deia adés, l'evidència, el *déjà vu*, provoca cansament i abúlia. El Pisuerga passa per Valladolid, però els governs metropolitans són assignatura pendent des de fa dècades i, honestament, no crec que la Covid haja d'amagar la desídia i la incompetència prèvies.

La cosa tingué una certa solemnitat, com es desprèn de la intervenció del president Ximo Puig de la qual es poden extreure algunes frases:

Debemos modelar unas ciudades que derroquen murallas mentales y extiendan puentes con todo su entorno [...] Es necesario superar la fronterización municipal con nuevos mecanismos de estructuración y gobernanza [...] la ciudad administrativa es una y la ciudad real es otra... Apostar con determinación por una agenda metropolitana que nos sitúe en primera línea de convergencia es apostar por una visión integrada, coordinada, desde la gobernanza.

Bo, l'habitual xerrameca farcida de neologismes («fronterización»), hipèrbols i grandiloqüència que, hàbilment combinats, donen la falsa impressió d'una claredat d'idees i una proposta d'acció política agosarada.

Des de la Llei de Règim Local del 1985, les comunitats autònomes poden legislar la creació d'àrees metropolitanes. Només fa 45 anys! El 1985, l'àrea metropolitana de València ja era ben present. També hi havia els espais quasi metropolitans d'Alacant i Castelló i la regió urbana de les comarques centrals valencianes, òrfenes també de regulacions supramunicipals per afrontar les economies d'escala i de xarxa i la presència d'externalitats. Calia que, en definitiva, s'hi arbitraren

fórmules de cooperació supramunicipals que ja estaven operant en tota Europa. La curta experiència (1987-1999) del Consell Metropolità de l'Horta (CMH) deixà al descobert les fortes «resistències», no sols de la mal entesa autonomia municipal sinó, sobretot, d'unes diputacions incompatibles amb noves formes de govern territorial i d'una Generalitat amb uns mal dissimulats recels.

Des de 1999 ençà hem assistit a una paràlisi, a una manca irracional de decisió política, que ha suposat un cost molt elevat per als ciutadans, les empreses i el mateix territori. Un CMH, malaltís, fou bandejat entre 1987 i 1995 pels successius governs, primer de Lerma i després de Zaplana. El primer, d'interès no en tenia cap i, el segon, simplement «passava» del tema i el PP aviat n'aplaudí la dissolució, maquillada amb la creació de tres organismes sectorials metropolitans (aigua, residus i transport). Veritables focus d'ineficiència i, de vegades (Emarsa), de corrupció.

Des del 2105, el «govern del Botànic» ha renunciat a agafar el bou per les banyes i ha practicat una calculada i poruga prudència. Malauradament, ha desaprofitat l'escletxa que li oferia la definició de les «àrees funcionals» contemplades a l'Estratègia Territorial Valenciana (ETCV) de 2011. De fet, s'ha limitat a promoure Plans d'Acció Territorial (PAT), els quals només entenen d'usos del sòl i d'infraestructures i no resolen el tema metropolità. Per si hi mancava res, s'ha entestat a aprovar una «nova» i diluïda Llei de Mancomunitats que no molesta ningú (ni les diputacions) i que, segurament per això, ha nascut obsoleta.

Tancar el cicle amb «l'encàrrec» al conseller del ram de cercar «noves formes inclusives de governança» justificat amb un discurs ple d'obvietats, té moltes traduccions, però cap d'elles fa albirar expectatives raonables. Ho diré de nou: les àrees metropolitanes, per molt flexibles i asimètriques que siguen, xoquen amb el manteniment d'unes anacròniques diputacions i amb un model de gestió del territori gens descentralitzat. Allò de «formes inclusives» queda bé en el paper, però si es tradueix per parlar amb tots i no molestar a ningú, la cosa gràcia ja no en té.

L'encàrrec ha estat diligentment complert pel conseller Arcadi España. El 16 de novembre es va fer públic l'encàrrec a Joan Romero (a qui m'uneixen anys d'amistat i treball), director de la Càtedra Prospect 2030, d'elaborar un projecte de Llei d'Àrees Metropolitanes. Un encàrrec presentat en una reunió telemàtica amb experts i expertes de les universitats de València, Alacant, Sevilla i Barcelona. Amb aquest acte, segons la informació oferta, s'iniciava el procés «participatiu i dialogat» anunciat pel president que ha de donar resposta als nous reptes que requereixen solucions supramunicipals i de noves formes de cogovernança.

Si m'ho permeten dir, la posada en escena i la utilització del «nou lèxic» és un pèl excessiva i teatral. L'assumpte és, a parer meu, bastant més senzill. Crec que, a banda dels esdeveniments esmentats adés, hi ha un problema d'enfocament.

Al país hi ha, efectivament, una àrea metropolitana «de llibre» (la de València) i dues quasiàrees metropolitanes (les de l'Alacantí i la Plana), totes les quals, certament, reclamen solucions supramunicipals des de fa molts anys (Catarroja descoberta!). D'experiències metropolitanes hi ha per a donar i vendre. Només hi caldria declinar el «saber copiar». Tanmateix, les solucions supramunicipals no poden ser exclusives de les àrees metropolitanes, també tenim una regió urbana policèntrica (les Comarques Centrals), l'eix del Vinalopó, el Baix Segura, la (les) Ribera(es) i, les àrees en regressió, per a les quals les solucions supramunicipals són una qüestió de supervivència.

Aleshores, quin és el repte? Doncs, d'una vegada, abordar un nou model de gestió territorial en què, per un costat, es decentralitzarà la Generalitat en «governacions» que tingueren el seu correlat amb 15 o 16 «comarques de gestió» (bàsicament les àrees funcionals de l'ETCV), agrupades per governacions i que rebrien competències per delegació des de dalt (la Generalitat) i des de baix (els ajuntaments). Tot en un model obert i flexible.

Algunes d'aquestes comarques de gestió poden funcionar com a governs metropolitans i la resta amb mecanismes de col·laboració que es podrien estudiar i establir. D'aquesta manera, es podria fer front a les diverses exigències, tot responnent sempre al principi de l'avantatge col·laboratiu.

370 És clar que en una proposta com aquesta no tenen cabuda les obsoletes, anacròniques, periclitades i divisionàries diputacions, la qual cosa fa palès que ens podríem haver estalviat temps i esforços en una poruga nova Llei de Mancomunitats. Pel que fa a les diputacions, la Generalitat és competent per a organitzar el seu territori i, d'altra banda, el caràcter «constitucional» de les diputacions (o dels Ajuntaments) no pot ser cap entrebanc inamovible.

Supose que aquesta petita reflexió caurà en l'oblit i serà considerada el somni d'una nit d'estiu. No es tracta de fer volar coloms, s'argumentarà. Tanmateix, pense que paga la pena demanar molta més decisió política per a fugir del descrèdit (o intentar-ho) que arrossega el govern del territori al País Valencià. De nou torna a tindre sentit allò de ser realistes i demanar l'impossible. Les arts escèniques, molt necessàries, són aliment de l'esperit, però no són una bona companyia en la política. La valentia política i la pedagogia donen millors rèdits.

PANORAMA

elDiario.es-cv, 14-12-2020

Definitivament, no són bons temps. Sense pretendre descobrir les Amèriques ni inventar la sopa d'all, les perspectives «globals» són esfereïdores i la pandèmia «sols» ha agreujat problemes i símptomes ja detectats abans del 2020. La constatada tendència a la concentració del poder econòmic (amb la irrupció relativament recent de les tecnològiques i la permanent presència del capital financer) és la cara d'una moneda que té la llarga i pesada creu de la pobresa i la misèria de centenars (o milers) de milions de persones que han tingut la mala fortuna de nàixer on no devien. Sols eventualment (quan «són notícia») ens adonem de desgràcies col·lectives colpidores: Etiòpia, Guatemala, les imparables migracions...

De forma aleatòria, els documentals televisius ens posen davant dels ulls les eufemísticament anomenades «condicions de vida» de bona part del planeta, unes condicions que castiguen de forma més dura dones i infants. Una pobresa i una misèria que ens recorden quotidianament milers d'ONG davant la manifesta incompetència d'organismes internacionals per a posar fre a tant de despropòsit. Pobresa i misèria que alimenten conflictes armats «regionals» on es juguen les cartes de la geoestratègia i que són el brou de conreu de tota mena de màfies (des del tràfic d'armaments al negoci de la immigració).

Si una bona part de la humanitat està sota el llindar de la supervivència, la destrucció de la natura i el canvi climàtic experimenten una acceleració sense precedents que, malgrat el corifeu dels negacionistes, avança a pas ferm, el que provoca la ja visible alteració dels equilibris bàsics i la proliferació de catàstrofes naturals que són, cada vegada, més virulentes. L'escalfament de l'àrtic o la desforestació de l'Amazones són només dos exemples (tot i que molt seriosos) i les contínues advertències dels científics no arriben a generar consensos i accions tan necessaris com llunyans. Com sempre plou quan no hi ha escola, l'alteració dels equilibris naturals té habitualment com a víctimes més directes els desposseïts de la terra.

La concentració del poder econòmic, la pobresa i la destrucció dels equilibris de la natura tenen sempre com a col·laborador necessari un poder polític submís als interessos dels privilegiats, que en trauen rèdits sucosos i que utilitzen la força de policies diverses i exercits per a garantir la continuïtat de l'*statu quo*. La nòmina de dictadors de tota mena i condició i de polítics corruptes (o que

miren cap a un altre costat) és tan nombrosa que conformen majories qualificades en organismes tan inoperants com l'ONU. No es tracta sols de «repúbliques bananeres», reietons o sultans de països «de segona» o polítics reaccionaris de països suposadament «democràtics», com Polònia i Hongria. Estats Units (amb Trump), la Xina, la Rússia de Putin, la Turquia d'Erdogan, el Brasil de Bolsonaro, l'Egipte d'El-Sisi, l'Israel de Netanyahu, etc., n'ocupen els seients d'honor.

De l'escala global poden passar a l'escala europea en raó a l'especial incidència que té en els Estats, regions i nacions que en formen part i en la vida quotidiana dels europeus. Evidentment, al costat de la catàstrofe planetària, podria semblar que Europa (i la UE com a fórmula de cooperació d'àmbit europeu) és, *malgrat tout*, una illa pel que fa a la llibertat, la cultura i el respecte als drets humans. Tot i ser cert, en termes generals, el seu caràcter insular, a hores d'ara el panorama europeu és prou ombrívol i demana no poques precisions i matisacions.

Després de les successives ampliacions, el Tractat de Maastricht donà el pas a una unió política i econòmica i fou seguida el 2004 per la darrera ampliació que configura la UE-28. Una ampliació, per cert, amb una clara lectura geopolítica: erosionar la influència de Rússia en els antics membres del Pacte de Varsòvia. Bo, de fet, a hores d'ara, ja en podem parlar de la UE-27 perquè previsiblement amb data d'1 de gener del 2021, el Regne Unit deixarà de formar-ne part a conseqüència del Brexit.

La primera consideració que cal fer té a veure amb l'obvietat: el projecte europeu viu hores baixes i els somniats Estats Units d'Europa s'allunyen per la confluència de diversos factors. En primer lloc, la forta disparitat d'estructures socioeconòmiques fa que en absència de tipus d'interès i tipus de canvi, les crisis asimètriques es resolen amb regressió econòmica o migracions. En segon lloc, amb una aplicació perversa del principi de subsidiarietat, la pèrdua de sobirania dels Estats nació que componen la UE ha estat compensada pel creixent protagonisme d'aquests en detriment de nacions sense estat i regions.

Al mateix temps, el procés de presa de decisions i el fort pes que continua residint en la Comissió Europea per damunt del Parlament Europeu està en l'origen d'un fort dèficit democràtic al qual no és aliè un creixent euroescepticisme que, després del Regne Unit, ha pres cos en països reticents a «l'ideari» europeu com Polònia i Hongria i s'escampa pels països *late comers*. Tampoc s'han de menystenir els creixents símptomes de malestar social en la pràctica totalitat dels països de la UE i l'avanç de l'extrema dreta que té com un dels seus trets bàsics l'enyorança de les arrels «nacionals» (dels Estats nació, és clar) i, per tant, el rebuig a un projecte europeu de caire federal.

El dèficit de la política exterior europea és tan aclaparador com vergonyós el blindatge front a les migracions. *Last but not least*, el desplaçament del centre

de gravetat de l'economia mundial a l'àrea del Pacífic determina una marginalitat creixent de la vella Europa en els fluxos i cadenes de valor globals. Una debilitat agreujada pel Brexit i pel «first America» de la política exterior dels USA. Comptat i debatut, als desequilibris d'escala planetària i a la crisi climàtica cal afegir, pel que ens pertoca, un projecte europeu que, si més no, trontolla, amb el problema afegit de l'absència de qualsevol alternativa raonable. La recepta més òbvia és la de «més Europa», però els entrebancs són molt feixucs.

Si baixem d'escala, l'Estat Espanyol ens proporciona un panorama econòmic, social i polític gens engrescador que s'afegeix als problemes derivats de la construcció europea de la qual formem part. Des del punt de vista de la competitivitat a escala global i europea no és gaire arriscat afirmar que, a hores d'ara i com a fruit del seu propi procés històric, l'economia espanyola –malgrat les evidents disparitats territorials– és, en termes globals, una economia que arrossega el seu caràcter de *second comer*. Una economia que presenta nivells de competitivitat molts baixos que no són aliens a les estructures oligopolístiques visibles en l'Ibex-35, les errònies especialitzacions (turisme i sector immobiliari), la importància de l'economia submergida, un frau fiscal molt per damunt de la mitjana europea i, per últim, la facilitat amb la qual les successives crisis determinen la destrucció de llocs de treball.

A més, les elevades taxes de temporalitat i precarietat laboral i una taxa d'atur juvenil que duplica la taxa global són trets estructurals en un context general de robotització en què els increments del PIB generen cada vegada menys llocs de treball. La reestructuració bancària i l'eliminació dels llocs de treball associats és la darrera evidència.

373

Aquest perfil econòmic determina una situació social conflictiva que, de nou, la pandèmia s'ha encarregat de traure a la llum. L'agitació dels carrers és, però, un fet més lligat a les resistències de la dreta sociològica i política (amb l'impagable concurs del nacionalcatolicisme) que no pas a les queixes dels afectats per la desigualtat social. Al crit de «llibertat», el soroll de les cassoles i els llaços taronja, els hereus del franquisme reivindiquen cínicament els seus privilegis (i la defensa de l'«espanyol») en nom de les sacrosantes essències, i més d'un personatge «d'esquerres» (si és que ho són, que deia Fuster) fa de corifeu dels defensors d'una Espanya que es trenca o es «desguaza». Cal destacar la nombrosa i combativa branca espanyolista del PSOE farcida tant de velles glòries com d'improvisats i il·letrats barons.

Aquest aquellarre «reivindicatiu» assoleix nivells insuportables i embafadors en l'esfera política. Les portes giratòries, la policia patriòtica, la «separació» de poders, la no renovació dels òrgans del poder judicial, l'excessiva durada dels judicis per corrupció, l'escàndol de la casa reial, la causa sumaríssima del *procés* i els entrebancs a solucions polítiques, l'escandalós *dumping* fiscal, la identitat

espanyola assumida per Madrid... Una ofensiva en tota regla de la dreta política i un govern de coalició que deixa massa esclerxes obertes i que practica una contínua ambigüïtat davant el «bloc constitucionalista» i la sagrada unitat d'Espanya.

Prudència i por que, derivades de la mateixa indefinició o del càlcul electoral a curt, tant se val, reforcen les dretes i genera dubtes i desconfiança. Sortosament, el concurs dels socis d'investidura ha permès al govern aprovar, per fi, uns pressupostos, però les dolentes perspectives macroeconòmiques i microeconòmiques generades per la pandèmia deixaran a mitjà termini poc de marge de maniobra. Si no es fa front en profunditat a les reformes polítiques i a l'arquitectura federal de l'Estat, el risc d'involució encara estarà present.

Si de l'Estat espanyol baixem a casa nostra, al País Valencià, totes les variables adés esmentades es conjuguen i interaccionen amb trets específics. Si més no, caldrà dir que com a fruit també d'eleccions errònies d'un passat no tan llunyà, el País Valencià fa ja dècades que perd posicions en el rànking de les rendes per càpita i presenta notables febleses socioeconòmiques que expliquen una considerable exposició al risc, com ha demostrat la pandèmia. El desitjat nou model econòmic durà, en el millor dels casos, temps i esforços.

En l'àmbit polític cal posar en valor que en els darrers anys van configurant-se alguns elements que ja comencen a ser o pretendre ser una concepció política embrionària. La denúncia del model de finançament, la defensa i reivindicació del corredor mediterrani, la millora de les relacions amb Catalunya, la preferència pel model alemany descentralitzat, la denúncia del *dumping* fiscal i de l'efecte «aspiradora» de Madrid, el rebuig al nacionalisme madrileny/espanyol de Sánchez Ayuso, etc., són trets que defineixen la «via valenciana», que es pretén (crec que en excés) model de trellat, pacte i estabilitat. Cal posar en valor aquesta línia perquè, arribe o no a quallar, és un intent de redefinir en positiu la política valenciana en un context hostil, de propis i estranys.

Un projecte que, tanmateix, té com a punt feble, de cara a dins, la necessitat d'una política molt més activa pel que fa a la llengua i la cultura com a eina per a construir un projecte de país més engrescador, més participat i participatiu. El nivell de consciència de país i de «voler ser» és molt baix i el risc de romandre sols una «regió amb forta personalitat» hi és present.

Al remat, les idees exposades, en la mida que siguen encertades, avalen el pessimisme de la raó davant del qual, com sempre, només es pot recórrer a l'optimisme de la voluntat.

MÉS AMBICIÓ, MÉS ESQUERRA, MÉS PAÍS

elDiario.es-cv, 7-5-2021

Fa ja un temps que rondine sobre la «nova normalitat», és a dir, sobre el món de l'endemà, si la cosa no es complica amb noves variants del virus provinents dels països desheretats de sempre. L'eufemisme de «nova normalitat», tan de moda, és un oxímoron: si és nova no és normalitat. A més, em fa fredor, parlant ja de la nostra terra, la coneguda tendència a no deixar sendes velles per novelles i, per tant, a «tornar» a una societat subalterna, amb valors dominats pel consumisme imposat i amb unes expectatives de futur, sobretot per al jovent, molt poc engrescadores. Li podem afegir el conreu (exitós) del pensament feble i l'aculturació accelerada, sense oblidar la interessada represa de les urbanitzacions de baixa densitat (més «sanes» davant de la COVID-19), la demagògica propaganda a favor d'una reruralització, («remei» per a la «España vaciada»), o la bombolla de l'energia fotovoltaica, com a darrera variant del procés imparable d'esprémer el territori.

Per rematar l'apressat dibuix, més enllà de les depriments i contundents xifres macroeconòmiques que situen la «recuperació» en 2023 o 2024 (tot confiant en el manà dels fons europeus), la situació socioeconòmica és i serà a mitjà termini molt greu per a amples capes de la població i en aquestes circumstàncies cal molta ambició, nous horitzons i molta més empatia per tal d'evitar la temptació dretana. Amb totes les matisacions que calga, la recent i aclaparadora victòria electoral d'un nacionalisme espanyol (disfressat de madrileny) de dreta extrema, excloent i anacrònic, hauria de fer pensar —dic jo— sobre causes de fons i camins erronis.

Per això, no deixa de sorprendre'm una mica l'aparició d'alguns escrits optimistes i un tan laudatoris, com el signat fa pocs dies per Joan Romero i Manuel Alcaraz («Balance y agenda pendiente de los gobiernos del Botánico»). Un escrit en què sovintegen les referències a la prudència, l'equilibri, la cooperació, l'estabilitat, la pedagogia social, el rebuig de la retòrica de la intransigència, una ambiciosa agenda reformista, un relat «més federal», el rebuig a la confrontació territorial («ni una ni otra idea de España nos interesa»), etc. Un escrit que inclou una benintencionada llista d'objectius a aconseguir (canvi climàtic, innovació-productivitat, digitalització, etc.), amb els que no es pot estar en desacord (per genèrics), però entre els quals no hi ha cap referència a la nostra llengua i la nostra cultura, desigs romàntics que alguns no consideren amortitzats. Un text,

en definitiva, que defensa «la via valenciana» i «el trellat», inclús com a exemple a seguir, i que es mou entre l'equidistància i una certa tebiesa o absència de radicalitat (d'anar a l'arrel dels problemes, s'entén)

Més suggeridores em semblen algunes opinions vessades també fa pocs dies per Evelyne Huytebroeck (Partit Verd Europeu):

Tenemos que trabajar juntos contra ello. ¿Cómo podemos combatirla? No creo que lo consigamos siendo agresivos. Creo que tenemos que mostrar a los ciudadanos comprensión, empatía, proyectos en positivo... Simplemente atacándoles no puedes ganar. Tienes que ofrecerle un sueño a la gente. Tienes que mostrar que hay un futuro para ellos. Porque... ¿por qué están votando a la ultraderecha? Porque piensan... «todos estos políticos... son una mierda. Hacen promesas, pero luego todo es corrupción», etcétera. La brecha es demasiado grande con los ciudadanos. No basta con decir: «Eh, la extrema derecha... tened cuidado... son muy malos». Hay que mostrar que tú tienes la respuesta correcta para ellos. Porque entiendes que durante la pandemia se ha incrementado la pobreza y la desigualdad. Si no ofreces un mejor mañana a la gente, votarán al populista de extrema derecha. Hay que mostrar cosas concretas, trabajar duro, también contra la corrupción. Pienso que es la única solución... la mejor respuesta es construir un proyecto, no solo las frases grandilocuentes. Puede que funcione a corto plazo, pero no funciona a largo. Nunca. La gente espera algo más que palabras. Se preguntan: ¿y qué están haciendo por nosotros? Estamos en pandemia, sube el paro, ¿cuál es la respuesta contra eso? ¿Cuál es el programa?

376

Tot i que l'autora fa referència a l'extrema dreta, és prou evident que, en el nostre cas, la distància entre PP i Vox és més estètica que altra cosa (diguem-ne dreta extrema que festeja amb el feixisme), que la polarització i la intransigència l'han creada ells i que el terme mitjà aristotèlic no és d'aplicació. Cal treball i ambició, fugint sempre de les trampes mediàtiques. Un treball i una ambició que, a casa nostra, no pot obviar que bastir nous horitzons és tasca feixuga però indissociable de «voler ser» alguna cosa més que una regió amb forta personalitat en el context d'una Espanya imposada. Denunciar les desigualtats i proposar, sense cap grandiloquència, mesures concretes per a minvar-les és el que ha de fer l'esquerra. Defensar, sense complexos, la diversitat i la plurinacionalitat de l'Estat és aturar l'ofensiva dretana de la qual ha estat còmplice, malauradament, un nacionalisme espanyol pretesament d'esquerres. Cedir en nom de la pau social i del «consens» per tal d'evitar la «polarització» dona els fruits coneguts. Sols amb fermesa i treball es pot recuperar la confiança i l'empatia d'una majoria que no té res a guanyar –i molt a perdre– amb el govern de la dreta. Treball, cultura i pedagogia.

Establerts aquests principis, caldrà concretar quines haurien d'estar les exigències i els nous horitzons que pertoqueu a la Generalitat Valenciana i, en l'àmbit més proper, a l'Ajuntament de València. Pel que fa a la primera, a més de posar en l'agenda política la llengua i la cultura i no obviar el tema per por a la dreta, caldria bastir aliances «perifèriques» operatives contra un centralisme deslleial que ens fa cada vegada més pobres i subalterns.

A més, crec que la societat espera prou més concreció de les iniciatives que es pensen mamprendre i que aquestes ho siguen –dins del que siga possible– amb caràcter d'urgència. És tanta la varietat i complexitat de les demandes que seria presumptuós qualsevol mena de resum forçat. Tanmateix, les preguntes –legítimes– demanen respostes en positiu allunyades de tota retòrica. Tothom entén que la pandèmia ha trastocat i ajornat moltes coses. Però no podem limitar-nos a «salvar l'estiu». Tampoc a glosar el món feliç verd i digital que assolirem amb els fons europeus. L'imprecís «nou» model econòmic, l'infrafinançament, el corredor mediterrani, una gestió del territori descentralitzada i eficient sense el malson de les diputacions, la innovació com a prioritat pressupostària, l'atur juvenil, l'habitatge assequible en lloguer, la insuportable vulnerabilitat de les llars on tots estan aturats, l'impuls a la cultura i a la «classe» creativa, la gestió eficient del territori, una decisió sensata (però radical) en el contenciós del Port... Caldrà posar-se les piles i fer un esforç de concreció, informació i pedagogia.

377

A l'Ajuntament de València (com a tota la resta de governs locals) li pertoca, a banda de tindre veu i participar en tot allò ja esmentat, agafar el bou per les banyes en alguns temes claus. Pla Estratègic, pressupostos participatius, objectiu ODS, la sempiterna reforma de places, carrils– bici, capital del disseny, etc., són temes coneguts (i, en general, raonables) que, acompanyats per un discurs farcit de termes políticament correctes (inclusió, gènere, proximitat...), generen un microcosmos que, tem molt (i tant de bo si m'equivoque), no genera la suficient empatia. De nou, les preguntes: per a quan un govern metropolità que esperem ja fa quaranta anys; on és la política econòmica; què farem amb el turisme urbà, quina política de rehabilitació de barris i habitatge accessible; com aturarem la castellanització accelerada; com punxarem la bombolla de la Universitat i la farem servir; quan desapareixeran els recels i la deficient comunicació entre els partits del Rialto; quan es professionalitzarà la gestió i els regidors es dedicaran sobretot a conèixer les necessitats de barris i districtes... Deixem-ho obert perquè el lector pugua afegir el que li sembla.

Ja sé que tot açò és somniar rotllos, fer volar coloms. L'alternativa, tanmateix, és la terra promesa i mai assolida amb el perill que torne a tindre actualitat en dels acudits més famosos de Groucho Marx: «De victòria en victòria fins a la derrota final». Salut i República.

LLIGUEM-NOS LES ESPARDENYES

elDiario.es-cv, 17-11-2021

El passat 7 de maig de 2021 vaig escriure en aquest mateix diari un article titulat «més ambició, més esquerra, més país», en el qual, entre altres coses, plantejava algunes exigències (que em semblaven raonables com a ciutadà) als governs de la Generalitat i de l'Ajuntament de València. Alguna conversa amistosa al voltant d'aquelles ratlles em van generar el clàssic dubte: si, sense voler, un «excés» de crítica podria afavorir a la dreta. Si fa no fa, vaig decidir agafar un cert període sabàtic. Davant del dubte, pensí, millor l'abstenció.

Han passat sis mesos, he rellegit aquell article i m'he decidit a fer una certa actualització, entre altres coses perquè estic prou convençut que la crítica a un «govern de progrés» no afavorirà a la dreta per una senzilla raó: aquesta ha optat per un inveterat catastrofisme, no té res a oferir (a més d'una demagogia global trufada quasi sempre d'un anticatalanisme groller i anacrònic) i llegir, raonar i argumentar són costums que li són alienes. Si les expectatives electorals els arriben a ser favorables –Déu no ho vulga–, serà per la creixent aculturació, per l'atac sense treva dels *mèdia* afins i, en la meua humil opinió, per un excés d'allò que podríem anomenar «prudència» dels actuals governants. Tal vegada no sempre la millor defensa siga un atac, però la recent experiència històrica (el triomf electoral de Rita i Zaplana que no fou flor d'un dia i es mantingueren 24 i 20 anys respectivament!) sembla avalar la hipòtesi que les concessions en nom de la «pau social» (o del trellat) sols fan créixer les expectatives dretanes i, eventualment, propicien el seu triomf.

Com que encara en resten bastants mesos de mandat als actuals governants, crec que hi ha marge temporal per rectificar algunes línies d'actuació i alguns comportaments, pel que fa tant a la Generalitat com a l'Ajuntament de València. A la Generalitat, malauradament, encara són presents alguns trets que lluny de mobilitzar voluntats i il·lusions generen una visible apatia social. Sols en faré esment d'allò que em sembla més evident: *a)* el recurs sistemàtic a un «model» valencià pactista, amb trellat, que no fa soroll, però que millora (amb moltes limitacions de recursos) la vida quotidiana dels valencians. Un model que es presenta i es pretén sensat, equilibrat, seré i moderat; *b)* l'exigència verbal pel que fa a les conseqüències de la invisibilitat valenciana (les mancances en infraestructures o finançament), però amb un tarannà gens combatiu amb el govern central –tal vegada perquè «l'ànima socialista» del govern de coalició

deu lleialtat al govern de Madrid—, malgrat defensar que «lleialtat no és submissió»; *c)* la defensa continuada d'un «nou model productiu» sense formular cap alternativa viable (i constatable) basada en la innovació i la industrialització que ens deslligue del *diktat* de la baixa productivitat i els baixos salaris que imposen el turisme i la construcció; *d)* la reivindicació de l'esperit «federalitzant» sense defensar explícitament un estat federal (encara que ja sabem que la dreta posarà tots els entrebancs possibles); *e)* la defensa d'una Espanya on capiguem tots quan s'hauria de començar per un canvi constitucional profund que faci possible que arribem més enllà d'una «identitat regional forta»; *f)* la por sempre latent a la demagògia anticatalana i als atacs a la nostra cultura i a la llengua. Es fa una clara defensa de la «profunda» diversitat però es resignem davant l'accelerada castellanització; *g)* la reducció del «tots a una veu» a un mer institucionalisme farcit de formalisme i d'un migrat contingut; *h)* la por de plantejar un govern del territori eficient (basat en comarques de gestió amb competències) que qüestione províncies i diputacions. Una alternativa a la recent, poruga i inoperant Llei de Mancomunitats; *i)* el manteniment, sota els coneguts criteris de l'ocupació i el creixement econòmic, d'una postura tèbia en temes tan agressius com l'ampliació del port de València o el *boom* especulatiu generat per la implantació de les energies eòliques i fotovoltaiques.

Clar que podríem parlar d'aquelles coses on la gestió de la Generalitat ha estat indubtablement positiva, des de la gestió de la pandèmia al reforçament de la sanitat, els serveis socials i les infraestructures d'educació (amb un increment de despesa del 44 % els darrers set anys, malgrat l'absència d'un finançament just). També s'ha fet front a l'enverinada herència de vint anys de govern dretà farcit de corrupció i malbarataments i, s'ha tornat a posar en funcionament una RTVV degradada i tancada pel PP. Caldria afegir el fet positiu d'haver assolit un govern de coalició progressista, el qual, malgrat els inevitables (?) sorolls i conflictes, continua sent (sense exagerar la nota) un referent en el descafeïnat estat de les autonomies. Podríem seguir i el llistat seria llarg, però el que aquí ens interessa és allò que es podria millorar o aquells canvis qualitatius que ens proporcionarien oxigen i un plus d'il·lusió. De reivindicar la partida comptable de l'haver ja se'n dediquen altres veus.

Si canviem de nivell per parlar de l'Ajuntament de València, no ens detindrem tampoc en l'evidència, d'entre altres moltes coses, d'una hisenda sanejada, un final sensat a l'absurd projecte del Cabanyal, l'esforç esmerçat en la mobilitat sostenible (malgrat que sense àrea metropolitana són esforços poc rendibles) o les iniciatives de tornar la cultura als barris. De nou, m'estime més posar l'accent en allò que, com a hipòtesi, milloraria l'empatia ciutadana envers el seu govern i que va molt més enllà de l'evident excés de «renders» (o simulacions d'ordinador sense concretar quan ni amb quins diners) o de la repetició d'eslògans i

capitalitats que no generen transformacions estructurals de la ciutat (la darrera *boutade*: València, capital europea de turisme intel·ligent).

Com a factor atenuant d'algunes insuficiències caldrà reconèixer que l'Ajuntament sovint no té ni les competències ni els recursos escaients. Em referisc, és clar, a temes cabdals com l'ampliació del Port, l'operació ferroviària de llarga durada (on sempre predominen els fets consumats i una feixuga informació i participació) o la irracional absència d'un govern metropolità que la Generalitat s'entesta a ajornar. També tot el referent a la llengua, la cultura, la castellanització i el projecte de País (si hi ha) podríem considerar-ho de competència «compartida». La ciutat, però, no pot dimitir del País i hauria de deixar de banda un comportament autista per a restablir lligams raonables de cooperació amb altres ciutats començant per la seua pròpia àrea metropolitana, sense renunciar a tornar a ser, sense retòrica, cap i casal del País.

Dita la qual cosa, hi ha altres qüestions que son de la seua competència i seria oportú replantejar-se'n perquè encara som a temps. Passaré per alt l'excessiu soroll que fan les dissensions del govern de coalició, però no algunes preguntes que em recorden la magnífica cançó de *I wonder* de Sisto Rodríguez en el disc *Searching for a sugar man*: com és possible, en primer lloc, que en set anys de govern municipal (la Nau/Rialto) no s'haja generat un curt i senzill minipla d'actuació on es concreten prioritats i mitjans? Tampoc s'entén massa bé com es compatibilitzen iniciatives «tecnològiques» com les de Vara de Quart i Ciutat de l'Artista Faller ni com es lliga la Marina amb les Naus i unes desapfitades Drassanes.

Sense eixir de la curiositat (o el dret a la informació, segons es mire) em surten al pas algunes altres qüestions: encara que ja no té remei, m'agradaria saber les raons de benefici col·lectiu que hi ha darrere del nou PAI de Malilla, un PAI que mai hauria d'haver-se autoritzat ni executat. I, sense abandonar l'àmbit temàtic, realment pensa l'Ajuntament que és excessiu que el ciutadà sàpiga l'estat de la qüestió pel que fa al PAI de Benimaclet o al PAI de Grau (en cocció lenta des de 2004)? Però és que tampoc en sabem res de la revisió del Pla General (mai no s'hauria d'haver començat sense una perspectiva metropolitana), ni del projecte del Nou Llit del Túria, ni del destí final de la ZAL, ni del corredor verd que suposadament connecta la ZAL amb el Nou Llit, ni...

Amb un plànol davant no és (o era) tan difícil articular una solució que integre el Jardí del Túria, un nou llit que no siga sols un canal d'emergència, un corredor verd que lligue els dos amb el Saler (molt més útil que una més que discutible ZAL) i la unió dels dos llits fluvials amb el Parc Natural de les Riberes del Túria, ampliant el Parc de Capçalera perquè esdevinga un parc metropolità. No és somniari truites ni fer volar coloms. És passar de l'aclaparadora prolifera-

ció de *renders* a un projecte operatiu, viable, d'àmbit metropolità i que podria arrossegar voluntats il·lusions.

A un altre nivell, hi ha molts indrets perifèrics o antics amb habitatges que requereixen urgent rehabilitació per no caure definitivament en l'espiral d'una degradació, la qual, per cert, genera conflictes socials creixents com demostren en aquests dies la Malva-rosa o Orriols. Ítem més: la política d'habitatge (lloguer social), es limita als solars exmilitars de Sant Vicent o hi ha alguna altra iniciativa? Podrem evitar el perill de repetir l'errada comesa (creació de guetos) en el polígon de la Font de Sant Lluís o la Coma? Per una altra banda, la política de promoció econòmica (necessàriament metropolitana) ha d'anar més enllà d'ajudes conjunturals i perfilar quina ha de ser la base econòmica de l'àrea metropolitana establint prioritats. Passada (confiem) la urgència pandèmica, la ciutat necessita també una definició nítida de la política turística. Per últim, crec que el ciutadà i el sector agrairien que la política cultural fora responsabilitat d'una sola regidoria i no de dos com ara. Són sols alguns apunts.

És prou evident que el nou discurs (o relat) sovint utilitza conceptes propis d'un canvi de paradigma ideològic que va camí de generar un univers lèxic políticament correcte. Benvinguda siga la utilització de termes/conceptes com sostenibilitat, objectius de desenvolupament sostenible (ODS), innovació social, inclusió, perspectiva de gènere, proximitat, km. zero, estratègic, participatiu, ciutat neutra, etc. Tanmateix, no hauria de menystenir-se el risc que aquest discurs fora de consum per als ja convençuts sense que arribe a ser comprensible i compartit per una majoria social. Crec que caldria esmerçar més esforços en la difusió pedagògica d'aquest ideari reforçant els seus avantatges per a una millor qualitat de vida. Més enllà de la «ciutat de places» i de *renders* que ens fan pensar que lligarem els gossos amb llonganisses, posar l'accent en la millora de les condicions materials de vida és fer una ciutat més inclusiva, compatible amb la contribució a reduir els perills cada vegada més evidents del canvi climàtic.

Paga la pena que la ciutat renove la confiança en un govern local progressista i en una Generalitat amb més ambició, però això demana bastir complicitats i conrear l'avantatge col·laboratiu davant el missatge destructiu d'una dreta que sols aspira a tornar a manar. Enquestes i experts demoscòpics parlen d'una desmobilització de l'electorat d'esquerres. Tal vegada es tracta d'un fet conjuntural, però, per si de cas, convindria anar lligant-se les espardenyes.

BRÚIXOLA

elDiario.es-cv, 26-9-2022

Hi ha una dita valenciana prou coneguda: «No deixes sendes velles per altres de novelles». Una expressió, com moltes del refranyer, de caire conservador, com manen els cànons de la saviesa popular. Evidentment, la innovació (deixar les sendes velles) suposa moltes vegades un risc que el «sentit comú» sol desaconsellar. El problema d'aquesta popular dita és que no sempre és fàcil identificar i qualificar els camins i la fi de les vacances ens ha ofert una sucosa llista de novetats i esdeveniments que, de vegades, ens plantegen seriosos dubtes sobre si paga la pena agafar algun dels camins suggerits en el menú mediàtic.

Sortosament, hi ha algunes «novetats» que ens faciliten la tasca de selecció i que pertanyen al capítol de camins vells, ja transitats, que o bé ens duen a no eixir de pràctiques lligades a allò de «com tota la vida» o bé directament fan envermellir aquells que tracten (tractem) de desfer-nos de la caspa mental. Cadascú tindrà els seus exemples preferits perquè de tot hi ha a la vinya del senyor, però jo em limitaré a treure a col·lació alguns que m'han trucat a la porta. La majoria –no tots– guarden relació amb una tossuderia tan nostra com treure-li tot el suc al pam quadrat per motius turístic-immobiliaris, un ofici per al qual tenim una notable qualificació. Tota una tradició des que Pedro Zaragoza va convèncer Franco de permetre l'ús del biquini a les platges de Benidorm i des que, al recer dels plans de desenvolupament dels seixanta, les rendes urbanes derivades d'una accelerada urbanització esdevingueren la font de renda dels «agents immobiliaris», una colla d'espavilats i especuladors.

Doncs malgrat l'evidència de la destrucció del paisatge i dels recursos naturals, a hores d'ara continuem cavant el pou cada vegada més profund. Ni nou model econòmic ni cànctics celestials. Cal continuar fent el que s'ha fet tota la vida: construcció i turisme. És el que millor sabem fer i ni Botànics ni Rialtos ens van a ensenyar. Per això sona heroic l'intent de la nova alcaldessa d'Oriola d'aturar la construcció de 2.200 nous habitatges quan a Borriana ho tenen molt més clar: a l'altre costat del riu sec o riu Anna, a la vora esquerra del Clot de la Mare de Déu, on hi havia projectat des de fa temps el PAI de Sant Gregori (amb maqueta inclosa exposada al hall de l'Ajuntament), ha nascut l'exclusiva urbanització Los Cálamos, les meravelles de la qual es poden consultar a Google. L'alcaldessa socialista Maria Josep Safont Melchor, pobrissona, no s'hi ha pogut resistir. Tot siga pel progrés.

Per continuar en el mateix àmbit temàtic, el 26 d'agost À Punt Notícies ens feia saber que al País Valencià comptem amb 245.082 piscines (una per cada 21 habitants, una bestiesa), dada que indica que ens hem unflat a promoure urbanitzacions de baixa densitat per tot arreu, una pràctica socialment caríssima i malbaratadora de recursos, començant per l'aigua. La ferma voluntat de carregar-se el territori té ara l'epígon en la dèria de les instal·lacions d'energia fotovoltaica (una allau de peticions amb, segons els «emprenedors», 500 projectes encara per resoldre). «Verde que te quiero verde». Les «externalitats negatives» del tema no semblen preocupar. Una altra vessant de l'exercici d'esprèmer el territori amb la coartada de l'emergència climàtica.

Una altra cara de la moneda és la desídia que explica l'existència –segons Amics del Carme i CaminArt– de 400 «buits» urbans (solars i àrees més extenses) al centre històric de la ciutat de València. Ja fa dècades que parlàvem de «Beirut» referint-nos a aquest estat de coses i encara estem molt lluny de resoldre-ho. Per no parlar d'aquells espais perifèrics (a la ciutat i a l'àrea metropolitana) deixats de la mà de Déu que són la no-ciutat, llocs on conviuen fàbriques abandonades, solars, horts, finques obsoletes dels anys seixanta, residus en forma de casa de planta baixa i pis... A ningú li hauria d'estranyar que els habitants d'aquesta no ciutat o no voten o voten a l'extrema dreta.

Deixem el malbaratament del territori per esmentar dues joies que res tenen a envejar a les joies de la corona d'Isabel II. La primera és l'al·lucinant concessió de la medalla d'or del Col·legi d'Arquitectes de la Comunitat Valenciana a l'arquebisbe Cañizares, conegut espècimen d'extrema dreta eclesial. Un despropòsit majúscul i caspós. La segona, el lamentable espectacle dels bous al carrer (amb morts i ferits per tot arreu) i la tèbia resposta de polítics locals i autonòmics als quals fa fredor perdre vots. De nou, com tota la vida. Velles sendes que continuem transitant.

A la recerca de notícies més engrescadores, agafe sendes suposadament novelles confiant que no es faça realitat allò de «lasciate ogni speranza» de Dante. Cal tenir fe en els nous temps i la nova economia. De nou, el progrés. Vendre la gigafactoria de Sagunt com el gran èxit de la reindustrialització del país (com si no hi haguera un munt d'indústries a què donar suport) és un pèl exagerat. Com a màrqueting i nova versió del bàlsam de Ferabràs no està malament, però Sagunt i la panacea dels cotxes elèctrics de la Ford no resoldran la davallada de la renda per càpita, ni el problema del finançament, ni el cercle infernal de baixa productivitat i baixos salaris ni, evidentment, el repte d'una indústria competitiva que reclama una política industrial absent.

Lligarem els gossos amb llonganisses perquè de projectes i simulacions n'anem servits. Per exemple, els *Docks* del Port de València seran un *data center*, amb el suport de la Generalitat i executat per fons d'inversió (NETHITS) que acu-

diran als Fons Europeus. Un projecte que, no faltaria més, suposarà una inversió de 241 milions d'euros i generarà 200 llocs de treball directes i 1.000 indirectes. Sempre a l'avantguarda i sempre referent internacional. Podríem seguir posant exemples (la reconversió de Vara de Quart en el Silicon Valley, el corredor mediterrani-cantàbric com a motor d'ocupació (*sic*), el Consorci Espacial Valencià, Elx epicentre de la indústria aeronàutica europea, etc.).

La caspa i la síndrome epicentre-avantguarda-referent que sustenta els projectes esmentats no esgoten, però, els projectes que ens ofereixen. A la ciutat de València l'oferta continua: una regidoria d'emergència climàtica; el model de ciutat 2030, més verda, vianant i innovadora; la candidatura a ciutat verda europea el 2023; la biennal de pensament 2022 Barcelona-Palma-València entesa com una mena de corredor mediterrani cultural; el projecte de «mapejar els barris» per a repensar la ciutat: uns laboratoris ciutadans descentralitzats amb metodologia de *placemaking* (*sic*) i, per a concloure la petita mostra, l'innovador programa «de l'horta a la cistella», versió més casolana d'un anterior intent més «civilitzat» (del Tros al Plat) que feren fracassar els de sempre per massa «modern».

Vist el panorama, rebutjar –com cal– les velles sendes, no ens resol el problema. Els camins suposadament novells s'allunyen en excés dels reptes més punyents i quotidians amb un risc evident d'indiferència d'una bona part de la ciutadania. Tal vegada la brúixola no ha passat per l'ITV i fa un calibratge que no s'ajusta als quefers que demana un país sotmès al malèvol *diktat* dels que mai perden. L'ofensiva de la banca i les elèctriques, la inflació, l'abisme entre els preus en origen i en destí dels aliments, la pèrdua de poder adquisitiu de salaris i pensions, l'encariment de l'habitatge, la marginalitat social etc., no son simulacions ni un destí fatal davant el qual només és possible la resignació que prediquen gurus interessats i ben pagats. Les promeses a mitjà termini, fins i tot eliminant les *boutades*, poden provocar rebuig i reforçar la idea de la inexorabilitat del canvi de cicle polític. I ara? Doncs no tinc una altra resposta que l'esforç per albirar sendes novelles de debò i denunciar l'alienació quotidiana d'un consum inabastable i mentider amb el qual serem, suposadament, feliços. Salut

DENÚNCIA CÍVICA

elDiario.es-cv, 31-3-2023

Mirant a primera hora del dia 30 de març la premsa digital, em trobe amb la notícia de l'aprovació inicial del Pla Director Urbanístic Metropolità de Barcelona (PDUM), que planteja objectius evidentment ambiciosos però raonables (eixos verds, mobilitat sostenible, habitatge, noves àrees de centralitat, etc.). Són objectius habituals, que no tracten d'inventar la pólvora, però que, *a priori*, són una bona guia per a fer front als reptes de futur, tot i que el seu caràcter «urbanístic» deixa lògicament fora altres reptes de caire socioeconòmic. Roman una feixuga tasca de bastir consensos i reforçar les competències i capacitats del govern metropolità de Barcelona (l'AMB), que és —junt amb el més tardà govern metropolità de Vigo-Santiago— l'únic govern metropolità nascut amb un ordre legal *ad hoc*. Ací, *tirios y troyanos* ja s'encarregaren d'avortar un tímid intent (el Consell Metropolità de l'Horta). La Generalitat (socialista!) li negà diners i competències i el PP li donà el *finiquito* (sense diferir). Fins avui.

La notícia s'ha encarregat de recordar-me que tal vegada en la meua llunyana reencarnació (després d'haver pres el cos d'animals diversos com passa en la magnífica novel·la de Mo Yan *La vida y la muerte me están desgastando*) és possible —tinc els meus dubtes— que l'àrea de València deixe de ser una anomalia, hi haja un govern metropolità i un pla director.

Ja he explicat, per activa i per passiva, en llibres, *readings* i articles de premsa (molts en aquest mateix diari), que la dita anomalia (llegiu Hildenbrand, editat per PUV el ja llunyà 2017) i, per tant, el caos actual (cadascú per a ell, ni govern metropolità ni pla director) és un malbaratament de recursos estúpid que renuncia a l'avantatge col·laboratiu, a les economies de xarxa i escala i a tot un seguit d'altres efectes benèfics per al creixement econòmic i el benestar social. No és, però, cap casualitat, sinó el resultat d'un sumatori: els recels de la Generalitat, la resistència de les Diputacions que defensen amb esmolades urpes la seua supervivència i la miopia i vol gallinaci d'alcaldes que defensen la seua taifa i suposades identitats. En aquest darrer ramat, hi ha una bona colla de joves «estadistes» (Mislata, Alboraià, Paterna i un llarg etc.) que no s'han molestat en llegir, reflexionar ni raonar. No posen burots ni duanes perquè sembla una mica antic, no per manca de ganes. S'ha de lluitar contra les ànsies imperialistes de la ciutat de València (*sic*), encara que els seus habitants siguen aliens a aquesta

suposada croada i estiguen la mar de distrets cremant falles, reformant sempiternes places i queixant-se de les dificultats per a circular en cotxe.

La cosa, a més d'una manca esfereïdora de cultura i sentit comú (a Europa hi ha governs metropolitans a tot arreu), té també alguns aspectes especialment sagnants. El primer, una espècie de Pla Director (malgrat no haver-hi govern metropolità, cosa ben curiosa) que s'encarregà i pagà (suposem que bé) i que resta en un calaix a l'aguait de millors temps. El nom: el Pateval (Pla d'Acció Territorial Metropolità de València). El polític responsable: el llavors responsable de la conselleria de torn i actual responsable d'Hisenda i Model Econòmic Arcadi España García. La causa: mai es feu pública. Estic parlant d'un document que s'aprovà inicialment el 5 d'agost del 2016 (DOCV 7845) i que s'havia presentat uns dies abans (el 20 de juliol) en el Col·legi d'Arquitectes. Total, sols fa sis anys llargs i ningú sembla que reclame cap explicació. Tot controlat.

Amb un document com aquest en el calaix, perquè agafara *solera* com els vins i pernils, i vist que no es podia donar caràcter legal a les àrees funcionals proposades per l'Estratègia Territorial Valenciana de 2011 (les comarques «històriques» millor deixar-les com a àmbit exclusivament estadístic, i tots tranquils), algun càrrec il·luminat del qual no diré el nom tingué una idea que va provocar aplaudiments i fins i tot manifestacions massives d'adhesió al carrer: anem a «modernitzar» les mancomunitats, un invent que ha demostrat fins a la sacietat la seua obsolescència. Així fem com que fem i no fem res. El resultat: la Llei 21/2018, de 16 d'octubre, de mancomunitats de la Comunitat Valenciana. Saben vostès per a què ha servit la dita llei? Jo tampoc. Si les àrees funcionals s'hagueren convertit en comarques de gestió amb competències delegades (ho tenien prou fàcil), s'haguera obert una porta a una política territorial més democràtica i eficient i l'àrea funcional de l'Horta i del Camp del Túria podrien haver esdevingut un govern metropolità. Però com deia Joan Fuster: Que no volen, que no volen. Doncs això. No volen.

Comptat i debatut, els darrers vuit anys han passat i el resultat (si llevem el Pla del Litoral i el Pla de l'Horta que ja veurem que donen de si) ha estat decebedor. Per cert, aturar la degradació de l'horta (un tema metropolità sense govern metropolità, un oxímoron ple d'ironia) no es resol amb cap llei. Cal molt de treball, imaginació i el comerç «de proximitat» li fa cosquerelles. Reprenent el fil, en lloc de més ambició, més esquerra i més País ens han obsequiat amb una paràlisi metropolitana que sols s'explica per la por d'obrir el debat de la política territorial. La prudència i el *mantra* del trellat així ho demanen. Endavant companys! De victòria en victòria. Ja sé: no son temps de crítica. Mai no ho són.

ALEGRIA EN DO MENOR

elDiario.es-cv, 29-7-2023

Començaré amb un petit esclat d'alegria. Malgrat tota la pressió mediàtica, totes les mentides i tots els insults, al remat ens hem lliurat per un marge ben petit del triomf de l'extrema dreta i la dreta extrema. Caldrà felicitar-se pel fracàs de la involució que se'ns venia damunt i que ja funciona en territoris tan poc marginals com ara Andalusia, Múrcia (si Vox deixa), Extremadura, Aragó, Cantàbria, Astúries, Madrid i la nostra terra, cada vegada menys nostra. Galícia, Euskadi i Catalunya hi són encara pendents i confiem que almenys les dues darreres (millor les tres) continuen donant-li poques alegries als Feijoo, Abascal, Ayuso i tota la caterva. Amb el règim de competències vigents, el govern central podrà fer alguna cosa, però els quatre anys vinents que el benestar social i la salut democràtica empitjoraran en molts (massa) llocs.

Malgrat les òbvies dificultats i els bastons a les rodes del poder judicial (no han esperat ni 24 hores a «activar» l'ordre de detenció internacional contra Carles Puigdemont i Toni Comín i posar-los en cerca i captura), caldrà confiar a estalviar-nos la repetició electoral, sempre que es frustre –com espere– la gran coalició PP-PSOE, tan del gust de Felipe González, d'alguns que aguaitaven dins del PSOE la fi del *sanchisme* i amb el beneplàcit de les forces vives. Tot siga per un salvífic govern «moderat» de gran coalició fora de les malèvoles influències dels socis de legislatura. I, és clar, sempre i quan Junts no crega que una finestra d'oportunitat permet conquerir el cel i entrar en el santoral.

L'anàlisi dels «corrents de fons», sobre el context internacional i sobre qui acapara realment el poder (en majúscules) *urbi et orbi*, és tasca que deixi als entesos, perquè jo almenys no estic per a tantes i altres es guanyaran el sou exercint la professió.

El que no deixi per als experts és l'anguniosa sensació de la marginalitat, la invisibilitat i la subalternitat a què ens hem autosotmès els valencians amb la maleïda votació del 28 de maig, amb la qual hem cedit el pas a l'extrema dreta (amb coneguts subproductes com l'expert taurí Barrera Simó, la ultracatòlica i antiavortament presidenta de les Corts, i la també possible inclusió de Vox en el govern de la ciutat de València) i a la dreta extrema ja coneguda (el PP) de pal·li i butxaca.

Han pres el poder polític (la Generalitat, les diputacions i molts ajuntaments tan importants com Alacant, Elx, València, Castelló, Torrent, Bunyol i un molt

llarg etc.). Tampoc m'interessa ara ni és la meua funció cercar responsables. El «context» és sempre un recurs cert i fàcil, molt més fàcil que l'autocrítica. Allò de «hem fet el que hem pogut» no em pot satisfer perquè, amb més voluntat, treball, decisió i pedagogia, tal vegada no tindríem ara un panorama tan fosc, gris i trist.

Parlem, però, del futur. Encara no han començat (espereu-vos a setembre) però ja sabem els que tenim uns quants anys de què va i anirà la cosa: ni llengua, ni cultura, ni memòria. Ja sabeu: parlem valencià, que no català (encara que siga la mateixa llengua com saben tots els filòlegs), roman molt inconvenient parlar de País Valencià i s'eliminaran subvencions a premsa sospitosa com ja s'ha fet a Borriana. Canviarem cultureta (fins i tot de vegades cultura) per bous i els morts estan bé a les fosses i no cal obrir ferides. La Transició ja anava, també, d'això. La senyera entrarà a la catedral, farem rogatives perquè acabe la sequera (amb piscines plenes, pous il·legals a manta i la tossuderia de fer broma del canvi climàtic) i Falles i festes diverses viuran una altra època gloriosa.

La ucv (la universitat de l'arquebisbat) guanyarà encara més protagonisme, l'ensenyament concertat i la sanitat privada es freguen les mans i de la dependència ja en parlarem. S'han apressat a abaixar els impostos (el *mantra* preferit de la dreta), es limitaran a exigir més diners a Madrid (com ha fet Vicent Soler vuit anys i Ximo Puig no ha pogut, sabut o volgut jugar-se-la malgrat el dubtós suport de la patronal) i quan hagen de quadrar el pressupost ja sabem com ho faran: retallant l'esquifit estat del benestar.

Més seguretat, més problemes a la immigració i cap problema amb la violència de gènere i amb els drets del col·lectiu LGTBI: la negació com a política. En política econòmica cal jugar sobre segur: construcció i turisme i, si es posa a tir, de nou la Copa Amèrica. Menys carril bici i més cotxes. De l'àrea metropolitana, com el Botànic i els Rialtos, ni parlar-ne. Cadascú a sa casa i Déu en la de tots. La Comunitat Valenciana (que no País Valencià, terme subversiu) la deixaran, perquè queda bé, però el que volen enfortir –encara més– són les províncies i això del sud-est de segur que no li molestaria al senyor. Mazón, però cal guardar les formes.

Tornarem a parlar (ja ho han dit) del fantàstic eix de la prosperitat Madrid-València-Mallorca, un invent dels temps de Zaplana com a «alternativa» de l'Euroregió proposada per Maragall. De fet, ja som la platja i el port de Madrid. Cap problema amb l'ampliació del Port i Boluda contentíssim. La regressió de les costes del sud (inclosa l'Albufera) i per on entraran i eixiran els camions addicionals (que es duplicaran) són temes marginals.

Tot per la pasta. Continuaran queixant-se amb la boca petita (com amb l'infrafinançament) de l'endarreriment del corredor mediterrani i Federico Félix (munyidor molt satisfet del Pacte del Pollastre que va permetre governar en 1991 a Rita Barberá i el 1995 a Zaplana) podrà continuar exhibint la Distinció al

Mèrit Empresarial i Social concedida per la Generalitat el 2021 (perquè Ximo Puig, perquè, en anglès, *I wonder*) i defensant els «nostres» interessos.

El problema de tot açò és que, si no ens valorem nosaltres, serem un residu, ningú tindrà en compte els *valencianets* i caurem en la més absoluta invisibilitat. Sols ens reclamaran el vot per a lluitar contra l'amenaça feixista la pròxima vegada. Però serem un poble trist i descregut, sense crèdit ni resposta. Perquè el problema no són els convençuts (insuficients, com s'ha demostrat, i molt propensos a baralles de campanar i vols gallinacis). Tampoc són (ja els coneixem) els que defensen la seua butxaca o els que, abduïts per l'Església retrògrada, pensen que han de votar la dreta per estar en pau amb Déu. El problema és una ampla capa de la població «apolítica» que no enten què som, ni quina llengua parlem, ni on volen anar, i que voten la dreta per infoxicació o s'abstenen.

Si volem evitar que d'ací a quatre anys tornem a votar els mateixos, alguna cosa caldrà fer, dic jo. De no fer-ho, definitivament, serem en el millor dels casos una regió amb forta personalitat que s'ha aturat en l'Exposició de 1909 i que pensa que oferir noves glòries a Espanya és votar a la sagrada unitat pàtria i practicar l'autoodi. Som tan espanyols com valencians. Si hi ha idees (procedents dels partits d'esquerra o dels particulars) estaria bé que les coneguérem i que tractarem de trobar la fórmula de compartir-les. De vegades somiar és necessari. Salut.

VALÈNCIA, FORA DE JOC?

Inèdit

LA TESI

Pot ser arriscada, però fàcil de formular: ni la ciutat de València i la seua àrea metropolitana ni el govern (govern) local juguen a hores d'ara el paper que els pertocaria, atesa la seua importància relativa, i hom té la impressió (subjectiva *ma non troppo*) que la ciutat i la seua àrea metropolitana no superen el parany de la mediocritat i conformen una realitat diluïda, aigualida i esmorteïda, sense el tremp ni impuls que demanen les circumstàncies actuals. Hi ha seriosos dubtes sobre la seua capacitat de fer front als reptes que eren, són i seran damunt la taula i que han crescut de forma exponencial (en quantitat i qualitat) amb la crisi de la COVID-19.

Cal, de tota manera, apressar-se a dir que aquest paper subaltern i mel·líflu no es pot imputar (sols) als governs locals de la ciutat i l'àrea metropolitana. Per un costat perquè sobre aquest territori hi ha una multiplicitat d'administracions l'actuació de les quals explica també en certa mesura el caràcter distòpic assolit. Si deixem a banda les «resistències al canvi» de les obsoletes i anacròniques diputacions, la Generalitat Valenciana i el Govern central (especialment el Ministeri de Foment) no poden fer com que la cosa no va amb ells. No manquen exemples, com ara la renúncia a impulsar reformes en la gestió del territori (la recent Llei de mancomunitats és un insult a la intel·ligència) o la inèrcia de projectes que xoquen frontalment amb les noves directrius europees com l'ampliació de la V-21 o el *bypass*, operacions que recorden objectius i mitjans dels plans de desenvolupament franquistes.

Per no parlar de la implicació de la Generalitat i Foment en la decisió – impulsada pel lobby portuari – d'escometre l'ampliació del port i l'accés nord, una operació molt discutible que, en cas de fer-se realitat, condicionarà molt el futur de la ciutat i la seua àrea metropolitana. Cal un debat seriós, menys preses i molta més llum. Un altre debat que encara estem a temps de celebrar és el que fa referència a una alternativa raonable al túnel passant ferroviari, d'elevat cost i que travessaria en superfície l'Horta Nord: aprofitar el *bypass* per a bastir una infraestructura ferroviària circular, tal com ha proposat Josep Lluís Miralles al bell mig de l'habitual silenci.

Per altre costat, al sotasignat li sembla prou evident la dimissió generalitzada de les elits econòmiques i socials. Una dimissió que anirà eixint al llarg d'aquestes ratlles i que torna a posar damunt la taula la diferència entre els adjectius «dominant» i «dirigent». Una diferència que afecta especialment al poder econòmic i les seues institucions sense menystenir la quota de responsabilitat que recau en altres agents socials (sindicats i moviment associatiu) i en una universitat que cada vegada més roman en la seua bombolla corporativa, renunciant a exercir el paper d'anàlisi i propostes que li pertocaria.

Fetes aquestes necessàries consideracions de caràcter previ, l'anòmia «local» demana centrar l'atenció en les polítiques i en els canvis enregistrats en valors i comportaments. Polítiques i canvis que interactuen i expliquen la creixent complexitat social, la inèrcia, la perplexitat i la desconfiança de la majoria de la població.

DE CREUS ENDINS

Un dels trets més cridaners és el fracàs metropolità, és a dir, la incapacitat de bastir un govern metropolità que done resposta coherent a un fet indiscutible: des dels anys setanta del segle passat la ciutat «real» és l'àrea metropolitana i no l'espai comprès de creus endins. Una ciutat d'aproximadament 76 municipis i 1.700.000 habitants, on la ciutat de València juga el paper de centre terciari del conjunt. Són tantes les externalitats positives i negatives i tan nombroses les indivisibilitats i les interrelacions de tota mena que negar la realitat, practicar la política de l'estruc i refugiar-se en un cantonalisme (de cantó) estèril sols du al desaprofitament d'economies de xarxa i d'escala (l'avantatge col·laboratiu) i a la presència d'enormes costos monetaris i no monetaris que minven el desenvolupament econòmic i el benestar social. És clar que la manca d'estudis sobre el cost de no tindre un govern metropolità permet fer de la ignorància argument, la qual cosa permet als implicats (Generalitat, Ajuntament de València i ajuntaments metropolitans) mantenir el fet de parar i no envermellar.

És esgotador explicar una i mil vegades el més evident: respectant l'autonomia municipal i els avantatges de la proximitat per a la gestió dels serveis personals més immediats, el gruix de les «funcions» locals demanen un àmbit metropolità per a la seua planificació i gestió: la mobilitat; la promoció econòmica; el cicle de l'aigua; els residus i el medi ambient; l'estructura bàsica dels usos del sòl; l'habitatge; els sistemes generals i els grans equipaments; la infraestructura verda; etc.

Tanmateix, després de l'experiència del Consell Metropolità de l'Horta (1987-1999) (curta, envoltada de recels i suspícies i amb recursos aclaparado-

rament insuficients), el llarg període de govern conservador i els sis anys del nou cicle polític han deixat ben clar l'absència de sentit de la realitat i de qualsevol mena de voluntat política digna de consideració. A hores d'ara, la renúncia és evident i els «progressos» realitzats no son precisament encoratjadors. Continuem sense un transport metropolità amb coordinació tarifària i horària, i hem estat testimoni de nombroses baralles cantonals. Pel que fa als usos del sol, encara no s'ha aprovat definitivament el PATEVAL, una mena de pla director que, a més, no és en absolut substitutiu d'un govern metropolità «normalitzat». De la resta de competències que haurien de ser metropolitanes, ni paraula. La mateixa manca de dades d'àmbit metropolità ja és *per se* un bon indicador de la desídia.

Hi ha un bon grapat d'estudis (des de 1978) que seria fastigós referenciar. També hi ha un munt d'experiències europees i nord-americanes que permetrien bastir amb facilitat un model operatiu. És cert que en aquest camp tot l'Estat espanyol és una anomalia, però la Generalitat té competències que no exerceix. El que no hi ha és voluntat i sí menyspreu a la intel·ligència, a la racionalitat i als interessos col·lectius.

Si la ciutat de València no ha estat capaç d'aglutinar interessos i de forçar a la Generalitat a resoldre el tema d'unes diputacions incompatibles amb les àrees metropolitanes del País, no cal que parlem del tema del cap i casal i del projecte de País. Pura retòrica en el context d'una castellanització que avança sense cap obstacle. Una ciutat perplexa en un país perplex. En això som hereus de la tradició blasquista: la ciutat aïllada del camp que l'envolta, «pensada» com una mena de ciutat Estat, on totes les baralles de campanar tenien lloc, com ara, de creus endins. Però el blasquisme, que mai no tingué visió de país, tenia com a causa atenuant que el camp que envoltava la ciutat estava dominat per l'església, la qual cosa no és avui cap excusa.

ELS CIGRONS

La coneguda teoria del *shift share analysis* ve a dir que una ciutat o àrea urbana creixerà més que mitja, si la seua estructura productiva és més avançada o si gaudeix d'especials avantatges de localització. Aquests dos components es compensen i poden actuar amb diferent signe. En el nostre cas concret, els avantatges de localització semblen jugar en sentit positiu, però no passa el mateix amb el dinamisme de l'estructura productiva que sembla, per la informació disponible, poc adaptada als nous canvis.

La base econòmica de l'àrea metropolitana descansa en tres potes: les rendes de capitalitat, els servicis avançats i la indústria metropolitana. En el calaix de

sastre de les rendes de capitalitat podem incloure tant el comerç i els serveis que corresponen a la seua grandària (efecte endogen) i a l'atracció exercida sobre el conjunt de l'àrea (efecte centrípet), com alguns elements derivats de la capitalitat (hospitals, universitats, Administració pública, oferta cultural...). Sense negar la importància d'aquests fons de renda, no sembla que les rendes de capitalitat siguin el factor dinàmic que pugui modificar l'estructura productiva adaptant-la a nous reptes. Aquestes rendes de capitalitat si de cas asseguren un creixement moderat de caràcter «vegetatiu».

Pel que fa a la indústria metropolitana, en els més de huitanta polígons industrials s'han localitzat indústries de tota mena, de diferent grandària empresarial i diferent dimensió exportadora. Tot i que la presència de districtes industrials continua sent un tret predominant en la localització de la indústria valenciana, la realitat és heterogènia i obliga a fer propostes adaptades a aquesta circumstància. En concret, cal fer front a l'existència d'una forta concentració industrial a l'àrea metropolitana de València (amb Sagunt, Bunyol, Carlet i Cullera com a límits aproximats), on es localitza prop d'un terç de l'activitat industrial i on el coeficient d'especialització és molt baix, la qual cosa fa que no es pugui parlar de cap districte industrial malgrat la presència molt afeblida del moble en l'Horta Sud.

Una possible línia de treball seria la de considerar aquests espais de gran densitat industrial i baixa especialització com a ecosistemes industrials, a partir dels quals es podria llençar un pacte industrial seguint l'exemple de la regió metropolitana de Barcelona. Un pacte que hauria de definir les línies estratègiques de col·laboració flexible, ordenar els espais logístics i recolzar-se amb els instituts tecnològics de caràcter horitzontal (AINIA, IBV, ITE, ITEMA, ITI, AIDO), excessivament oblidats en comparació amb la moda de les *starts-ups* no sotmeses encara a una anàlisi crítica. N'hi ha de potents i prometedores i n'hi ha que desenvolupen *apps* no sempre útils. Els districtes industrials (DI) i els ecosistemes industrials metropolitans (EIM) són els dos elements sobre els quals redefinir i impulsar la re-industrialització del País.

El tema dels EIM —que afecta especialment l'àrea metropolitana de València, a Sagunt i, en menor mesura, a l'Alacantí— demana una reflexió addicional. És bastant evident que per a bastir un ecosistema industrial (amb una estructura basada en les cadenes de valor i en la col·laboració flexible) cal, en primer lloc, un dispositiu de formació en innovació, en organització dels processos productius en xarxa i en comercialització de productes. Indústria i serveis avançats a les empreses conformen el binomi de futur en l'AMV des del punt de vista del dinamisme de la base econòmica i la possibilitat de surar en i després de la crisi.

No totes les empreses industrials tenen futur. S'ha de garbejar el complex munt d'empreses i identificar aquelles sobre les quals es podria definir una estra-

tègia industrial coherent. En una primera aproximació ens sembla que es podrien articular estructures de col·laboració i difusió de la innovació en alguns sectors, com ara l'agroalimentari, els plàstics, l'automoció, la siderúrgica i la indústria metàl·lica, les arts gràfiques i l'electrònica.

Tot i que la globalització demana una creixent vocació exportadora (com ja fan els instituts tecnològics), la feblesa dels serveis avançats a les empreses demana impulsar la demanda d'aquest teixit industrial «pròxim» per tal d'assolir una dimensió competitiva.

Malgrat el que acabem de dir (amb totes les matisacions que calga) requerria l'existència d'una política de promoció econòmica metropolitana i aquesta ni està ni se li espera. Madrid no necessita aquesta mena de política perquè la capitalitat de l'Estat i el *dumping* fiscal li asseguren un creixement econòmic sostingut. Tanmateix, Barcelona sí que es preocupa. Foment del Treball impulsa Rethink BCN per a «visibilitzar» la potència de Barcelona i la seua regió per a fer front als reptes de futur (*La Vanguardia*, 6-3-2021), mentre que l'ISDI treballa de valent en la creació de líders digitals (*La Vanguardia*, 21-3-2021). Pel seu costat, a Bilbao, el BM-30 (Asociación para la Revitalización del Bilbao Metropolitano) continua protagonitzant els processos de transformació econòmica de la ria de Bilbao. I València? Doncs simplement no hi ha política metropolitana, perquè ningú sap què és això ni els importa. Ni l'AVE, ni CEV, ni la CIERVAL, ni la Cambra, ni la Fira, ni el Port, ni l'Ajuntament... fan i pensen en termes de política econòmica metropolitana. I així ens va.

Una darrera reflexió sobre un aspecte que està a cavall entre la promoció econòmica i la política territorial: el turisme (sobretot el turisme urbà). Hi ha un parèntesi obligat per la pandèmia, però la indefinició és màxima. Es rebutja el creixement dels pisos turístics identificats com els causants de la pujada de preus i l'anomenada fins a l'avorriment «gentrificació», però no es vol renunciar a un sector «bàsic», sobretot per a la ciutat central. Malgrat l'evidència del seu caràcter depredador i generador de llocs de treball precaris i mal pagats (tot el contrari de la «nova economia» proposada) no hi ha cap estratègia a mitjà termini per a reestructurar el sector i fer minvar el seu paper. Pel contrari, són majoria els *opinion makers* que voldrien tornar a glòries passades. Turisme i taulell, d'això sí que en sabem.

COM TREURE-LI SUC A UNA SOCA SECA

Ens referim, és clar al capital immobiliari que s'ha guanyat a pols sinònims i adjectius com voltors, taurons, voracitat i insaciabilitat. De nou, l'àmbit metropolità ha estat i és l'escenari de les estratègies i actuacions d'aquests agents

urbans especialment insolidaris amb els interessos generals. Tampoc hi ha política metropolitana i la local i autonòmica navega en la perpètua indefinició.

Fent una mica d'història, a més dels *affaires* del Saler i el vell llit del Túria, els governs franquistes pretransició ens deixaren un seguit de joies («operacions» exemplars) a la ciutat de València: la privatització de la Ciutadella (Cronista Carreres), el trasllat de la Fira (Torres del Real, Jardines del Real, la Pagoda i l'enderrocament del Palauet de Ripalda), la privatització de la via xurra (Av. d'Aragó), les Torres del Túria, l'illa de Jesuïtes (que tant de joc donaria), els grans magatzems a Colom, l'operació COPRASA en D. Juan d'Austria, Terramar del Hispano Americano, etc. No mancarien a més algunes operacions d'habitat «social», com el grup Antonio Rueda (el darrer dels «grups» de la postguerra), la Ciutat de l'Artista Faller de Melià i Regino Mas, Barona, la Font de Sant Lluís i La Coma.

Després, durant el regnat de Rita Barberà i amb la col·laboració imprescindible de Rafa Blasco, s'aprofità la bombolla immobiliària per a munyir algunes altres operacions especulatives *made in* Ballester (la Tabacalera) i Soler (l'operació de Mestalla). Per posar sols dos exemples. Mentre que creixien com a bolets, els PAI especulatius (Orriols, Benicalap, Ademús, Campanar, Moreras...) i altres es quedaven ajornats per la crisi.

Tampoc es lliurà l'àrea metropolitana d'una peculiar modalitat publicoprivada entre l'rvvsa i taurons habituals: el Nou Manises, el Nou Mil·lenni de Catarroja, el Manhattan de Cullera o Sociòpolis. Grans densitats per a «compensar» l'allau d'urbanitzacions amb camps de golf. A la ciutat de València gaudiem del complex calatravià, de la Copa Amèrica i de la Fórmula 1. Dies de vi i roses.

La crisi de 2008-2013 deixà en suspens no poques iniciatives i es produí un canvi d'agents: desaparegueren no pocs promotors de «la terreta» –tampoc tots– i aparegueren els fons d'inversió. La represa de la demanda vingué a coincidir amb el nou govern de la Nau i el Botànic sorgit de les eleccions de 2015. En els darrers set anys s'ha mantés la inèrcia. Hem vist com tornaven a aparèixer les «plomes» en el paisatge urbà en el PAI inacabat de Moreras, en Quatre Carreres, en Patraix... sense que haja faltat alguna sorpresa com el «nou barri» a l'esquena de la nova Fe amb centre comercial inclòs, un nou barri que no calia en absolut ser aprovat i executat *ad maiorem dei gloriam* d'un fons d'inversió alemany (ACENTOR).

Mentre que el PAI de Benimaclet (que tampoc fa falta) és fons de conflictes, concentra els esforços salvífics i fa patent les profundes diferències entre el PSOE i Compromís, el PAI del Grau va coent-se a foc lent des de 2004 i ens obsequiarà més prompte que tard amb un magnífic nou barri ric farcit d'edificis en altura pseudo-Le Corbusier amb molt de verd i canals venecians. *Renders* tingues. Una mica més dalt espera també el PAI de Vinival però aquest és d'una «altra»

ciutat (Alboraia) que ja ens obsequià amb la Patacona, una majúscula malifeta urbanística.

Fets però també renúncies, com ara tirar la tovallola en el tema de la ZAL quan hi ha espais logístics alternatius. Això suposa condemnar un raonable corredor verd entre la ciutat i el Saler. Una renúncia que no amaguen ni el projecte d'ús del nou llit del Túria ni el darrer render de corredor verd entre el Parc central i el nou districte tecnològic de Vara de Quart (*sic*). De projectes plens de pols pel pas del temps estan plens els calaixos.

LA QÜESTIÓ DE L'HABITATGE

Mentre voltors i taurons continuen esprement la ciutat i el paisatge i generant plusvàlues apropiables, el problema de l'habitatge roman sense resoldre's. Un problema d'habitatge que té dues vessants força conegudes: les llars ocupades per ciutadans de segona i tercera, que no reuneixen condicions d'habitabilitat raonables i que demanen trasllat (més difícil) o rehabilitació financerament assumible, i la demanda insatisfeta de joves a la qual no respon un mercat immobiliari amb preus de compra o lloguer no assumibles, si es té en compte l'elevada taxa d'atur d'aquest col·lectiu i el caràcter temporal i precari de molts contractes de treball.

Abans de continuar cal fer una advertència (o precisió): el tema de l'habitatge ha de ser tractat (també) des de l'òptica metropolitana i amb instruments adients, com ara una gerència metropolitana de l'habitatge. Ja fa dècades que la literatura especialitzada utilitza un concepte acceptat en el món anglosaxó com és el del «mercant local de treball i habitatge», que ve a ser sinònim d'àrea metropolitana. En aquest espai, les decisions combinades de lloc de treball/lloc de residència són relativament homogènies, en el sentit que no hi ha cap mena d'entrebanc, sempre que funcione el sistema de transport i el cost en temps siga assumible. En el nostre cas, l'àrea metropolitana de València és l'àmbit en el qual es produeix la recerca habitual de treball i residència. Per tant, la demanda i l'oferta han de ser tractades en aquest àmbit i parlar en termes municipals no té cap sentit.

Dita la qual cosa, podem entrar en farina. Més enllà de la limitació de lloguers o de la fórmula «alternativa» d'incentivació fiscal als propietaris (caldria no oblidar l'alt percentatge de lloguers no declarats), no és cap misteri que som una anomalia europea en termes de percentatge d'habitatge en lloguer (Housing Europe Observatory) i que aquesta és una anomalia derivada del model adoptat d'incentivació de la demanda de compra posada en pràctica pel franquisme i que perdura a hores d'ara. Com ha demostrat l'experiència més avançada a Espanya

—la d'Euskadi (<https://www.etxebide.euskadi.eus>)—, sols combinant l'increment de parc públic d'habitatge de lloguer amb un ambiciós programa d'ajudes a la rehabilitació es pot donar resposta al problema, sense oblidar que, mantenint l'esforç, sols a mitjà termini es podrà assolir un mercat de l'habitatge menys excoent que ha de tenir sempre en l'horitzó el dret a l'habitatge.

El problema rau en el paper marginal del sector públic en el mercat de l'habitatge. No hi ha disponibilitat de sòl, una base de dades operatives sobre els solars existents, una regulació del dret al tanteig en solars i habitatges buits, uns instruments de gestió àgils d'àmbit metropolità i, ni de lluny, un parc públic d'habitatges que pugua competir amb el sector privat. Aquest (controlat pels fons d'inversió) a poc a poc va entrant en el segment del *build to rent*, i s'estima que el 20 % de l'obra nova són edificis destinats al lloguer (LMV, 25-3-2021), però altra cosa ben diferent són els preus d'oferta. Per posar sols un exemple, els lloguers en els nous edificis del PAI de Moreres oscil·len entorn de 900 euros mensuals. Sols des de l'existència d'un parc públic de sòl i habitatges (evidentment, aquests darrers de lloguer) es poden regular oferta i preus, millorar l'accessibilitat i minvar l'esforç.

Pel que fa a la rehabilitació del parc d'habitatges existent, aquesta és una vessant que té un llarg recorregut partint de la ja considerable antiguitat del parc. Evidentment, això requereix un esforç econòmic per part dels usuaris que es veu dificultat a hores d'ara per la crisi. Tanmateix, les subvencions públiques a la rehabilitació generen ocupació i, alhora, permeten disposar d'un habitatge més digne. Cal mantenir i incrementar un esforç pressupostari notòriament insuficient. Per altre costat, actuacions com les del Parc d'Artil·leria i Quarter d'Enginyers en el carrer Sant Vicent de la ciutat de València, a la vora del Parc Central, corren el risc de reincidir en les errades del passat (Font de Sant Lluís, la Coma...) en forma de guetos d'habitatge social quan el que cal és habitatge protegit de lloguer de localització dispersa i ben integrat en la trama urbana existent.

397

BARRI RIC, BARRI POBRE

Deixem l'habitatge per a parlar d'un altre tema punyent al qual no se li fa, a parer nostre, el cas que pertoca. Ens referim a allò dels «barris vulnerables», una realitat ben present tant a la ciutat de València com a la seua àrea metropolitana. Per començar, cal dir que un barri vulnerable és un espai on tots els planetes s'han alineat per a fer mal i on els problemes més diversos se sumen. Espais habitats per ciutadans i ciutadanes condemnats a ser de segona o tercera classe.

Fruit d'un llarg procés de segregació social que és ben present, cal entendre la vulnerabilitat urbana com

aquel proceso de malestar en las ciudades producido por la combinación de múltiples dimensiones de desventaja, en el que toda esperanza de movilidad social ascendente, de superación de su condición social de exclusión o próxima a ella, es contemplada como extremadamente difícil de alcanzar. Por el contrario, conlleva una percepción de inseguridad y miedo a la posibilidad de una movilidad social descendente, de empeoramiento de sus actuales condiciones de vida.

Hi ha una abundant literatura que contrasta amb l'aclaparadora insuficiència de les polítiques posades en marxa. Allò de a grans mals, grans remeis no hi és d'aplicació, malauradament. De vulnerabilitat estant, és prou habitual parlar de la coincidència de quatre classes de vulnerabilitat: la sociodemogràfica (envelliment, presència notable de població immigrada, abundància de llars monoparentals, unipersonals i extenses); la socioeconòmica (renda, atur, precarietat laboral, baixos nivells de formació); la residencial (densitat, habitatge i entorn urbà); i, per últim, la vulnerabilitat subjectiva. Aquests quatre àmbits bàsics donen peu a establir un sistema d'indicadors i veure en un determinant període si la situació millora o empitjora.

398

Els estudis de vulnerabilitat (i els d'exclusió social) són, òbviament, condició necessària, però no suficient. La política urbana/metropolitana en aquesta qüestió és especialment complexa, per tractar-se d'una realitat multifactorial i transversal en què han de confluir polítiques sectorials de promoció econòmica, habitatge, equipaments, serveis socials etc. És clar, no estem precisament acostumats a practicar la integració de les polítiques en un mateix espai. Probablement, la Llei de Barris de Catalunya de 2004, «de millora de barris, àrees urbanes i viles que requereixen una atenció especial», fou l'intent més seriós de fer front al problema. Per la part que ens pertoca, no hi ha constància de reglamentació i pràctica semblant.

Tanmateix, barris amb nivells de vulnerabilitat significativament alts o degradació evident i rampant hi ha per donar i vendre. L'absència de polítiques específiques i coordinades sol tenir com a resultat l'agreuiment de la situació, perquè les variables que determinen la segregació social en l'espai urbà actuen sense treva. A València ciutat hi ha barris o àrees prou coneguts, com ara part del Poblat Marítims, els grups de postguerra, Barona, la ciutat de l'Artista Faller, Tres Forques (el grup Antonio Rueda), la Font de Sant Lluís, Malilla, la part més antiga de Morvedre, etc. Una realitat colpidora que trobem també en Xenillet (Torrent), La Coma (Paterna/Burjassot), Parque Alcosa, el barri de Cristo... En Sagunt, entre altres, són ben coneguts els barris de Baladre, Ciudad Dormida,

Barrio Obrero, Sierra Menera... La llista és llarga, molt llarga, i tots aquests indrets ens recorden insistentment que, amb crisi pandèmica o sense aquesta, el sol no surt igual per a tots.

LA CULTURA, BÉ IMMATERIAL PER EXCEL·LÈNCIA

Fins ara, hem tret a la llum alguns reptes bàsics als quals hauria de fer front amb més contundència la política urbana. Pràcticament, tots ells exigeixen un àmbit metropolità d'estudi, planificació i gestió. Un àmbit que en el camp cultural tal vegada és menys evident perquè la demanda i l'oferta cultural tenen un caire marcadament «local», no sols per la mal nomenada cultura festiva i per la singularitat de la memòria històrica, sinó també per la dificultat derivada de la gran diversitat i petita grandària empresarial dels agents culturals.

Tanmateix, fins i tot en l'àmbit cultural, són prou evidents tant la densitat de la xarxa com les sinergies que es poden derivar de l'intercanvi i del caràcter complementari de moltes activitats. Aquí, de nou, cobra sentit anar més enllà dels límits municipals, i el sector públic podria ajudar a establir plataformes en què s'articularen iniciatives. Potser es puga argumentar que açò és fer volar coloms, però en una àrea tan intensament interrelacionada el fraccionament no sembla una bona idea. A més, la duresa de la crisi i la necessitat evident d'arbitrar ajudes directes fan encara més urgent l'existència d'aquesta mena de plataformes.

A banda d'aquest suggeriment benintencionat, la ciutat de València dona peu a fer algunes reflexions que poden tenir alguna utilitat. En primer lloc, sembla poc presentable la partició realitzada seguint la lògica d'un govern de coalició que malgrat les declaracions formals funciona amb dèficits palpables de comunicació entre el PSPV i Compromís i una tendència perillosa als compartiments estancs. En el cas que ens ocupa, dividir cultura en dues delegacions (Patrimoni i Acció Cultural) és una decisió difícil de justificar. En segon lloc, la partició esmentada dificulta la desitjable coordinació entre contenidors i continguts i genera confusió en la interlocució amb els agents culturals. En tercer lloc, la concentració a la ciutat de València d'una part rellevant de l'oferta cultural exigiria una coordinació molt més estreta amb el programa de Fes Cultura de la Generalitat, cosa que també exigiria un interlocutor únic per part de l'Ajuntament. Per acabar, el malthusianisme practicat amb els recursos destinats a l'Arxiu i l'Hemeroteca («competència» de Patrimoni) fan que el coneixement de la història socioeconòmica, urbanística i arquitectònica de la ciutat i la seua difusió estiguen molt lluny del que és desitjable.

VALÈNCIA, CIUTAT OBERTA?

La freqüència i intensitat de les baralles de campanar semblen estar en relació inversa amb el grau d'obertura, en sentit ample, de la ciutat. Com més oberta, menys casolana i endogàmica. És clar que el govern local ha de respondre a les demandes dels seus ciutadans, però a l'igual que Einstein digué que el cervell, com el paracaigudes, sols funciona si s'obri, no practicar el vol gallinaci i mirar més enllà de la ratlla discontinua que limita el terme municipal pot ser el millor antídote per al malaltís costum de mirar-se massa el melic.

Hi ha, per no parlar de les relacions amb altres ciutats de l'Estat i d'Europa, un País Valencià i una àrea metropolitana a l'aguait, tot i que el caràcter direccional d'una ciutat com València (més enllà de les dades objectives de pes relatiu) depèn de l'acceptació dels altres i aquests demanen fets i no retòrica de cap i casal. Com que el taifisme no és exclusiu de la ciutat de València, caldran grans dosis de pedagogia i mútua generositat, però no sembla que hi haja altre camí.

Si obrim la finestra i assolim una ventilació raonable, el resultat no té perquè ser deixar de banda els problemes concrets i punyents, que la pandèmia ha fet créixer de vegades de forma exponencial. Si la ciutat real és l'àrea metropolitana, aquest ha de ser l'àmbit de moltes de les polítiques. Entestar-se, per exemple, en revisar el Pla General de 1988 sense un acord previ metropolità és malbaratar recursos. Cal en moltes coses canviar l'escala i arribar a acords (començant per l'inexistent govern metropolità). I qui parla de planificació urbanística parla de transport, de residus, de promoció econòmica...

L'univers mental no pot reduir-se a la sempiterna reforma de les places, als carrils bici, a les campanyes d'imatge no sempre exemptes d'un cert *touch* propagandístic. Tampoc a esgotar les evitables batusses dels governs de coalició, convenientment airejades sovint pels aspirants a alternativa. Amb aquests vímetes garbellarem l'aigua i no serà fàcil fer front als reptes de la mal anomenada reconstrucció. Ens aguaiten anys durs a tots els nivells. Caldrà fer una vegada més de la necessitat virtut, reforçar l'avantatge col·laboratiu i pensar i fer en comú. En cas de no fer-ho, s'instal·larem en el fora de joc i relliscarem cap a escenaris col·lectius poc recomanables i gens engrescadors. Joan Fuster parlava de la tendència a caure en una permanent somnolència digestiva. No sabem ben bé si encara som a temps d'evitar-ho, però no hauríem de trigar massa a reaccionar.

Records fotogràfics (2002-2023)

RECORDS FOTOGRÀFICS

Jose M.ª Azkárraga, Juan Carlos Colomer i VTiM arquitectes

Cuando mueren los padres se va uno quedando solo:
cuando se mueren los amigos ciertos
se derrumba una pared medianera.
Queda el campo solo, oscuro.

MAX AUB

403

2002. Al Centre de Documentació Europea de la Universitat de València. Amb María Casterà i Alfonso Moreira

2005. A l'IES Blasco Ibáñez de València
(fot. Azk)

2007. Presentació del llibre *Renta Limitada*. Amb Jose M.ª Azkarraga i Juan Peiró (fot. J. Peiró)

2008. Al seu despatx de la Facultat d'Economia i Sociologia de la Universitat de València (fot. J. Peiró)

2008. En una visita al circuit de Fórmula 1 a València (fot. J. Peiró)

2011. Al seu despatx de l'IIDL-6 de la Universitat de València (fot. C. Prats)

406

2011. Al soterrani de l'IIDL-6 de la Universitat de València (fot. C. Prats)

2012. 12 del 12 a les 12 i 12. Reunió a una cafeteria de l'avinguda d'Aragó per celebrar la data curiosa. Amb Jose M.ª Azkárraga, Tito Llopis, Vicent Monfort i Pau Rausell (fot. Azk)

407

2012. Presentació del llibre *Els meus estimats promotors. València 1940-2011. Construcció i destrucció de la ciutat*. Amb Ricard Pérez Casado, Ferrant Torrent i Alfonso Moreira

2013. Al Teatre Micalet de València (fot. Azk)

408

2015. Celebració del triomf de l'esquerra al Casino de Benimaclet. Amb Ramon Marrades, Ricard Pérez Casado, Luis del Romero, Vicent Monfort, Octavi Vila... (fot. Azk)

2015. Presentació del llibre *València 1940-2014: construcció i destrucció de la ciutat*. Amb Vicent Soler, Joan Romero i Ramón Marrades (fot. Azk)

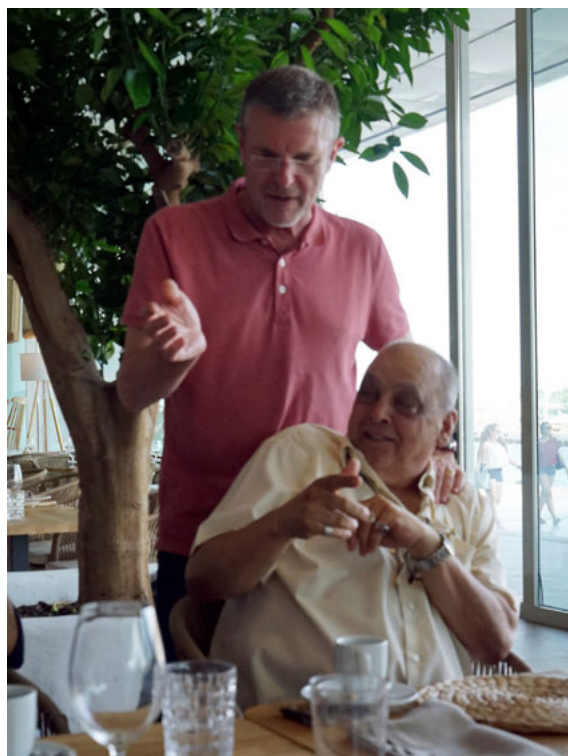

2016. A la Marina de València. Jubilació. Amb Ricard Pérez Casado, Àfrica Ramírez i Juan Carlos Colomer (fot. Azk)

2016. A la Marina de València. Jubilació. Amb Nèstor Novell (fot. Azk)

410

2016. A la Marina de València. Jubilació. Amb Vicent Monfort (fot. Azk)

2016. A la Marina de València. Jubilació. Amb Ramón Marrades (fot. Azk)

2016. A la Marina de València. Jubilació. Amb Tito Llopis (fot. Azk)

412

2016. A la Marina de València. Jubilació (fot. Azk)

2017. A casa seva, c. Dénia (fot. Azk)

2016. A la Marina de València. Jubilació. Amb gairebé tots els seus amics (fot. Azk)

2017. Presentació del llibre *Pais! Pais? Pais*. Fira del Llibre de València. Amb Ricard Pérez Casado (fot. N. Novell)

414

2017. Presentació del llibre *València, 1808-2015. La Història continua...* Amb Juan Carlos Colomer, Cristina Escrivá, Antonio Ariño, Tito Llopis, Jose Mª Azkàrraga i Jose Vicente Aleixandre (fot. Azk)

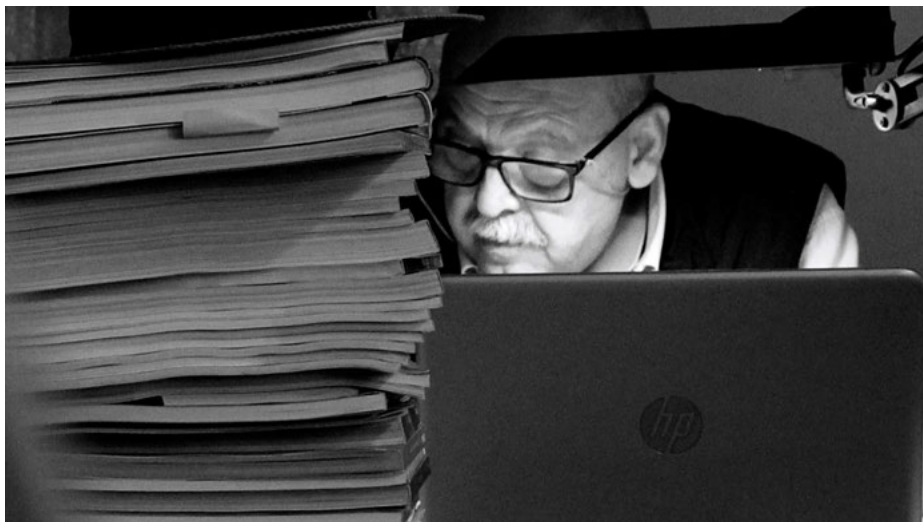

2018. A casa seva, c. Quart (fot. Azk)

415

2018. A l'estudi de VTiMarquitectes, c. Aparisi i Guijarro (fot. Azk)

2018. A l'estudi de VTiMarquitectes, c. Aparisi i Guijarro (fot. VTiM)

416

2018. A la festa commemorativa de VTiMarquitectes (fot. VTiM)

2019. A La Nau. Assemblea anual de la Societat Bibliogràfica Valenciana «Jerònima Galés» (fot. SBVJG)

418

2019. A l'estudi de VTiMarquitectes, c. Aparisi i Guijarro (fot. VTiM)

2019. Excursió a Puertomingalvo (fot. J. C. Colomer)

2019. A l'aniversari de Tito Llopis. Estudi VTiMarquitectes, c. Aparisi i Gujjarro (fot. VTiM)

420

2020. Al dinar nadalenc de VTiMarquitectes
(fot. VTiM)

2020. Al seu aniversari. Estudi VTiMarquitectes, c. Aparisi i Guijarro (fot. VTiM)

421

2021. A la cerimònia d'incorporació oficial a VTiMarquitectes (fot. VTiM)

2022. A la presentació del llibre *Ni casta ni caspa* (fot. Azk)

2022. A la presentació del llibre *Noticia del País Valencià* (fot. Azk)

422

2022. Amb alguns dels col·legues de VTiMarquitectes. Pati del nou estudi, c. Pintor Gisbert (fot. VTiM)

423

2023. A l'exposició *Miguel Hernández, el poeta necessari*, instal·lada a Les Drassanes de València. Amb Jose Mª Azkàrraga (fot. P. Alberola)

2023. Davant de l'Ateneu Mercantil de València amb alguns dels autors de la *Guia de la València del primer franquisme, 1939-1948* (fot. Azk)

2023. Celebració del seu darrer aniversari. Estudi VTiMarquitectes, c. Pintor Gisbert (fot. VTiM)

Breu
ressenya curricular
de Josep Sorribes

BREU RESSENYA CURRICULAR DE JOSEP SORRIBES

Josep Sorribes (València, 1951-2024). Ha estat (1973-2016) professor d'Economia Regional i Urbana i ha impartit docència en Economia i Sociologia. Ha exercit de director del Centre de Documentació Europea de la Universitat de València (1993-2016), de director de l'Aula Ciutat (2011-2016), de director del blog *La ciutat pensada* i de president de l'Associació Cultural Malalts de Ciutat. Conferenciant habitual i col·laborador d'*El País*, *L'Espill*, *elDiario.es*-CV i moltes altres publicacions periòdiques, és autor, coautor, director o coordinador d'una extensa obra, entre la qual poden destacar:

Crecimiento urbano y especulación en Valencia, Almudín, 1978.

Crecimiento económico, burguesía y crecimiento urbano en la Valencia de la Restauración 1874-1931, Fundación Juan March, 1983.

Desarrollo capitalista y proceso de urbanización en el País Valenciano (1960-1975), Institució Alfons el Magnànim, Institució Valenciana d'Estudis e Investigació, Col·lecció Politècnica, 17, 1985.

Compendre i gestionar la Ciutat: un Assaig d'Economia i Política Urbana, Servei de Publicacions de la Universitat de València, Col·lecció Materials, 22, 1997.

La Ciutat Desitjada. València entre el passat i el futur, Tàndem Edicions, 1998.

Las áreas metropolitanas. Análisis teórico y experiencia comparada, Consell Metropolità de l'Horta. Quaderns de l'Horta, 1999.

Las ciudades del siglo XXI: el reto de la sostenibilidad, UNED, Colección Interciencias, 12, Centro Francisco Tomás y Valiente, 2001.

Un país de ciutats o les ciutats d'un país, Servei de Publicacions de la Universitat de València, Col·lecció Assaig, 5, 2002.

Les Valències. La Urbs Polièdrica, Faximil Edicions Digitals, 2007.

Rita Barberá: el pensamiento vacío, Faximil Edicions Digitals, 2007.

València (1808-1991): en trànsit a gran ciutat, Biblioteca Valenciana, Colección Duque de Calabria, 2007.

València, una ciutat manifestament millorable, Faximil Edicions Digitals, 2011.

La Ciudad. Economía, Espacio, Sociedad y Medio Ambiente, Tirant lo Blanch, 2012.

Valencia 1940-2014: construcción y destrucción de la Ciudad, IIDL/PUV, 2015.

València 1808-2015, Sorribes i Colomer (eds.), 2017.

País! País? País, AA. VV., Balandra Edicions, Ajuntament de Bellreguard, 2017.

Nou viatge pel País Valencià (2 vols.), Nèstor Novell i Josep Sorribes, Universitat d'Alacant, Institució Alfons el Magnànim, Universitat de València, 2017.

Sumar per a governar-nos el territori, AA. VV., Balandra Edicions, Ajuntament de Bellreguard, 2019

Notícia del País Valencià. Fer País. 60 anys d'idees, converses i reflexions, Nèstor Novell i Josep Sorribes, Balandra edicions, Càtedra d'Economia Valenciana, Institució Alfons el Magnànim, 2021.

«Jerarquies», Andreu Ginés Sánchez i Josep Sorribes Monrabal, en *Guia de la València del primer franquisme (1939-1948)*. Universitat de València, 2021.

Ni casta ni caspa: Valors, economia i territori, Editorial Víncl, 2022.

«Autarquia, estraperlo i mercat negre en la València dels anys quaranta», Josep Sorribes, en *Regreso al edén de Paco Roca. Un viaje a la València de postguerra*. Universitat de València, 2022.

Fot. X. Michavila, 2009.

VNIVERSITAT
ID VALÈNCIA

525
ANYS

(%) Facultat
d'Economia

